

San: Alasterland

8°. Paul. 379

DISQUISITIONES

MODESTÆ

In CLARISSIMI

BULLI

DEFENSIONEM

Fidei NICENÆ.

AUTHORE

DANIELE WHITBY, D. D.

Sed nunc nec ego *Nicenum*, nec tu debes *Ariminense* tanquam præjudicaturus proferre Concilium; Nec ego hujus Authoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum Authoritatibus, non quorumq; propriis, sed utrisq; communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet. *Augustinus contra Maximinum*, l. 3. cap. 14. p. 733. Edit. Basil. A.D. 1569. Tom. 3.

L O N D I N I:

Impensis W. CHURCHILL, ad Insigne Nigri Cygni,
in Vico vulgò dicto *Pater-Noster-Row*, MDCCXVIII.

Viro Clarissimo, atq; Integerrimo,

Samueli Clarke, S.T. P.

Ἐυπράδην, καὶ εὐδαιμονεῖν.

UÆ in hoc libro sequente continentur, sunt à me scripta, Vir eximie, non ut sententiæ tuæ, quam nondum ex omni parte perspectam habeo, patrocinium in me susciperem, aut ei calculus nostrum adjicerem. Ut verum fatear, multa sunt quæ me impediunt quominus à sententia de vera Christi Deitate recederem. Id solum contendo, controversias de S. Trinitate motas, magna; animi contentione, & summâ verborum acrimonia, in utramq; partem disputatas, ex Patrum Scriptis, ex Conciliorum placitis, aut Traditionis universalis perspicuis documentis, certo definiri non posse; nec aliud de ijs vel credendum,

vel tuto dicendum esse, quam quod ex S. Scripturis plane & perspicue probari potest.

Non me latet, Frater dilectissime, *Præsulem* doctissimum, & de his rebus summa cum laude differentem, contendere, Patres omnes *Antenicænos* in eandem cum orthodoxis hodiernis sententiam conspirasse. Hunc autem librum *πολυπρόσληκτον*, post strictius examen à me multis ab hinc annis præstitum, haud raro inveni, meo saltem iudicio, à rei veritate aberrantem, & incassum plane laborantem. *Iustinum* siquidem, *Origenem*, *Dionysium Alexandrinum*, *Theagnostum*, *Pierium*, *Pamphilum*, *Laclantium*, *Eusebium Casariensem*, invitâ plane *Minervâ*; ad fidem orthodoxam adducere conatur Vir magnus; si fides *Basilio*, *Hieronymo*, *Photio*, *Huetio*, *Petavio*, *Cotelerio*, magnis pariter nominibus, adhibenda sit. Quæ in hanc rem congeessimus, ex Adversarijs nostris, in quibus diu latitabant, in lucem denuo produximus: Juvat tamen pauca præfari, quæ *Præsulis*, non sine honore nominandi, argumenta, quibus prædictos Patres fidem orthodoxam & cum symbolo *Nicæno* conspirantem tenuisse contendit, elevare ijsq; robur adimere non raro videantur.

Primò igitur observandum est, multa quæ *Præsul Clarissimus* adduxit ad fidem *Nicænam* ex Patribus hisce adstruendam, haud alia esse quam quæ à Scriptoribus à fide ista prorsus alienis sæpius agnoscuntur. Exempli gratia, agnoscunt fere omnes, *Ignatij Interpolatorem*, de Christi deitate, sacræq; Trinitatis pari dignitate,

nitate, secus quam veritas postulabat, docuisse. Is autem in * Epistola ad Ephesios, Christum ^{* Sect. 15.}
Dominum καὶ θεὸν ἡμῶν τὸ πρὸ αἰώνων γεννηθέντα ^{13.}
 & Deum nostrum ante secula natum pronun-
 tiat; & tamen in † eadem Epistola, Medicus, † Sect. 11.
 inquit, *noſter eſt* ὁ μόνος ἀληθινὸς θεός, ὁ ἀ-
 γεννητός, καὶ ἀόρατος, ὁ τῶν ὅλων κύριος, so-
 lus verus Deus, inginitus, & inaccessibleis,
 omnium Dominus, & unigeniti Pater & ge-
 nitor. In Epistola ad || Magnesianos, Chri- || Sect. 6,
 ſtum agnoſcit eſſe λόγον θεὸν Deum verbum ante ^{11.}
 secula genitum, immo πρὸ πάντων αἰώνων ante
 omnia secula; & tamen, eadem sectione, di-
 cit Christum τοῖς ἑκκεῖλας εἰς πολυθεΐαν in
 polytheismum erumpentibus prædicasse τὸ ἓνα καὶ
 μόνον ἀληθινὸν θεὸν τὸ ἑαυτὸν πατέρα unum &
 solum verum Deum, nempe Patrem ipsius.

Idem iudicium certius ferendum est de
 Authore Epistolarum ad Tarsenses, Antioche-
 nos, & Philipenses. In Epistolæ enim ad
 Tarsenses proœmio, Christum appellat Σωτῆρα
 μου, καὶ θεόν, salvatorem & Deum meum. Et
 tamen continuo eos inter Satana ministros
 collocat, qui dicunt ἐπὶ αὐτὸς ἔστιν ὁ ἐπὶ πάντων
 θεός quod ipse est Deus super omnia. Juxta
 eundem, Sectione secunda, Christus est θεός
 λόγος Deus verbum qui fecit omnia; quod
 quidem Sectione quarta multis probat, & præ-
 cipue ex verbis Joannis Evangelistæ, cap. 1.
 vers. 1, 2, 3. Et tamen sectione tertia, con-
 tendit ἐπὶ ἕκ αὐτὸς ἔστιν ὁ ἐπὶ πάντων θεός quod
 ille non est Deus super omnia, sed Filius ejus.
 Quod probat ex his Christi verbis, Ego ascen-

do ad Patrem meum, & Patrem vestrum, ad Deum meum, & Deum vestrum. Et ex his D. Pauli; Quando ei omnia fuerint subiecta, tunc & ipse subiectus erit illi qui ei subdidit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus: ἕξεν ἑτέρος ὅτιν ὁ ὑποτάσσας, καὶ ἐν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, καὶ ἑτέρος ὁ ὑπετάσσων, ὅς καὶ μὴ πάνταν ὑποτάσσεται; nonne igitur alius est qui subjecit (Filio) omnia, & qui est omnia in omnibus, & alius is cui subjecit omnia, & qui cum omnibus subicitur? Epistola ad * Antiocheneses monet eos neq; multitudinem Deorum inducere, nec Christum prætextu unius Dei negare: quisquis enim ἐνα καὶ μόνον καταγγέλλει θεὸν ἐπ' ἀναμέτει τῆς τῆ χειρὸς δεξιότητος, ὅτι διάβολος, unum & solum Deum prædicat in eversionem Deitatis Christi, Diabolus est; Et tamen in eadem epistola, ex Mosis, Prophetiarum, & Christi verbis probat unum solum verum Deum esse Patrem. In Epistola ad † Philippenses, Christum esse Deum verbum sæpius agnoscit; & tamen unus, inquit, est Deus & Pater, non duo, aut tres, εἰς ὁν, καὶ ἐκ ἑνὸς πλὴν αὐτοῦ, ὁ μόνος ἀληθινός, unus est solus verus (Deus) & non est præter eum: Unde Dominus præcepit baptizare gentes non in unum Trinomium, neq; in tres unius ejusdemq; honoris. Et sectione septima Diabolum sic alloquitur: Cur Christus tibi videtur non esse ex virgine, ἀλλ' ὁ ἐπὶ πάντων θεός sed Deus super omnia? Dic ergo τίς ὁ τέτον δόξαις, τίς ὁ τέτε κωριεύων; γινώμην ὅτινος αὐτοῦ ἐπειδοῦν χριτε; quis ergo illum mittens? Quis super illum dominium habens? Aut cuius consilio obtemperavit? Idem

* Sect. 5.

† Sect. 2.
Vid. Annot.
Vlffer.

Idem prorsus sentiendum est de *Constitutio-
num Apostolicarum* sive Authore, sive Interpo-
latore, qui in libri primi præfatione Christum
τὸ θεὸν ἡμῶν *Christianorum Deum* nuncupat ;
libro 5. cap. 7, * eum dicit βελέται μόνῃ sola * P. 245.
*voluntate ea quæ Pater iussit, produxisse, cæ-
lum, terram, mare, &c. & lib. 6. cap. 11,*
introduxit *Christianos* profitentes Christum
esse θεὸν λόγον *Deum verbum, & hominem :*
Et deniq; lib. 5. cap. 16, carpit *Judeos* qui
noluerunt credere Jesum esse Christum Dei
ὡς πάντων αἰώνων ὃς αὐτὸς γεννηθεὶς υἱὸν μο-
νογενῆ λόγον θεὸν *ante omnia sæcula à Deo ge-
nitum, Filium unigenitum, Deum verbum.*
Et tamen eodem capite dicit *Christianos* ag-
noscere per ipsum τὸ εἶναι καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν
καὶ πατέρα *unum & solum verum Deum, nempe*
Patrem ; eosq; cap. 6, dicit πρὸς εἶναι καὶ μόνον
ἀληθινὸν θεόν, καὶ πατέρα, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, *cre-
dere per Jesum Christum uni & soli vero Deo,
ac Patri.* Et lib. 6. cap. 14. mentionem fa-
cit *Catholicæ Epistolæ* ab universis *Apostolis*
scriptæ, in qua significant θεὸν παντοκράτορα
εἶναι μόνον ὑπάρχον, παρ' οὗ ἅλλα ἐκ εἶναι, καὶ
αὐτὸν μόνον σέβειν καὶ προσκυνεῖν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ,
*Deum Omnipotentem unum solum existere, præ-
ter quem non est alius, eumq; solum colendum,
& adorandum esse per Jesum Christum Domi-
num nostrum.* Et cap. 25. inter *Hæreticos* eos
enumerat qui suspicantur αὐτὸν εἶναι τὸ Ἰησοῦν τὸ
ὅτι πάντων θεὸν *ipsum Jesum esse Deum super
omnia.* His adde quod *Arius* ipse *Epistola ad
Eusebium Nicomediensem* agnoscit quod Chri-

* Socrat.
Hist. Eccl.
l. 2. c. 10.

† Socrat.
Hist. Eccl.
l. 2. c. 30.
p. 125.

stus ὑπὲρ χρόνων, καὶ πρὸ αἰώνων πλήρης
θεός, ante tempora & sæcula plenus Deus, apud
Theodoritum Hist. Eccles. l. 1. cap. 4. * Sy-
nodus Antiochena profitetur se credere Chri-
stum esse θεόν ἐκ θεῶ, ὅλον ἔξ ὅλου, μόνον ἐκ
μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, Deum ex Deo, totum
ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto :
Et tamen addit S. Trinitatem esse τῇ ὁμοιότητι
τρία, ὁμοιότητα δὲ ἓν, i. e. Interprete Hilario,
substantiā tria, consensu vero unum. † Syno-
dus Sirmiensis agnoscit Christum ex Patre na-
tum, esse Deum ex Deo, lumen ex lumine ; &
tamen eodem symbolo dicit, nemini ambi-
guum esse μείζονα τῷ πατρί τὸν πατέρα πρῶτον, καὶ
ἀξία, καὶ δόξῃ, majorem esse Patrem honore,
dignitate, & deitate. Ex quibus omnibus
constat, haud æquum esse hos orthodoxos
pronuntiare ; illos, qui paria cum ipsis dicunt,
Hæreseos infimulare ; hosve fidei Nicænæ pro-
pugnatores existimare ob ea, quæ cum ejus-
dem fidei hostibus insensissimis habent com-
munia.

Observandum est, Secundò, Virum Cl. &
in alijs valde perspicacem, in causæ suæ sub-
sidium scripta plane spuria attulisse, & suffragio
suo comprobasse. De Dionysio Alexandria
Episcopo sententiam hanc fert magnus || Basi-
lius. Non omnia istius viri laudamus ; sunt
quæ prorsus reprehendimus, θεδὸν γὰρ ταυτοῖς
τῆς νῦν πολυδρυλλομένης ἀσεβείας, τῆς κατὰ τὸ
ἀνθρώπινον λέγω, ἔτος ἔστιν ὁ πρῶτος ἀνθρώποις τὰ
σάργανα παραχρᾶν, is primus Anomæanæ im-
pietatis semina jecit. Hinc eum plantatori
adsumi-

|| Epist. 41.
p. 60.

adſimilat, qui plantam ad latus unum incli-
nantem, in contrarium latus nimium retor-
quet; is enim, inquit, *Sabellij impietati acri-
us ſe opponens*, εἰς τὸ ἐναντίον κακὸν in contra-
rium malum dilapſus eſt, καὶ ἐκ ἐπιτότῃτα μόνον
ὑποστάσεων, ἀλλὰ καὶ οὐσίας διαφορὰν, καὶ δυνάμειος
ὑφεῖν, καὶ τῆς δοξῆς *ᾤδαλλαγῇ*, inducens non
tantum diverſitatem perſonarum, ſed & ſub-
ſtantiae differentiam, & poteſtatis diminutio-
nem, & gloriae varietatem. Atq; hinc conti-
git ut malum malo commutans τῆς ἐρδότητος
τῆ λόγῳ δῆμαρτεν à recta doctrina aberrarit;
Quo nihil expreſſius dici potuit ad orthodoxiam
Dionyſij labefactandam. Ad ea vero quæ ex
Athanaſio profert Præſul Cl. ex *Dionyſij* Apo-
logia ad *Dionyſium Romæ Episcopum*, ſatis re-
ſpondet *Baſilius* his verbis: “ Verſipellis eſt
“ in ſcriptis ſuis, nunc quidem τὸ ἐμοῦτον
“ tollens, ob ea quæ *Sabellius* male dixit in
“ everſionem perſonarum; nunc autem id ad-
“ mittens, in Apologia ad ejuſdem nominis
“ *Dionyſium* miſſa.

Pergit Præſul Cl. ad *Dionyſij* orthodoxiam
adſtruendam ex ejus reſponſione ad decem
quæſtiones *Pauli Samofateni*; Quod quidem
opus eſſe plane ſpurium probat † *Valeſius*.
Cum enim Concilij *Antiocheni* contra *Paulum*
hæc verba citaffet, Scripſit quidem *Dionyſius*
Antiochenis, ſed ducem erroris nec ſalutare
dignatus eſt, nec nominatim illi ſcripſit; hæc
adnotat, “ Falfa eſt igitur & ſuppoſititia
“ *Dionyſij Alex. ad Paulum Samofatenſem*
“ *Epiftola*, una cum decem propoſitionibus
“ *Pauli*

B. H. B.
Phil. 1. 65.
Joan. 1. 95.
Joan. 2. 18.

S. 1. 178.
Joan. 1. 95.
Joan. 2. 18.
† Notis in
Eusebij
Hist. Eccl.
l. 7. c. 30.

“ *Pauli Samosat. & Dionysij* ad eas respon-
 “ sione. Nam Patres quidem *Concilij Antioche-*
 “ *ni* affirmant *Dionysium* non dedisse literas
 “ ad *Paulum*, sed tantum ad Ecclesiam *An-*
 “ *tiochensem*; in illa autem Epistolâ quæ
 “ *Dionysij* nomine publicata est, *Dionysius* bis
 “ *Paulo* scripsisse dicitur. Sed nec stylus
 “ istius Epistolæ & responsionis, reliquis *Dio-*
 “ *nyij* scriptis respondet; itaq; opus illud
 “ adulterinum esse ob eas quas dixi rationes
 “ mihi persuadeo”. Si cui id dubium adhuc
 fuerit, legat falsissima & insulsa *Pseudo-Dio-*
nyij responsa ad quæstiones à *Paulo* propositas.
 Deniq; esse hoc scriptum quarti ad minimum
 sæculi factum, ex voce *θεοτόκος* frequenter usi-
 ratâ conjicio; nec enim ante sæculum illud
 Epitheton hoc *B. Mariæ* adscriptum invenio.

* Ep. 64.
 p. 101.

Ad. 2p. 75, 76.
 26 de 50. 5.
 C. 29.

B. 55.

B. 52.

Pergo ad *Gregorium Thaumaturgum*, de
 cujus disputatione adversus *Ælium* * *Basi-*
lius sic loquitur; *Invenies illic πολλάς φωνὰς*
τῆς τῶν αἱρετικῶν μεγίστην ἰσχύιν παρεχούσας, ὥς τὸ
κλισμα, καὶ ποίνη, καὶ εἰ τι τοῖσιν, multas voces
quæ hujus temporis Hæreticis maximum robur
adhibent, ut creatura, factura, & si quid
aliud ejusmodi est. Hujus autem *Gregorij* fi-
 dem plane orthodoxam fuisse ex ejusdem sym-
 bolo contendit *Præsul Cl.* Symbolo autem
 huic fidem facit ex *Greg. Nysseni* Epistola de
 vita *Thaumaturgi*, quam quidem *somnium*
somniorum esse merito pronuntiat *Scultetus*.
 Digna est fabula, quæ ex *Gregorio* ementito
 plenius recitetur.

Producit enim hunc ipsum *Gregorium*, post quinquennium sub *Origene* transactum, post orationem panegyricam de ipso habitam, in qua, monente * *Præsule*, tot elogia de Filio Dei coacervantur quæ veram ipsius divinitatem egregie declarant; *ὅθεν τὴν λόγος τῆς πίστεως* de sermone fidei adhuc fluctuantem, variasq; de ea in animo cogitationes agitantem; immo qui-ritantem, quorundam probabilibus Argumentis sinceram fidem adulterantium, *ἀμφίβολον πολ-λάκις πεποιῶσθαι καὶ τοῖς σωεταῖς τὴν ἀλήθειαν*, ambiguum frequenter factam esse, etiam sapi-entibus, veritatem; eaq; de causa *Gregorium* inducit, non ex regula fidei veritatem inda-gantem, nec existimantem se ad hominum traditionem attendere debuisse, sed petentem *θεῶθεν γίνεσθαι αὐτῷ τὴν κρυφίαν φανέρωσιν divi-nitus sibi fieri occultorum Revelationem*. Quæ omnia fidem superant; à Patrum communi consensu aliena sunt; Regulæ fidei, traditioni Ecclesiæ, quam Concilia fere universa præten-dunt; ipsiq; *Nicænis Patribus, Præsulisq; Cl.* integro libro palam adversantur.

Pergit fabula dicendo cum *Johannem Evan-gelistam* nocte vidisse, & audivisse sub-missa voce dicentem, se *θεῶν περὶ αὐτοῦ πρε-φνέρει αὐτῷ* divino jussu eidem apparuisse, eo-rum gratia quæ in utramq; partem disceptaret, *ὥς ἂν ἐκκαλυφθεῖν τὸ εὐσεβὲς πνεῦμα ἢ ἀληθεῖα*, ut (ei) *piæ fidei veritas* revelaretur. Et postea, se *B. Virginem* audivisse hortantem *Evangelistam*, *φανερῶσαι τὸν νόμον τοῦ εὐσεβεῖος μυστήριον*, *Juveni manifestum facere pietatis mysterium.*

mysterium. Quod cum fecisset, Gregorium tradit extemplò τὴν θεῖαν ἐκείνην μυστηρίαν γεγραμμένην ἐνσημειώσαν, divinam illam institutionem literis mandasse, & juxta illam postea in Ecclesia sermonem prædicasse, & posteris ὡς περ τινὰ κληρὸν τὴν δεδωδὸν ἐκείνην διδασκαλίαν καταλιπεῖν eandem doctrinam, ut donum quoddam divinitus datum, reliquisset, per quam usq; in præsentem diem instituitur illius civitatis plebs πάσης αἱρετικῆς κακίας διαμείνας ἀπείραστον ab omni hæretica pravitate immunis permanens. Et demum hoc symbolo recitato, Si quis, inquit, hac de re sibi fidem fieri cupiat, adeat Ecclesiam, apud quam ipsæ beatæ illius manus impressiones adhuc conservantur. Hæc autem inter μωδολογήματα numeranda esse si quis dubitat, ea adulterina & plane spuria esse, ex uno Basilio, Gregorij Nysseni fratre & contemporaneo, certo certius ediscat.

1°. etenim, Gregorio Ecclesiæ Casariensi, à tempore Thaumaturgi ad hunc usq; diem, immunitatem ab omni hæretica pravitate tribuenti, [†] multimodis contradicit Basilius. Is enim Neocæsariensi Ecclesiæ scribit ad hunc modum. * Nolite fratres assentiri ijs qui pravas animis vestris ingerunt opiniones, neq; ob vestram scientiam despiciere vos patiamini τὸ λαὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀσεβῶν διδασκάλων διαστρεφόμενον populum Dei ab impiis doctrinis subversum; Eisdemq; docet Gregorij voces sinistre exposuisse, verba nimirum hæc τῇ ἑρμηνείᾳ δόξῃ, τῇ ὑποστάσει ἐν, in Sabellianorum sententiam interpretando. An vero Neocæsarienses

* Epist. 63.
p. 95, 96.

enses Sabelliana hæresi corrupti, ab omni hæretica pravitate immunes esse potuerunt?

2°. Eidem dicenti *Gregorium Symbolum* hoc extemplo literis mandasse, & tanquam divinitus datam doctrinam *Neocæsariensibus* manu sua scriptam reliquisse, eamq; ibi conservatam omnibus conspiciendam esse, in os contradicit *Basilii* his verbis: ὁδὲν τῶν ἐκείνων μὲν οὐκ ἐστὶν διατάσσεται, nihil *Gregorij* ad hoc tempus servastis.

Porro multis ostendit *Basilii* Symbolum hoc e mentitum, nec à *Gregorio* tunc scriptum, nec in Ecclesia *Neocæsariensi* conservatum fuisse. Recte enim monet *Præsul* Cl. “ Symbolum hoc hæresi *Sabellij*, quæ Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, nomine solum, non autem ὡς τρία differre statuebat; atq; hæresi ex diametro contrariæ, eorum nempe qui Trinitatem dividebant in tres hypostases separatas, peregrinas, & à se invicem alienas; contrarium extitisse, &c. Et tamen notante *Basilio*, in hujus *Gregorij* scriptis postea editis, multas invenias voces, quæ *Arianis* hæreticis plurimum roboris addebant, ὡς τὸ πάλιν, & ἄλλοις, & si quid his simile; Immo *Neocæsarienses Sabellij* labe infectos in eo invenisse quædam, quæ *Sabellij* sententiam stabilire videbantur. An vero *Gregorius* adeo sibi dissimilis, & symbolo divinitus accepto contrarius esse potuit, ut easdem hæreses quas symbolo suo evertisset, scriptis posterioribus denuo stabiliret, ijsq; robur addiderit?

His adde, quod eosdem *Neocæsarienses* ab eadem hæresi revocando, * ὡς ἔδωκεν τὸ Γρηγόριον * *Epist.* 64. *Epist.* P. 103.

eis ijs in mentem revocat, qua *Sabellij* hæresin consopitam fuisse asserit; eosq; qui somnijs fidem adhibebant, contentos Evangelijs esse jubet; *symboli* vero illius *Συμβόλου*, scriptisq; apud eosdem conservati, quo hæresis ista multis & perspicuis verbis eversa est, mentionem nullam facit; nec eorum somnijs visionem *Gregorij* opponit; nec disputationi ejus adversus *Æliam* quam pro *Sabellij* sententia producebant, Symbolum ejus manu exaratum & in eorum *Archivis* adhuc conspiciendum ullatenus in causæ suæ subsidium inducit. Nec tamen *Basilium*, in hac ipsa civitate diu versantem, latere potuit id quod fratri suo notum fuit; nec adeo ingenio tardus censendus est, ut rem ad omnem suspensionem à *Gregorio* amovendam certissimam, intactam præterierit.

3°. Ea ipsa quæ *Præsul Cl.* ex *Basilio* adducit in causæ suæ subsidium, fortissima nobis Argumenta in contrariam sententiam suppeditant. Quæ enim ab *Avia* se accepisse gloriatur *Basilius*, non ea sunt quæ ex *Symbolo Gregorij* post somnolentam illam visionem scriptis mandata essent; sed quæ * ἀπολεξια μνήμης διασωθέντα ἀπὸ τῆς ἐρύλας à *Gregorij* verbis accepta, ipsa memoriæ beneficio conservaverat: Atq; hac fidei suæ, quæ, inquit, ἐνερgeticῶς ἐπιδείξῃς manifestior demonstratio esse potuit? Quis autem nescit Symbolum *Johannis* cælitus missi, ore acceptum, & ex templo scriptis mandatum, fidei *Basilianæ* evidentiorum multo probationem, quam *Aviæ* labilis memoria continere? An vero ex *Aviæ* mema-

* Epist. 75.

p. 130.

131.

memoria tantum *Gregorij* fidem edisceret is, qui ex ejusdem Symbolo, ejusq; manu conscripto, de ea certius edoceri potuit? Porro Epistola 64, agnoscit se civitatis istius consuetudine delectatum fuisse, & postea plurimum in ea versatum esse, in qua, si fides *Pseudo-Nysseno* adhibenda est, hoc Symbolum adhuc extabat diligenter conservatum; ex quo ibidem viso lectoque, certissimum sane Argumentum fidei suæ cum *Gregorij* placitis conspirantis, *Neocæsariensibus* exhibuisset. Certum igitur est, ex perpetuo illius de hoc Symbolo silentio, illud in civitate ista, *Basilij* tempore, neutiquam extitisse; unde non minus certum esse debet, *Pseudo-Nysseni* de eo ibi conservato mendacium.

Nec magis rem firmant ea, quæ ex *Basilij* dissertatione de * Spiritu Sancto adfert *Præsul* Cl. nempe quod tanta esset *Gregorij* fama * Tom. 2.
c. 29. apud istius Regionis incolas, ut & *περάξιν τινα*, & *λόγον*, & *τύπον μυστικόν*, nec *praxin* ullam, nec *sermonem*, nec *typum*, sive ceremoniam quandam mysticam, ultra quam *Neocæsariensi* reliquit Ecclesiæ, adjecerint. Hæc enim ἀποσπασμένα sunt, & Symbolum hoc neutiquam respiciunt. Constat hoc vel ex capitis hujus lemmate, quod continet enumerationem celebrium in Ecclesia virorum, qui in scriptis vel in praxi usi sunt voce σὺν in doxologia de sacra *Trinitate*, dicentes nimirum non εἰς, aut διὰ, sed σὺν τῷ πνεύματι, quod τὸ ἄγιο πνεῦμα καὶ τὰς ἀποστόλους, i. e. scripturarum suffragio & veterum testimonio carere contendebant πνεύματι-

μαρτυροῦν. *Basilius* autem post *Dionys. Alex. Origenis, Africani, & Eusebij Casariensis* disertissima in hanc rem testimonia, ad eundem glorificationis modum, quem instituit *Gregorius*, accedit; & quem ab Ecclesia conservatum esse dicit, ἐκ τῆς ἐκείνου παραδόσεως ex ejusdem traditione. Quis jam non videt *Basilium* non de Symbolo, sed de doxologia *Gregorij* loqui; nec de eo quod scriptis commissum esset, sed quod traditione ab eo acceptum, praxi continua obtinebat?

Quod deniq; *Præsul Cl.* certissimum esse dicit, nempe hanc fidei confessionem, ætate *Basilij*, in Ecclesia *Neocæsariensi* conservatam fuisse, idq; ut à *Gregorio* traditam; id ego non tantum incertum, sed & falsissimum esse judico; idq; ex hac ipsa *Basilij* de *Tbaumaturgo* dissertatione, in qua mentio ejus nulla prorsus facta est, ulterius confirmo. Ut enim fidem ampliorem *Gregorij* traditioni adhibeat, miracula fere omnia, in quibus enarrandis *Nyssen*us rhetorico stylo se effundit, summam recenset *Basilius*. Quod vero ad ejus institutum, causæq; quam agebat patrociniū magis faciebat, de Divo *Johanne* cælitus missō ut ei hoc Symbolum traderet, deq; eodem manibus *Gregorij* conscripto, & in Ecclesiæ *Neocæsariensis* Archivis conservato, ne verbum habet; Quod sane indicium est *Basilium* de Symbolo isto nihil cognovisse, vel certe *Nysseni* de illo narrationem pro fabula habuisse. Rem extra dubium ponunt ejusdem de *Gregorio* hæc elogia? *Gregorium magnum, ejusq; voces quo loco ponam?*

ponam? ἐκὶ μετ' Ἀποστόλων, καὶ προφητῶν, ἀνδρῶν
 ταῖς αὐτῶν πνεύματι ἐκείνοις ἐδιδασκασάντα; nonne
 cum Apostolis & Prophetis, virum qui eodem
 Spiritu quo illi versatus est, quiq; sanctorum
 vestigiis per omnem vitam inhaeserat? An vero
 temperare hic potuit Basilius, si res pateretur,
 quo minus adjiceret; qui Symbolum divinitus ex
 ore Johannis acceperit, ejusq; vestigiis per in-
 tegram vitam inhaeserit? Hæc & ejusmodi alia
 nec sine piaculo omittere voluit vir magnus,
 nec pro sagacitate ingenij sui potuit: Præsertim
 dum strenuè semet opponit Hæreticis, qui * † * Tom. 2.
 καὶ φύσιν ἑξ ἁλλήλων distinctionem secundum p. 244.
 naturam inter Patrem, Filium, & Spiritum
 Sanctum posuerunt; immo Filium & Spiritum
 Sanctum à Patre καὶ † φύσιν ἄλλοτερον secundum † Tom. 4.
 naturam alienum esse clamitabant; & qui Basi- p. 296.
 lium, & alios qui eos || naturâ non separabant, || P. 361.
 nec servile aliquid aut ministeriale in ijs ag-
 noscebant, novatores appellabant; qui deniq; ἀ-
 γαθὴν τῶν πατέρων μαρτυρίαν non scriptum Pa-
 trum testimonium flocci faciebant. An potuit
 is qui Origenem de Spiritu Sancto male senti-
 entem in hac causa testem inducit, Gregorij
 Symbolum in quo disertim asseritur Trinitas
 perfecta, δόξα καὶ αἰδιότητα καὶ βασιλεία μὴ μεμεζι-
 μῆν, gloria, æternitate, & regno non divisa, &
 in quo ὅτε δὲ ἄλλ' οὐ τι servile nihil, intactum præ-
 terire? Quid enim his verbis apertius; quid for-
 tius in causæ suæ patrocinium dici potuit?
 Quod ergo ad hoc Symbolum nusquam pro-
 vocat, ex eo illud ipsum pro spurio habuisse
 nullus dubito. Sed quid verbis opus est? Con-

stat etenim in magna illa de Symbolis contentione ab *Arianorum* temporibus ad *Justiniani* ætatem habitâ, nullam omnino de Symbolo hoc *Gregoriano* *θεοδιδάκτος*, eoq; nomine ipsi *Nicano* præponendo, factam esse mentionem, nullam ad illud provocationem. Adversus fidei *Nicanæ* Symbolum Synodi multæ congregatæ sunt, illudq; potissimum rejiciunt propter τὸ ἑμῶσιν, unamq; Patris & Filij substantiam in eo stabilitam; eidemq; opponunt multa nova Symbola, quæ quidem fere omnia fidem Catholicam à Patribus ab initio traditam continere prætendunt. Mirum vero est Patres Orthodoxos *Basilium*, *Gr. Nazianzenum* & *Nysseum*, Symbolum hoc *θεοδιδάκτων*, Dei jussu, *Johannis Theologi* ministerio, *B. Virginis* suavisu compositum, ijs nec semel opposuisse. Si demum certissimum esset *Basilij* ætate Symbolum hoc in Ecclesia *Neocæsariensi* conservatum esse, idq; ut à *Gregorio* traditum, prout fidenter asserit *Præsul*; Hæresinq; *Arianam*, eodem monente, prorsus jugulasse; mirum est illud ipsum non omnem Orthodoxorum implevisse paginam, & in *Arianorum* proterviam debellandam sæpius inculcatum fuisse. Peponem etenim loco cordis habuisse videantur, qui, occasione toties oblata, *θεοδιδάκτων* hoc sanæ fidei & veritatis mysterium silentio premerent, illudq; intactum præterirent.

Acris postea controversia agitata est de Spiritus Sancti Deitate, & æquali cum Patre & Filio honore; multis animosius contendentibus Spiritum hunc nec in Scripturis, nec à Patribus

Patribus trium primorum sæculorum, Deum unquam vocari; nec tamen hoc Symbolum, in quo *integræ & perfectæ Trinitati indivisa gloria tribuitur, & Deum Patrem & Deum Filium in Spiritu Sancto manifestari* dicitur, huic sententiæ vel semel oppositum invenio. Immo, quod mirum dictu est, habemus *Basilium M.* non tantum confitentem Patres hanc controversiam * *silentio præteruisse*, sed disertim de eodem Spiritu pronuntiantem, quod neq; alienus est à Dei gloria, *ὁ θεὸς ὁ αὐτὸς θεὸς, ἀλλὰ θεὸς πρὸς ὅμα, nec ipse Deus est, sed Dei Spiritus.* Tom. 1. 17. p. 440. * *Epist.* 387, p. 381.

Duo adhuc sunt, Vir integerrime, observanda, quibus Epistolari huic colloquio finem imponam.

Primò, Non posse illud homini cuiquam revelari, aut pro Articulo fidei debitò proponi, quod mens humana intelligere non potest. Est enim fides actus Intellectus, quo assensum exhibet Articulo proposito: assensum vero rei quam non intelligit, mens sana non potest adhibere. Res ergo nondum intellecta, est eam non intelligenti nondum revelata; & id quod mens humana intelligere non valet, eidem non potest revelari. Ita tamen in hoc *Præsulis* opere eruditissimo contigisse, non mihi tantum, sed alijs non paucis visum est, ut sectio quarta quæ agit de *Filij & Spiritus Sancti subordinatione ad Patrem*, & in qua de *S. Trinitatis* doctrina explicanda, & in quibus rectæ rationi adversari videatur, vindicanda operam suam ponit *Præsul*; mystica plane

fit, spissis, immo cimmeriis tenebris involuta, mentibus omnium mortalium crucem figat, eaq; pro fidei *Nicanæ* adeoq; *Christianæ* fundamentis proponat, quarum idea nulla menti perspicacissimæ obversari potest. Qualia sunt,

* P. 43.

B. 252.

ad: 210.

227.

* “ 10, Veteres Ἀρχὴν Filij Patrem dicunt, nempe quatenus vox ista significat principium à quo aliquid oritur, quocunq; id modo fiat, hoc est sive in tempore, sive ab æterno; non vero quatenus principium denotat initium existendi, quando res quæ antea non erat, esse jam incipit; † non enim potest persona ex & in ipsa divina essentia incipere, quâ prius non fuit, salva naturæ divinæ immutabilitate.

† P. 45.

Quis autem adeo *Oedipus* est, ut hæc intelligat? Nempe quid sit principium ortûs alicujus rei vel personæ, quod non est eidem principium existendi? Quid est principium rei, quæ ab æterno fuit? Aut quomodo potest persona aliqua ex & in ipsa divina essentia existere per modum generationis, quæ semper generata est? Ortûsve initium habere sine exordio? Cum juxta || *Athenagoram*, τὸ ἐν ἔστι γενεταί, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐν; nec Filij aut generationis idea magis innuit subordinationem, quam Patris & generantis præexistentiam. Monente enim * *Novatiano*, antecedit necesse est illum qui habet originem, ille qui originem nescit. Patremq; Filio præexistere, inquit *Eusebius*, & ante eum hypóstasin habere, unusquisq; confitebitur.

|| P. 5.

* P. 31.

ad 2 Lect.

p. 29.

2°. * “ Non potest, inquit *Præsul*, gene- * P. 439.
 “ ratio animo concipi sine alicujus rei com- 3. 255
 “ municatione, rei porro non alterius, quam
 “ naturæ, essentia, substantia, cum sit ἐν-
 “ δης, hoc est *substantialis productio*. Est
 autem juxta Patres *Antenicanos* omnes, sub-
 stantia Patris ἀγέννητος ingenita, & ἀναρ-
 χος principium ortus nullo modo habens,
 adeoq; nullo modo producibilis. Est ergo
 hujus essentia *substantialis productio*, rei im-
 producibilis productio, rei ortum non haben-
 tis ortus.

Pergit *Præsul* ad hunc modum : † “ Addo † *Ibid.*
 “ his, personam hic sine essentia concipi non
 “ posse, nisi statueris personam in divinis ni-
 “ hil aliud esse quam merum τέχνημα ὑπόθεσις,
 “ quod plane *Sabellianum* est.

An vero concipi magis potest communicatio
 essentia Patris, personæ quæ concipi non po-
 test, nisi eam habeat? Communicatio certe non
 est habenti naturam communicatam, sed non
 habenti. Porro explicet qui potest, quid aliud
 indicat eadem numero Patris essentia Filio
 communicata, quam eadem essentia alio modo
 existens in Filio quam in Patre, nempe ex-
 istens in Patre à se, in Filio non à se, sed à
 Patre. Si enim generatione communicata sit
 Filio Patris essentia, utiq; eam habet à Patre.
 Quid ergo esse potest hæc Filij generatio, nisi
 essentia Patris quam à se habet, alio modo
 communicata Filio eam non habenti?

3°. † “ Veteres nonnulli dixerunt etiam Pa- † P. 446.
 “ trem per Filiam, ut instrumentum, hunc
 (a 3) “ mundum

B. 259

“ mundum produxisse; intelligentes nimirum
 “ *instrumentum non extraneum, sed connatu-*
 “ *rale.* Ita *Præsul.*

Quis vero antea audivit de instrumento in ipsa substantia operantis sito, & ejusdem numero essentiae cum causa principali? Est utiq; juxta *Metaphysicos*, causa instrumentalis, *ea quæ ab alio agente elevatur ad effectum producendum, quem non potest producere propria sua virtute.* Non est autem Filius alius à Patre Aens, quorum enim eadem est numero essentia, eorum eadem pariter est actio. Et, notante *Præsule*, * “ merito ipse opifex & “ creator omnium dicitur Filius, perinde ac “ Pater, quatenus cum à Patre naturam & “ omnipotentiam Divinam acceperit, non “ aliena tamen, sed sua, hoc est sibi *instita & naturali virtute*, & omnipotentia, universa condidit.

† P. 487.

B. 280.

B. 285.

4°. † “ Quamvis duobus, Patri & Filio, “ Dei nomen & natura communis sit, tamen “ quoniam alter alterius principium est à quo “ propagatur, idq; *interiori productione, non* “ *externa*; fit ut Deus esse unicus merito dicatur: quam rationem pariter ad Spiritus “ Sancti divinitatem pertinere prisci illi crediderunt. Unde fit ut non modo ex Patre, “ sed in Patre sint, & Pater in ipsis.

Est autem intellectu difficile unam numero essentiam, unamve individuam substantiam, unam numero esse, & tamen tribus communem; individuam esse, & tamen *non divisam à quolibet alio*; eamq; in Patre nulli subordinatam

natam esse, in Filio vero & Spiritu Sancto subordinatam; nec tamen unam eandemq; essentiam sibi subordinatam esse, & non subordinatam. Cum ergo, docente eodem *Præsule*, voces *Filij & generationis* manifesto innuunt *subordinationem Filij, quoad essentiam, ad Patrem generantem*, eandemq; essentiam omnes agnoscunt in Patre non esse subordinatam; necesse est, secundum hanc sententiam, eandem numero essentiam sibi subordinatam esse, & non subordinatam. Quod est sibi dissonantia & contradictoria loqui.

Præterea, Filium à Patre *interiori productione* propagari, sive paternam essentiam eidem communicari intra Patris essentiam, est haud minus *ἀντίθετον*. Saltem quid velit *Præsul Cl.* sub hoc verborum involucro contineri, ego quidem non capio. Cum enim essentia hæc Patris, Personis Filij & Spiritus Sancti communicata sit; id si interiori productione factum fuerit, personas Filij & Spiritus Sancti in Patris substantia tunc fuisse, eumq; adeo personis trinum agnoscere necesse est. Porro interior ista productio vel ponit aliquid in Patre quod non fuit in eo sine ista productione, vel nihil. Si nihil, est nihili productio; si aliquid, novum aliquid in Patre erit per istam productionem; neq; enim animo concipi potest productio, ubi nihil novum productum est.

5°. * “Ita unum sunt Pater & Filius, ut * P. 497.

“in Patre sit Filius, & in Filio Pater, neq;

“alter ab altero separari potest. Quem unio-

“nis modum, Græci *ἐκχώρησιν* circumincessio-

“ *nem* appellant. Est autem illa unio, qua
 “ unum existit in alio non tantum per naturæ
 “ participationem, sed etiam per plenam &
 “ intimam præsentiam. Et rursus: * *περι-*
 * P. 505. “ *χάρης* est unio rerum se invicem usque-
 “ quaq; immeantium; & in *Trinitate* maxime
 “ propria est, & perfectissima *ἡ ἐν χάριτι*: si-
 “ quidem personæ sese mutuo continent.

Heraclitum hic me legisse suspicarer, potius
 quam *Præsulem Cl.* qui, quoties res patitur,
 mentem suam clare aperit; hic vero merito
 dicatur *σοφιστής*. Unam etenim eandemq; nu-
 mero essentiam, seipsam immeare, circumin-
 cedere, seipsam continere, & à seipsa conten-
 tam esse, si non *ἄτοπον*, saltem *δυσπεριμυνδύτων*
 merito dicatur. Dices hæc intelligenda esse
 de essentia non absolute, sed quatenus cum
 personis conjuncta est. Audio verba quæ
 menti meæ nullam ideam imprimunt, & quæ
 in novos labyrinthos me conjiciunt. Quid
 enim persona in divinis signat, nisi id quod
 modum existentiae dicere solemus, ego non
 intelligo: hoc autem *Sabellianum* esse me do-
 cuit *Præsul Cl.* Nil ergo verius à Præsule est
 dictum, quam † hanc *divinarum personarum*
 † P. 506. *ἡ ἐν χάριτι* revera maximum esse mysterium,
 quod religiose adorare potius quam curiosius
 rimari debemus.

II. Observandum *secundo*, S. Scripturam uni-
 cam esse regulam, ex qua de veritate Articuli
 fidei cujuscunq; judicium fieri debet; est enim
 fides divina assensus Testimonio Dei. Ille
 autem in scripturis tantum loquitur; ejusq; so-
 lius

lius testimonio certa fides adhibenda est, cui ob infinitam ejus sapientiam nihil potest latere, & qui ob summam ejus veracitatem nihil quod falsum est enuntiare potest. Ad hæc hanc regulam perfectam & perspicuam esse debere, præsertim in omnibus quæ ad salutem sunt creditu factuq; necessaria, ex eo constat, quod, ubi deficit, nullum de ijs Dei testimonium adhiberi potest; ubi obscura fuerit, nullum de ijs certum judicium ferri queat. Magni igitur momenti esse videntur hæc * *Crellij* ver-

* De uno
Deo Patre
lib. I. c. 16.

ba. “ Estne credibile *Christum* & *Apostolos* rem, quemadmodum vulgo creditur & dogmatis istius ratio postulat, scitu tam necessariam, & creditu tam difficilem, & omnem humani ingenij captum longissime superantem, tacituros fuisse? Nonne res ipsa docet eos, quanto esset dogma illud & scitu magis necessarium, & creditu difficilius, tanto id clarius fuisse proposituros? Cogit id credere eorum in cæteris rebus, haud paulo minoribus, & perceptu facilioribus, diligentia; cogit eorum erga salutem generis humani studium; cogit deniq; id quod susceperunt & sustinuerunt officium. Num enim *Christo* Servatori nostro, num *Apostolis*, aliisq; divinis viris minus putabimus curæ fuisse salutem hominis, quam ijs qui aut olim tanto conatu dogma illud tanquam proram & puppim salutis nostræ defenderunt, aut hodie tuentur? Num illis aut intelligentia istius quod vulgo adorant mysterij minor fuit, aut verba quibus id
“ descri-

“ describerent, defuerunt? Clarius id describere potuit *Athanasius* in symbolo suo, “ quam *Christus*, quam *Apostoli*”? Difficulus autem inveniet quispiam in S. Scripturis perspicue tradita hæc *Præsulis* Cl. dictamina.

1°. *Patrem esse principium Filij & Spiritus Sancti, interiori productione, non externa.*

2°. *Posse personam aliquam ex & in ipsa divina essentia incipere existere, qua prius non fuerit, salva naturæ divinæ immutabilitate.*

3°. *Esse trium personarum immeationem talem, & ἐν ἑαυτοῖς, qua mutuo se invicem immeant, & mutuo sese contineant.* Hæc qui ex S. Scripturis perspicue probanda suscipiet, rem mihi gratissimam faciet. Præstat itaq; meo saltem iudicio, ijs quæ in S. Scriptura de hoc mysterio perspicue sunt dicta, contentos esse, quam in tortuosos hosce mæandros & inextricabiles labyrinthos incidere; præsertim cum Patres omnes, post † *Irenæum*, libere agnoscant *Generationem Filij ἀναγεσθῆναι ἐκ ἀνάρχων* inenarrabilem esse, quam nemo novit, neq; *Angeli*, neq; *Archangeli*, nec principatus, neq; potestates, nisi solus qui genuit Pater, & qui natus est Filius.

† L. 2.
c. 48.

LECTORI

LECTORI CANDIDO.

 UÆ in hoc opere disputata sunt, Amice Lector, non eo sunt consilio scripta, ut de vera Sacro-sanctæ Trinitatis sententia iudicium feram, aut litem illam alterutra ex parte definiendam in me suscipiam; sed eo tantum fine, ut sententiæ nostræ palmariæ, scilicet Scripturam esse unicam fidei Regulam, robar aliquod accedat. Hac etenim concessa, sequitur, nihil decretorium de controversiis hisce ex Patrum primavorum scriptis depromi posse. Immo ex ijs quæ in hoc opere disserui, compertum duco, ex Scriptis hisce secum haud raro pugnantibus, & à sententia, quam orthodoxam appellari consuevimus, sæpe nimium deviantibus, de vera & Catholica Ecclesiæ veteris & Ante-Nicænæ sententia nihil posse definiri.

I.

Nec est quod existimet Lector in controversiis hisce minus exercitatus, me novum aliquod & hætenus inauditum dicere: Id assero, quod ante me non solum celeberrimi è Patribus, Eusebius Cæsariensis, Magnus Basilus, Ruffinus, Hieronymus, Photius, in hoc opere laudati, sed & ætatis nostræ viri doctissimi, summo iudicio pollentes, & in Patribus evolvendis nocte dieq; laborantes, plane & diserte docuerunt. Ut enim mittam Ambianatis & Combefisij testimonia aliquoties hic memorata, quis nescit magnum Petavium de omnibus fere Patribus, quos hic in medium produxi, idem mecum iudicium protulisse?

II.

3. 4.

Notatu

Notatu etiam dignissima sunt hæc Huetij verba:
 “ Inter Christianos Doctores qui ante Nicænam
 “ floruerunt Synodum, multi de Trinitatis mysterio
 “ parum caute loquuti sunt: insincera certe fuit
 “ Tatiani, & Tatiano vetustioris Iustini, de Trini-
 “ tate doctrina; in eandem venit criminationem
 “ Pseudo-Clemens, & Theophilus Antiochenus;
 “ indigna vera & intoleranda profuderunt Tertul-
 “ lianus, & Lactantius, Clemens quoq;, Dionysius,
 “ & Pierius Alexandrinus, aliq; complures. Ori-
 “ genian. l. 2. c. 2. n. 10. Nec minus ingenua est Ca-
 “ vij nostratis, de Lactantio loquentis, confessio his ver-
 “ bis concepta; “ Navos qui in ejus scriptis notantur,
 “ de Divinitate, de æterna Filij existentia---alijsq;
 “ capitibus, de quibus obscure, incaute, quandoq;
 “ etiam periculose locutus est, excusabunt apud
 “ candidos rerum aestimatores, sæculi quo vixit, cir-
 “ ca res istas imperitia, dogmata ipsa paulo abstrusio-
 “ ra, nec dum à Theologis dilucide explicata, nec Sy-
 “ nodorum decretis definita; & in quibus ἐμωλύθη
 “ habuit complures præcedentium sæculorum Patres.
 “ Inter navos autem, sive errores quorundam Pa-
 “ trum Ante-Nicænorum, nullus Nicænx fidei magis
 “ adversus, capitalior nulla sententia, quàm qua
 “ nonnulli Christum inter τὰ κτιστά, πειννύματα, res
 “ factas, collocabant. Quod cum à * Pseudo-Clemen-
 “ te factum sit his verbis, Qui ergo esse non inchoavit
 “ prædictus Deus, genuit primogenitum omnis crea-
 “ turæ: genuit ergo Deus “ quod & facturam vocare
 “ didicimus, qui, ut ex eo quod erat, ut esset accepit,
 “ idcirco vere & genitura, & factura, & creatura
 “ competenter appellatur”: Ad hæc adnotavit †
 “ Cotelierius; “ Sic Ariani ὑπόστασις, πείννυς, κτιστά con-
 “ fundebant, eaq; nomina tribuebant Filio, quem &
 “ substantiam genitam solebant appellare; atq; ob-
 “ servatum fuit à viris doctis, non abstinuisse, ante
 “ Arium, quosdam Antiquos Patres tribus postremis
 “ locutionibus, & consimilibus aliis.

De

Cab. Hist.
 Liber. 112.
 Dissert. p. 70.

8.
 16. 17. III.

* L. 3. n. 8.

Grab. Spec.
 2. 1. p. 270.

† Notis in
 Recog.
 p. 364.

De Christi aeterna generatione parcius disserui; IV.
 ne tamen dixeris rem istam neglectim à me habitam,
 invenies sub finem cujuslibet fere sectionis, controver-
 siam istam ex Patrum sententia satis ventilatam, &
 argumentis Cl. Præfulis pro ista generatione, quod sa-
 tis sit, responsum. Priusquam vero rem aggrediar,
 pauca quædam observanda sunt, quæ offusas huic
 controversiæ tenebras haud parum discutient.

1°. Imbelli uti Præfulem hic Argumento, quoties
 æternam Filij generationem adstruit; Christum nimi-
 rum, ex Patrum sententia, ante tempus, adeoq; ab
 æterno esse genitum. Id enim sponte fatentur Ariani,
 Christum *πρὸ χρόνων, καὶ πρὸ αἰώνων*, ante tempora, &
 sæcula genitum fuisse; & tamen eundem ab æterno
 esse genitum negabant. Apud * Eusebium, Æones * De laudi-
 siue Angeli *ἄχρονοι* sunt dicti, utpote ante hoc cælum, bus Const.
 & hunc mundum conditi; nec tamen eundem crea- p. 606.
 turas eos æternas existimasse cogitandum est. Immo
 inter Patres à fide Nicæna plane alienos, nemo vide-
 tur fortius pro Christi aeterna generatione loqui, quam
 hic ipse Eusebius; & tamen in iisdem locis nemo di-
 sertius rem negat. Agnoscit siquidem Filium cum
 Patre extitisse † *πρὸ χρόνων αἰώνων* ante tempora sæ- † Demonstr.
 cularia, *μᾶλλον ἢ πρὸ πάντων αἰώνων* aut potius ante Evang. l. 4.
 omnia sæcula, non tempore aliquo non existentem, p. 144,
ὑπερὸν ἢ ποτε γενέσθαι & postea aliquando genitum, 147, 148,
 sed ante tempora sæcularia præexistentem, καὶ τὸ πα- 149.
 ρεῖ, ὡς ὕδωρ, διαπαντός σιωδόντα, & cum Patre, ut Filium,
 semper coexistentem: & tamen in eodem capite lu-
 cem inter & splendorem, Patremq; & Filium, hoc
 discrimen ponit; quod || *ἡ μὲν αὐγὴ σιωπάσκει τὸ φῶς*, || L. 4. c. 3.
splendor luci coexistit, ὃ δὲ πατὴρ πρὸ πάντων τῶν υἱῶν, καὶ πρὸ p. 147.
τῆς κτίσεως αὐτῶν πρὸ πάντων, Pater autem Filio præex-
 istebat, & ante generationem ejus subsistebat. Et
 rursus; Filium unigenitum esse dicit, & primo editum
μετὰ τὸν ἀναρχὸν καὶ ἀχρόνιον οὐσίαν post ingenitam &
 principio carentem substantiam. Idem libro quinto
 dicit * *τὸν ὕδωρ ἐξ ἀπειρώτων αἰώνων, μᾶλλον ἢ πρὸ πάντων* * C. I. p. 215.
αἰώνων

αἰώνων ὑποστῆναι ἡρόδοτον τε, καὶ συνεῖναι συγγενόμενον αἰὲς
 τῷ πατρὶ, ipsum Filium ex sæculis interminatis, po-
 tiusve ante omnia sæcula substituisse genitum, & con-
 genitum coexistere semper cum Patre. *Et tamen in*
eadem pagina, ἔχ' ἀνάρχως συνυφίστηκα τῷ πατρὶ, non, in-
quit, sine principio cum Patre coexistebat, cum ille
ingenitus, hic vero genitus sit; & ille Pater sit, hic
vero Filius: προῦπάρχειν ὃ καὶ προῦφυσῆναι πατέρα οὐκ
πᾶς ὁστὸς ἐν ὁμολογήσειεν, Patrem autem Filio præex-
istere, & ante eum hypostasin habere, unusquisq;
** Hist. Ecc' confitebitur. Deniq; extat apud * Theodoretum*
l. 1. c. 4. Epistola Arii ad Eusebium Nicomediensem, in qua
fidenter asserit Orientales Episcopos universos istius
sæculi, docuisse Patrem ingenitum προῦπάρχειν τῷ υἱῷ
Filio præexistisse; eandemq; fuisse Occidentalium
multorum sententiam, ex Tertulliano, Novatiano,
Arnobio, & Lactantio probavimus.

2°. *Nec magis firmum est Argumentum ex verbis*
quæ Filium Patri αἰὲς, πάντοτε, semper coexistisse as-
serunt. Hec enim adverbia tunc tantum æternita-
tem veram significant, siue absolutam, cum id sub-
jecti ratio postulat. Clarum hoc ex verbis Eusebij
jam allatis; nempe τὸ πάντοτε ἔσθ' αἰὲς ex † Novatiani
† De Trir. his verbis, cum Patre postmodum semper fuit, in-
c. 31. terpretanda esse. Agnoscit ille semper in Patre Fi-
lium ab eo dici, quia cum Patre fuit ante omne tem-
pus. Sic enim ejus verba se habent: " Hic enim
" cum sit genitus à Patre, semper est in Patre;
" semper autem sic dico, ut non innatum, sed na-
" tum probem. Sed qui ante omne tempus est,
" semper in Patre fuisse dicendus est; nec enim
" tempus illi assignari potest, qui ante tempus est.

V.

Deniq; ex Filij Dei ὁμοουσιῳ, eundem Patri
 συναΐσαν esse contendit hoc Argumento Præsul Cl.
 " Qui vere ἔσθ' proprie Deus est, ἔσθ' ex substantia
 " Dei genitus, idem habeat necesse est quæ sunt
 " propria Dei, infinitatem, immensitatem, eternitatem.
 Fallacem vero hanc esse Argumentationem ex pari
 consta-

constabit: Qui est vere, & proprie Deus, eo quod eandem essentiam cum Patre habeat, idem habeat omnia necesse est, quæ essentie Patris sunt propria, τὸ ἀναρχον, τὸ αὐτόθεν, independentiam, ἀσυνοσίαν, & deniq; ut sit fons Deitatis Filij & Spiritus Sancti.

Hinc vero sequitur, Patres omnes qui Filij τὸ ἰσούσιον tollebant, & qui Filium esse τὸν ὅτι πᾶσι θεὸν Deum super omnia negabant, quæ omnium fere Antenicanorum sententia fuit, æternitatem Filij Dei proprie sic dictam pariter sustulisse. Teste enim * Huetio,

"Tertullianus, & alij pleriq; ex Antiquissimis Doctoribus, & Nicæna Synodo anterioribus, in ijs quæ
"ad Christi generationem pertinent, Origenis impietatem dicam, an imperitiam, vel æquarunt, vel superarunt. Justinus, Athenagoras, Tatianus, Theophilus Antiochenus, ipse Tertullianus, & Lactantius. Deum dixerunt, cum mundi creationem meditaretur, Verbum suum protulisse, quo Administro, in rerum molitione, uteretur. Cavius etiam agnoscit Lactantium æternam Christi generationem plane tollentem, ὁμοψύχους habuisse complures præcedentium sæculorum Patres. Deniq; Ambianas ultrofatetur, Patres multos ante Nicænam Synodum degentes, de æterna Filij Dei generatione dubitasse, Arioq; iisdem fere verbis, diverso tamen sensu, præfatos esse. Notis in lib. Tertul. adv. Hermog. c. 18.

Deniq; duo adhuc supersunt, ad amphibologiam omnem evitandam, præmittenda.

1º. Mibi non plane certum esse, quo sensu Præsul Cl. τὸ ἰσούσιον propugnaverit. Quod enim exempla omnia quæ congeffit sectione secunda, cap. 1. n. 2. unitatem essentie tantum specificam exhibeant, * infra probavimus. Sectione 4. cap. 2. contendit, Filium Patri parem, & τὰ πρὸς αὐτὸν æqualem esse; æqualem nempe, quod ipsi in nullo sit dissimilis, habeatq; imagini & exemplari Patris exacte respondentem in omnibus similitudinem. Hæc autem omnia unitatem tantum specificam exigere videntur. Eadem enim

* Origen.

l. 2. c. 2.

n. 25.

VI.

3. 138.

cap. 1. n. 2.

* Lib. 2.

cap. 1. n. 2.

enim numero essentia, natura, & substantia, nec sibi similis nec equalis est, sed tantum secum eadem; nullum quippe simile est idem. Atque hinc τὸ Σαβελλίαν παλόν Sabellij malum ex voce ὁμοούσιον corrigi docet

* Lib. 3.
Ep. 300.

* Basilii: ὃ γὰρ αὐτὸ τί ὄντι ἑαυτῶν ὁμοούσιον, ἀλλ' ἑτέρον ἐπέρω, non enim idem aliquid est sibi ipsi consubstantiali, sed alterum alteri. Qui ergo essentiam Filij, cum Patribus, vel similem, vel equalem esse statuunt, aliam numero essentiam Filij esse ab essentia Patris eo ipso constituunt. Hinc is qui Filium Patri similem esse dicit, ἀναρῶν τὸ ἴδιόν, Deitatem ejus tollit, inquit † Athanasius; qui Filium dicit essentia Patri similem, ἑτέραν ὑπόστασιν λέγει, διὰ ὃ ὁμοιουμένον, aliam substantiam inducit, Deo licet similem. Alias tamen de Trinitate unius Divinitatis, de una essentia, unaque substantia, immo καὶ ταυτότητι τῆς ὑπόστασιν de identitate essentiae Patris & Filij ita disputat, ut unitatem essentiae utrisque; numericam adscribere se velle non est dubitandum.

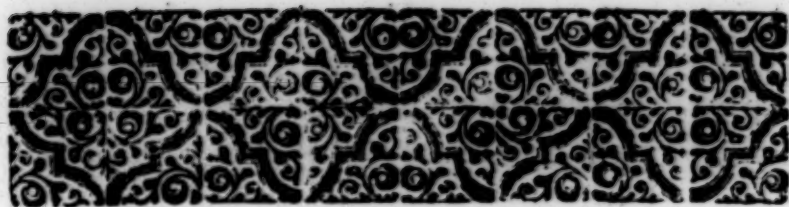
† Contra
Hypocrisin
Meletij,
p. 573.

Illud ergo observatum sit, me contra ὁμοούσιον, quatenus tantum significat substantiam unam specificam, ex Patribus Antenicenis non disputare, sed prout ab Orthodoxis omnibus asseritur eandem numero essentiam tribus personis communem indicare & stabilire. Priorem τὸ ὁμοούσιον sensum si Praesul tantum propugnaverit, nihil prorsus egit quod orthodoxam, quae jam ubique obtinet, sententiam confirmare valeat. Immo constat eum hoc ipso ostendisse Fidem nostram à Nicæna haud parum deviasse.

B. 113.

2°. Quod ad discrimen inter ὑπόστασιν & ὑπόστασιν attinet, dico cum Cl. Huetio, Petavio, & Curcellæo, vocabula haec non tantum à Patribus Antenicenis, sed etiam à Concilio Nicæno, Sardicensi, multisque Post-nicænis promiscue usurpata esse, quod multis probat || Petavius l. 4. c. 1. Sequiorem vocis ὑπόστασιν sensum, quo non significat personam in concreto seu cum essentia conjunctam, sed personalitatem in abstracto, seu modum subsistendi; missum facio, utpote Patribus, de quibus agimus, ignotum.

P R O

P R O O E M I U M.

ATEOR, Amice Lector, rem esse arduam, & invidiæ plenam, *Præsulis Cl. & Grabii* in Patrum scriptis evolvendis præ alijs versatissimi, judicijs adversari. Dicent forte qui Patrum scripta suspiciunt, admirantur, & pro *tutissimis Sacrarum Scripturarum interpretibus* ducunt, quiq; traditionibus plerumq; dubiis, interdum e mentitis, plus æquo indulgent; cornicum me oculos configere, antiquitatis suffragia magno Theologorum consensu approbata, temere damnare, oculatissimisq; viris visum adimere, quasi in maxima fidei controversia plane cœcutierint. Ego vero Deum testem appello, me neq; gloriolæ captandæ gratia, nec altercandi libidine, nec animi protervia motum, sed sola vi veritatis ductum, hoc quaecunq; opus aggredi; æquisq; harum rerum judicibus, rationum ponderi magis quam magnis nominibus cedentibus, rem integram æstimandam definiendamq; lubens permitto.

Ut à statu quæstionis exordium sumam, quæritur,

I.

B

i. Utrum

1. Utrum Patres omnes *Ante-Nicani* eandem quam *Concilio Nicano* tribuimus sententiam amplexi sunt; hoc est, utrum omnes eandem numero Patris *essentiam*, Filio & Spiritui Sancto fuisse communicatam, eoq; nomine utrumq; cum Patre unum numero Deum esse agnoverunt? nec enim fieri potest ut unum numero Deum constituent, qui unam numero *essentiam* non habent, aut quod eodem reddat.

2. Utrum profitebantur eandem numero *potentiam*, *scientiam*, & *voluntatem*, in Patre, Filio, & Spiritu Sancto existere; quod eadem numero *essentia* exigit?

3. *Æterna* Filii et Spiritus Sancti *existentia*, communicationem hujus *essentia*: iisdem *ab æterno* postulat: Filij & Spiritus Sancti in Patre ab *æterno* *existentia*, productionem pariter interiorum eorundem ab *æterno* exigit. Atq; hæc omnia cum *Synodi Nicanae* & Patrum *Ante-Nicanorum* placitis conspirare, contendit *Præsul Clarissimus*.

Hujus ergo dissertationis argumentum erit, utrum Patres *Ante-Nicani*, *Barnabas*, *Hermas*, *Clemens Romanus* &c. clavis & perspicuis verbis, certave consequentia, unam numero Patris *essentiam* Filio, & Spiritui Sancto communicatam esse docuerunt? Pauca vero in antecessum præmittenda sunt.

II. Primo igitur observandum est, *Præsulem Cl.* testimoniis primi, secundi, & tertii sæculi, quæ Patrem *solum* unum verum Deum esse, Filiumq; Patre minorem asserunt, continuo respondere, hoc ideo tantum ab ijs factum esse, quod Patrem *totius Deitatis fontem* & principium esse agnoscerent: Quod quidem Patrum *Post-Nicanorum* solenne fuit responsum, quorum hypothesis id exigebat; in Patribus autem primi & secundi sæculi, hujus *κρησις* nec vola extat, nec vestigium. In Patribus tertij sæculi, nihil quod ejusdem *essentia* à Patre, Filio & Spiritui Sancto integram communicationem,

nem, eo, qui jam obtinet, sensu, confirmat; multa vero quæ contrarium suadent, haud raro se ingerunt; qualia sunt

1. Quod Patrem *solum* unum, verumq; Deum, καὶ ἕνα ὁμολογῶν prædicant, nulla distinctione adhibita, nulla hujusmodi ratione assignata. Quod magno sane est indicio, rationem appellationis hujus discretivæ, à Patribus *Post-Nicanis* excogitatam, illis prioribus ignotam, aut saltem neglectam, aut minus necessariam fuisse.

2. Quod quidam eorum, Filium alium numero à Patre Deum, cum *Justino M.* constituunt.

3. Quod Patrem & Filium δύο μὲν οὐσίαις, δύο ἐνάταις, natura & essentia duos esse prædicant.

4. Quod Filium, secundum divinam ejus naturam, πνεῦμα, κτίσμα, facturam esse pronuntiant. Quæ omnia manifestis testimonijs infra demonstrabimus.

Secundo, Observatu dignum est eundem *Præsulem*, quod dicitur in numerosis Patrum *Ante-Nicanorum* testimonijs, quibus Filium Patri subministrare, ὑπεργεῖν, λείψαργεῖν, ὑπερετεῖν, disertim asserunt; hoc œconomix nescio cui, ab Adamo incipienti, tribuere; quod quidem non modo gratis dictum existimo, sed Patrum eorundem sententijs plane repugnare.

III.

1. Etenim Patrum nonnulli, mundi ex nihilo creationem Patri tantummodo adscribunt; ejusdem ornatum, in ordinem reductionem, regimen, Filio tantum. Quod à *Methodio*, alijsq; factum esse infra probabimus.

2. Eidem hanc œconomiam præstanti ea tribuunt fere omnes, quæ Patri adscribere nefas ducunt; nec si de Patre scripta essent, juxta *Septimum*, facile credenda sint.

Tertio, Notandum est alias plurimis me exemplis ostendisse scriptores multos, & *Concilia* à Fide *Nicæna* aliena prorsus sentientes, nihilominus agnovisse Christum Deum esse de Deo, Deum ante sæ-

IV.

cula genitum. Quod ultra jam monstrabo ex authore operis imperfecti in *Matthæum*, *Chrysostomo* perperam adscripti. Is enim multis indiciis ostendit se *Arianorum* sectæ mordicus adhæsisse, fidemq; *Nicanam* multoties * hæreticam pronuntiat. Christo vero interim non solum † *potestatis virtutem*, sed *Divinitatis naturam* adscribit: Et tamen in eadem homilia *hæreticum* eum pronuntiat, qui *Filium Patri aequalem* esse statuit. Et rursus, || *Quia omnia Filius, dante Patre, potest, sicut Pater; ideo Pater simul magnus Deus est, & primus; Filius autem magnus Deus quidem, sed non primus.* Et in eadem homilia †, *Secundum carnem Christus erat Filius David, Dominus (ejus) secundum Divinitatem:* Et tamen continuo dicit * *hæreticos aequalitatis mendacium componere.* Homilia decima nona, Trinitatis professionem *triangularem impietatem* profane nuncupat Homilia 35 in hæc verba, *Non est meum dare vobis, sed Patris;* hæc adnotat *Ergo inter eum cujus non est, & inter eum cujus est, nec persona una est, nec æqualis potestas.* Homilia 45 inter hæreticos eos numerat, qui *tres personas æquales, ejusdem substantiæ, ejusdemve authoritatis* esse statuunt. Deniq; homilia 49 dicit *hæresin Homoousianam* *Christi Ecclesiæ adversari.* Sed non est quod operosius hæc prosequamur, quæ ex *Præsulis Cl.* verbis melius ediscamus; quo teste †, “ nullam Ariani loquendi formulam quam five ex scripturis, five ex traditione desumptam usurparunt *Catholici*, repudiaverunt, præter hoc unum *Homoousij* vocabulum Filium Dei, *Deum ex ipso Patre genitum*, qui & ἀληθινὸν θεὸν ultro prædicabant: Accusationem quod Filium Dei creaturam esse dicerent, non sine indignatione respuebant: Hæc vafre quidem subdole, & sensu sibi ipsis reservato, (si *Præsuli ex Athanasio* loquenti sit fides) “ *sed tamen ultro prædicabant.* In ijs vero prædicandis, à Patribus accepta posteris se tradidisse, eorumq; vestigiis insistere,

* *Ho.* 19.

p. 75.

† *Hom.* 22.

p. 81, 82.

|| *Hom.* 42.† *P.* 154.* *Ibid.*

p. 155.

† *De Ho-**moous.* §. 2

p. 62.

filtere, non tantum ipsi contendebant, sed Patres *Orthodoxi* ingenue confitebantur.

1. Etenim Filium Dei non ab æterno, sed tantum *περὶ χρόνων αἰωνίων* ante tempora sæcularia genitum fuisse *, *Arius* se docuisse dicit, cum *Eusebio Cæsariensi*, *Gregorio Cappadoce*, *Theodoto*, *Paulino*, *Athanasio*, *Anazarbi*, *Ætio*, & cum omnibus *Orientalibus*, dicentibus, quod Pater Filio præ-existebat.

* Apud
Theod. Ecc.
Hist. l. 1.
c. 4.

Episcopi tres, *Presbyteri* quinque, *Diaconi* sex, epistola ad *Alexandrum Alexandria* Episcopum missa, audacter dicunt se fidem à majoribus acceptam, & quam ab ipso didicerant, prædicare; nempe, credimus Unum Deum solum ingentum, solum æternum, solum principio carentem, solum verum, qui unigenitum Filium *περὶ χρόνων αἰωνίων* ante tempora sæcularia genuit; ipsumq; *Alexandrum* ipsos *μεγά-
λως ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ* multoties in media Ecclesia, & in confessu docentem audivisse, Christum ex Dei voluntate, ante tempora, & ante sæcula *κπέντα, καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τὸ παλαιοὺς εἰληθῶτα*, creatum, ut viveret & esset à Patre accepisse. Testeq; † *Sozomeno*, *Alexander Arium* se defendentem, & alios Filium Patri coæternum asserentes cum audivisset, *πῶ μὲν τότε, πῶ ὃ καίνας ἐπαινῶν*, nunc hos, nunc illos laudabat. Est deniq; hoc *Ario* commune cum *Theophilo Antiocheno*, *Tertulliano*, *Lactantio*, alijsq; omnibus qui Christum λόγον προερχόν paulo ante mundi creationem genitum esse existimabant, quatenus vero *ἐν ὁμοιότητι* cum Patre semper coexistisse.

† Hist. Ecc.
l. 1. c. 15.
p. 426, 427.

2. Quod Filium factum esse dicebant *Ariani*, id ex *Clemente Alexandrino*, ex *Petri* prædicatione, ex *Dionysio Alexandrino*, *Gregorio Thaumaturgo*, *Origene*, juxta *Basilium*, *Hieronymum*, & *Photium*, didicerunt.

3. Quod Patrem & Filium *ὁμοὺς οὐσίαις, ὁμοὺς ὕμιναις*, natura & essentia duos constituebant, id cum *Origene*, *Pierio*, *Eusebio Cæsariensi*, alijsq; nonnullis ipsos prædicasse, ex *Basilio* & *Photio* confirmavimus;

adeoq; in his omnibus fidem à Patribus acceptam se tradidisse, non sine teste jactitant.

|| *Ibid.*

p. 428.

Deniq; teste || *Sozomeno*, multi qui cum ipso erant Episcopi, nec pauci ex Clero, & populi non exigua pars, multiq; sanctioris vitæ specie venerabiles, & dicendi arte pollentes, *Arianis* favebant; collectaq; apud *Bithyniam* Synodo, scripsere ὡς ὁρθῶς δοξάζουσι καὶ ὡς ἵστα τοῖς ἀμὰ τὸν Ἀρειον, *Arianis* tanquam recte sentientibus communicare. Episcopos deniq; in *Palastina* degentes *Arij* libello supplici subscripsisse, ut liceret ipsi plebem sibi adhærentem in Ecclesia colligere *. *Theodoretus* agnoscit impietatem *Arianam* per *Ægypti*, & *Orientis* partes dispersam fuisse. † *Eusebius* demum addit, καὶ ἐν πάσῃ πόλει in omni civitate Episcopos contra Episcopos decertasse, & populos adversus populos insurrexisse. Vide l. 2. c. 61, 62, 73.

* *Hist. Eccl.*

l. 1. c. 5.

† *De vita*
Constant.

l. 3. c. 4.

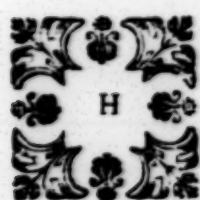

LIBER I.

CAPUT PRIMUM.

SECTIO PRIMA.

Utrum Barnabæ Sententia Filium ejusdem numero essentia cum Patre constituit.

OC fuscipit probandum *Præsul Cl.*

I.

1mo. Ex eo quod *Barnabas Deum nostrum* * *orbis terrarum Dominum* vocat, cui dixit Pater, die ante constitutionem Sæculi, *Faciamus hominem ad*

β: 31.
* *juxta*
versionem
antiquam,
§. 5.

imaginem & similitudinem nostram.

2°. Quod solem appellat † *ἐργον χειρὸς αὐτοῦ, munus ejus opus.* † §. 5. Gr.

3°. Quod dicit idem *Barnabas* ||, *ἔχεις ἐν αὐτῷ πᾶν* || §. 12.
δοξα καὶ ἰσχύς, ὅτι ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ ἐς αὐτόν: Habes in hoc (loco) gloriam Jesu, quod in eo omnia, & in ipsum. De quibus omnibus observandum est,

1°. Nihil hic perspicue, vel justa consequentia dictum esse de una numero Patris essentia Filio communicata. II.

2. Duo posteriora loca in antiqua versione non haberi; de tertio ne verbum quidem; secundum ad hunc modum exhibet, *respicientes solem, qui est opus manus Dei;* hanc autem versionem Græcæ lectioni præferendam esse, vir in his rebus admodum versatus * *Johannes Millius* his verbis docet; * *In Mat.*

“ Nec enim Græca quæ habent, *Barnabæ* ipsi facile
 “ adscripserim, cum in ijs Hellenisticum nescio quid,
 “ & *Apostolica* dictio fere desit, quali accommodari
 “ omnino videtur antiquissima ista versio”. Quod
 ad locum primum attinet, à multis à Fide *Nicana*
 maxime alienis vidimus idem dictum, Christum
 nimirum orbis terrarum dominum, à Deo summo
 datum, accepisse: Agnoscunt hoc pariter *Ariani* &
Semi-Ariani, alijq; à nobis antea citati. Quinetiam
 * *L. 4. c. 7.* solem esse opus manuum ejus dicunt * *Constitutiones*
 p. 246. *Apostolicæ*, “ Christumq; sola voluntate, ad Patris
 “ jussu, cælum terramq; profluxisse; & tamen
 capite præcedente, & capite 16°. ejusdem libri,
 Patrem & ἐν αὐτῷ μόνον ἀληθινὸν θεόν, *unum & solum*
verum Deum esse asserunt.

III.

Deniq; dicit *Barnabas* *Mosem* Judæis ita locu-
 tum esse; “ Cum aliquis ex vobis morsus fuerit,
 “ veniat ad serpentem in ligno positum, & credens
 “ speret quod, licet mortuus fuit, potest illi vitam
 “ præstare, & statim sanabitur”. Atq; in his ver-
 bis partim de cerebro suo *Mosi* adscriptis, *habes*,
 inquit, *gloriam Jesu, quod in ipso sint omnia & in ip-*
sum. Quæ quidem fidem omnem in ipso ponendam,
 ipemq; omnem in ipsum collocandam esse probare
 tantum videantur: Quanquam nec gloriam Christo
 detrahunt *Ariani*, nec omnia ab ipso fieri, & in ip-
 sum sive in ipsius regimen & dominium tradi,
 denegant. Deniq; quod Spiritus qui in Prophetis
 olim loquebatur, Spiritus Christi à *Barnabæ* fit dictus,
 ad Christi præ-existentiam probandam aliquid forte
 valeat; ad æternam ejus divinitatem adstruendam,
 contra *Arianos*, imbelle est. Hi etenim cum *Pseudo-*
Clemente, *Origene*, *Eusebio Casariensi*, alijsq; Spi-
 ritum Sanctum à Christo, à quo omnia sunt facta,
 creatum esse statuebant, adeoq; summa proprietate
 Christi Spiritum appellatum esse. Nec adhuc vi-
 deo quid impedit quo minus is Spiritus Christi di-
 ceretur, qui à Prophetis incipiens, in Christo (teste
Jussino)

Justino) τὴν ἀνάπαυσιν requiem tandem habiturus erat, eiq; sine mensura tribuendus, ab eoq; tanquam donorum omnium Spiritualium fonte ad *Apostolos* veraq; Christi membra derivandus.

His addi potuit quod *Epistolam* hanc *Eusebius* ἐν ὑπόθεσι posuit; *Cotelerius* fatetur se in eorum sententiam inclinare, qui censent eam non esse *Apostoli*; remq; vix credibilem esse dicit, eximium *Apostolum* & Spiritu Sancto plenum, hæc scribere potuisse; adeo ut plusquam verisimile sit obscurum quendam, & dubiæ fidei authorem, sub ementito *Apostoli* nomine adhuc latere.

IV.

3: p: 15.

SECTIO SECUNDA.

Utrum Hermas Filium Dei eandem numero cum Patre essentiam interiori generatione ab æterno communicatam habuisse docuerit?

EX *Hermæ*, five *Hermetis* Pastore, duo hæc I. adducit *Præsul Cl.*

1°. Nomen Filii Dei magnum esse, & immensum, & totus ab eo sustentatur orbis; & mox, Omnis Dei creatura per ipsum sustentatur; unde Filium Dei ab omni creatura distingui contendit *Præsul Cl.*

2°. Quod Filium Dei non in servili loco poni dicit Pastor, sed in magna potestate & imperio; in servili autem conditione poni, & creaturam esse, ἰσοδυναμεῖν sunt.

Verum enimvero, si ἱμωσις, five unius Substantiæ loco, Patres *Nicæni* hæc tantum *Hermetis* verba posuissent, nullum controversiæ locum reliquissent; his enim paria, multoq; majora de Christo loquuntur Patres, & Concilia fere omnia quæ τὸ ἱμωσις maxime adversabantur. Filium nempe Dei, Deum

II.

Deum de Deo, lumen de lumine esse pronunciant; cujus generationem (post *Irenæum*) dicunt neminem scire nisi solum Patrem: Ita concilium *Smyrnense* apud *Socratem* Hist. Eccl. l. 2. c. 30. p. 125. *Ariminense* ibid. c. 37. p. 133. *Constantinopolitanum* c. 41. p. 153. Vide *Athanasium* de Synodis, p. 695, 696, 697. His adde quod *totus orbis eorum*, qui *per hanc petram sustentantur*, & *omnis Dei creatura, quæ per Filium sustentatur*; nec creaturas Dei omnes, nedum rationales, nec orbem universum, sed eos solum respicit qui etiam illum sustinent, nec nomen ejus abjiciunt; quod ex verbis quæ in eadem sectione sequuntur, & responsum quæstioni huic hypotheticæ exhibent, manifestum est. Nempe,

* *Simil. 9.*

N. 14. Ed.

Cotel. p. 75.

“ * Si omnis Dei creatura per Filium Dei sustentatur, cur non & eos sustinet, qui sunt invitati ab eo, & nomen ejus ferunt”? Respondet Dominus ille, *Christum esse fundamentum eorum, & libenter eos portare qui non negant nomen ejus, sed libenter sustinent illum.* Non est igitur fundamentum eorum, qui nomen ejus abnegant, nec sustinent illum, nec egerunt poenitentiam; hi enim in totum abjiciuntur.

III.

† *L. 1. vij.*

3. N. 4.

p. 32.

Nec firma est *Præsulis* consequentia, quod *per hæc verba Filius Dei ab omni creatura distinguitur.* Roganti enim Dominum *Hermæ*, † *Qui sum juvenes illi qui ædificant*; respondet, *Hi sunt angeli Dei qui primo constituti sunt, quibus tradidit Deus (potestatem) universam creaturam fruendi, ædificandi, & dominandi creaturæ illius*; nec tamen ex his verbis sequetur angelos à Christo creatos, ab omni creaturarum serie sæcernendos esse.

IV.

‡ *Ibid.*

N. 5.

Deniq; haud satis mirari possum *Præsulem* Cl nos ad Similitudinem quintam pro Christi Deitate, unaq; ejusdem cum Patre essentia confirmanda, mittere, idq; ex his verbis contendere, || *Non in servili conditione ponitur Filius Dei, sed in magna potestate, & imperio*; præsertim cum ea *Pastor* sic explicet,

plicet, "*Est Filius Dei in magna potestate & imperio*, quoniam eis quos (Pater) Filio suo tradidit, Filius ejus nuntios præposuit ad conservandos singulos,--- ipseque iisdem ministravit itinera vitæ, data his lege, quam à Patre acceperat; *vides igitur eum esse Dominum, acceptâ à Patre omni potestate*": An vero potestas à Patre accepta, eis quos Pater ei tradiderat nuntios sive angelos præponendi, legemque quam ab eo acceperat eis tradendi, Filium Deum verum, ejusdemque cum Patre essentia constituit? Multo certe fortiora sunt hæc operis imperfecti, ex his Christi verbis, *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, collectanea. "* A quo illi tradita sunt, si unus est Pater & Filius? aut quare habere non poterat, nisi tradita illi fuissent, si per omnia Patri suo erat æqualis? nam significatio traditionis, tam unitatis rationem, quam æqualitatis excludit: nam nec qui accipit, unus est cum dante; nec qui traditum acceperit, æqualis est ei qui tradidit". Si demum servum Dei & creaturam esse *ἡ τοῦ δουλεύοντος* sunt, certum est, ex *Hermæ* sententia, Filium Dei esse creaturam, dicente *ἐν τῷ*; Pastore, *Servus ille Filius Dei est*. Ibid. N. 5.

* Hom. xi.

p. 97. c. 2.

Nec minus mirandum est *Grabium* ex his verbis, *Spiritus Sanctus qui infusus est omnium primus in corpore, in quo inhabitaret Deus*, Christi divinitatem exsculpere. Ut enim mittam in margine hunc Spiritum non *infusum*, sed *creatum* dici; certum est Spiritum Sanctum non tantum in *Adami*, sed & in omnium Sanctorum corpora, in quibus Deus habitare dicitur, infundi, eosque adeo fieri *τὸ δὲ θεὸς ἐκαστοῦ* Dei habitaculum per hunc Spiritum. His adde, quod verba hæc nec sana esse videntur, nec puncta recte collocata; sic enim textum legendum, punctisque distinguendum esse suspicor. "Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de Hæreditate, & bonos Angelos, quia nuntius, (i. e. nuntios)". Sequitur enim, "*advocavit ergo Filium, & nuntios bonos,*" audit,

“ audit (l. *audi*;) Illum Spiritum Sanctum qui infusus est omnium primus, in corpore, in quo habitaret, Deus collocavit, intellecto (lege in dilecto) scilicet corpore, ut ei videbatur.

V.

Wade.

† Περὶ εὐ-
χῆς, p. 48,
49, 50.

Deniq; Spiritum Sanctum tristitiâ à nobis affici non vult Pastor, ^a μήποτε ἐν τεύχεσσι τοῦ θεοῦ, ne roget Dominum, & recedat à nobis. Deus autem eundem Deum non rogat, inquiunt Ariani; & † Origenes nomine omnium Christianorum dicit, κείνομεν μὴ εὐχεσθαι τοῖς ἐυχόμενοις, *judicamus non oportere nos preces offerre ijs qui ipsi precantur.* Frustra hic Huetius ad Patres post-Nicanos nos mittit; nos enim non quid ipsi dixerint, sed quid Patres primævi senserint, inquirimus.

^a L. 2. mandat. 10. & mand. 5. ἥτις ἀπερῆναι διὰ τὸ μὴ ἔχειν τόπον λείψανται τοῦ Κυρίου καὶ θὼς ἐβλεπαι, *querit discere non habens τόπον καὶ θεὸν locum mundum in quo Dominus inerviat, sicut vult.*

SECTIO TERTIA.

Utrum Clemens Romanus unam numero Patris essentiam Filio communicatam esse docuerit?

AD Clementem Rom. accedimus, quem quidem cum Polycarpo, parçè & minus, clarè dogma de Filij divinitate attigisse agnoscit Præsul Cl. Tria tamen selegit, ex quibus eandem fuisse Filij cum Deo Patre naturam & Deitatem, adstruere conatur.

I.

B: 419.

1. Quod Christum *Abrahæ Filium* dicit τὸ κατὰ σὰρκα *secundum carnem*, ‘qua, inquit, restrictione, aliam

此

et
f.
o.
n.

ri-
24
208
nic
im

—

len
gm
Tri
De
13
on

III.

ia

veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi; ideoq; quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. Aliter plane D. Paulus loquitur; cum enim Christum ex Patriarchis secundum carnem ortum dixisset, continuo subjicit, qui est super omnia Deus benedictus in secula; de quorum verborum sensu adhuc sub iudice lis est. Idem si Clemens Romanus dicere voluisset, cur ea quæ Paulus Romanis tam clare prædicaverat, silentio premit?

IV. ^{*} §. 36. Secundò, Quod Clemens inter alia Christi elogia eundem vocat ^{*}ἀπαύρασμα τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Θεοῦ, splendorem magnitudinis Dei; nihil aliud certo indicat, quam Dei magnalia in gestis factisq; Christi illuxisse; Dei sapientiam, charitatem erga humanum genus, ejusq; misericordiam in Christi Dispensatione emicuisse, & in miraculis ab eo factis potentia divinae magnitudinem. Quod autem Christo nomen excellentius quam Angelis concessum esse dicit, eo quod hi Dei tantum ministri essent, ille vero Dei Filius; nec cum Apostolo, Epistolæ ad Hebræos vero Authore, adjecit, eum ab Angelis omnibus ex Dei mandato adorandum esse, eum à Davide Deum nuncupatum, terramq; ab eo in principio fundatam esse, coelosq; pariter esse opus manuum ejus; argumento potius est Clementem de Christo aliter plane quam Paulum sensit; Cur enim alias cum Christi encomia ex professo congerit, ea silentio præterierit, ex quibus potissimum divinam ejus naturam D. Paulus elucidaverat?

V. [†] §. 16. In [†] tertio loco, si Præsulem audiveris, Clemens stupendæ humilitatis Christi exemplum præ oculis Corinthiorum proponere instituit. Idem exemplum Philippensibus suis positum videmus a D. Paulo his verbis, Eadem in vobis sit mens quæ in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens, Phil. 2. 5, 6, 7. Post hæc audire Clementem, Pauli contemporaneum, cum eo fami-

familiariter versatum, & qui (si fides *Hieronymo*) non tantum *Pauli* sensibus, sed verbis uti solebat, idem exemplum referentem, Christum tantummodo *Sceptrum magnitudinis Dei* appellare, idq; non ex *D. Pauli* verbis probantem, sed ex cap. 53 *Isaie*, ubi legimus Christum hominem doloris fuisse; cum de divina ejus natura, aut cum Patre æqualitate, ne verbum occurrit; magnam suspensionem injicit, eadem *Clementem* cum *Paulo* minimè docuisse: Quorsum enim tot ambages perobscuræ, & ad rem minus appositæ, si cum *D. Paulo* docere *Corinthios* instituisset, Christum æqualem Deo Patri, & ejusdem cum eo essentia fuisse? quod Orthodoxi hinc colligunt.

Quæ ex secunda *Clementis* epistola collegit *Præsul Cl.* missa facio. 1º. Quod eam * *Hieronymus* à veteribus reprobata esse dicit. † *Photius* ὡς νό-
τον ἀποδοκιμασάσης utpote adulterinam rejici. Scimusq;
inquit || *Eusebius*, τὸν ἀρχαῖον αὐτῇ μὴ κατενηκῶς αντι-
quos ea neutiquam usos fuisse. 2º. Quod Veteres non dicunt, cum *Epiphanio*, *Clementem* ita scripsisse ἐν μία τῶν ἐπιστῶν in una *Epistolarum suarum*, sed numero singulari ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ in *Epistola ad Corinthios*. Ita *Clemens Alex.* Strom. 2. p. 298. Strom. 4. p. 516. Strom. 5. p. 586. Strom. 6. p. 647. *Hegesippus* apud *Eusebium*, Hist. Eccl. l. 4. c. 22. 3º. Quod verba hæc masculinum cum femina, neq; mas, neq; femina, quæ hujus *Epistolæ* fragmentum claudunt, nostri *Clementis* non sunt. *Cassiano* enim hæc verba objicienti in nuptiarum improprium; respondet * *Clemens Alex.* ea non extare in *Evangelijs* ab Ecclesia receptis, sed tantum in *Evangelio secundum Ægyptios*, quod quidem *Clementis Rom.* ætate nusquam comparuisse verosimile est; nec *Clementem Al.* latere potuit hæc verba apud cognominem suum *Clementem* reperta fuisse, modo *Epistolam* hanc secundam pro vero ipsius fœtu habuisset. *Præsulis Cl.* argumentis satis, ni fallor, responsi dedimus.

3. 50.

VI.

* Verbo

Clemens.

† Cod. 113.

|| Hist. Eccl.

l. 3. c. 38.

* Str. 3.

p. 455.

VII.

Clementem Dei Filium nec Patri æqualem, nec ejusdem cum eo essentia existimasse, ex eo plusquam verisimile est, quod de Deo Patre, & Christo, decies minimum verba faciens, Christum à Deo perpetuo distinguit, Deum vero ne semel quidem nuncupat. 1º. etenim in ipso hujus Epistolæ exordio gratiam & pacem Corinthijs optat, non prout D. Paulus, à Deo Patre & Domino nostro Jesu Christo, sed à Deo omnipotente διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ per Jesum Christum. Sectione 12, dicit per sanguinem Domini futuram esse redemptionem omnibus credentibus & sperantibus in Deum. Sectione 20, inducit magnum opificem, & rerum omnium Dominum, beneficia nobis præbentem per Dominum nostrum Jesum Christum. Sectione 21, homines (inquit) potius offendamus quam Deum; Dominum Jesum Christum, cujus sanguis pro nobis datus est, Μεγαλύνωμιν revereamur. Sectione 42, Apostoli (inquit) evangelizarunt à Domino Jesu Christo Jesus Christus à Deo, ἐξ ἐπινοίας τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, missus est igitur Christus Deo, Apostoli vero à Christo; utrumq; vero factum est ordinatim ἐκ θελήματος Θεοῦ ex voluntate Dei. E Sectione proxima Apostolis ἐν Χριστῷ per Christum commissum est hoc munus a Deo. Sectione 49, Christus Dominus noster ex voluntate Dei sanguinem suum pro nobis tradidit. Sectione 58, Inspector omnium Deus, & Spirituum Dominus, & herus universæ carnis, elegit Dominum Jesum Christum, & per eum nos, in populum peculiarem. Et rursus, omni animæ quæ invocaverit magnificum & sanctum nomen ejus, optat fidem, timorem, pacem, in beneplacitum nominis ejus διὰ τοῦ Ἀρχιεπισκοπῆ καὶ πατρὸς ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, per summum sacerdotem & patronum nostrum Jesum Christum. Sectione 46, Ad quid inquit, inter vos contentiones sunt? ἢ ἓξ ἓνα θεὸν ἔχον, καὶ ἓνα Χριστόν, nonne unum Deum habemus, & unum Christum? Et deniq; Sectione 43, Germinavi
viri

virga Aaronis εἰς τὸ δοξαζῆναι ὄνομα ἀληθινῆς μόνῃς
θεῷ, ut glorificetur nomen veri & solius Dei, cui
gloria in secula seculorum, Amen. hoc autem apud
Clementem est perpetuum Dei Patris elogium.

Hæc omnia *Præsul Cl.* diffilari posse existimat
hoc σοφὸν φαρμάκον*, 'Fatemur ultro Patrem solum esse
' aliquo respectu summum Deum; nempe quia, ut
' loquitur *Athanasius*, ἡ πηγὴ θεότητος fons Deitatis
' ipse sit, hoc est, solus à seipso Deus, à quo Deita-
' tem suam accipiunt Filius & Spiritus Sanctus: atq;
' eadem de causa, appellationem veri Dei Patri in
' S. Literis, & in Veterum Scriptis, præsertim cum
' divinæ personæ conjunctim nominantur, proprie
' tribui: Interim constanter iidem asserimus Filium
' esse lumen de lumine, Deum ex Deo, adeoq; Deum
' verum ex Deo vero, cum patribus *Nicanis*.

Respondeo, ultro me itidem fateri *Athanasium*,
aliosq; qui fidem *Nicanam* amplexi sunt, hæc de
fonte Deitatis &c. sæpius, prout eorum sententia
postulabat, ingeminasse; eosdemq; Christum Deum
de Deo, Deum verum, ejusdem cum Patre essentia
Deum, haud minus frequenter docuisse. Ostendat
vero *Præsul Cl.* hæc à patribus primi & secundi
sæculi pariter usurpata, & libenter ipsi concedemus
eos eandem cum patribus *Nicanis* sententiam am-
plexos esse; id autem nec aggressus est vir in his
rebus versatissimus. Nos autem ostendimus eosdem
continuo, ubi de Patre & Filio conjunctim loquuntur,
Patrem solum Deum unum verumq; appellare, nec
de eo tanquam fonte & causa divinitatis Filij &
Spiritus Sancti unquam loqui; quod mihi indicium
est eosdem de hoc κρησθηνισμῷ ne per somnium qui-
dem cogitasse. Quinetiam multa sunt in locis jam
ex *Clemente* allatis, quæ solutionem hanc minime
admittent: qualia sunt,

1. Quod dicit missum esse Jesum Christum à
Deo, Apostolos autem à Jesu Christo, ex voluntate
Dei; ijsq; per Christum commissum esse hoc munus
C à Deo;

VIII.

* S. 2. N.

10. p. 94.

95.

252

B. 2. 40.

à Deo. In quibus voluntatem Christi non unam eandemq; cum voluntate Dei Patris constituit, Christum vero ministrum Patris in *Apostolis* ad hoc munus mittendis exhibet, Christumq; solum à Deo Patre missum esse, *Apostolos* à Christo prædicat.

2. Cum unum esse Deum, unum Christum agnoscit, id dicit quod Patribus omnibus primi & secundi sæculi cum eo commune est; Ita videlicet *Hermas* l. 2. mandato primo: ita *Justinus M.* *Apol.* 2. p. 63. *Irenæus* l. 2. c. 66. *Clemens Alex.* p. 118. *Athenagoras* p. 5. *Theoph.* p. 110. *Tatian.* p. 144. Ostendat verò qui potest, Patrum horum quempiam, erroris vitandi gratia, dixisse, asserere se Filium & Spiritum Sanctum ejusdem cum Patre essentia Deum esse, Patrem vero eo tantum respectu Deum unum, summum, Deum solum & verum ab ijs appellari, quod *fontis sit Deitatis Filij & Spiritus Sancti, & solus à seipso Deus*. Quod enim eorum quidam de solo Filio loquentes à Patre genito, exemplo *luminis de lumine, & facis de face* accensæ utuntur, contrarium suadet: fax enim à face, aut lumen de lumine accensum, non eandem numero substantiam, sed numero diversam constituit.

3. *Clemens* non tantum Patrem *verum & solum Deum* pronuntiat, sed cum hoc elogio, *cui gloria in sæcula sæculorum, Amen*: quod apud eundem est Patris solius epitheton, vide sect. 32, & 50; nec Filio, sed Patri per Filium adscribendum, *δι τῆς αὐτοῦ δόξης per quem ei sit gloria*, sect. 58, 59. *Grævus* in notis ad hanc *Præfulis* Sectionem contendit, Filium Dei Deum appellatum esse à *Clemente* his verbis *, *contenti fuistis τῶν ἐπιδοῶν τῷ θεῷ Dei viaticis, & παθήματα αὐτοῦ passiones illius (nempe Dei) præ oculis vestris erant*: Agnoscit tamen *Junium* hic legisse non *παθήματα* sed *μαθήματα documenta*; quam conjecturam firmant verba immediate præcedentia, *καὶ αὐτοὶ ἔχοντες τῶν λόγων αὐτοῦ, contenti viatico Dei, & attendentes verbis ejus, & documenta ejus præ oculis habentes*;

habentes. Nec Grabij causam adjuvat, vel quod alibi mentio facta est sanguinis Christi pro nobis effusi, cum documentorum Dei non minus frequens sit mentio; nec quod post verba de sanguine Christi pro nobis fuso, sectione 21, sequitur hortatio ad præpositos & seniores honorandos: Idem enim hic contigit Sectione prima, τῶν νόμων τοῦ θεοῦ ἐπιμαρτυροῦντες, in Dei legibus ambulastis, subditi præpositis vestris, honorem debitum senioribus vestris tribuentes. Nec deniq; mirum est in charta carie confecta, & in literis non multum inter se discrepantibus, σφάλμα tam leve contigisse.

CAPUT SECUNDUM.

ACTUM est de Patribus primi sæculi; quorum duo primi non tantum ab antiquis pro spuris sunt habiti, sed adeo fabularum involucris, & visionum five somniorum caligine sunt obducti, ut Christianæ fidei documenta ex ijs frustra quaesiveris. Unum eorum, *Hermam* videlicet, literas sacras primis vix labris attigisse, aut easdem insuper habuisse, merito suspiceris; Alter vero vix eas unquam, prout in fonte se habent, exhibet; & interpretamentis contortis, & supra modum ineptis, non tam explicat, quam corrumpit; adeo ut eos pro S. Scripturæ interpretibus idoneis proponere, risum potius quam refutationem mereatur. Solus *Clemens* Christianæ fidei simplicitatem præ oculis lectoris ponit; notante enim * *Photio, simplex ejus oratio est, & perspicua; reprehendat vero ipsum aliquis, eo quod summum Sacerdotem, præsidemq; Dominum nostrum Jesum Christum appellans, nec Deo convenientes, nec sublimiores de eo voces pronuncia-* *verit.*

*Cod. 126.

SECTIO PRIMA.

I.

AD Patrum secundi sæculi sententias excutien-
 das jam ordine progredior; inter quos
 primus occurrit *Polycarpus*, quem *μετὰ σαφηνείας καὶ ἀπλότητος* cum perspicuitate & simplicitate, Ecclesi-
 astici more interpretis, scripsisse, merito dicit * *Pho-*
 * *Cod. 120.* *tius*; & ex cujus epistola ad *Philippenses*, teste
 † *L. 3. c. 3.* † *Irenæo*, τὴν χαρακτῆρα τῆς πίστεως αὐτοῦ, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας
 2) *κῆρυγμα*, *characterem fidei ipsius, & veritatis doctri-*
nam, qui volunt, & curam habent salutis suæ, possum
discere. Is autem septies mentionem facit Salvato-
 ris nostri: tantum vero abest ab ea sententia qua
 Filium ejusdem cum Patre essentia, ejusdemq; vo-
 luntatis constituit, ut nec semel eum *Deum* nuncu-
 pat, immo semper eum à Deo Patre, à Deo omni-
 potente sejungit. Nam (1°.) ipsa epistolæ inscri-
 ptio optat *Philippensibus* misericordiam & pacem
παρὰ τοῦ παντοκράτορος, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, à Deo omni-
potente, & Domino Jesu Christo. Sectione 1, dicit
 Sanctorum vincula esse diademata vere electorum
καὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, à Deo, & à Domino nostro; &
rursus, Gratia estis salvati, non ex operibus, ἀλλὰ διὰ τὴν
ἐλεῖαν Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, sed voluntate Dei, per Jesum
Christum. Sectione 3. fidem ait esse matrem omni-
 um nostrum, subsequente spe, precedente charitate
εἰς Θεόν, καὶ Χριστόν, καὶ εἰς τὸν πλησίον, in Deum, & Chri-
stum, & in proximum. Sectione 5, Diaconos incul-
 patos esse jubet *ὡς Θεοῦ, ἐν Χριστῷ, διάκονοι, ut Dei, in*
Christo, ministri; & rursus, *Philippenses* presbyteris
 & diaconis subditos esse admonet *ὡς Θεοῦ, καὶ Χριστοῦ,*
ut Deo, & Christo. Et demum Sectione 12, *Deus,*
 inquit, & Pater Domini nostri *Jesu Christi, & ipse*
sempiternus Pontifex, Dei Filius, Christus Jesus,
edificet vos in fide, & veritate, & det omnibus sor-
tem inter sanctos suos, qui credituri sunt in Domi-

num nostrum Iesum Christum, & in ipsius Patrem, qui resuscitavit eum à mortuis.

An vero sanus quispiam existimare potest ex sententia Polycarpi, Deum Omnipotentem, & Christum, eundem esse Deum omnipotentem? *eligi à Deo & Domino nostro, esse eligi à Deo & eodem Deo? salvari voluntate Dei per Iesum Christum, esse salvari voluntate Dei, per voluntatem ejusdem Dei? charitatem in Deum & Christum, indicare charitatem in Deum, & eundem Deum? Diaconos Dei, & Christi, esse diaconos Dei, & ejusdem Dei?* Porro cum *Philippenses* admonet *subjici presbyteris & Diaconis, ut Deo & Christo, vel æqualem utrique subjectionem postulat; vel inæqualem Deo, & Christo subjectionem, ex comparatione ista deberi censuit.*

II.

Habet tamen *Præsul* Cl. quædam quæ, ex hac ipsa epistola, pro una eademq; Patris & Filii essentia, suo saltem judicio, militare videantur.

III.

I. Quod Sectione 12. optat à Deo & Patre Domini nostri Iesu Christi *gratiam in hac vita, & gloriam in futura.* Frustra sane: Ut enim id missum faciam, hæc votum potius indicare, quam directam invocationem; disertissimis verbis hæc optat, ut exhibenda non tantum à Patre, sed à *Deo Domini nostri Iesu Christi*, quem non *Deum de Deo*, sed tantum *Dei Filium* nuncupat; ut obtinenda à Christi Deo, per *sempiterni Pontificis* ad Deum suum interpellationem. Cujus autem hoc officium est à Deo suo hæc interpellando obtinere, ab ipso nec optat hæc ut Deo peragi, nec æquè ab ipso ac à Patre & Deo suo obtinenda existimat. Quid quod posse Christum gloriam istam servis suis impertire ex Patris sui dono, ex his ipsius verbis cognoscimus, *Dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Joh. 17. 2.

I. 53

2do Clara, inquit *Præsul*, sunt verba Polycarpi de Christo omnium inspectore & iudice.

C 3

Sed

* §. 12.

Sed pace viri Cl. quanquam Dominum nostrum Jesum Christum esse omnium inspectorem nemo inficias iverit, citata tamen * Polycarpi verba, nec clare hoc, nec omnino indicant; Nam Deus, & Dominus, *cujus ante oculos sumus*, clare a Christo distinguitur his verbis immediate sequentibus, & omnes nos stare oportet ante tribunal Christi. Qui ergo, juxta *Præsulem*, per integram hanc paragraphen de una eademq; persona loquitur, eum de alio ab eo ante cujus tribunal nos omnes stare oportet, loqui necesse est.

IV.
† Epist.
Eccl. Smyr.
§. 14.

Pergit *Præsul* Cl. sententiam suam adstruere ex Oratione † Polycarpi martyrium jam jam subituri, qua "Jesu Christi Patrem, Deum Omnipotentem, Deum Angelorum, Potestatum, & totius creationis ἀλλοτρίον, καὶ ἀνεξάρτητον ἑαυτοῦ, mendacij nescium, & verum Deum nuncupat. Quapropter, inquit, de omnibus laudo te, benedico tibi, glorifico te σὺν τῷ αἰωνίῳ, καὶ ἐπεκαίρω Ἰησοῦ Χριστῷ ἀγαπητῷ τοῦ πατρὸς, δι' ὃ σου, ἐν μέλλουσιν αἰῶσι δόξα καὶ νῦν, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα αἰῶνας, cum sempiterno & caelesti Jesu Christo, dilecto tuo Filio. per quem, in Spiritu Sancto, sit tibi gloria nunc, & in futura secula. Vides, juxta *Præsulem*, Patrem non modo per Filium, sed cum ipso glorificari, una eademq; gloria utriq; in Spiritu Sancto tributa, quæ ἀεχολογίας ratio haresi eorum qui veram Christi divinitatem negant, plane adversatur.

Sed multa hic peccat, multa hic precario dicit *Præsul* Cl. Quod Filium unius cum Patre essentiae constituat, prorsus nihil. Nam 1mo gloriam tribuit non Deo Patri, & Filio; sed Deo Patri per Filium: Quod plane indicat non unam eandemq; gloriam, quæ uni per alterum tribuitur, illi alteri pariter tribui. 2. Supra agnoscit se Dei omnipotentis, & Patris Christi notitiam per Filium ejus accepisse: Quid ergo obstat quo minus Patrem cum Filio glorificaret pro omnibus quæ ab utrisq; accepit, nempe à Patre per

per Filium? Per quem, juxta D. Petrum, credimus in Deum, qui eum à mortuis excitavit, & dedit ei gloriam, ut fides vestra & spes esset in Deo, illo nempe qui Christum è mortuis resuscitavit. 3°. Δοξολογίαν Polycarpi nec bene explicat Præsul Cl. nec firmum est argumentum quod ab ea ducit: Frustra sane se torquet in sensu horum verborum (in Spiritu Sancto) exhibendo; quorum vim, & potestatem S. Scriptura clarè exhibet, causam per quam hac phrasi significando: Ita David ἐν πνεύματι ἀγίῳ per Spiritum Sanctum loquitur, Matth. 22. 43. Mar. 12. 36. ut fiat oblatio gentium sanctificata ἐν πνεύματι per Spiritum Sanctum, Rom. 15. 16. Nemo potest vocare Christum Dominum, ἐν μὴ ἐν πνεύματι ἀγίῳ nisi per Spiritum Sanctum, 1 Cor. 12. 3. ἐν πνεύματι ἀγίῳ per Spiritum Sanctum, 2 Cor. 6. 6. Evangelizamus vobis ἐν πνεύματι ἀγίῳ per Spiritum Sanctum missum de cælo, 1 Pet. 1. 12. orantes ἐν πνεύματι ἀγίῳ, i. e. per donum Spiritus Sancti, Judæ v. 20. Vide etiam Rom. 15. 19. Hæc ergo videtur δόξαλογίας hujus mens; per quem, immittentem nobis in hanc rem Spiritum Sanctum, sit tibi gloria, &c. Deniq; argumentum ex hac doxologia ductum infirmum esse, facile est demonstrare: Quod ut feliciter præstem, observandum est 1mo. tres olim extitisse δόξαλογίας formulas; unam, δόξα πατρί καὶ υἱῷ, καὶ πνεύματι ἀγίῳ, gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto, quæ tandem Catholicorum & orthodoxa dicebatur. Alteram, δόξα πατρί, καὶ υἱῷ, ἐν πνεύματι ἀγίῳ, gloria Patri, & Filio, per Spiritum Sanctum. Tertiam, δόξα πατρί, καὶ υἱῷ, ἐν πνεύματι ἀγίῳ, gloria Patri per Filium, in Spiritu Sancto; Quæ Arianis potissimum placuit, utpote quæ inæqualem Patri Filium, & Filio Spiritum Sanctum, eorum saltem judicio, indicabat. Notandum 2°. Patres primi & secundi sæculi nusquam formulam illam quam Catholicam vocant, in usu habuisse; illam vero quæ Arianis, præ cæteris, arrisit, apud primævos Patres potissimum obtinuisse. Clemens R.

epistolam suam ad *Corinthios* bis claudit his verbis,
 δι' ἡμῶν δόξα, per quem Filium Deo Patri sit gloria.
 * *Apol. 2.* * *Justinus M.* bis inducit Christianos gratias agen-
 tes Deo omnium Opifici διὰ τῆς ὀνόματι τῆς ὑπὸ, καὶ τῆς
 πνεύματος ἀγίου per nomen Filij & Spiritus Sancti, vel
 διὰ τῆς ὑπὸ αὐτῆς, καὶ διὰ τῆς πνεύματος ἀγίου per Filium
 ejus *J. Christum*, & per Spiritum Sanctum. Con-
 stitutionum Apostolicarum formula sic se habet, δι' ἡμῶν
 δόξα τῷ θεῷ ἐν πνεύματι, καὶ ἀληθείᾳ, per quem gloria
 sit Deo in Spiritu, & veritate. His adde quod
 Origenem, Dionysium Alex. Gregorium Thaumatur-
 gum, Eusebium Cesariensem, catholicam δόξολογίαν
 formulam usurpasse tradit || *Basilius*; quos omnes
 de Filij Dei vera Deitate male sensisse partim pro-
 bavimus, & copiosius infra demonstrabimus; unde
 constat nullum certum Orthodoxias argumentum
 ex hujus δόξολογίας formula adduci posse.

|| *L. ad*
Amphiloch.
c. 29. p.
358, 359.

Porro quæ ex *Victoris Capuensis* fragmentis pro
Polycarpi sententia firmanda adfert *Præsul Cl.* eo
 nomine rejicienda sunt, quod, testibus *Cavio* nostro,
 & *Grabio*, dubiæ ac incertæ sunt fidei: "Hisce
 " etenim fragmentis, inquit *Grabius* in locum,
 " quædam assuta esse, post *Halloixium*, bene mo-
 " nuit *Usserius*". An sint genuina, non sine ratione
 dubitare licet, inquit *Cavius*.

SECTIO SECUNDA.

Utrum Justinus M. τὸ ἐμὸς, sive Filium eandem numero essentiam cum Deo Patre habuisse, asseruerit.

Magnam admirationem mihi iniecit iniqua eorum sententia, qui *Justinum M.* Christianæ fidei simplicitatem, in doctrina de Christi præ-existentia, veraq; Deitate, adulterasse suspicati sunt; quo Patrum nemo, meo quidem judicio, vel plura, vel clariora adversus Synodi *Nicænæ* placita docuisse, facile est demonstrare. Quod ut dextro auspicio evidentius ostendam, *Præsulis Cl. & Grabij* argumenta lectoris oculis subjiciam, ijsq; plenissimum responsum ex perspicuis & multoties repetitis *Justini* verbis reddam.

Et primò, *Justini* ætate dogma τὸ ἐμὸς invaluisse, his argumentis contendit *Præsul Cl.*

1º. "Quod Christus signanter, & propriè Dei Filius, & ex Deo genitus indigitetur". Quibus addit *Grabius*, "*Justinum* agnoscere Deum ἐξ ἑαυτοῦ ex seipso hunc Filium generasse".

2º. "Idem probare nititur ex similitudine, qua virtutem hanc Dei, quam vigesies minimum Filium esse dicit, à Patre genitam esse indicat, non abscissione, aut divinæ essentiae imminutione, sed prout ignis accenditur ab igne, nihil diminuto, sed eodem manente.

3º. "Quod Christum, quem Deum, & Dominum virtutum, & Deum Israelis appellari, ex veteris Testamenti scripturis probat *Justinus*; illum esse contendit qui Moyfi & Patriarchis apparuit, quem hi tanquam Deum suum adorabant, quiq; nomine tetragrammato à Spiritu Sancto co-

nesta-

“nestatur”. Quod vero hunc à Deo Patre & rerum omnium Opifice ἱερεὺς θεῶν, alium Deum pronuntiat; per hoc, si *Grabio* sit fides, “filium non alienæ aut diversæ à Patre essentiaæ esse vult, sed solum distinctam ejus ὑπόστασιν indicat”. Quo nihil à mente *Justini* magis alienum dici potuit.

Accedit deniq; dicente *Grabio*, quod “Christum Deum adorandum esse ex Scripturis passim docuerit *Justinus*, Dial. p. 287, 293, 294, 302. & vero neminem nisi verum Deum adorandum esse planissime docet *Justinus*, Apol. 1^a. edit. Parisi p. 63, 64. Hæc autem argumenta ficulna esse, & parum valido tibicine fulta, mentiq; *Justini* prorsus contraria, ex disertissimis ejusdem verbis, nullisq; strophis eludendis, probabimus.

II.

Agnoscamus ergo *primo*, Filium Dei, ex *Justini* sententia, esse Deum adorandum; ita tamen ut Deum summum, Deum quem appellat primum omnium Opificem, solum κατὰ φύσιν propriè adorandum esse censeat; Filium autem Dei, sensu inferiore, κατὰ τὴν θεῶν post Deum principem colendum esse five, ut verbis [†] *Origenis* utar, τὸ ἐπὶ πάντων θεῶν Deum super omnia supplicandum τῇ προσευχῇ κυριοτέραν oratione propriè sic dicta; Deo autem Verbo διὰ τὴν παρεξήγησιν abusive aut minus propriè. v. g. *Grabio* notante, agnoscit [†] *Justinus* Dominum nostrum de cuius, Deum solum adorandum esse, his verbis Dominum tuum adorabis, & ei soli servies toto corde & totis viribus, Domino nempe Deo qui fecit u. His autem verbis non Filium Dei, sed Patrem ejus intelligendum esse constat. 1°. Quod hoc Christi mandato recitato, dicit de eo qui Deum hunc toto corde totisq; viribus diligit, ἢ εἴτε ἄλλον πυνήσκει πῶς ἄλλω Deo volente, colet, dilectum ὡς αὐτὸ τὸ κατὰ φύσιν ab hoc Domino Deo. Ubi manifeste Angelum hunc à Domino Deo in hoc mandato intellecto distinguit eumq; tantum ex Dei hujus voluntate colendum esse asserit.

Q. 2. 1. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Apol. 2. c. 19. L. 5. contra Gell. p. 233.

† Apol. 2. l. 63, 64.

|| Dial. cum Tryph. p. 321.

asserit. 2°. Hoc probat ex eo, quod accedenti ad Christum cuidam, & ei dicenti, *Magister bone*, respondet Christus, *Nemo bonus præterquam solus Deus* ὁ ποιῶν τὰ πάντα *qui fecit omnia*; quem Deum, Christi Patrem esse, ex dialogo cum Tryphone constat, ubi verba eadem sic exhibet, *unus bonus est* * ὁ πατὴρ μὲν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, *Pater meus qui in cælis est.* * Ibid. p. 323.

Quinetiam eandem inter Christianos doctrinam obtinuisse *seculo tertio* locuples testis est † *Origenes*, † P. 10. qui libro contra *Celsum* primo dicit, Christum docuisse, *soli* || τῷ ὅτι πᾶσι θεῷ cultum exhibendum esse || P. 278. *Deo super omnia*; Christianos * solum Deum sum- * P. 384. mum colere, & Verbum primogenitum ejus Filium, ἐν ἀπὸ θεοῦ διδοται αὐτῷ πᾶσι, *quoniam à Deo concessum est ipsum honorari*; quod ex verbis Christi probat, *nemo bonus* ἐὶ μὴ εἷς, *Θεὸς ὁ πατὴρ, nisi unus, Deus Pater*, p. 238.

2°. Christum Dominum *post Deum* colendum esse idem † *Justinus* asserit; “Est enim, inquit, † Apol. 1. ineffabilis Dei Filius, quem nos *Christiani* μετὰ τὸν P. 51. “Θεὸν *post Deum* colimus, (i. e. *post Deum ἀγν- B 256. οντὸν καὶ ἀπρότὸν ingenitum & ineffabilem*”; quibus epithetis Deum Patrem à Filio ejus distinguit;) “idq; præstamus, inquit, (non ob eandem ejus cum Deo Patre essentiam, sed) *quod nostrâ causâ homo factus est, ut perpeffionum nostrarum participatione medelam nobis adhiberet*. Et rursus: “Deum “Patrem, & Filium ab eo venientem, & Spiritum “Propheticum colimus, & adoramus; sed inæquali cultu, nempe || Patrem primo loco, Filium || Apol. 2. secundo, Spiritum tertio ordine”. Athei, inquit, P. 55. non sumus, * τὸν δημιουργὸν τῶ πατρὸς πλεονάζοντες *qui De- * P. 60, 61. um omnium Opificem colimus*; Filium autem τὸν ὄντα θεὸν ejus qui verè Deus est, in secundo; & Spiritum propheticum tertio ordine, cum ratione honoramus. Unde insanire nos dicunt Ethnici, quod ἡ ἀρετὴ καὶ ἐν μετὰ τὸν ἀρετὴν καὶ ἀπὸ ὄντα θεὸν secundum locum post

post immutabilem & semper existentem Deum, & omnium genitorem, homini crucifixo (cultum ei exhibendo) tribuimus.

B: 121.

* Dial.

p. 247.

† Apol. 2.

p. 97, 98.

|| Adv. Cels.

l. 8. p. 384.

* Dial.

p. 289,

290.

3°. Christianos dicit per Filium Deum Patrem invocare, * τὸν Θεὸν ἀπὸ διὰ τὸν Ἰησοῦν χριστὸν παρεγγαλμιῶν, Deum semper per Jesum Christum invocamus, ut demonijs custodiamur; & in Eucharistia celebrando docet Christianos τὸ + παρὲς τοῦ ὅλων omnium parentem per nomen Filij & Spiritus Sancti precari: Quibus respondent hæc Origenis verba de cultu Christianorum; “ Magis valebit ratio nostra || παρὲς τῆς τοῦ Θεοῦ ὅλων δουλείας μόνης διὰ τῆς προσάρονης τοῦ Θεοῦ τῆς αὐτῆς de cultu soli Deo omnium adhibendo, per Filium ejus adducentem nos Deo. Et rursus; Sine tristitia sumus in serviendo Deo super omnia, διὰ τῆς μονογενεῖς αὐτῆς λόγου per Verbum ejus unigenitum. Concedimus ergo ex his Psalmistæ verbis, Deus tuus & adorabis eum, Justinum collegisse Filium Dei Θεὸν εἶναι, καὶ προσκυνητὸν, & Deum, & adorandum esse quod Θεὸς βουλομένης ex Dei voluntate id factum est & quod Deus hanc gloriam ei concessit; unde Tryphoni objicienti Deum per Esaiam dixisse, Gloriam meam non dabo alteri, respondet Justinus ὅτι ὁ * Θεὸς τοῦ χριστοῦ αὐτῆς μόνῃ τὴν δόξαν δέδωκε, quod Deus soli Christo ejus hanc gloriam dederit; Deumq; affirmaturum se huic gloriam, quem in lucem gentium constituit. Adorandum esse ex mente Justinus & Origenis dicimus Deum rerum omnium Opificem & Christum; sed eum qui à Deo primo, à Deo semper quem alius Deus non est, à Deo super omnia perpetuo ab ijs distinguitur, & Deus numero alto appellatur, inferiori adorationis genere colendum esse, ex eorum sententia necesse est. Itaq; huius Grabij argumento ex Christi adoratione desumpto, plenè & perspicuè responsum est.

III.

Ad novum Grabij εὑρημα accedo: “ Justinus “ Christum Deum esse alterum numero à mundi “ Opifice primario, tam multis contendere, non “ quod

“ quod Filium alienæ, aut diversæ à Patre essentia
 “ esse voluerit, sed solum ut distinctam ejus
 “ *αν* indicaret: Quod à mente *Justini* alienum esse
 non tantum demonstratum dabo, sed *Grabij* argu-
 mento ex locis duobus *Justini* invicem collatis co-
 piofius respondebo, eademq; opera tertio *Prasulis*
Cl. argumento satisfaciam. Primò igitur, Mirandum
 est virum doctum hoc in animum suum admittere
 potuisse; utpote qui probe noverit τῆς ὑποστάσεως vo-
 cem, vel in hoc, vel in alio sensu, apud *Justinum*
 in operibus ejus genuinis non inveniri; eumq; per-
 sonam ὑποστάσεως nomine nunquam, προσώπου vocabu-
 lo pene decies exprimere; nec personalitatem ab
 essentia distinctam eo nomine indicare, sed inte-
 gram personæ essentiam. Equidem metaphysicam
 hanc personalitatis ideam ante *Sabellij* dogma com-
 pertam esse vix putem. Cum vero Patres *Post-Ni-*
cæni vel Christum alium esse numero à Patre Deum
 cum *Basilio* disertim negent, vel, si quid ejusmodi
 ex ore eorum exciderit, hoc ὑποστάσεως emplastro
 medelam adhibeant, caveantq; ne dicta eorum finistre
 intelligerentur; *Justino* vigesies ad hunc modum
 loquenti, nulla prorsus cura, cautio nulla adhibita
 est, ut sensum hunc periculosum, & τῶ ὁμοιωσέτω ex
 diametro adversum, ex animis lectorum eximeret;
 plurima vero dicit, eaq; fortissima, quæ ad eundem
 firmandum valeant: Sed missis hisce præludijs, loca
 à *Grabio* allata, immo rem totam, ex ipsius *Justini*
 verbis penitus expendamus.

Hic autem imprimis observanda est *Justini* di-
 stinctio inter τὸν ποιητὴν *Opificem* omnium, & δημιουργ-
 τὸν, id est, *Artificem*; inter quos, inquit, * πολλὴ
 διαφορά. magna est discrepantia: is enim ποιητὴς *Opi-*
fex appellatur, qui nullo alio indigens, ἐκ τῆς ἑαυτοῦ
 δυνάμεως, καὶ ἐξουσίας, ex propria virtute, & potestate
 facit quod factum est; is autem δημιουργός, qui opificij
 potestatem ex materia mutuatus, opus suum peragit.
 Hæc ex ore *Methodij* clarius elucidabimus; †

IV.

* Cohort.
 ad Gracos,
 p. 21.

† Apud
 Pinotium
 cod. 235.

‡ p. 937.

ὁ δὲ δυνάμεις πέντητες duas potestates effectrices in supra-
 dictis esse diximus; unam quæ ex rebus non existen-
 tibus, sola voluntate, sine rerum divisione, cum vo-
 luit, ex seipso operatus est quæ voluit, τὴν γὰρ αὐτὴν ὁ
 πατὴρ ἐστὶ; is Pater; aliam ὑποκοσμεύσαν καὶ ποικιλλούσαν
 κατὰ μέγεθος τῆς ἀποτίεας τὰ ἴδια γὰρ οὐκ ἔστι, quæ exornat,
 variatq; omnia quæ jam facta sunt juxta prioris
 ideam, ἐστὶ δὲ ὁ υἱὸς is autem Filius est, omnipotens ὁ
 fortis Patris manus, qua μετὰ τὴν ποιῆσαι τὴν ὅλην ἐξ αὐ-
 τῶν ὑποκοσμεῖ materiam ex nihilo prius creatam
 exornat. Hinc Verbum, τὸν πρῶτον ἔμμελλον omnium
 rerum opificem, Justinus nunquam appellat, sed
 ab eo semper distinguit. Ita in * Apologia vulg.
 prima, Deo ingenito καὶ ἔμμελλον πάντων πατρὶ ὁ ὅλων
 Patri, nullum nomen impositum esse dicit; Filium
 autem ejus qui solus κλεινός proprie Filius appella-
 tur, Verbum simul cum eo existens, & ab eo geni-
 tum, cum primitus per ipsum Deus (ille ingenitus,
 πάντα ἔκτισεν καὶ ἐκόσμησεν omnia creavit ὁ ὀρναυ-
 σὶ αὐτοῦ τὸν Θεὸν eo quod per ipsum omnia unxit, ὁ
 ornavit Deus (Pater.) Hinc is qui à Methodio
 omnipotens ὁ fortis Dei manus dicitur, juxta Justi-
 ni Theologiam est † δυνάμεις virtus ineffabilis Pa-
 tris, ἢ ἡ πρώτη δύναμις prima virtus post Deum om-
 nem Patrem ὁ Dominum, ἢ μετὰ τὸν Θεὸν δὲ
 νάμεις virtus post primum Deum, & * κρυφαῖα δύναμις
 θεῷ Dei occulta virtus; & per ipsum omnia Deus
 condidisse & adornasse dicitur, quia virtute à Pa-
 tre ineffabili derivata id præstitit, ἐπεὶ δὲ δύναμις ἔ-
 quoniam virtus est Patris ineffabilis, cui ὁ πατὴρ αὐτῷ
 πᾶσιν ἔδωκε δύναμιν, Pater ejus tantam dedit po-
 testatem, ut ejiceret demonia, ipso dicente se ὁ
 πνεύματι καὶ δακτύλῳ θεῷ in spiritu ὁ digito Dei de-
 monia ejecisse, Matth. 12. 28. Luc. 11. 20. Hinc
 etiam Dominus virtutum appellatur † κατὰ τὸ δόγμα
 τὸ πατρὸς juxta voluntatem Patris hoc ei dantur
 ἢ Alias à Patre accepisse dicitur quod sit rex, ὁ
 Christus,

* P. 44.

† Ibid.

P. 49.

|| Apol. 2.

P. 74, 93.

* Dial.

P. 269.

† Dial.

P. 311.

|| Ibid.

P. 313.

Christus, & Sacerdos, & Angelus, & ἔτι ἄλλα πιαῦτα
ἔχει & quacunq; ejusmodi alia habet; eumq; venisse
*dicit * κατὰ τὴν τῆ παντοκράτορος πατρὸς δύναμιν & θεῖαν * Ibid.*
αὐτῇ, secundum Patris omnipotentis virtutem ipsi P. 359.
datam; & prae omnibus creaturis extitisse † ἀπὸ τῆ † Dial.
πατρὸς δυνάμεως αὐτῆς & βελῆ ὑπερελθόντα à Patre proce-
dentem (non essentiae ejusdem communicatione,
sed) virtute ejus & consilio.

Concedimus ergo doctissimo Grabio, *Justinum* V.
Tryphoni ἐν τῷ dixisse, “ || Neq; unquam alius erit, || *Ibid.*
 “ neq; alius Deus à sæculo condito fuit, præter P. 226, 227.
 “ eum qui fecit & disposuit τὸ τε πᾶν hunc mun-
 “ dum, i. e. cælum & terram; ἔτι ἄλλον μὲν ἡμῶν,
 ἄλλον δὲ ὑμῶν ἡγάμεθα θεὸν neq; alium nostrum à vestro
 Deum esse ducimus, sed illum ipsum qui eduxit pa-
 tres vestros ex Ægypto cum manu forti & brachio
 excelso, nec in alio quopiam speravimus, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν
 non enim alius Deus est, ἀλλ. εἰς τῶτον, εἰς ὃν ὑμεῖς,
 τὸν θεὸν Ἀβραάμ. sed in illum speramus in quem vos,
 nempe in Deum Abraami, Isaaci, & Jacobi; Hæc
 autem omnia de Deo πάντων ποιητῇ omnium opifice,
 supra quem Deus alius non est; & à quo Deum Fi-
 lium continuo distinguit, utpote in eo solo cum
 Christianis ipsum sperantem; & cui soli se Christi-
 ani consecrarunt; ex verbis *Justini* sequentibus abun-
 de constat.

Et 1°. Deum Filium ab omnium Opifice & pa-
 rente distinguit, Judæis hoc opprobrij loco imputans,
 quod Christianos, qui * spem in ipsum habent, & * *Dial.*
 in Deum omnipotentem & τὸν ποιητὴν τῆς ὅλης & om- P. 234.
 nium opificem qui ipsum misit, aspernabantur.
 “ † Deus (inquit) omnium Pater adduxit eum de † *Ibid.*
 “ terra, & collocavit eum ad dextram suam, donec P. 249.
 poneret inimicos scabellum pedum suorum. Porro,
 || hæreticos ait opificem universi, & Christum quem || P. 253.
 ab eo venturum esse prophetæ tradiderunt, & Deum
Abrahæ, Isaaci & Jacobi blasphemare; Ubi Chri-
 stum manifeste distinguit tam à Deo omnium opi-
 fice,

fice, quam à Deo *Abrahæ*, quem eundem cum Deo omnium opifice fuisse, *Tryphoni* concesserat.

* P. 344. Deniq; * “ *per nomen Jesu* nos Christiani, inquit, “ credimus εἰς τὸν ποιητὴν ᾧ ὅλων θεὸν *in Deum rerum omnium opificem*.

Quinetiam hunc Dei Filium inducit cum *Jacobo* † P. 354. colluctantem specie quidem hominis, † ἐκ τῆ τῇ τῆ πατρὸς βουλῇ ὑπηρετεῖν *quod Patris consilio inserviret*; Dei vero nomine, ἐκ τῆ εἶναι τέκνον πρωτότοκον ᾧ ὅλων κτισμάτων *eo quod esset Filius primogenitus omnium creaturarum*; ille, qui dicitur apparuisse

|| P. 356. *Abrahamo* || ὑπὸ τῷ πατρὶ, καὶ κυρίῳ τεταγμένος, καὶ ὑπακούων τῇ βουλῇ αὐτῆ, *sub Patre & Domino constitutus, & ejus voluntati inserviens*; *Abraham*, inquit, non vidit Patrem, & ineffabilem Dominum rerum

* P. 357. omnium, * καὶ αὐτὸς τὸ Χριστὸν & Christi ipsius, ἀλλ’ ἐκείνον κατὰ βολὴν τὴν ἐκείνου, καὶ θεὸν ὄντα, ὃν αὐτὸς, † *sed illum qui ex voluntate ipsius, & Deus est, & Filius*

† P. 358. ipsius. Et rursus: † Dominus in cælis, Domini in terris apparentis & Pater, & Deus est, ἀπὸ αὐτοῦ τὸ εἶναι καὶ δυνατὸν, καὶ κυρίον, καὶ θεὸν & causa quod ipse sit & potens, & Dominus, & Deus.

|| Dial. 2°. Per Christum crucifixum, inquit, || nos Deo p. 228. addidisti sumus, * ejusq; vibicibus nobis sanitas facta

* P. 234. est, † τοῖς δὲ αὐτῷ ὅτι πατέρα προσχωρεῖσιν qui per † P. 247. ipsum ad Patrem accedimus, per illum ad Patrem su-

|| P. 261, mus conversi, || διὰ τῆς προσχωρήσαντες τῷ θεῷ, per 265. ipsum Deo accedentes. Et quod Deus nos resusci-

* P. 280. tabit per ipsum, * per hunc Patri omnium inservientem, judicium parens rerum omnium peracturus est. Et διὰ τὸ Χριστὸν per Christum, Christiani seipsos ingenito Deo consecrarunt. Apol. 2. p. 85.

3°. Spem in Deo solo, exemplo Filij Dei, ponunt † P. 328. Christiani. Hæc enim Psalmistæ verba, † Patres nostri in te sperarunt, vult non tantum Patres re-

spicere ex quibus ortus est Christus, sed quod ipse Christus ista dixerit, καὶ αὐτὸς σωθῆσθαι ὑπὸ τῷ αὐτῷ θεῷ μνησθῆναι, & ipsum salvum fore per eundem Deum significans,

*nificans; ἀλλ' ἔτι αὐτὸν ἐν τῇ γῇ, ἢ ἰσχυρὸν πείσσειν ἢ καυχέ-
σθαι, neq; jactavit se quicquam facere sui ipsius
consilio, aut robore; Et cum in terra fuerit, idem
fecit; * nam Et cuidam dicenti ei, Magister bone, * P. 329.
respondet, Quid me vocas bonum? unus bonus est,
Pater meus qui est in cælis. Et rursus, Nam si Fili-
um Dei dicere apparet, se neq; salvari posse quia Fi-
lius, aut quia fortis, aut sapiens esset; “ sed, licet
“ à peccato immunis fuerit, agnoscit ἀνευ τοῦ θεοῦ
σωθῆσθαι μὴ δύνασθαι absq; Deo salvari se non posse:
Quomodo vos (Judæi) aut alij etiam salutem citra
hujusmodi spem expectantes, non existimemini vosmet
ipsos seducere, p. 330.*

Qui ergo non est Opifex omnium, nec ex pro-
pria ejus virtute & potestate ea facit, quæ fecit;
sed tantum est prima virtus post Deum primum,
omnium Patrem, & Dominum; qui etiam virtute
à Patre derivata, sibiq; juxta voluntatem & consi-
lium ejus concessa, omnia agit, & quæcunq; habet,
à Patre habet; eum à Deo primo, omniumq; re-
rum Opifice, potestate, virtute, adeoq; essentia di-
stinctum esse necesse est. Qui pariter nec propria
virtute, nec voluntate, se quicquam unquam fecisse
confitetur, nec salvari fine Dei ope, ob propriam
virtutem, sapientiam, aut Filij dignitatem potuit;
qui à Deo Abrahami, *ultra quem Deus alius non
est*, manifesto distinguitur, & seipsum bonum dici
veruit, quia *unus bonus est, nempe Pater ejus qui
est in cælis*; qui Dei nomine appellatur, non ob
eandem essentiam Patris ipsi communicatam, sed
quia Filius primogenitus esset omnium creaturarum,
sub Patre & Domino constitutus, ejusq; voluntati
inserviens; qui juxta Patris voluntatem Deus est,
quia Filius: eum, ex *Justini* sententia, non perso-
nalitate tantum, sed etiam essentia diversum
esse ab eo qui Pater Dominusq; ineffabilis est
rerum omnium Et ipsius Christi, Dominiq; in ter-
ris apparentis Dominus, & causa ob quam & po-
rens,

tens, & Dominus, & Deus est; res ipsa flagitat.

VII.

* P. 283.

Pergimus jam ad *Grabij* secundum locum, qui sic se habet: "Esto quod Deus & Angelus in visione *Mosi* oblata fuerint, * ἡ ποιητὴς ἡμῶν ὅλων ἔσται
 " *Deus* ὁ τῷ *Μωσῇ* ἐκείνῳ αὐτὸν εἶναι θεὸν *Ἀβραάμ*, &c. non tamen is Deus conditor rerum omnium erit, qui *Mosi* dixit, Ego sum Deus *Abrahæ*, *Isaaci* & *Jacobi*;
 " sed is quem ostensum est apparuisse *Abrahamo*
 " & *Jacobo*, qui fuit Factoris omnium τῇ *Σελήσῃ*
 " ὑποεστὶς voluntati ministrans, & qui in iudicio
 " *Sodemitarum* ejus consilio fuit pariter inserviens.
 " Nemo enim cui vel minimum mentis sit, Auctorem & parentem rerum omnium supercœlestia
 " omnia reliquisse, & in pusilla terræ parte se exhibuisse, dicere sit ausurus.

Ubi notandum est, 1°. *Justinum* in priori loco neutiquam dixisse alium Deum non fuisse præter eum qui *Mosi* apparuit, & qui *Abrahæ* visus est; (hunc enim alium fuisse Deum ab omnium rerum Opifice multis contendit, & se probasse asserit;) sed tantum non alium fuisse præter Deum *Abrahæ*, quem eundem esse omnium Opificem omnino voluit.

† Apol.
p. 76.

Observandum 2do. *Justinum* perspicuis verbis docere, *Prophetarum* verba, cum † ὡς ἀπὸ προσώπου tantquam à persona dicta sunt, non ab ipsis *Prophetis*, sed à sermone divino, quem alibi Christum appellat, dici: qui quidem aliquando ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ πάντων, ὃς πατὴρ θεὸς οὐκ ἐστὶν, tantquam in persona Domini omnium & Dei Patris loquitur, quandoque ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ tantquam in persona Christi; aliàs vero in persona populi respondentis τῷ Κυρίῳ ἢ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Domino aut Patri ejus. Cum igitur qui juxta *Justinum* hic loquitur, non est Opifex rerum omnium, sed Deus qui etiam Angelus vocatur, ex eo quod res Patris, & omnium factoris, qui nunquam per seipsum loquitur, mortalibus annuntiat; perspicuum est eundem hic non in persona propria, sed

sed in persona Dei Patris, & Domini omnium, dixisse, *Ego sum Deus Abrahamæ &c.* Atq; his observationibus non tantum *Grabij*, sed & *Præfulis* Cl. tertio argumento plenum & perspicuum responsum dedimus.

Operæ tamen pretium erit rem altius, & ab ipsa VIII. origine repetere, ut pateat omnium oculis, quibus iudicium est, quo sensu * *Justinus* docuit Filium * *Dial.* Dei *ἐπεὶ εἶναι θεὸν Deum esse alterum ab omnium* P. 269. *rerum Opifice, supra quem alius Deus non est.* Quærit igitur *Trypho*, quomodo *Justinus* demonstrare potuisset † *ὅτι καὶ ἄλλος θεὸς παρὰ τὸν παντὶν θεὸν* † P. 274. *ἕλων quod alius Deus sit præter rerum omnium Opificem.* Eandemq; rem paulo post repetit dicendo, “ Demonstra nobis à Spiritu prophetico promulgatum esse *ὅτι θεὸς ἐπεὶ ἄλλος esse Deum præter Opificem Universi*: Addita hac cautione, ne uteretur exemplo solis, & lunæ, “ Quos, inquit, Deus gentibus concessit, ut tanquam Deos adorarent”; aut de Dijs gentium loqueretur, quorum respectu is qui revera Deus, & solus omnium Opifex & Dominus est, *Deus Deorum, & Dominus Dominorum* à *Prophetis* appellatur. Est autem certum *Tryphonem* de Metaphysico hoc personarum discrimine ne per somnium quidem cogitasse. Promittit autem *Justinus* se, missis huiusmodi exemplis, ea ex *S. Scripturis* documenta ad id quod *Trypho* flagitabat, adducturum esse, contra quæ dicere nemo potuit, & quæ, audita cum essent, nulla explicatione indigerent: Id verò nisi juxta *Tryphonis* mentem præstitisset, non tam ei respondisse, quam turpiter illuisse dicendus esset. Est tamen certum, hoc ex *Justino* adeo manifesto demonstratum fuisse, ut ingenua & repetita confessione || *Trypho* profiteretur, ex *S. Scripturis Justinum* ostendisse, Deum qui è rubo P. 279, 283. *Mosen* compellavit, & τὸν παντὶν θεὸν ἕλων non Deum omnium Opificem intelligendum esse, sed eum qui *Abrahæ & Isaac & Jacobo* manifestatus est. Quod

certe præstitum Trypho nequaquam agnovisset, si alter ille Deus, de quo *Justinus*, intelligendus erat non essentia, sed personalitate tantum à summo omnium Opifice differre; cum hujusmodi distinctionem Tryphoni cognitam fuisse parum sit credibile.

IX.

Quod ut clarius elucescat, *Justinus* argumenta inspiciamus. *Moses*, inquit ille, indicat visum *Abrahamo* ad saltum *Mambra* Deum, cum duobus illis ad iudicium Sodomitarum missis Angelis, & ab alio legatum fuisse, qui in supercœlestibus semper manet, nec cuiquam visus unquam, nec per se cum quopiam collocutus, quem intelligimus παντὶν ᾧ ὅλων καὶ πατέρα rerum omnium Opificem, & Patrem. Tryphoni autem dicenti, verba allegata minimè probare alium quempiam Deum vel Dominum esse aut dici à Spiritu Sancto, præter rerum omnium conditorem, respondet *Justinus*; persuadere vobis conabor scripturas scientibus, ὅτι ὅτι, καὶ λέγεται θεὸς καὶ κύριος ἑπὶ τὸν παντὶν ᾧ ὅλων, quod est, & dicitur Deus & Dominus alter præter factorem omnium; qui & Angelus vocatur, eo quod annuntiat hominibus ea quæ annuntiari eis vult ὁ ᾧ ὅλων παντὶς omnium Opifex, supra quem alius Deus non est. Et rursus; * Persuadere vobis conabor, quod ille Deus qui *Abrahæ*, & *Jacobo*, & *Mosæ* apparuit, ἑπὶ ὅτι alius est ab eo qui cuncta creavit Deo. Alius juxta *Justinum* αἰεδμῶ, ἢ γνώμῃ, numero, non voluntate, aut consilio; nihil enim unquam fecit, nisi quod facere & dicere eum voluit ὁ τὸν κόσμον ποιῶν is qui mundum fecit, supra quem alius Deus non est. Hoc autem argumentis hisce probat.

1º. Quod Dominus pluit super Sodomam & Gomorram sulphur & ignem à Domino de cœlo; unde, *Judeo* adstipulante, monstrat, præter eum qui visus est *Abrahæ*, alium Deum fuisse, p. 279.

* ὅτι ἄλλος θεὸς ἐν τοῖς ἐπικρατέσις αἰεὶ μόνον, καὶ ἑστὶ ὁ κύριος, ἢ ἐμμελῆσαν, ὁ δὲ ἑαυτὸν πατὴρ. Dial. p. 275. A, B, C.

2º. Idem

2°. Idem probat ex his verbis Psalmistæ : * Dix-^{* Ibid.}
it Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec P. 274.
ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum : & ex
his ejusdem Psalmistæ ; Unxit te Deus, Deus tuus,
oleo letitiæ ultra participes tuos. Unde constat, ex
 mente *Justini*, alium Dominum ab eo qui sedet à
 dextris suis, esse illum ad cujus dextram sedet ;
 aliumq; esse Deum qui unxit, à Deo qui ab eo
 unctus fuerit. Quinetiam ex verbis, † *Pluit Domi-*^{† P. 280,}
nus à Domino de cælis, probat, unum in terris qui^{284.}
 Deus & Dominus appellatur, ei qui in cælo est
 ministrasse, & à Domino in cælis, sive rerum om-
 nium parente, potestatem accepisse, ut pœnam
 hanc *Sodomitis* infligeret. Iterumq;, *Moses* scrip-
 tum reliquit, hunc Patriarchis conspectum Deum,
 etiam *Angelum* & Dominum nominari, ut inde cog-
 noscatis eum ὑπηρετῶντα τῷ θεῷ ὁλῶν πατρὶ rerum om-
 nium *Patri ministrum esse*, immo ministrum esse
 Deo supramundano, super quem alius Deus non
 est.

3°. Idem demonstrat ex his verbis, “ *Ecce Adam* ”^{* P. 285.}
 “ *factus est quasi unus ex nobis ;* ubi, inquit, &
 “ *numerum colloquentium, & minimum duos in-*
 “ *dicavit*”. Quæ omnia cum dixisset, sermonem
 sic claudit. || “ *Quod enim Jesus fuerit qui Mosi,* || P. 340.
 “ *& Abraham, & alijs Sanctis Patriarchis omnibus*
 “ *apparuit, & cum eis colloquutus est,* τῷ θεῷ πατρὶ
 “ *δεδούλωται ὑπηρετῶν* *Patris voluntati ministrans, de-*
 “ *monstravi*”. Ex quibus omnibus manifestum
 est, Deum qui *Abrahæ, Isaaco & Jacobo* apparuit,
 & qui *Mosi* dixit, *Ego sum Deus Abrahæ, &c.*
 alterum fuisse à Deo *Abrahæ*; *Mosi*q; locu-
 tum esse non ἑξ ἑαυτοῦ in propria, sed in Dei omnium
 rerum Opificis *persona*, qui per seipsum nemini lo-
 quebatur; eundemq; sub Deo alio constitutum ;
 ejusq; supra quem alius Deus non est, ministrum
 fuisse. Adeoq; est, juxta *Justini* sententiam, Deus
 alter à Deo omnium Opifice ; alter nimirum ἀειδαῖς,

ἢ γὰρ ἀριθμῷ, ἀλλὰ ἀριθμῷ, non autem consilio. Quod si *Justinus* reipsa existimasset eum eandem numero essentiam cum Deo omnium Opifice habuisse, cur non illum unum, etsi non numero, essentia tamen, æq; ac voluntate & consilio declaravit? De altero dum sollicitè cavet, ne consilio & voluntate diversos esse putemus; de unitate essentiae, quod maximi sane momenti fuit, ne γὰρ quidem. Quorsum hoc, nisi quod de essentia nihil resciret, nec de unitate ista quicquam cogitaret, nedum crederet? Hæc clarè indicant, ex *Justiniani* sententia, eum non tantum essentia, sed etiam voluntate non diversum quidem, aut contrarium, sed tamen alium fuisse, utpote qui juxta alterius voluntatem omnia egit, & loquutus est.

X.

His adde duo quæ assensum non tam postulant, quam extorquent: (1°.) Quod ea quæ latius deduxerat, in compendium redigens, & summam colligens, hæc addit: “* Quando dicit Legislator, “ascendit Deus ab *Abrahamo*, aut loquutus est Dominus ad *Mosen*, & descendit Dominus ad vindicandam turrim, aut clausit Deus Arcam *Noë* forinsecus, non debetis existimare ipsum ingentem Deum vel ascendisse, vel descendisse; ὁ δὲ θεὸς ἀείκει πατὴρ, καὶ κύριος ἢ πάντων, Deus enim ineffabilis, & Dominus omnium nec venit in locum aliquem, neq; deambulat, sed in loco suo manet. Quomani igitur modo ille ἦ, ἀλλ’ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ γῇ, ἢ ἐν τῇ θάλασσῃ, ἢ ἐν τῇ ἀέρι, ἢ ἐν τῇ γῆ, ἢ ἐν τῇ θάλασσῃ, ἢ ἐν τῇ ἀέρι, aut quempiam alloqueretur, aut cuiuspiam sit visus, aut in minima terræ parte appareret? “quando nec intueri potuit populus in *Sina* gloriam τῆς πατρὸς αὐτῶν, καὶ τοῦ κυρίου, ejus qui ab eo missus est. Si ad hunc modum, inquit, S. Scripturas non intellexerimus, eveniet quod Pater & Dominus omnium in cælis minime tunc fuisset. Quinetiam verba hæc repetens, † *Pluit Dominus ignem à Domino de cælo*, notat “verbum propheticum indicare δύο ἑντας ἀεὶ θεοὺς “ duos

* P. 356,
357.

† P. 358,
359.

“ duos numero esse, hunc quidem in terris existen-
 “ tem, quem descendisse ait ad clamorem Sodomi-
 “ tarum inspiciendum; alterum vero in cœlis ἔστι καὶ
 “ τὸ ἐν γῆς Κυεῖς Κόρεις ὄν, qui Domini in terris
 Dominus est, utpote qui Pater, & Deus est. & cau-
 sa quod ipse & sit, & potens, & Dominus & Deus
 sit. Ex quibus omnibus concludit, sermonem pro-
 pheticum declarare tum germen hoc à Patre esse
 ante omnes creaturas editum, καὶ τὸ γεννώμενον, τὸ
 γεννῶντι ἀριθμῷ ἑτέρῳ ὄντι, tum quod genitum, à
 generante numero diversum esset. Quæ nisi Filium
 Dei, alium reipsa à Patre, ex *Justini* senten-
 tia, constituunt; frustra de Patrum mente discepta-
 mus, eamve ex illorum verbis colligi posse spera-
 mus.

2º. Nec minus clarè mentem suam de hac re
Justinus indicat * *Apologia* secundâ prope finem; * P. 96.
 ubi recitatis his verbis, *Et loquutus est Angelus Dei*
cum Mose in igne flammæ à rubo, & dixit, Ego sum
existens ille Deus Abraam, Deus Isaac, & Deus Ja-
cob; hæc, inquit, dum Judæi dixisse existimant τὸν
πατέρα ὅτι ὄντων, καὶ Διευξεν, Patrem omnium, & con-
ditorem, eos Spiritus propheticus reprehendendo di-
cit, Israel me non cognovit, & populus meus non in-
tellexit. Et rursus: Itaq; Judæi existimantes sem-
per parentem rerum cunctarum cum Mose loquutum
esse, τὸ λαλήσαι αὐτῷ ὄντι ἢ τὸ εἶναι cum is qui
cum eo loquebatur, Filius Dei esset, qui & Angelus,
& Apostolus nominatus est; recte à prophético Spi-
ritu redarguuntur, quod nec Patrem, nec Filium
noverint. Qui enim eum Patrem esse dicunt, qui Fi-
lius est, deprehenduntur nec Patrem nosse, neq; Pa-
tri omnium Filium esse, ἔστι καὶ λόγος πρωτόγονος ὢν τὸ
εἶναι, καὶ εἶδος ὑπάρχον, qui quoniam verbum primogenitum
Dei est, & Deus est. Ecquis vero sanæ mentis ex-
istimare potest Judæos tam ab Isaia quam à Christo
reprehensos, quod non conceperint Filium cum Pa-
tre eandem numero essentiam habere, personalitate

distinctam; nec Filium à Patre modo adeo subtili, & metaphysico distinxerint? Sequitur igitur, ijs hoc revera opprobrij loco ductum fuisse, quod non agnoscerent Dei Filium à rerum omnium parente numero & essentia revera alium, Deumq; ideo fuisse, quod esset omnium creaturarum primogenitus.

XI.

In reliquis *Præfulis Cl.* argumentis excutiendis non est quod multum laboremus. Quod ergo Christus signanter & propriè Dei Filius à Deo genitus, sensuq; *Justini* ex *avtē* ex ipso genitus indigitetur, lubens agnosco. Mirum vero est *Præsulem Cl.* Christum cum Patre *ὁμοούσιον* fuisse ex ijs verbis contendere, quæ Christum signanter Dei Filium & ex Deo genitum enuntiant, cum hæc *Justino* cum *semi-Arianis*, & universis *Trinitatem ἀνομιαν* statuentibus, communia sunt. Porro, hoc Argumento Christum Deum natura primum, aut propriè sic dictum neutiquam probari, testis idoneus est ipse * *Justinus*. “Non enim, inquit, destruitur assertio nostra hunc esse Christum Dei, etsi demonstrare non potuissem, quod ille præ-existerit Opificis rerum omnium Filius, *θεὸς ὢν*, & homo genitus esset ex Virgine; ex omnibus vero quæ demonstravimus, sequitur *ὅτι ἑστὸς θεῶν ὁ χριστὸς τῷ θεῷ, ὅστις ἑστὶ ἡμεῖς*, quod ille est Christus Dei, Luc. 9. 20. (*ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ*, Joh. 20. 31.) quisquis ipse fuerit. “Sin autem non demonstraverim quod præ-existerit, & postea factus sit homo, justum est in hoc tantum dicere me errasse, *ἀλλὰ μὴ ἀρνεῖσθαι ὅτι ἑστὸς θεῶν ὁ χριστὸς* “non autem negare quod ille Christus est †. Sunt enim quidam *ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους* ex nobis Christianis, qui consentient ipsum Christum esse, hominem vero ex hominibus genitum eundem affirmant. Et rursus: Filius Dei Jesus Christus, etiamsi communi aliorum more homo tantum esset, propter sapientiam tamen digne Dei Filius diceretur; omnes enim scriptores, Patrem, *virūmq; Deūmq; Deum* vocant. Apol. 2. p. 67. Nus.

* *Dial.*
p. 267.

† *Ibid.*
Lit. D.

Cal. Epist.
Apol. 2.

B: 99. 2.

Nusquam *Justinus M.* ullo opere genuino Christum ejusdem cum Patre essentia Deum nuncupat, aut eandem Patris essentiam eidem communicatam esse docuit; sed eum Deum esse prædicat, eo quod Θεῷ δυνάμει, καὶ βουλῇ, Dei potestate & consilio sit genitus, non interiori quadam generatione intellectum omnem fugiente, sed exteriori qua Deus numero alter à generante constituitur, sub Deo omnium Opifice constitutus, eidemq; ministrans, & voluntate cum Deo omnium parente in omnibus consentiens; Quod suprà luce clarius demonstravimus, & ab omnibus *Grabij*, & *Præsulis Cl.* strophis vindicavimus. Est igitur quod *Justinus* Dialogo cum *Tryphone*, p. 284. asserat, Patrem genuisse ἄλλον τοῦτον alium talem (prout suggerit mihi amicus ad invidiam doctus, & in conjecturis admodum felix;) alius tamen est non tantum personalitate, sed essentia, alius ἀριθμῷ numero, p. 285. alius qui τῷ πατρικῷ βουλήματι ὑπηρετεῖ Patris consilio ministrat; alius deniq; eo modo, quo ignis ab alio igne accensus est; id enim ἄλλοις ἁπόθεν αὐτοῦ aliud cum sit factum, aliam numero essentiam necessario constituit, & de una eademq; numero essentia & voluntate dici non potest. His adde,

1°. Quod hunc Dei Filium *summe principem & justum* μετὰ τὸν ἡγούμενον θεόν post Deum qui eum genuit, & τὴν μετὰ πρῶτον θεόν δύναμιν virtutem post primum Deum indigitat; quam à Patre datam, concessam, derivatam esse docet; quem deniq; Deum & Dei Filium κατὰ βουλὴν juxta consilium Dei Patris esse dicit. Nec robur aliquod *Præsulis* argumento accedit ex eo, quod, *Grabio* notante, Deus dicitur hunc Filium * Ἐξ ἑαυτοῦ γεννηκέναι ex seipso gene- * *Dial.*
rasse: Non enim dicit hunc Filium interiore genera- p. 284,
tione, nescio qua, ab eo editum; sed quod extra
ipsum progrediendo, † ἀπὸ τοῦ πατρὸς προελθὼν καὶ † P. 357,
προβαλλόμενος à Patre progrediens & prolatus geni- 359.
tus sit, eo generationis modo quo sermo à nobis
prolatus est, & quo à generante ἀριθμῷ ἑτέρῳ nume-
ro

* P. 327. *ro diversus est; non ex ejus essentia, sed * συνάμει
καὶ βουλῇ αὐτῆς ab ejusdem potestate & voluntate ortum
suum recipiens, qui est Deus omnium, & ipse
Christi.*

XIII.

† P. 284,
358.

Nec minus mirandum est *Præsulem Cl. τὸ ὁμοίωμα*
collegisse ex similitudine ignis ab igne accensi, quam
† duobus in locis adhibet *Justinus*. Ut enim ignis
ab igne accensus est numero diversus, ne dicam di-
visus, ab illo igne à quo accenditur; ita *Justinus* in
utroq; loco clare demonstrat, hunc Dei Filium ali-
um ab omnium Opifice numero fuisse. Dicit
enim, p. 284. *Primitus ante Creaturas omnes, De-
um ex se genuisse virtutem quandam rationalem; &*
p. 285, *ἀειδμὸν ὅτι ἐπερ, λογικὸν ὑπόστατον, ratio-
nalem existentem, & numero alterum (à Deo super-
mundano absq; dubio.)*

2do. “ Quale, inquit, & in nobis factum vide-
“ mus, verbum aliquod proferentibus, ἐκ τῆς ἀποστομῆς
“ non per abscissionem prolatum, ita ut nostram lo-
“ quendi facultatem quicquam minuat; sed tamen
“ sermo quem proferimus, à nobis exit, & ἀποβάν-
“ ται projicitur. Secundo in loco disertim asserit
se multis & perspicuis testimonijs probasse virtu-
tem hanc, quam sermo propheticus Deum vocat
non nomine tantum numerari, ἀλλὰ καὶ ἀειδμὸν ἐπερ
πᾶν εἶναι, sed numero à generante aliud quiddam esse.
Ex quibus evidens est similitudine hac τὸ ὁμοίωμα
non stabiliri, sed destrui, quatenus eadem numero
substantia vel essentia intelligitur. Quod autem
his addit *Justinus*, à Patre generari virtutem hanc
ἐκ τῆς ἀποστομῆς, ὡς ἀπομαρτυροῦντες τὴν τῶν πατέρων ἐστίαν, non
per abscissionem, ac si Patris essentia divisa esset,
non ideo dicit quod verbum hoc essentiae Patris
communicatione generatum esse voluerit, aut eum
à Patre generando non exiisse censuerit; dicit enim
diserte, virtutem hanc à Patre generatam esse (non
essentiae communicatione sed) *potestate & consilio*
ipsius, prout verbum à nobis prolatum est ἐκ τῆς ἀπο-
στομῆς

τὸν non per abscissionem, quod tamen à nobis exire manifestum est. Porro, hoc fieri dicit eodem modo quo nos λόγον παρ᾽ αὐτὸν ἔκδομεν, λόγον ἡμῶν μὲν, sermonem, seu verbum emittentes, verbum gignimus, & καὶ ἁποτρεφόμεν non per abscissionem, ita ut sermonem emittendo diminuatur sermo, i. e. λόγος ὡς loquendi facultas quæ in nobis est; Certum tamen est sermonem è nobis emissum alium numero esse à sermone sive loquendi facultate in nobis insita. Hæc ultra explicat exemplo ignis ab alio igne accensi, qui alium numero ignem constituit. Rem deniq; extra dubium ponit dicendo *, virtutem hanc à * Dial.

" Patre genitam, non sicut solis lumen aliud nomi- P. 352.

" ne tantum numerari, ἀλλὰ καὶ ἀειδμεν ἕτερον πᾶν

" sed etiam numero aliud esse; confitebitur enim

" quivis † ἵδὲ ἡμῶν τὸ γεννῶντος ἀριθμὸν ἕτερον † P. 359.

" εἶναι, id quod genitum est, à generante aliud

" numero esse. Hoc igitur solum intendit, Patris virtutem & rationem hac generatione non minui. Ut enim, inquit, ignis unus ab alio igne accenditur, non diminuto illo à quo accenditur, sed in eodem statu manente; ita virtus & ratio Dei Patris non diminuitur ex eo quod virtutem hanc rationalem ante creaturas omnes ex seipso generarit. Quod ei cum omnibus fere ejusdem sæculi Patribus commune est.

Quod deniq; *Præsul Cl.* contendit, *Justinum* asserere Filium esse à Patre ab æterno genitum; *Huetium* id merito negasse, ex multis quæ antea disputavimus, conspicuum est. 1°. Quod statuatur Patrem solum esse qui sit ὁ αἰὲς ὢν, γένεσιν δὲ μὴ ἔχων, p. 20. unde patet ex *Justiniani* sententiâ αἰὲς εἶναι, & γένεσιν ἔχειν, semper esse, & genitum esse, esse ἀπὸ πατρός; adeoq; qui est semper, juxta illum, non est genitus; qui contra genitus est, non est semper; quod plane æternam quandam sive ab æterno generationem Filio abjudicare videatur. 2do. Quia Filio tribuit tantum secundam post Deum virtutem, eamq;

XIV.

non

non à Patris essentia, sed potestate & consilio datam & derivatam.

Levia sunt quæ ex adverso profert *Præsul Cl.* ex *Martyris* hujus Apologia prima; Ibi enim non dicit Filium Christum dici eo quod ab æterno sit genitus, aut Patri semper coexisteret, sed tantum quoniam *ante creaturas existens erat, & genitus*; quod *Ariani* facile concedunt. Nec his robur accedit de loco ex ejusdem parænesi citato: Ibi enim non dicit absolute Deum Patrem, *Mosi* apparuisse; sed tantum *ὡς αὐτὸν δοῦναι αὐτοῖς παρῆναι δὲν in quantum possibile est homini apparere Deum*. In *Dialogo* autem cum *Tryphone* multis contendit, Deum Patrem nemini unquam visum fuisse, nec cum quopiam, *per seipsum*, loquutum esse; sed hæc omnia præstitisse per Filium in Patris persona loquentem; adeoque ejus nomine dicentem, *Ego sum existens*. Immo videntur duo hæc loca invicem collata, æternitati Filij Dei repugnare; est enim in priori loco

* P. 44.

+ P. 20, 21.

* *Filius ante creaturas ἡνωμένος & genitus*; est autem in posteriori Deus Pater † *μὲν αὖτε ὢν solus semper existens*, ut supra observatum est. Idemq; dicit Apologiam vulgo secundam p. 63, his verbis: "In hoc nobis insaniam objiciunt Ethnici, quod post
" *ἀγέννητον, καὶ αἰὶ ὄντα δὲν, ingentum & semper existentem Deum*, secundum locum concedimus
" homini cruci affixo.

ε. 4. c. 2.

p. 445.

Ad ea quæ ex *Justino* adduximus de *ὑποταγῇ*, five *ὑποταγή*, subjectione & ministerio Filij erga Patrem, hoc unum opponit *Præsul Cl.* quod idem *Justinus* Epistola ad *Diognetum*, Filium Dei *ὑποταγῇ* esse diserte negat, ipsum opificem & creatorem omnium illum appellans. Suspectam vero hanc epistolam reddit non modo comptior multo, & nitidior stylus, quam is qui in operibus ejus genuinis invenitur; non tantum silentium *Eusebij*, *Hieronymi*, & *Suida*, à quibus inter opera *Justini* non recensetur; sed illud præcipue, quod sibi ipsi & *Justino*

Justino tam in Apologia, quam in Dialogo cum Tryphone planè contradicit.

Sibi ipsi: Cum enim introduxisset Patrem omnipotentem, παντοκτίστην, invisibilem, è cœlis hominibus mittentem Verbum suum; statim addit, misisse se Opificem, & omnium creatorem: juxta autem Patrum *Antenicænorum* axioma, *alius est qui mittit, alius qui missus est*: & pagina sequente, ὁ μὲν θεὸς πατὴρ, καὶ δημιουργὸς ὅλης ὧν μόνος ἀγαθὸς ἐστίν, Dominus & Creator omnium (id est, Pater) solus bonus est; concepit autem mente aliquid magnum & ineffabile, quod ἐκοινώσατο μόνῳ τῷ παιδί *soli Filio communicavit*. In quibus non tantum Creator, & Opifex omnium, quem antea Filium nuncupaverat, à Filio distinguitur, sed mente & cogitatione alius prædicatur; nec enim ἐννοίας alteri communicatio locum habere potest, ubi mens una eademq; est.

Nec minus sententiæ *Justini* in genuinis ejus operibus repugnat: *Apologia* enim 2. p. 96. multis contendit, eum qui *Moyse* loquutus est, ὅς ὁλων δημιουργὸν minimè fuisse, sed ejus *Angelum* & *Apostolum*. Ejusdem *Justini* *Dialogo* in multis haud minus contradicit: Quem enim hujus *Epistolæ* Author *ministrium* aut *Angelum* esse diserte negat, is in *Dialogo* isto Patris ὑπερέτης & *Angelus* decies ad minimum appellatur; quem hic *Opificem* & *omnium Creatorem nuncupat*, is in præfato *Dialogo* ita ἀπὸ τοῦ ποιητῆ καὶ δημιουργοῦ ὅς ὁλων distinguitur, ut nefas esse dicatur eundem esse τὸν ποιητὴν, καὶ δεσπότην ὅς ὁλων, existimare. Est ergo certum vel hanc *Epistolam* non esse *Justini* genuinum sætum, vel verba hæc alienâ manu inserta esse: Textumq; ita legendum esse, demptis intermediis; non hunc *ipsi* misit, ὡς αὖ περ λόγισται, ἐπὶ περὶ νεννίδι καὶ ῥέβω, &c.

SECTIO TERTIA.

Utrum Theophilus docuerit unam numero esse Patris & Filij essentiam.

1

* P. 71.

AD Theophilum Antiochenum jam progredimur.

Is in dissertationis suæ procemio pronuntiat
 * ἡ δὲ τοῦ θεοῦ ἀρχὴ καὶ ἀνεκφραστον Dei speciem nullis
 verbis enarrandam esse: εἰ λόγον εἴπω, ἀρχὴν αὐτοῦ λέ-
 γω, sermonem eum si dixerō, principium ejus dica.
 Si eum dixerō σοφίαν sapientiam, γέννημα αὐτοῦ λόγον,
 Filium ab eo genitum enuntio; si eum δύναμιν potesta-
 tem aut virtutem vocavero, ἐνέργειαν operationem
 ejus prædico. En quam clare, verbisq; disertissimis
 ea omnia à Deo summo, & juxta Justinum & Ti-
 tianum ἀνωνομάστῳ nomine carente, removet, quæ
 Filio & Spiritui Sancto hujus sæculi Patres adscri-
 bunt; & quibus Filij naturam, & essentiam expli-
 cant. Ad hæc, hunc Deum † τὸν ὄντα θεόν, καὶ ἀλυσί,

† P. 76, 77.

qui vere, & verus Deus est, solum adorandum pro-
 nuntiat. Ut enim *Cæsar*, five *Rex* neminem sub-
 ditorum *Regem* aut *Cæsarem* appellari permittit,
 eo quod *Regium* aut *Cæsareum* nomen ipsi soli
 competit, ὅπως ἔδὲ προσκυνεῖσθαι, ἀλλ' ἢ μόνῳ θεῷ, οὐ
 nemini, nisi soli Deo, adorationis cultus tribuendus
 est. Hunc iterum τὸν τῷ ὄντι θεόν nuncupat, p. 89.
 & p. 110. τὸν ὄντως θεόν verè Deum, καὶ ποιητὴν τῶν
 ὅλων & omnium Opificem, quem oportet nos colere
 in sanctitate cordis, & sincero animo. Ita, inquit

|| P. 111.

P. 76, 77.

|| οὗ τοῦ μοναρχίας θεοῦ de summo unius Dei Regimine lo-
 quitur *Moses*, dicendo, is Deus vester est, qui so-
 mavit cælum, & creavit terram; Et, cum simili-
 loca juxta *Athenagoram* ex *Isaia* & *Jeremia* præ-
 duxisset, “ ex his, inquit, videre est, quam consue-
 “ na voce, & velut uno eodemq; Spiritu locutus
 “ sum

“ sunt omnes *Prophetae* * *περὶ μοναρχίας Θεοῦ de unius* * *Ibid.*
Dei summo imperio, five unitate Dei, & de creatione
Mundi; ad quam ex Theophili sententia explican-
dum jam accedimus.

Ea autem ad hunc modum se habet. Deus in- II.
 genitus, habens † λόγον ἐνδιάθετον *sermonem*, five † P. 88.
 rationem suam, *insitum* in visceribus suis, eundem
 genuit, eructans ipsum, ante universi fabricationem
 cum sua sapientia. *Sermonem hunc habens* || ὑπερ- || *Ibid.*
 γον ἢ ὑπ' αὐτὸν καὶ λειτουργῶν *sibi ministrantem in ijs*
quæ ab ipso facta sunt, & per ipsum fecit omnia.
 Alius autem est Deus rerum omnium *Opifex*, ab eo
 cujus ministerio & operâ fecit omnia. Reliqua
 quæ *Theophili* sententiam clarius explicant, eamq;
 à fidei *Nicanae* placitis alienam plane ostendunt, ex
 ijs quæ *Prasulis Cl.* argumentis respondendo pro-
 ducemus, petenda sunt.

Primo igitur, *Theophilus*, inquit, catholicam do- III.
 ctrinam egregie confirmat his verbis: Θεὸς ὧν ὁ λό-
 γος, ὃ ἐκ Θεοῦ προκῆς, i. e. *Deus existens sermo, ut-*
pote à Deo genitus; quibus in verbis Filium esse
 “ Deum inde colligit, quod ex ipso Deo natus sit,
 “ scilicet juxta regulam quam alicubi ex *Irenæo*
 “ commemoravi, τὸ ἐκ Θεοῦ γεννηθέν Θεός ἐστι, quod
 “ *ex Deo genitum est, Deus est*”. Quæ quidem, ut
 id obiter dicam, non est *Irenæi*, sed *Valentiniano-*
rum regula, apud *Irenæum*, l. 1. p. 39.

2º. “ Idem paulo ante monuerat, per Filium
 “ Dei omnino intelligendum τὸν λόγον τὸν ὄντα δια-
 “ παντὶς ἐνδιάθετον ἐν καρδίᾳ Θεοῦ *verbum perpetuo insi-*
 “ *tum five existens in corde Dei*, manifeste signi-
 “ ficans Filium in ipsa Dei Patris essentia æternum
 “ subsistere.

Resp. Hæc omnia integram suam vim debent
 duabus minutulis sententiis, ex longa orationis serie
 defalcatis; & interpretationi τὸ καὶ per *utpote*, in
 qua vis tota Argumenti primi consistit. Non enim
 colligit *Theophilus* Deum esse Christum, quod ex
 Deo

P. 100.

Deo natus fit, sed ex Apostoli verbis immediate præcedentibus, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, & *Deus erat sermo*; quod ex particula illativa ἐν manifestum est; * θεὸς ἐν ᾧ ὁ λόγος, καὶ ἐκ θεοῦ προηκώς, *Deus ergo cum sermo fuerit, & ex Deo natus*, mittit eum Pater omnium, quando voluerit. Oratio autem integra simul sumpta, *Præsulis* Hypothesin, & sententiam funditus evertit. Occurrit enim hic *Theophilus* objectioni ex verborum ejus ἐναντιοφανείᾳ desumptæ, utpote qui prius, nempe p. 71ma. asseruerat *Deum ingenum in loco non comprehendi*, nunc autem dicit eum in *Paradiso* ambulasse, & cum *Adamo* & *Eva* collocutum esse: Respondet *Theophilus*, se minime de eodem Deo utroque locutum esse, sed in primo de Deo universorum Patre, qui nec in loco invenitur, καὶ γὰρ τίποτε ὅτι τῆς καταπαύσεως αὐτοῦ, *Isa. 66. 1. nec enim locus est ubi quiescat*, ut prius dixerat: Hoc autem in loco, de Dei Filio, qui Deus cum fit, & à Patre natus, *universorum Deus* quando vult, eum mittit in locum aliquem, qui illuc adveniens, auditur, & videtur, ab eo missus, & in loco reperitur. Hic, inquit, venit in *Paradisum* ἐν ᾧ πατρὶς θεῶν, & assumens ἀνέστη πατρός, καὶ κυρίου ἡμῶν ἑλπίου, *personam Patris, & Domini rerum omnium*, colloquebatur cum *Adamo*. En quam clare, & quam multis Deus ille ingenuus, quem paginâ 71ma. copiosè *Theophilus* depinxerat, distinguitur ab illo quem hic Dei Filium & Deum nuncupat. Unus est parens & Dominus rerum omnium; alter minister ejus in rebus ab ipso factis. Hic in loco non invenitur, nec in eo seῖ χειρὶν comprehendi debet; ille vero in locum venit, & in loco invenitur, & in *paradiso* ambulat. Is scilicet parens omnium, prout vult, mittit Deum à se natum; ille vero ab eo missus abit in locum, secundum mittentis voluntatem. Ille demum invisibilis est, nec per seipsum loquitur; hic vero & videtur, & auditur, & assumens non suam, sed *personam Patris & Domini*

Universorum, sub persona Dei loquitur cum *Adamo*. Quis jam non videt hunc Dei Filium, & Deum, à Deo omnium Patre & Domino plane distinguì, & eidem quodammodo opponi, adeo ut ea omnia negentur de Deo primo & ingenito, & tanquam ejus naturæ adversa proponuntur, quæ Deo secundo, à primo misso, competere dicuntur? *Irenæi* ergo Regulæ interpretamentum damus ex priore & certiore * *Justini* Regula, τὸ γενόμενον τῷ * *Dial.*
 γενόμενῳ αὐτῷ ἐπείν ὅτι, is qui genitus est, à gigen- cum *Tryph.*
 nente numero alter est. p. 359.

IV.

Idem necessario dicendum est de *Præsulis* secundo Testimonio; id enim ex medio priorum verborum desumptum est. Si *Præsul* integram *Theophili* sententiam præ oculis Lectoris posuisset, vidisset ipse Sermonem illum, seu potius Rationem, insitum in corde Dei, nondum esse genitum, adeoque; nec Deum fuisse, dum in corde esset. Juxta enim *Præsulis* Cl. versionem † *Deus est, utpote ex Deo* † *P. 100.*
genitus, per generationem scilicet, quâ essentia Patris ex mente *Præsulis* ei communicata est. Ante illam igitur Deus non erat. Porro Patres fere omnes *Ante-Nicæni* statuunt Deum, Filium genuisse, non ex eo quod Sermonem insitum in corde habuit, sed quod juxta *Psalmistæ* verba, ἐξ ἐδούξας, eum ex utero cordis eructavit. Quinetiam ἡνίκας dicit *Theophilus*, quod quando Deus condere omnia voluit, ἡ τῶν πέν λόγον ἐγέννησε πρῶτον πᾶσι καὶ πᾶσι || *Ibid.*
sermonem hunc genuit prolatum, sive ex se emissum, totius creationis primogenitum. Hoc, inquit, voluit *Johannes* dicendo, *In principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum*, significans quod in principio solus fuit Deus, & in ipso Sermo; deinde addit, & Deus erat Sermo. En quam perspicuè dicit Deum illum qui Sermonem semper in corde ipsius insitum habuit, solum nihilominus fuisse, sensu nimirum *Tertulliani*, quod extra ipsum nihil, nedum Sermo erat; postea vero Sermonem illum Deum fuisse,

E

quan-

quando ex Deo fuit genitus, & tum genitum esse quocum Deus colloqueretur, λόγον ᾗνῆσας, & ex illo, τὸν λόγον αὐτὸν διὰ πάντες ἐμὲλῶν, cum Sermonem genito semper colloquens. * Petavius igitur, " Ver-

* Theol.

Dogm. l. 1.

c. 3. §. 6.

3: 217

" bum hoc infitum, & in Dei visceribus inclusum fuisse dicit, antequam gigneretur; nondum ergo Filius dicebatur, sed idem erat ac Pater, nempe ipsa mens ejus, & sapientia, quam tum demum protulit, & quodammodo profudit, cum procreandæ rerum Universitatis consilium cepit. Itaq; præter ἐνδιάθετον λόγον, quæ est ipsa mens Patris & essentia, λόγος est alter & unicus à Patre genitus, quem neq; coæternum, neq; ἑμῶσιον, sed minorem putavit Theophilus, velut ὑποεργόν seu ministrum, qui id habet ut sensibus, quando ita Pater voluerit, sese subjiciat, ac loco contineatur, quod quidem summo illi Deo & Patri non competit: quæ, ut absurda, ita Justini, Athenagoræ, & Tatiani doctrinæ consentanea sunt, & ex Platónico dogmate deprompta.

† P. 54.

Quod deniq; dicit Theophilus †, tres primos dies Creationis typos fuisse S. Trinitatis, Dei sc. Sermonis, & sapientiæ; monstrat quidem Theophilum, cum Patribus omnibus, Trinitatem, in quam baptizabantur, agnovisse; unius vero & ejusdem essentia Filium & Spiritum Sanctum cum Patre fuisse, aut honoris & gloriæ æqualis participes, nequaquam indicat. In his firmandis melius operam suam impendisset Præsul. Cl. quam in Petavij ἀελεΐα refutanda.

V.

Porro ex ijs quæ jam disputavimus clarum est, Theophilum de æterna Filij generatione non idem cum Præfule sensisse. Ut enim ἐκ τῶ ὁμοουσίῳ necessario sequitur τὸ συναΐδιον coæternitas, quod est primæ substantiæ attributum; ita ὁμοουσίῳ sublato, tollitur unà æternitas proprie sic dicta; contra autem τὸ ὁμοούσιον, sive eandem numero essentiam, multa ex Theophilo adduximus. His adde quod, juxta Theophilum,

philum, in principio solus erat Deus, & in ipso λόγος, & postea Deus erat ille λόγος ex Deo genitus; quod ex Divi Johannis verbis colligit, utrum recte, an secus, in medio relinquo. Agnoscit hic *Præsul Cl.* generationem quandam Filio Dei à *Theophilo* tribui, quæ creationem mundi paulo antecessit, & quam *nativitatem primam* Filij *Lactantius* appellat; Hanc autem non veram & propriam generationem, sed figurate & metaphoricæ sic dictam esse contendit; Aliam ergo ex æterno Filij generationem sibi excogitavit, de qua altum est apud Patres primævos silentium, & de qua nihil *Theophilus*; Aliud enim est Patrem habere hunc Sermonem semper in corde, sapientiam hanc, sive rationem semper sibi præsentem, quod θεὸς σαρὶ καὶ λογικῷ semper competere necesse est; aliud eundem è corde suo eructasse, eundemve γέννησθαι ἀποθεϊκῶν *genitum esse enunciativum sive vocalem*, quod tunc solummodo factum esse agnoscit *Præsul Cl.* cum mundum Pater conditurus erat. Ostendat vero in *Theophilo* Genesin Verbi hac priorem, qui potest. Manifestum est, inquit *Præsul*, Sermonem in Deo Patre semper existentem, fuisse λόγον ζῶντα, καὶ ὑπάρχοντα *viventem & subsistentem*, eo quod dicit λόγον hunc ante prolationem, Dei σύμβουλον *consiliarium* fuisse; ipsa etenim vox σύμβουλος non rem in Deo, sed *personam* clare designat: quasi *Præsulem Cl.* latuisset, usitatius nihil esse apud Authores quàm sacros, quàm profanos, quam capere consilium cum corde, cum anima, cum pectore suo, cum seipso. Ita *Neh. 5. 7.* ἐξελθὼν τὸ καρδίᾳ μου ἐπ' ἐμὲ, *consultuit mecum cor meum.* *Ps. 13. 2.* *Quamdiu* εἰσὶν αἱ βουλὰς ἐν ψυχῇ μου *ponam consilia in anima mea?* *Ecclus. 37. 7.* ἔστι σύμβουλος ἐν εἰματί, *est qui sibi ipsi consiliarius est.* Et *v. 13.* βεβλην καρδίας σου. *stabile sit consilium cordis tui;* ubi, notante *Grotio*, hoc modo *comici Latini* sæpius loquuntur. Addit deniq; *Præsul*, *Theophilum* dicere τὸν λόγον semper Deo adfuisse; vera autem est *Athanasij* Re-

gula, τὸ συνυπάρχον, ὃν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ συνυπάρχειν, *omne coexistens, non sibi ipsi, sed alteri coexistit*; quasi sapientia. potentia, bonitas, &c. non semper cum Deo *coexisteret*. Nec vero dicit *Theophilus*, Verbum cum Deo fuisse, & coexistisse; sed fuisse in Deo; quod non *persona*, sed modi vel rei proprium est.

Deniq; *Petavius* acriter sugillat, & lavam ei mentem tribuit *Præsul Cl.* quod λόγον in *Theophilo* eundem fuisse cum Dei mente & ratione quæ λογικὸς nominatur, dicere sit ausus. Nec tamen verius aliquid, aut certius dici potuit. En verba sua luce *Præsulis* tenebras dissipantia. Antequam aliquid factum esset, * τὸν εἶχε σύμβουλον ἑαυτοῦ, νῦν δὲ ἐγέννησεν ἕντα, *hunc habuit consiliarium, nimirum mentem ipsius, & prudentiam, i. e. consilium cepit cum*

* P. 100.

mente sua, sive cum ratione in corde suo infusa. Nec minus hoc manifestum est ex verbis sequentibus; quod Deus, cum λόγον *sermonem*, sive rationem, hunc prolatum genuit, totius creaturæ primogenitum eundem genuit, † ὃ κενωθεὶς αὐτὸς τῷ λόγῳ, *non seipsum rationis vacuum præstans*, sive non de-

† *Ibid.*

|| *Contra Prax. c. 5.*

finiens esse λογικὸς. Quod clarius exprimit || *Tertullianus* his verbis. “Ante omnia adusq; Filij generationem Deus solus erat. Ne tunc quidem solus; habebat enim secum quam habebat in semetipso, rationem suam scilicet. Rationalis enim Deus, & ratio in ipso priusquam sermo, qui non fermocinalis a principio, sed rationalis Deus etiam ante principium. Nam etsi Deus nondum sermonem suum miserat, proinde eum cum ipsa, & in ipsa ratione intra seipsum habebat, tacite cogitando, & disponendo secum quæ per sermonem mox dicturus erat”. His verbis clara luce coruscantibus, operose tenebras offundere conatur *Præsul Cl.* sed incassum.

SECTIO QUARTA.

An Tatianus existimaverit Filium ejusdem numero substantiæ cum Patre Deum fuisse?

AD Tatianum pergimus, Justinus M. discipulum, præceptoris sui vestigijs insistentem. Is enim Deum Christianorum *μόνον ἀναρχόν* solum sine principio constituit, & *ἔξ* ἑλὼν ἀρχὴν rerum omnium principium, etiam ipsius λόγος; ut ex sequentibus constabit. Hunc *θεὸν τέλειον*, & ἀνωνόμαστον perfectum, & nomine carentem, pronuntiat; quibus epithetis Justinus Deum primum, supra quem alius Deus non est, indigitat. Hic Pater mundi; Dominus, cum omnium esset *ὑπέρτατος* subsistendi ratio, + *κατὰ μὲν* * P. 145. τὴν μηδέπω γεγεννημένον πλῆσιν μὲν & ἦν, quatenus nihil adhuc factum erat, solus erat; κατὰ δὲ τὴν πᾶσα δύναμιν ὁρατὸς τε καὶ ἀοράτων αὐτοῦ ὑπέρτατος, ἦν σὺν αὐτῷ τὰ πάντα, sin vero respicias omnipotentiam ejus, juxta quam visibillum & invisibillum subsistendi causa fuit, omnia cum ipso erant; σὺν αὐτῷ γὰρ διὰ λογικῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ ὁ λόγος ὅς ἦν ἐν αὐτῷ ὑπῆρχε, cum ipso enim, ob rationalem ejus potestatem, ipse etiam λόγος qui in ipso erat, subsistebat; θελήσας ὁ πῶς ἀπλότῳ αὐτῷ περιεῖν ὁ λόγος, cum vero voluerit, ex simplicitate ejus profiliuit sermo, ratio, aut verbum: ὁ δὲ λόγος ἔστι κατὰ τὴν αὐτὴν χωρήσας, ἕρπον ὁρατὸν τὸ πᾶν (lege πατὴρ) γίνεσθαι, sermo autem seu ratio non ita à Deo Patre procedens, ut ipsum rationis vacuum relinqueret, opus primogenitum Patris est: hunc scimus mundi principium: genitus autem est κατὰ μερίσθαι, ἔστι ἀποκοπὴν per partitionem (supple, rationis, five sermonis,) non abscissionem; quod enim abscissum est, à primo separatur; quod

autem divisum (aut partitum est) dispensationis conditionem accipiens, non eum relinquit indigum unde desumitur. Ut enim ab una face faces multæ accenduntur, nec tamen primæ facis lux minuitur ob plures inde accensas; ita ratio five sermo *προ-ελθὼν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς δυνάμεως, ἐκ ἀλόγων πεποίητα τὴν γαργυρηκότα, ex Patris potestate proveniens, non fecit genitorem ratione destitutum.*

II.

Antequam vero progredior ad argumenta ex hac orationis serie producenda, pauca in versionis nostræ subsidium & firmamentum præmittenda sunt.

1°. Igitur, quod verto τὸ, ὃ κατὰ κενὴν χάριν, non ita à Deo procedens, ut ipsum rationis vacuum relinquat; id, inquit *Worthius*, sibi vult *Tatianus*, ut ex infra dictis liquet, Patrem ex hac productione λόγος non exinanitum, five exhaustum, seu factum ἄλογον, ut infra loquitur. Quod vero dicit idem vir doctus, ex his clare effici doctrinam de Filij ἐμοσίου, five ex ipsa Dei Patris essentia & substantia numerica productione, dogma fuisse *Justini* ætate in ecclesia Catholica receptum, fixum, ratum, & stabilitum; in eo longissime ipsum falli supra probavimus. Mirumq; est, quempiam id ipsum colligere potuisse ex eo loco in quo ἑνὸς ἀφ' ἑνὸς *Justinus*, virtutem illam quam λόγον esse contendit, à Patre αἰδιμῶ ἐπεὶ πᾶσι εἶναι numero alium esse, & multis hoc à se probatum esse dicit.

III.

Secundo; quod verto αὐτὸς καὶ ὁ λόγος & ipse etiam sermo, hoc in *Petavio* carpit *Præsul. Cl.* ipsumq; *Tatiani* verba depravasse queritur; sed immerito; id enim non tantum potuisse *Petavium*, sed etiam debuisse. Græco idiotismo minime refragante, cuius notum est. Ita *Matth. 3. 9.* potest Deus καὶ ἐκ τῶν λίθων τούτων etiam ex his lapidibus. ἡ δὲ οὖν καὶ ἡ ἀξίωσις nunc vero etiam securis posita est. 6. 12, ὡς καὶ ὑμεῖς ut etiam nos remittimus. 7. 12, ἔγω καὶ ὑμεῖς sic etiam facite vos. 15, 16. καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοι ἐστέ; adhuc etiam vos sine intellectu estis? Vide plura apud *Naldium*,

p. 276. Debuisse *Petavium* ita reddere, ipsa verborum series ostendit. Quid enim ineptius, quam dicere de ipso (Patre,) quod per rationalem potentiam, seu per potentiam verbi, αὐτὸς ipse Pater subsistebat? Ex *Petavij* autem versione clara sunt *Tatiani* verba, & recto ordine procedunt, & particulâ δ ad hunc modum connectuntur, ob summam ejus potentiam, qui visibilium omnium & invisibilium subsistentia est, omnia, licet nondum facta essent, ὡν αὐτὸς cum ipso erant; ὡν αὐτὸς δ, cum ipso enim, ob rationalem ejus potentiam, ipse etiam λόγος qui in ipso erat, subsistebat. Depravata autem est versio Interpretis, quam *Præsul* amplectitur; nempe tum ipse, tum verbum; ea etenim hæc Græca postulat, καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ λόγος.

Frustra deniq; se fatigat *Præsul*. Cl. circa hæc verba, τὴν ὃ ἀρχὴν λόγου, δύναμιν παρεληλυθαμένην; cum hæc fit mens *Tatiani*, principium verbi, potestatem (nempe Patris) esse accepimus; unde paulo post dicitur ὁ λόγος προεελθὼν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς δυνάμεως verbum progrediens ex Patris potentia; καὶ λόγος ἐκ λογικῆς δυνάμεως, id est, ex potestate divina λόγου productrice. *Worth.* p. 25. Nulla ergo hic occasio oblata est disputandi de sensu τοῦ λόγου δυνάμεως hoc in loco. His adde quod λόγου δύναμις nusquam occurrit apud *Tatianum*, ubi de Verbi generatione agitur, sed tantum ubi loquitur de potestate qua Verbum omnia prænoscit; aut de potestate illa qua ipsum *Satanam*, ejusq; consortes commercio suo privat: ut ex locis à *Præsule* allatis constabit. His ita præmissis, notandum est,

1mo. *Tatianum* Deum Patrem à Filio his Epithetis plane distinguere, * quod sit *Deus ineffabilis*, aut * *sine nomine*, mundi Dominus, visibilium omnium & invisibilium Pater, in quibus omnibus *Justini* vestigiis insistit, ejusq; verbis utitur.

2do. Hunc Patrem, ante mundum conditum, solum fuisse dicit, utpote qui solus tunc actu existeret;

bat; omnia vero cum ipso fuisse, eorumq; omnium substantiam, seu potius subsistendi rationem, Patrem fuisse, quatenus in se omnem potestatem habuit ea producendi. Immo ratio, seu verbum illud quod in se habuit, cum ipso subsistebat, non ob generationem actu æternam intra Patris essentiam, sed διὰ λογικῆς δυνάμεως ob potestatem rationalem quam in seipso Pater habuit, rationis seu verbi producendi; unde verbum progrediens (non ex Patris essentia, sed) ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς δυνάμεως ex Patris potestate dicitur; non necessitate naturæ, sed θέλημα juxta Patris voluntatem, ex ejus simplicitate profiliens, & ob hunc ejus egressum ἀνυψθεὶς κατὰ μείριστον juxta participationem sive rationalem communicationem genitus. Bene ergo * Petavius, ut solet, dicit Tatianum existimasse verbum à Patre productum, non actu, & in seipso, sed tantummodo λογικῇ δυνάμει ac potestate fuisse, quemadmodum in eadem erant & creata deinceps omnia. Porro quatenus in illa δυνάμει continebantur tam verbum, quam quæ à verbo deinde procreata sunt; cum summo ac principe Deo simul extitisse. Non igitur συναΐσιον co-æternum putavit Patri Filium ac verbum, sed creatum, ac voluntate sic tanquam ab Opifice productum; unde ἔργον appellatur.

* Theol.

Dogm. l. 1.

c. 3. §. 5.

VI.

† P. 145.

Β: 213.

Deniq; Deo Patri materiæ ex nihilo productionem, cum præceptore suo adscribit Tatianus his verbis. † Non enim sine principio est materia, sicut Deus; nec eo quod principii sit expers, potentiâ Deo æqualis est: genita autem est, nec ab alio genita, μόνη ἢ ὑπὸ τοῦ πάντων δημιουργῶν πρεβεσληνός, sed à solo omnium Opifice producta: unde sequitur ex mente Tatiani, nihil esse posse Deo æquale, quod non sit ἀναρχον sive principii expers. Cum ergo paulo ante dicit, Verbum hunc mundum genuit, τὴν ὅλην ἐκ τῆς δημιουργίας; non est dicendum cum interprete Verbum sibi ipsi materiam produxisse, sed à Patre productam, ut sibi visum est, & in suos usus sibi ipsi

ipſi diſpoſuiſſe, & in formam redegiſſe; prout *Juſtinus*, & *Methodius*, ſupra citati docuere.

Objicit his *Præſul Cl. Tatianum* aſſerere Filium
 “ ex Patre genitum eſſe ἢ κατ’ ἀποκοπὴν non per ab-
 “ ſciſſionem, ita ut à Patre ſeparetur, ἀλλὰ κατὰ με-
 “ ρεισμὸν ſed juxta participationem, & communica-
 “ tionem divinæ eſſentiæ; quomodo ignis ab alio
 “ igne accenditur, quod τὸ ὁμοῦσιον perſpicuè decla-
 “ rat.

Reſpondeo: hæc à *Tatiano* dicta eſſe, juxta *Juſti-
 ni* præceptoris ſui mentem, eſt minime dubitan-
 dum; ijsdem enim ſimilitudinibus facis à face ac-
 cenſæ, & ſermonis à nobis emiſſi rem explicat. Is
 tamen Filium à Patre genitum, numero alterum
 fuiſſe, eodem in loco contendit; nec ex eſ-
 ſentia, ſed à poteſtate & conſilio Patris productum
 fuiſſe aſſerit. *Tatianus* ergo pariter dicit generatio-
 nem hanc factam eſſe ἢ κατ’ ἀποκοπὴν non per abſciſ-
 ſionem, τὸ γὰρ ἀποτιμῶν τὸ πρῶτον καὶ χρίσας, quod enim
 abſcinditur, ita à primo abſcinderetur, ut eum ab-
 ſciſſi vacuum relinquat; ſed κατὰ μερισμὸν per parti-
 cipationem; τὸ γὰρ μεριδῶν, ἢ ἐκ ἐνός, quod enim parti-
 cipatione genitum eſt, diſpenſationis officium in ſe
 ſuſcipiens, non indigum eum facit accepti, à quo
 accepit; eodemq; modo ὁ λόγος προελθὼν ἐκ τῆς τοῦ
 πατρὸς δυνάμεως, ἢ ἀλογον πηροῖνκα τὸν γερμηνεῖα, Ver-
 bum ex Patris poteſtate proveniens, non Patrem reli-
 quit rationis deſtitutum; Eſt tamen alius à Patre
 λόγος, eodem modo quo fax à face accenſa alia
 numero eſt ab ea à qua accenditur; & vox à nobis
 emiſſa, alia eſt à facultate loquendi adhuc in nobis
 inſita. Notandum eſt deniq; *Tatianum*, non hic
 adducere exemplum facis à face accenſæ, ad modum
 τοῦ μερισμοῦ generationis Filij illuſtrandum, ſed
 tantum ut oſtendat Patris λόγον non minui ob hanc
 τοῦ λόγου προέλδον; *Juſtino* pariter monente virtutem
 illam quam λόγον nuncupat, ἀπὸ τοῦ πατρὸς δυνάμει καὶ
 βελῇ γερμηνείᾳ à Patris poteſtate & voluntate geni-
 tam

VII.

tam esse, non per abscissionem, ἀλλ' αἷς ἀπὸ πυρὸς ἀνα-
 πτόμενα πρὸς ἑτέρας ἐρωμάτων ὅθεν ἐλαττομένης ἐκείνης *sed ut*
ab igne alios ignes accensos cernimus, illo nihil di-
minuto. Dial. cum Tryph. p. 284, 358.

VIII.

Hinc autem constat *Tatianum* non potuisse ag-
 noscere propriam Christi ab æterno generationem;
 utpote qui Patrem solum ἀναρχον principio ca-
 rentem constituit, & ipsius λόγου principium,
 2do. Quod Patrem dicit, cum nihil adhuc factum
 esset, solum fuisse; Filiumq; in eo tantum fuisse
 ea ratione, qua visibilia omnia & invisibilia cum eo
 essent, διὰ λογικῆς δυνάμεως per *rationalem* illam po-
 tentiam qua omnia potuit producere; adeoq; ipsum
 τὸν λόγον, ἔργον αἰωνότοκον *opus fuisse primogenitum.*
 β. 2/2. Quæ ex adverso disputat *Præsul Cl.* πρὸς τῆς λόγου
 δυνάμεως, & de his verbis αὐτὸς καὶ ὁ λόγος, abunde in
 hac Sectione refutavimus.

SECTIO QUINTA.

*Utrum Athenagoras docuerit unam Dei
 Patris & Filij substantiam fuisse
 cum Personalitatum differentia?*

CEnturiæ huic finem imponimus disquisitione
 hac de vera *Athenagora*, circa S. *Trinitatem*,
 sententia. Is autem multis & perspicuis verbis
 ostendit, Christianorum omnium communem hanc
 fuisse sententiam, unum esse Deum ingenitum, à
 Verbo & Spiritu Sancto planè distinctum. Sic enim
 incipit eorum sententiam proponere. “ * Sermo
 “ noster prædicat unum Deum omnium Opificem,
 “ eumq; non genitum, (quod enim est, non gene-
 “ ratur, sed quod non est,) omniaq; per Verbum
 “ suum

“ suum facientem, καὶ ὅφ' εἰ τὰ πνεύματα ἡνιοχῶνται,
 “ Ἐξ αὐτοῦ, Spiritu ipsius, gubernantur ea quæ
 “ facta sunt”. Utq; ostendat non solum Christianos

† P. 6, 7.
 * εἰς μονάδα τὸν θεὸν καταλείβειν, unitate Deum

† P. 6, 7.
 3. 204.
 Patrem universi includere, inducit Platonem ag-

noscentem ἕνα τὸν ἀγέννητον καὶ αἰδίον θεὸν unum inge-

nitum Ἐξ sempiternum Deum esse. Ex quibus
 Christianorum causam sic agit. “ Si Atheus non

“ fuerit Plato, ἕνα τὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων νοῶν ἀγέννητον
 θεὸν, unum sentiens ingenitum Deum esse, qui om-

“ nium sit Opifex; nec Athei sumus nos, illum
 “ scientes & tenentes Deum esse ὅφ' εἰ λόγῳ δεδημύρ-

γῆται, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πνεύματα σωζέσθαι τὰ πάντα, ἀ quo,
 Verbo fabricantur, Ἐξ cuius Spiritu continentur om-

nia. Cumq; alios produxisset, qui ἐν τῷ θεῷ unum
 esse id quod Deus est, existimabant; orationem

hanc sic in compendium redigit. “ Quum igitur
 “ unum esse Deum pleriq; omnes, vel inviti, con-

“ sentiunt, cum ad universorum τῶν ὅλων principia
 “ animum applicuerint, ἡμεῖς δ' ἐκκατάνωμεν τὸν δημιερ-

γῆσαντα τὸ πᾶν τῷ τοῦ εἶναι τὸν θεὸν, nos autem hunc
 Deum eum esse teneamus, qui hoc Universum effecit;

quæ velint, liceat; nobis tamen alia lex posita sit, οἱ
 ἔχοντες, καὶ νοῦντες, καὶ ὑποθέτες πεπνεύμενοι, ἕνα θεὸν εἶναι,

qui possumus, id quod intelligimus Ἐξ rectè credidi-

mus, unum Deum esse, signis atq; rationibus ve-

risissimis astruere. Porro sententiam hanc confirmat
 ex his Prophetarum verbis, “ Dominus est Deus

“ noster, non comparabitur alius ad ipsum. Et rur-

“ sus: Ego sum Deus primus, Ἐξ post hæc Ἐξ præter
 “ me non est Deus; similis ante me non fuit Deus
 “ alius, Ἐξ post me non erit. Ego sum Deus, Ἐξ
 “ non est præter me. Quæ omnia cum potulisset,
 nulla cautione adhibita quod hæc Testimonia Deos
 gentium tantum, non autem Deum Filium ab hac
 unitate excluderent, (hæc enim distinctio ante or-
 tam Noëti sententiam apud Patres nusquam inveni-

tur,)

tur;) satis, inquit, demonstratum est, nos non esse atheos, *θεὸν ἄγοντας ἕνα τὸν ἀγέννητον, αἰσίον, qui Deum unum prædicamus, ingenitum, æternum---* qui luce, pulchritudine, Spiritu, potentia ineffabili circumdatur, à quo facta, ornata, & stabilita sunt omnia *διὰ τὸ αὐτὸ λόγῳ per verbum ejus, vel potius διὰ τὸ παρ' αὐτοῦ λόγῳ per verbum quod ab eo est.* Ex quibus omnibus, ex *Athenagoræ* sententia, Deum illum unum quem *Christiani* prædicabant, non alium fuisse quam Deum ingenitum, æternum, *τὸ πάντε; παντίῳ, ὃν ἕλων δημιουργὸν omnium opificem,* liquet. Quibus epithetis istius sæculi Scriptores Deum Patrem à Filio semper distinguebant, Deumq; Filium ab hoc omnium opifice ex eo distingui docuerunt, quod sit ille *per quem*, aut cujus ministerio Pater fecit omnia. Post hæc sequitur mystica quædam, & perobscura de Filio, & Spiritu Dei dissertatio, quæ mihi adhuc crucem figit, quamq; idcirco missam facio; *si enim non vult intelligi, debet negligi.*

II.

B: 72.
925.

Ad ea quæ *Præsul Cl.* ex p. 11. producit, “ Quis igitur non miretur nos qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritum, & qui ostendimus eorum in unitate potestatem, & in ordine divisionem, impios & atheos nominari ”: Respondeo; Ea vel esse integra aliena manu inserta, ijsq; quæ pagina priori de *Christianis* ab atheismo purgandis dixerat, eo quod unum Deum ingenitum & æternum prædicarent, plane contraria, planeq; falsa; nuspiam enim antea, vel Filium, vel Spiritum Sanctum, Deum vocaverat: Vel saltem ad hunc modum legenda; Quis Atheos existimabit nos λέγοντας θεὸν πατέρα, καὶ υἱὸν θεοῦ, (aliter enim dixisset, καὶ θεὸν υἱόν) καὶ πνεῦμα ἅγιον, θεικνωτάς αὐτῶν καὶ τὴν ἐν τῇ ἐνώσει δύναμιν, (l. ἐν τῇ δυνάμει ἑνωσιν) καὶ πρὶ ἐν τῇ τάξει διαίρεσιν, dicentes Deum Patrem, & Filium Dei, & Spiritum Sanctum, & demonstrantes eorum in potestate unitatem, & in ordine distributione? Alia certe est Patrum *Posteriorum*

rum de hac unitate sententia, alius plane modus loquendi. Ii etenim Patri & Filio non tantum ἐν ὁμοιότητι συνάμυνται; ἀλλ' ἡ ἀδιακρίτως adscribunt, sed substantiæ ejusdem numericæ unitatem: Nec Patrem, Filium, & Spiritum ordine tantum divisos constituunt, sed propriis subsistendi modis, five ἡ ἐκείνων διακρίσις. Clarum itaq; est Athenagoram ab ijs, sensu haud minus quam verbis, discrepasse.

Idemq; judicium ferendum est de verbis hisce inter mediam *Athenagoræ* sententiam plane insertis, nempe [“ Quem utpote Deum cum verbo suo “ cognoscere optamus, ut quænam Filij ad Patrem “ unio sit, intelligamus, quid Pater cum Filio “ communicet, quid sit Spiritus, quæ unitas trium, “ quæ discretio unitorum, Spiritus sc. Filij, & Patris ”.] His enim demptis, integra sententia sic se habet; * *an illi qui mortem profundum somnium,* * P. 12. *rerumq; omnium oblivionem esse statuunt, pietatis studiosi videantur; nos autem non videmur, qui præsentem hanc vitam non magni faciamus, & qui longe præstantiorem quam verbis exprimere quisquam valeat, eam quæ nos excipiet vitam agnoscimus? Quibus paria sunt hæc † Tatiani verba; Nobis facile est mori, qui pro morte αἰδίου ζωῆς vita aterna cum voluptate fruemur.* † P. 153.

Porro, quicquid de his verbis statuendum erit, certum est *Athenagoram*, per integrum hoc opus, de Generatione nostra Theologica per essentiæ ejusdem communicationem, nihil prorsus dicere; immo Filium Dei nec Patri per generationem similem esse posse, nedum æqualem, eodem Argumento probat, quo duos ἑξ ἀρχῆς Deos impugnat. Sic enim se habet, εἰ θεοὶ, θεογονοί, si ambo Dii essent, similes essent; || P. 65. *sed quoniam ingeniti sunt, & geniti, ἕξ θεογονοί non sunt similes: quæ enim genita sunt, exemplaribus suis sunt similia; ingenita vero sunt ijs dissimilia, utpote quæ nec sunt ἀπὸ πρὸς, ἕτερος πρὸς τὸ αὐτό, ab aliquo, nec ad alicujus exemplar genita. Filius ergo non*

non est similis Patri ingenito, utpote qui ab aliquo genitus est, & ad ejus exemplar cujus est Imago. His robur accedit à descriptione Filij Dei quæ postea sequitur his verbis: *Est Filius Dei λόγος τοῦ πατρὸς ἐν ἰδέᾳ καὶ ἐνεργείᾳ* *verbum Patris in idea, & operatione*: τοῦ αὐτοῦ γὰρ, καὶ δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένετο, *ad eum etenim tanquam exemplar, ejusq; operatione omnia sunt facta.*

Hinc deniq; constat, ex mente *Athenagora*, & Christianorum omnium eadem ætate degentium, Patrem solum fuisse θεὸν ἀγέννητον, καὶ αἰδίον, *Deum ingenitum, & æternum*; Filiumq; Dei Patris παῖτα γέννημα *primam progeniem* dici, ἕως γενόμενον non ob generationem quandam ab æterno proprie sic dictam, quæ Filium constituit ζῶντα καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ vi-ventem & subsistentem per se in vel extra Patrem, sed quia Pater ipse ab æterno mens existens, habuit in seipso λόγον rationem, αἰδίως λογικὸς ὢν *ab æterno rationalis cum fuerit.* Dicit hic *Præsul Cl.* desipuisse plane *Athenagoram*, si putaret ipsam Dei Patris mentem, & ipsam rationem quæ est λογικός, paulo ante mundum conditum ex ipso progressum esse, five processisse, ut mundum conderet. Certum est tamen *Athenagoram* ῥητῶς dicere Deum Patrem habuisse in seipso λόγον, atq; hoc pariter ipsum probare, quod Pater esset νῦν αἰδίος, καὶ αἰδίως λογικός. Quis jam non potius desiperet cum *Petavio*, quam saperet cum *Bullio*! προέλαδον λόγος ad mundum condendum agnoscit sapius * *Marcellus*, quem tamen *Sabellianismi* incusavit Ecclesia; inducit enim Verbum interdum quiescens, aliquando σημαντικῶς ἐνεργῶντα *signanter operans*, nempe ἐν τῇ κτίσει δημιουργεῖν *in mundi creatione*; μόνον ὃ ἐνεργεῖα προελθόντα τοῦ πατρὸς, *generatum ex ipso prodeundo*; † ἡ νημα γὰρ τὸ προελθὼν ἐκ ποιομένου γίνετο τοῦ πατρὸς παῖτα *quod de Patre præ-existente egreditur, genimen ejus est.* καὶ τῶν εἶναι τὴν τῆς γενέσεως ἀληθῆ τρεῖς ὅντων *& hunc dicit esse verum modum generationis Filij.*

Porro,

* *Ibid.*
p. 80.

B. 204.

B. 205.
* *Euseb.*
contra
Marcel.
p. 4, 32.

† *Eccl.*

Theol. l. 2.
c. 8. p. 112.

Porro, notante *Basilio*, *Sabelliani* Filio tribuebant *ἐκ τῶν μὲν εἰς ἐνεργείας operationes dispensatorias*, & juxta *Epiphanium* S. Trinitati concedebant *μίαν ὑπόστασιν, ἐνεργείας δὲ τρεῖς unam tantummodo substantiam, operationes vero tres.*

Deniq; si illud sensisset, inquit *Præsul*, *Athenagoras*, plane ineptiisset, idem per idem probando hunc ad modum: Deus est æterna mens; ergo ex æterno habuit in se mentem: Quasi novum esset ex attributis, quæ eadem sunt cum divina essentia, probare Patrem aut Filium Deum esse. Porro quid aliud indicat *Athenagoras* dicendo, * πάντα * P. 15. *θεὸς αὐτὸς ὅστις αὐτῶς, ὥς ἀπερίσταν, πνεῦμα, δύναμις, λόγος, omnia sibi est Deus, lux inaccessibilis, Spiritus, potentia, sermo.* Ita, ni fallor, responsum exhibuimus præcipuis *Præsulis* Cl. Argumentis ex *Athenagora* desumptis.

CAPUT TERTIUM.

SECTIO PRIMA.

AD Patres Tertij Sæculi jam accedimus; inter quos primus merito eminet *Origenes*; cujus sententiam *Synodi Nicænæ* placitis ex diametro adversam fuisse, tam multis alibi probavimus, ut pene superfluum fuerit, plura jam dictis adjicere; pauca tamen, ex ejusdem de oratione disputatione, lubet adferre: in qua

I. Afferit Filium à Patre alibi se demonstrasse
* ἑτέραν κατ' ἑστίαν *essentiâ diversum fuisse*; nempe † * P. 48.
Commentario in *Johannem*, ubi impugnans eos qui † P. 56.
docuerunt Spiritum Sanctum non habuisse *ἑστίαν ἰδίαν, ἑτέραν παρὰ τὴν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, essentiâ quandam propriam, à Patris & Filii essentiâ diver-*
sam,

ſam, ab ijs indicat ſe diſſentire, & credere Patrem, Filium, & Spiritum *τρεῖς ὑποστάσεις τυχάνειν tres eſſe perſonas*, ſive ſubſtantias; quem ſenſum verba præcedentia poſtulant. Si enim per *tres hypotheſes*, perſonas ab eſſentia diſtinctas intellexiſſet, neutiquam oſtendiſſet ſe diſſentire ab ijs qui unicam Trinitati *ὑσίαν* tribuerent, aut propriam Spiritui Sancto *ὑσίαν* fuiſſe pernegarent. Quod etiam ultraliquet ex verbis ſequentibus, in quibus Filium inducit miniſtrantem Spiritus Sancti *ὑποστάσει* ſubſtantię, *εἰς τὸ εἶναι ut ſit*, utpote *διὰ λόγου παρὰ δὲ χρόνου γιγνέναι à verbo accipiens eſſentiam ſuam*. Et ruruſus, * quia *Chriſtus* dicit ſe eſſe lucem, & *Johannes* dicit, *Deus eſt lux*, poteſt, inquit, quiſpiam hinc colligere *τῇ ὑσίᾳ μὴ διαφεύγειν τὸ ὡς τὸν πατέρα Patrem à Filio eſſentia non diſferre*; his reſponderi non eandem eſſe lucem utriuſq; ſed *ὡς ὅτι τὰ δὲ luminaria Patrem & Filium eſſe manifeſte Davidem oſtendere, dicendo, in lumine tuo videbimus lumen*. Ad hæc Chriſtum dicit excellentiorem eſſe throni dominationibus, poteſtatibus, & omni nomine quod nominatur, eſſentiâ, dignitate, potentiâ, & divinitate; & tamen in nullo horum, inquit, cum Patre comparatur. Et deniq; || voluntas quæ in Filio eſt imago eſt primæ voluntatis, *καὶ ἡ ἐν αὐτῷ θεότης, καὶ τῆς ἀληθινῆς θεότητος, ἣς quæ in ipſo eſt divinitas imago eſt veræ divinitatis*.

II.

2°. Multis contendit *Origenes*, Chriſtum non eſſe precibus adorandum.

* P. 48. 50. 1°. Quod inter * *τὰ γυνητὰ ea quæ genita fuerint* numerandus ſit; *ἐνὶ τῷ ᾧ γυνητὴν περὶ πνεύματος, nihil autem quod genitum eſt, invocandum*.

p. 13.

2°. Quod oportet Chriſtianos obtemperare Chriſti præceptis & documentis; is autem docuit nos cum oramus, dicere, † *Pater noſter* &c. Unde colligit, orandum non eſſe *αὐτῷ τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ πρὸς τὸν θεὸν ᾧ ὅλων, ipſi Chriſto, ſed Patri & Deo rerum omnium*.

† Ibid.

3°. Quod

3°. Quod ἐν τῇ πρὸς εὐχαριστίαν προσευχῇ * non oportet * P. 19. 52
tet oranti preces dirigere; Christus autem Patri
orat.

4°. Quod Christus est Sacerdos noster, & Advocatus; ei vero qui à Patre constitutus est Sacerdos noster & Advocatus, ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν ἐστὶν * non oportet nos orare.

5°. Quod Christus se nobis fratrem nuncupat his verbis, *Prædicabo nomen tuum inter Fratres meos*: ἀδελφοὶ ὅτι προσευχῇ ἐν ἑστὶν εὐλογον, *fratrem vero invocare, non est rationi consonum.*

Deniq; dicit praxin Christianorum in hac re χωρισμένην, i. e. *divisam fuisse*, dum alij Patrem, alij vero Filium invocabant. Monet igitur omnes τὸ αὐτὸ λέγειν *idem dicere*, & Patrem solum invocare. Unde constat † *Augustinum* merito dixisse, juxta † *Vide Huetium Origenian. p. 48.*
Origenis sententiam, non adorandum esse Filium cum Patre, quia non Auctor indulgendarum petitionum est, sed supplicator: Et *Theophilum Alexandrinum* vere affirmasse, juxta *Origenis* sententiam, non esse adorandum Filium, neq; cum Filio Patrem; horum etenim utrumq; dicit *ἐν τῇ προσευχῇ*, p. 48, 49.

De Spiritu Sancto crassior adhuc, & manifestior est *Origenis* deliratio; hunc etenim, cum *Pseudo-Clemente*, inter Creaturas à Christo factas non semel constituit, idq; ex his || D. *Johannis* verbis colligit, *sine eo factum est nihil, quod factum est*: Intra quorum ambitum, Spiritum Sanctum contineri posse, contendit. Alibi eundem non modo infra Patrem deprimat, sed etiam infra Filium, utpote tantum, seu magis, à Filio *ὑπερβαλόντα* *superatum*, quantum *Filius* à *Patre*. Vide plura apud *Huetium Origenian. l. 2. quæst. 2. §. 8. 9.*

Claudam sectionem hanc verbis * *Eusebij Casariensis*, qui *Marcello Origenem* incusanti, quod Verbo *ὁ λόγος ὑπόστασις* *secundam substantiam* tribuisset, respondet ad hunc modum, “ Ego autem perlegi virorum, *Origene antiquiorum*, *Ecclesiastica scripta*
 F “ quam.

III.

|| *Com. in Joh. l. 1. 55. 58, 60.*

* *Contra Marcel. l. 1. c. 4. p. 20.*

“ quamplurima, & Epistolas diversas *Episcoporum*,
 “ & *Synoderum*, olim conscriptas, *ἡ δὲ ἐν αὐτῇ καὶ αὐτὸς ὁ*
τῆς πίστεως χάρις ἀποδείκνυται per quæ una eademq;
fidei formula monstratur.

SECTIO SECUNDA.

Utrum Theognostus Alexandrinus do-
cuerit τὸ ὕψος, sive unicam Patris,
Filij, & Spiritus Sancti essentiam?

INTER sæculi tertij scriptores à fide *Nicana*
 heu nimium deviantes, primum posuimus
Origenem; cujus documentis multos ejusdem ævi,
 ejusdem scholæ, ejusdem deniq; *Magistri* Discipu-
 los, se addixisse, eaq; suffragiis suis comprobasse,
 non mirum esse pronuntiat *Cavins* nostras, *Præfatus*
 ipsi, in judicio de his rebus ferendo, non impar.

I. Agmen ducat *Theognostus*, cui blasphemiam im-
 * *Cod. 106. p. 280.* pingit * *Photius*, eo quod libro *Hypotyposeon* se-
 cundo, de Filio loquens, καὶ πῶς αὐτὸν ἀποκαλεῖται, καὶ τὴν
 λογικὴν φύσιν ἐπισυνάγει creaturam ipsum pronuntiat, &
ratione præditis tantum præesse dicit; & plura id
 genus alia, unâ cum *Origene*, Filio adscribit. *Spi-*
ritum Sanctum existere conatur ostendere; τὰ δὲ ἄλλα
 ὡς περὶ *Dei* ὅτι τὸ αὐτὸ αὐτῶν, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τοῦτο
 περὶ αὐτοῦ, in ceteris autem delirat, ad modum *Orige-*
nis in libro de principiis; quem quidem *Spiritum*
 inter res à Christo factas, sive inter τὰ κτίσματα po-
 fuisse in supra citatis probavimus; idemq; testantur
Hieronymus, *Epiphanius*, *Augustinus*, *Justinianus*
 apud *Huetium*, *Origenianorum* l. 2. qu. 2. §. 22.
 † *Cod. 2. p. 9.* Quibus adde † *Photium* ipsum his verbis.
 “ In libro de principiis dicit, τὸν μὲν ὅν καὶ πατέρι

πνεῦμα, τὸ δὲ πρῶτον ὡς τὸ ὕψος, *Filium à Patre factum esse, Spiritum vero à Filio.* Hic autem *Præsul Cl.* de Spiritu Sancto prorsus filens, quod ad primam assertionem. *Photium* falsi inculcat, vereor ne falso: nec enim *Photius* sibi fidem detrahit dicendo, *Theognostum* libro 5. & 6. nugas agere, maxime cum ausus sit dicere, nos opinari *Filium* alijs & alijs modis circumscribi, ἡ δὲ ἐνεργεία μὴ περιγεγραμμένη operatione autem sola non esse circumscriptum. An enim de *Theognosto* melius sentire potuit *Photius* ob id quod inter maximas ejusdem *κατοχρινίας* enumerat? Nec immerito; dicere enim *Filium* alium à Patre esse tantum κατὰ περιγεγραμμένην, juxta *Origenem*, est in *Noëti* Hæresin incidere, & μετὰ ἐνδύματι nomine solo utrosq; discrepantes existimare. Ad hæc fallitur *Præsul Cl.* si crediderit *Theognostum* hæc ex propria sententia protulisse, quæ de aliorum tantum sententiis intelligenda sunt; aut si existimaverit *Theognostum* non potuisse, libro secundo, ea quæ disertim ei *Photius* tribuit, dixisse; eo quod libro quinto, aut sexto, hæc dixisset vel ex sua, vel ex aliorum sententia, quæ *Ariani* & *Semiariani* omnes libere agnoscunt. Deniq; quid obstat quo minus *Photius* affirmaret *Theognostum* ἐν πλείονος πῶς quodammodo magis pia dixisse, in libri septimi fine, de Filio, quam de eodem locutus esset in prioribus? Non enim dicit absolute *Theognostum* ἐν πλείονος pie & orthodoxe ibidem aliquid dixisse; sed tantum comparative, magis pie; nec hoc quidem agnoscit sine diminutivo πῶς, quod adhuc magis detrahit de *Theognosti* orthodoxia.

* Com. in
Johan.
p. 45.

Quod autem suggerit *Præsul Cl.* ex *Athanasii* sententia, clarum esse *Theognostum* in libro *Hypotyposes* secundo, prius Heterodoxorum sententiam proposuisse, tandem vero suam plane Catholicam sententiam ipsis oppositam tradidisse; pice ejus dixerim, *Athanasium* non insinuare *Theognostum* Heterodoxorum sententiam prius tradidisse, sed

II.

tantum quod ea dixerit ἐν γυμνασίῳ ἐξέτιώς *per modum exercitii inquirens*. (2°.) Planum est hoc Athanasii κερσεύοντιν nequaquam Photium latuisse; Cum enim Theognosti verba protulisset, perguit ad hunc modum, εἰ τίς εἶπαι si quis dixerit, excusandi ipsum gratia, “Theognostum hæc profudisse ἐν γυμνασίῳ λόγῳ *exercitationis gratia*, ἢ ὁ ἑὸς *non ex sententia propria*, tale; inquit, effugium in disputatione non prorsus absurdum esset; in scripta autem oratione, si quis, ipsum purgandi gratia, hanc adfert apologiam, εἰς ἀδελφὸν κατέδραμεν ὡς οὐκ ἐάν *ad imbecillum confugiet patrocinium*. En quam clare tam Athanasij, quam Presulis subterfugio contradicit! (3°.) Athanasius ex contextu orationis Theognostiane hoc non ostendit, sed tantum ex verbis ibidem citatis infert ad hunc modum; ὁ μὲν ἡ *is igitur*, &c. Tantum vero absunt verba ab Athanasio citata à Catholica sententia, ut potius ostendant meritò de ipso Photium pronuntiasse, quod τὰ ἀνὰ ὡς περ Ὁριγάνης παραληρεῖ, in aliis, sicut Origenes, delirant: Quod ex collatione verborum Theognosti, cum verbis Origenis, palam constabit. Sic enim Theognostus loquitur *: “Non quædam extrinsecus inventa est Filij ἐστὶα *essentia*, nec ex non entibus producta est, ἀλλ’ ἐκ τῆς τῆς πατρὸς ἐστὶας ἔξω, *sed ex essentia Patris nata est*, ὡς τὰ εὐτὸς ἀπαύγασμα *ut ex luce jubar*, ex aqua vapor; ἢ τε γὰρ τὸ ἀπαύγασμα ἢ τε ἡ ἀῖμα, αὐτὸ τὸ ὕδωρ εἶναι, ἢ αὐτὸς ὁ ἥλιος, ἢ τε ἀπὸ τειν, *neq; enim vapor idem est quod aqua, nec jubar cum sole, licet non alienum*; ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τῆς πατρὸς ἐστὶας, ἢ μερισμὸν ὑπομεινάτης τῆς τῆς πατρὸς ἐστὶας, *sed est effluvium à Patris essentia, eadem Patris essentia divisionem non sustinente*. Sicut sol non diminuitur ob radios ab ipso profluentes, ita nec Patris essentia mutationem sustinet, εἰκόνα *εὐωτὸς ἔχουσα τὸν ὅν*, quod Filius sit ipsius Imago. Hic autem mitto primo sententiam hic plane claudicare post ἀλλότριον, & magnam omitti alicujus suspicio-

* Apud Athanasium de Synedi Nicæne decretis, p. 274.

suspicionem inducere, quod plane indicasset *Theognostum* non existimasse essentiam Filij omnino eandem fuisse, sed tantum effluvium ex ipsa; Ut enim nec vapor est aqua, inquit, nec jubar idem cum sole, sed ex ipsis effluvia, ita nec Filij essentia est eadem cum essentia Patris, ἀλλὰ ἀπόρροια sed efflu-
vium à Patris essentia. 2°. eâdem similitudine utitur * *Origenes* eo ipso in loco, ubi disertim asserit Filium συγγενεὺς καὶ ὅτι τὸ πατὲρ cum Patre in nullo conferendum esse, speciatim nec in essentia, nec in Deitate. “ Est tamen, inquit, εἰκὼν Imago boni-
tatis ejus, καὶ ἀπύκνωμα & splendor non Dei, sed ejus gloriæ, ejusq; lucis æternæ, καὶ ἀμύκνωμα non Patris, sed potestatis ejus, καὶ ἀπόρροια εἰλεμνῆς & *sincera* omnipotentis ejus gloriæ effluxio”. Idem pariter dicit cum *Theognosto* in libro περὶ ἀρχῶν, nempe “ non dicimus, sicut Hæretici putant, Patris aliquam substantiam, Dei in Filium versam, aut ex nullis subsistentibus Filium procreatum à Patre, id est, extra substantiam suam”. &c. De Filij generatione sine diminutione aut divisione Patris essentiæ, vide quæ observavimus ad loca plane similia *Iustini M. & Tatiani*.

* *Origen.*
Com. in
Johan.
p. 218.

Sectionem hanc claudam observatione † *Hactij* de pari *Origenis* similitudine; nempe, “ Quam proxime usurpavimus solaris radij comparisonem, cum *Origenis* de generatione Filij sententiam explicaremus, eadem nunc hic & alias quoq; repetetur inferius; nulla enim est ad evolenda *Origenis* de Trinitate dogmata, accommodatior. Quanto igitur radiis ex immenso lucis suæ penu emissis, nobilior est sol ipse, & dignitate superior; tanto nobiliorem esse, ac superiorem Filio Patrem censuit *Origenes*; passimq; perditam hanc, & damnosam scriptis suis affudit Hæresim; unde in *Arium* *Arijq;* partianos transmissa est. Eandem esse bonitatis Filij rationem ad Patris bonitatem, censuisse ipsum putandum est. Ut

III.

† *L. 2. qu. 2.*
§. 7, 15,
24.

“ enim quandam solis Imaginem, sed rudem &
 “ imperfectam continet solaris radius; pari modo,
 “ imaginem paternæ bonitatis referre Filium existi-
 “ mavit, non perfectam quidem, ac per omnia ar-
 “ chetypo ipsi similem & æqualem; sed expres-
 “ sam leviter, & exemplaris præstantia longe infe-
 “ riorem. Et demum, meminerimus supra nota-
 “ tum esse à nobis, credidisse *Origenem* Filium ma-
 “ nasse de Dei substantia, sic tanquam lucem de
 “ sole, atq; ideo ejusdem esse ac Patrem substantiæ,
 “ quia lux ejusdem est substantiæ cujus sol; licet
 “ non sit eadem numero substantia”. Et rursus,
 “ Filium à Patris substantia & dignitate, ut ait
 “ *Epiphanius*, eum segregasse, quia ut à sole per
 “ effluvium profecta est lux, secreta ab eo & sepo-
 “ sita dici potest: Præterea Patre inferiorem esse
 “ Filium, quia sol luce nobilior est, & dignitate
 “ superior.

IV. Nota deniq; *Theognostum* existimare, non pot-
 isse Filium, quem inter creaturas decessit, Patri
 coæternum fuisse; nec id probant ea quæ ex *Atha-
 nasio* profert *Præsul Cl.* Nec enim ibi dicit *Theo-
 gnostus*, Filium non esse Patri superinductum, sed
 ejus essentiam non esse extrinsecus inductam, in
 αὐτῷ nec alienam, sed prout vapor ab aqua, &
 splendor à sole, effluvium à Patris essentia; atq;
 adeo juxta *Theognostum* non magis eadem cum Pa-
 tris essentia, quam vapor cum aqua, aut splendor
 cum sole; nec à Patris substantia progenitam, sed
 ab ejus essentia natam. Est autem natum innat-
 posterius, estq; jubar sole posterius, & ab eo sepa-
 ratum, & sol luce nobilior, & dignitate superior.

SECTIO TERTIA.

IN hac sectione agitur de Pierij M. hac in re sententia, qui * Photio teste, *de mōnē tē mōl-* * Cod. 119. *ματ' ὁπωρὰς λίσ', ὃς τοὺς λόγους τοῦ πατρὸς, de Spiritu p. 300.* valde periculose, & impie docet; *ὁπωρὰς γὰρ τὸ πᾶς τὸ πατρὸς, ὃς τὸ ὅτι ἀποδείκναι θέλει, illum enim infra Patris, & Filij gloriam ponit.* His frustra Præsul Cl. responderet, agnoscendo Spiritum Sanctum Patre & Filio minorem esse secundum originem. Cui enim fidem faciet, Pierium admodum periculose, immo impie, locutum esse, ea tantum prote-
rendo quæ ipsi, cum summe orthodoxis, communia essent, & ex quibus non sequitur eum minoris gloriæ esse quam Pater, & Filius? De eodem Pierio dicit Photius, eum plura dixisse *ἢ τὰ ὅτι ἐν ἐκκλησίᾳ καθιερωμένων, ἀποδείκναι θέλει, extra ea quæ in ecclesia jam stabilita sunt, Veterum forte more.* Veteres ergo ætatis Pierianæ, fatente Photio, multa dixerunt, ab ijs quæ seculo nono obtinebant, aliena. De Patre autem & Filio pie, inquit, constituit, non absolute quidem, sed cum exceptione diminutiva; *νῆστι ὅτι ὁ πᾶς ὁ θεὸς, ὃς ὅτι ὁ πᾶς ὁ θεὸς λείπει, substantias duas, & naturas duas eos esse dicit; quod sensu verborum proprio, est τὸ ὁπωρὰς ἀναγὰρ essentiali unitatem tollere.* Ne ergo sancto Martyri hoc crimen imputaretur, addit Photius Pierium substantiæ & naturæ nomine *ὑποστάσεις* personas tantum duas intellexisse, idq; ex verbis Pierij antecedentibus & consequentibus manifestum esse dicit. Atq; sub hoc effugio se regit Præsul Cl. Ostendat autem aliquis *ἰδέαι, ὅτι πᾶς, vel etiam ὑποστάσεις* vocabula Veteres illius sæculi pro personis ab essentia distinctis aliquoties posuisse; præsertim in schola *Alexandrina*; ut in hac solutione tandem acquiescamus, nec existimemus Pierium cum Origene ejus Magistro, &

* Epist.
41. p. 60,
61.

cum *Dionysio Alexandrino*, alijsq; ejusdem scholæ, duas reipsa naturas & substantias Patri & Filio tribuisse. Ingenue magis agit * *Basilus*, qui dicit, *Dionysium Alexandrinum* τὴν εὐσεβὴς διαφοράν *essentia* differentiam inter Patrem & Filium inducendo, τὴν οὐσίαν abstulisse, atq; adeo cum eo τὸ συναϊδίον co-
æternitatem.

SECTIO QUARTA.

Utrum *Lucianus Presbyter Antioche-
nus, & Martyr, sententiam Nicæni
Concilij amplexus fuerit?*

- I. **L**ucianum non tantum cum *Paulo Samosatensi*,
sed etiam cum *Ebione*, & *Artema* enumerat
† *Alexander Alexandriae Episcopus*, eorumq; ger-
mina *Arium* & *Achillam* constituit. Quis autem
clarius dicere potuit, *Luciani* *Susaſtrachiarum doctrinam*
cum *Ariana* conspirasse? || *Epiphanius* pariter de
§. 5. p. 378. *Luciano*, ab *Arianis* inter Martyres adscripto, dicit,
eum ἀποστρέψας τὴν τῷ Ἀρειανῶν εἰρησὶν *Arianorum*
* §. 33. *Heresi* adhaſſe. Idem in * *Anchoreto*, *Lucianistas*
& *Arianos* conjungit, & utroſq; ab Evangelio refel-
li ait. † *Marius* itidem *Victorinus*, libro primo
contra *Arium*, *Arianos*, *Lucianistas*, *Eusebianos*,
subiicientes aliqua, auferentes aliqua, & mutantes,
omnes diuerſe opinionis Hereticos pronuntiat. Con-
tra hæc tam clare *Lucianum* inter Hæreticos &
Arianæ ſectæ adſtipulatores enumerantia, frustra ſe
opponit *Præſul Cl.* dicendo, *Hieronymum* eum ob
doctrinam mirificè laudaſſe, de qua ne verbum ha-
bet; *Eusebiumq;* teſtari || *Lucianum*, virum per
|| *Hist. Eccl.*
t. 8. c. 13. omnem vitam optimum, *Antiochenæ Eccleſiæ Presby-
terum*

terum fuisse; quod de viro ejusdem secum sententia, non mirum est *Eusebium* pronuntiasse; quod, * *Sozomeno* teste, vir probatissimus fuit, & in Sacris Scripturis imprimis versatus. Quid vero minus de *Martyre* celeberrimo dici potuit? An vero *Origenem* ab Hæreseos labe depurgabit ejusdem in Scripturis S. Eruditio, aut ab iisdem Patribus laus insignior?

* *Hist. Eccl.*
l. 3. c. 5.
p. 503.

Lucianum eo nomine suspectum habeo, quod omnes scholæ ejus Discipuli, *Eusebius Nicomediensis*, *Maris Chalcedonensis*, *Theognis Nicænus*, alijq;, *Arij* sectaq; *Arianæ* Fautores evaserunt; unde pronum est conjicere, eos Magistri vestigijs insistentes, ejusq; doctrinam sequentes, huic sententiæ mordicus adhæsisse. His adde quod *Ariani* non tantum à suis, sed etiam ab Orthodoxis, *Lucianistæ* & *Coliucianistæ* appellati sunt, quod eandem cum *Luciano* sententiam amplexi essent. *Epiphanius*, qui *Lucianum Arianæ* Hæresi addictum fuisse asserit, addit insuper, † *Eusebium Nicomediensem* cum eo familiariter vixisse, & *Leontium* aliosq;, qui omnes in *τῆς αὐτῆς διληνθείας περὶ τῆς ἡμέρας* ex eodem pernicioso sodalizio essent: Notissimum autem est fuisse olim sodalitium, sive *οὐνοῦ* eorum qui *Luciani* martyris discipuli essent, & quibus honori id fuit, quod sub tali magistro meruissent. En quam clare *διληνθείον* perniciosum sodalitium *Luciano* tribuit *Epiphanius*? Et quam vere hinc || *Gothafridus* infert, his omnibus testimonijs confici, haud temere *Lucianum* hunc *Arianos* sectæ suæ faventem prætulisse?

† *Hæc. 69.*
S. 5. p. 730.

Quod autem ex *Symbolo* eidem adscripto, *Lucianum* Orthodoxam fidem tenuisse contendit *Præsul Cl.* imbecilli plane fulcro nititur. De hoc enim *Symbolo* silent *Eusebius* & *Hieronymus*, dum ejus scripta, & speciatim libellum fidei commemorant: Nec verbo indicant vel *Athanasius*, vel *Hilarius*, *Luciano* hoc *Symbolum* adscribendum esse; solus * *Sozomenus* dicit *Arianos* jactasse, invenisse se hoc

|| *Notis in*
Philostorg.
l. 2. c. 14,
15, 16.

III.

* *Hist. Eccl.*
l. 3. c. 5.

symbolum *Luciani* manu conscriptum; *utrum* vero inquit, *vere* hoc dixerint, an conscriptionem suam auctoritate Martyris commendare voluerint, *ἐν τῇ λέξει* nequeo dicere. Hoc ergo *Arianorum* solo testimonio nititur. "Quis autem cordatus, inquit, in hoc ipso capite *Præsul* *Cl.* fidem habebit meo?" "dacissimo isti hominum generi"? Nempe de *Luciani* cum *Arianis* *συμπόλῃ* consensu quantum gloriantur, sunt bipedum mendacissimi, ut ut *Epiphanius*, *Alexandrum* *Episcopum*, *Marium*q; *Victorinum* *ἐκκλησιαστικόν* habeant; cum vero de symbolo ejusdem de quo silent alij omnes, ipseq; *Sozomenus* se dubium agnoscit, mentionem faciunt, sunt viri fide dignissimi.

IV.

Nec demum in hoc symbolo aliquid occurrit quod non invenitur in alijs *Arianorum* symbolis, & fidei professionibus, in quibus Christum Deum de Deo, lumen de lumine, Deum ex Patre genitum pronuntiant. Quod enim symbolum hoc Christum *ἀπαράκλητον εἰκόνα τῆς τοῦ πατρὸς ἑοίας* *ἐν* imaginem immutabilem essentiae Patris esse dicit, non propter ejus Authorem Filium ejusdem numero cum Patre essentiae existimasse: Teste etenim *Eusebio* *Nicomediensi*, * nunquam Imago, & id cujus est Imago unum & idem esse concipiuntur, *ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἑστῶς* *ἐκ* *τῆς* *οὐσίας*, sed duæ sunt essentiae res, & potestates duæ. Idemq; † *Epistolâ* ad *Paulinum* *Tyri* *Episcopum* fatetur, Christo esse *ἀνάρχοντα καὶ ἀγέννητον* *ἐν* *τῇ* *οὐσίᾳ* immutabilem & ineffabilem naturam; & tamen ibidem inficiatur eundem *ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας* ex Patris essentia sive substantia esse genitum. Denique ex jam dictis sequitur, *Lucianum* haud aliter de *Christi* aeternitate sentire potuisse, quam ipsos *Arij* discipulos.

* Apud *Euseb. Caesariensis* contr. *Marcell.* l. i. c. 4. p. 25.
† Apud *Theodoret. Hist. Eccles.* l. i. c. 5.

SECTIO QUINTA.

*An Methodius docuit unicam numero
fuisse Patris & Filij essentiam?*

QUOD Patribus fere omnibus solenne est, rationibus ficulis, & nullius ponderis argumentis, Christi Divinitatem proprie sic dictam propugnare; id vereor ne *Præsuli Cl. in Methodij catholicismo adstruendo contigerit*. Quanquam etenim verba ejusdem quæ (prout à *Præsule* citantur) Christum appellant Dominum, & Filium, qui non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, suo robore non careant; ut tamen in *Methodio* sunt posita, & à * *Theodoreto* citantur, nihil minus indicant. Sic enim se habent: “ Adeo admirandum, * *Dial. I.*
“ & magnopere expetendum est Martyrium, ut *p. 37.*
“ Dominus J. Christus, Filius Dei, ipsum hono-
“ rare passus sit, *ὃς ἀπαρτύνει ἡγνούμενος & τὸ ἴδιον*
θεῶν non gestiens ostendere divinam suam potestatem, semet à morte eximendo: Quod tantum indicat, potuisse Dei Filium, potestate divina à Deo Patre accepta, prout ipse de seipso testatur, *Joh. 10, 18*, id facere; non autem Christum eandem numero essentiam cum Deo Patre habuisse.

Levius adhuc est, quod *Methodium* inducit in II.
Symposio dicentem, † Filium Dei *ἔναι, & γενέσθαι*, † *Orat. 8.*
esse, non fieri. Hoc enim non absolute dicit *Me-* *p. 112.*
thodius; sed tantum Patrem, Christo ad Baptismum adeunti, dicendo, *Filius meus ἔστι ἀείωνος καὶ ἀγένετος*,
indefinite & sine temporis nota es, non autem *γενέσθαι*
fuiſti aut factus es, demonstrasse eum non recens
& per adoptionem factum esse Filium, quod *Ebionitarum* secta contendebat, *ἀλλὰ ἀπορρίπτειν* sed
eum prius genitum esse; unde etiam addit, ego
hodie

Phot. 959.

III.

* Apud
Photium,
Cod. 235.
p. 940.

hodie γέννηται σε genui te. En quam clare agnoscit
Filium γενόμεναι & προγενόμεναι factum & pragenitum
esse, frustra Presule renitente.

Integer locus quem ex * Methodij libro περὶ τοῦ γεννηθῆ-
de rebus creatis adducit Presul Cl. sic se habet. " Dicit
" præterea de his verbis ἐν ἀρχῇ in principio Deus fecit
" cælum & terram, eum qui dixerit per ἀρχὴν, αὐτὴν
" οὐσίαν, principium, ipsam sapientiam intelligendam
" esse, non aberraturum, Solomone dicente de ipsa
" ad hunc modum, κύριε ἐκπαύ με ἀρχὴν ὧν αὐτὸ
" Dominus creavit me principium viarum suarum
" ad opera sua, ante sæculum fundavit me. Fuit
" enim consentaneum, & decentius, omnia quæ
" creata sunt, esse hæc posteriora, cum per eam
" facta sint. Considera enim εἰ μὴ τέτοις ὁμοιωτῇ fi
" non his consentaneum sit illud Evangelistæ: In
" principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum,
" & Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud
" Deum. Principium enim, à quo germinavit
" rectissimum Verbum, fatendum est esse Patrem
" & conditorem omnium ἐν ᾧ ἦν in quo (Verbum)
fuit: Hoc autem, ipse in principio erat apud Deum,
τὸ ἐξουσιαστικὸν τοῦ λόγου ὃ εἶχε παρὰ τοὺς πατέρας, καὶ πρὸ τοῦ
κόσμου εἰς ἡμέραν παρελθεῖν, ἵνα σηµαίνειν, τὴν ἐξουσίαν
ἀρχὴν εἰπάν. " Igitur post Patrem qui est proprium
" & æternum principium, ipse est aliorum princi-
" pium per quod omnia conduceretur. In quibus
verbis ἀρχὴν αὐτὸν se præstat Methodius, in eadem
cum Patribus Ante Nicænis prioris sæculi sententia
persistens. Etenim (1°.) Patrem, & omnium facto-
rem, τὸν ἐξάρχον ἀρχὴν, principium principio carens,
cum Justino, Tatiano, cæterisque istius ævi Antistiti-
bus, constituit: Filium vero principium post Patrem,
ab eo productum, ut esset principium viarum sua-
rum, per quod omnia alia produceret. 2°. Nec
minus clare monstrat se in eadem cum Patribus illis
sententia fuisse: nempe Christum in Patre, etiam
antequam generatus esset, extitisse, ob potestatem
quam

quam Pater habuit eum producendi extra se, ut esset creaturarum principium. Dicendo etenim, potestatem esse principium, videtur indicare τὸ ὑπερσπαστικὸν τῶ λόγου potestatem quam habuit Filius apud Patrem, antequam mundus productus esset, ad genesin pervenire.

Hoc adhuc clarius ostendit *Methodius*, eodem in libro, dicendo: * Νόη δὲ δυνάμεις ἐν τοῖς προωολογημένοις * *Ibid.* ἑξαμῶν ἐν πνεύματι, "duas potestates effectrices in prius dictis esse diximus; unam quæ ex rebus non exstantibus sola voluntate, *sine rerum divisione*, † cum voluit, operatus est quæ voluit; πνεύματι δὲ ὁ πατήρ *estq; is Pater*. Alteram quæ perfecit, variatq; & exornat, secundum prioris potentiae imitationem, quod jam ante factum est; ἐστὶ δὲ ὁ υἱός, *est autem Filius*; omnipotens nempe & fortis manus Patris, qua materiam ex nihilo prius creatam postea exornat". Quibus verbis plane tribuit Deo Patri, & Filio, diversas potestates, circa objecta diversa occupatas; quod quidem omnes *Episcopi* strophas evertit. Patri nimirum tribuit potestatem mundi materiam αὐτάρτως ex nihilo producendi; Filio tantum rerum ex nihilo creatarum, distributionem, & ornatum, secundum principis potentiae Ideam. Una autem eademq; potestas nec magis nec minus principalis dici potest, nec circa diversa objecta ita occupari, ut hæc soli Patri, illa vero Filio tantum adscriberetur.

Idem *Methodius* in *Symposio* loquens de Filio †, "docebat eum qui omnibus alijs μετὰ τὸν πατέρα, † *Orat. 7.* post Patrem, major esset, μόνῳ τῷ ἑαυτῷ μείζονι πατρὶ apud Com- *besij. p. 101.* "ἡσυχάζει μάρτυρι, eo solo teste uti qui ipso major extitit". Frustra hic dicitur Patrem idcirco Filio majorem dici, quod sit origo essentiae Filij; || *Not. 59.* "Certe enim comparatio, notante in locum || *Com- p. 153.*

† *Sine cunctatione*: legendum enim proculdubio μελλισμῶν. "hesitatio,

“ *besissio*, aliud postulare videtur, in eo posita tan-
 “ quam fundamento, quod vera laus postulat *
 “ ἐπαινεμάτων ἀπάντων κρείττονα μαρτυρεῖ *testem major-*
 “ *rem ijs quæ laudantur* : Ita in laude castitatis non
 “ homines producam, sed Christum ipsum, exem-
 “ plo *Prophetarum & Apostolorum*, qui in fidem
 “ eorum quæ de Filio Dei jam ante sæcula existen-
 “ te dixerant, non utiq; Angelos laudum ejus
 “ auctores allegarunt, sed illum ipsum ex quo om-
 “ nium auctoritas pendet ac robur. *Decebat enim*
illum, &c. Major autem illa fides, inquit *Combes-*
sus, à digniori natura procedat necesse est. Ut
 ergo stet comparatio, non auctoritas illa principij
 respicienda est, sed naturæ, penes quam Auctoritas
 testimonij æstimanda est.

VI.

Idem deniq; *Methodius* ex quinto ad Ephesios,
 com. 24-32. colligens hominem primo creatum ad
 * *o. at. 3.* Christum referendum esse, * quærit primo ei *Adam*
 77, 73, 79. ἀπεικάζειν δύναται τὸ ὡς τὸ θεῶν, *An Adam assimilari*
possit Filio Dei, cui ipsum à Paulo referri vult, non
 tantum quatenus *Christi typus & Imago esset*, ἀλλὰ
 καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ χριστοῦ καὶ αὐτὸν γεγονέναι διὰ τὸ τὸν πρὸ αἰῶνος
 εἰς αὐτὸν ἐγκατασκευάσαι λόγον. *sed quod & ipse Christus*
factus sit, eo quod verbum quod ante sæcula fuit, in
illum ingressus sit. Decebat enim primogenitum
 Dei, & primam & unigenitam sapientiam, pri-
 mum formato & primogenito homini κατεσθῆναι
 ἐνανθρωπήσαντα, *admistam, hominem fieri*; τὸ τοῦ γὰρ τοῦ
 χριστοῦ hoc enim esse Christum, nempe hominem purum
 & perfectam Deitate impletum; καὶ θεὸν ἐν ἀνθρώπῳ
 καὶ χωρηθέντα & Deum in homine comprehensum; con-
 gruentissimum quippe erat πρὸς τὰς αἰώνων, καὶ
 πρὸς τὸν ἥν' Ἀρχαγγέλων *antiquissimum seculorum, sive*
Æonum, & primum *Archangelorum*, cum homini-
 bus versaturum, καὶ πρὸς τὸν ἥν' ἀνθρώπων εἰσεκλιθῆναι
 τὸν Ἀδὰμ *Adamum etiam hominum primum inhabi-*
tasse. Quibus cum multa id genus καὶ τῆς ἐνώσεως
 de *unione & admistione Verbi cum homine prom-*
 lisset,

lisset, orationem sic claudit: “ * Præstruximus non * P. 81.
 “ contemnendis ex Scriptura rationibus, primum
 “ hominem recte in Christum referri posse, non
 “ modo ut typus, similitudo & imago tantum pri-
 “ mogeniti, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ αὐτὸ σφίσι γεγενῆς, καὶ λόγος
 “ sed ob hoc ipsum, quod factus sit sapientia & ver-
 “ bum ”. In quem locum hæc adnotat † Combesi- † P. 145.
 “ sus; “ Non videntur hæc sane dicta; plane enim
 “ distinguit *Methodius* primum Adamum, & se-
 “ cundum; vultq; utrumq; ipsum reipsâ Christum
 “ extitisse, incessente verbo, ac illabente, primo,
 “ ex terra virgine, tumq; alteri, ex utero virginali
 “ formato; ratione etiam firmans, quod primum
 “ Dei germen, & primus Archangelorum primum
 “ hominem incessere debuerit, puraq; divinitate
 “ uterq; Christus fuerit. Quæ voces partim *Aria-*
 “ *nici* furfuris sunt, partim *Nestoriani*. Quod
 “ enim primus Archangelorum ὁ λόγος & sapientia
 “ dicitur, qui in primum Adamum immeaverit,
 “ tumq; in secundum; adeoq; is, quantavis excellen-
 “ tia fuerit, intra Angelorum numerum, adeoq; in-
 “ tra creaturarum lineam ponitur; purus *Arianis-*
 “ *mus* est; quo dato, nihil non concedebant *Catho-*
 “ *licis*, ad titulorum fumum, & excellentias, qui-
 “ bus λόγος sic à Dei ipsâ natura & essentia extra-
 “ neum, primumq; in creaturarum & intelligen-
 “ tiarum serie, exornare vellent.

Ex ijs quæ jam dicta sunt, certum est, *Methodium* propriam Filij cum Patre coæternitatem neutiquam docuisse. Quod enim *Præsul* adducit ad Christi τὸ συναΐδιον coæternitatem stabilendam, male ab eo intellectum esse jam vidimus; aliudq; plane est, Patrem Filio ad Baptismum adeunti dixisse indefinite, & sine temporis nota, *Filius meus es*; aliud eundem sibi coæternum pronuntiare. Unde hanc vocem, inquit, *Theodoretus* in locum, “ ne-
 “ mo qui *Spiritus Sancti doctrina* credat, τῇ θεότητι
 θεῶν καὶ τῷ δυνάμει καὶ δόξῃ Divinitati Domini Christi
 appli-

VII.

applicabit; Contrarium certe suadent verba *Methodij*, quæ Patrem ἀναρχον ἀρχὴν principium principio carens constituunt; Filium vero κατὰ τὴν ἰδίαν ἀναρχον ἀρχὴν, τὸν πατέρα, post proprium illud & æternum principium, quod est Pater, esse principium per quod omnia condebantur.

Deniq; quod observatum est à *Photio*, Dialogum hunc, cui Titulus est *Symposium*, esse παραπλὴν τοῦ ἀληθοῦς multum vitiatum, ob Ἀρειανιστὰς δόξας Arianicas vanas opiniones, aliorumq; male sentientium fabulas ei inspersas, cum ex solâ conjecturâ ductum sit, nequaquam probat aliquid *Arianorum* aut aliorum male sentientium manu eidem additum & insertum fuisse; sed potius ipsum Dialogum istiusmodi κατὰ τὴν ἰδίαν refertum fuisse, eoq; nomine, qui inter τὰ ψεύδη, i. e. *Spuria* numeretur, dignum esse.

SECTIO SEXTA.

Agit de Dionysio Alexandrino, & Gregorio Thaumaturgo.

DE *Dionysio Alexandrino* satis diximus in Epistola præfatoria, ad stabiliendam *M. Basilij* de eodem sententiam decretoriam, Concilij *Nicæni* placitis plane adversam.

I *Gregorij* symbolum ibidem multis explosum, idemq; ἐκείνου fuisse evidenter ostendimus. Eundem orationem panegyricam in laudem *Origenis* scripsisse lubenter agnoscimus. Hanc autem quam *Vossius*. post tot spuria eius opera, nobis obtrudit, genuinum ejus factum esse merito dubitetur. Esto autem hoc concessum; magnifica tamen illa quæ ex eadem *Præsul Ci.* produxit *Origenis* sensu explicanda esse, ex eo certo sciamus, quod ipse *Grego-*

vius ibidem agnoscit, Divini hujus praeceptoris beneficio se vera documenta τὰ τὰ λόγῳ de Verbo accepisse. Quod ergo (1.) ait, primogenitum hoc Verbum esse πάντων δημιουργόν omnium conditorem & gubernatorem, ex his Origenis locis explicandum est; nempe * τὸν μὲν πρῶτον δημιουργόν immediatum mundi conditorem, Dei Verbum esse; Patrem autem Verbi, qui eum jussit mundum condere, esse πρῶτος δημιουργόν primarium Opificem: Creataq; esse omnia † δι' αὐτὸν per ipsum, i. e. ejus ministerio, non autem αὐτὸν ab ipso, sed à Patre, ipso majore & præstantiore.

* Contr. Cels. l. 6. p. 317.

† Com. in Joh. p. 55.

2°. Quod dicit, Filium esse ἀλήθειαν, δύναμιν, στείαν πατρὸς ἡμῶν ὁλῶν, veritatem, sapientiam, potestatem ejus qui est Pater omnium, id sæpius agnoscit Origenes; nec tamen Filium Patri comparandum esse, ἢ δυνάμει, ἢ σοφίᾳ, aut potestate aut sapientia, asserit. Filius pariter est lux vera, τὸ δὲ τὸ λόγῳ hoc autem sermone Pater veritatis * αἰὼν ὅτι καὶ μείζων ἀλήθεια amplior est & major veritas.

II.

|| Com. in Joh. p. 218.

* Ibid.

p. 70.

III.

3°. In Patre, inquit, Filius est, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπρὸς ἡμῶν, & ad eum vere unitus, καὶ ἐν πρὸς αὐτὸν πᾶσι μὲν & unum cum ipso faciens. Hæc autem explicata juxta Origenis mentem, naturæ & essentiæ Filij Dei cum Patre unitatem non firman quidem, sed destruunt. Is enim ex Platonis Theologia, universi hujus δημιουργόν Dei Filium esse dicit; † Patrem vero ejus esse primum, & τὸν ὅτι πᾶσι θεὸν Deum super omnia; & huic Filio, Jesu animam τὴν ἀπὸ πατρὸς perfectissimam participatione unitam esse, adeo ut amplius non duo, sed unum sint. Nec hoc mirandum esse dicit: sciunt enim Sacra Scriptura etiam alia duo τὴν ἐκ μὲν φύσιν τοῦ πατρὸς εἶναι ἀλλήλους ἑῶν, ἀλλοτριότητα, καὶ ὄντα, quæ cum naturâ duo sint, in unum conjuncta reputantur, & sunt: quale est illud de marito & uxore dictum, non amplius sunt duo, sed caro una: & illud de viro perfecto, agglutinat Domino, est unus Spiritus. Quinetiam li-

† Contr. Cels. l. 6. p. 302.

bro octavo diligenter cavet, ne ex his verbis Christi, *Ego & Pater unum sumus*, aut ex hac ejus oratione, *Ut ego, & tu Pater, unum sumus*, aut ex eo quod dixerit, *Ego in Patre, & Pater in me*, colligeretur unam numero eandemq; esse Patris & Filij essentiam. Cum enim ex ijs contendisset, Christianos non alium colere præter Deum universorum Domi-

* Contr.

Cel. l. 8.

p. 385, 386.

* “ Ne, inquit, quispiam his motus, vereatur
 “ fugere nos ad eos qui inficiantur *ὁ θεὸς ἓν ὑποστάσις*
 “ *τὸ πατέρα καὶ υἱόν*, duas esse substantias Patrem &
 “ Filium; audiat illud, *Erat autem omnium creden-*
 “ *tium cor unum, & anima una*, ut intelligant il-
 “ lud, *Ego & Pater unum sumus*. Dissertationem
 deniq; hanc sic claudit: “ Religiose itaq; colimus
 “ Patrem veritatis, & Filium veritatem, *ὅντα θεὸς*
 “ *τὴν ὑποστάσις ὑποστάσις*, quæ quidem substantia vel
 subsistentiâ res duæ sunt, ἐν ᾗ τὴν θεονομίαν, καὶ τὴν συμ-
 φωνίαν, καὶ τὴν ταυτότητα βολήματός, *unum vero concordia,*
consensu, & unitatis identitate. Et pagina se-
 quente, eos dicit temere sentire, qui putaverint
 Salvatorem esse *τὸν ὅτι πᾶσι θεόν*, Deum super omnia:
 aliud enim facere nos qui Christo credimus dicenti,
 Pater qui me misit, major me est. “ His, inquit
 “ Huetius, vulgatam subjicit Hæschelius ex Atha-
 “ nasio responfionem: Major est, non magnitudi-
 “ ne aliqua, aut tempore, sed propter generationem
 “ ex ipso Patre. Et alteram hanc, *ὡς θεὸς θεός, ὡς,*
 “ *non ut Deus Dei, sed ut Pater Filij qui huma-*
 “ *nam suscepit naturam*. At ea, ut vere dicam,
 “ parum ad rem. Affirmabant quidam Christum
 “ esse universorum Deum, idq; vere, & orthodoxe.
 “ Pertinet illud sane ad divinam Christi naturam,
 “ non ad humanam. Negat è contrario Origenes,
 “ Servatorem esse universorum Deum; quod inde
 “ probat, quia *Patre minor est*. Divinæ ergo
 “ Christi naturæ detrahit supremam illam *θεότητα*
 “ *Deitatem* supra res universas, & Patri addicit
 “ Proindeq; *καὶ ὡς πῶς*, &, ut Deum Deo, inferior-
 “ rem

† Origen.

l. 2. c. 2.

§. 7. &

p. 32.

“ rem Patre Filium statuit, non ut hominem Deo.
 “ Porro Patrem & Filium duo esse ait *καὶ ὁμοῦς*,
 “ unum consensu & concordia. Atqui *καὶ ὁμοῦς* pro
 “ *ἰσὺ* priscis temporibus solebat usurpari ab *Ethni-*
 “ *cis*, & *Christianis*; & teste * *Hieronymo*, tota * *Epist. 57.*
 “ *secularium literarum schola* nihil aliud *καὶ ὁμοῦς* nisi *ad Dama-*
 “ *scum* novit. Ita sumpserunt *Nicani Patres*, ita *sum.*
 “ *Sardicenses*, ita & sumfisse *Origenem* verisimile
 “ est.

4. Quod deniq; dicit, Filium *μονογενὴς καὶ τρέπων* IV.
πατὴρ propemodum & quodammodo eadem prorsus
 potestate honoratum, & honorandum; *Gregorij* or-
 thodoxiam suspectam reddit. Quorsum etenim du-
 plicis diminutivi frano, orationis suæ cursum re-
 stringeret, si de honore & potestate ejusdem nu-
 mero cum Patre essentia loquutus esset, non autem
 de potestate à Patre data, & honore ei à summo
 Deo concessio? De quo sic † *Origenes*; “ Non po- † *Contr.*
 “ test *Celsus* ostendere, quod *Alcinoo* concessum *Cels. l. 8.*
 “ est à Deo summo honorari; nos autem evidenter *p. 384.*
 “ demonstrare possumus à Deo concessum esse, ut
 “ omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem.
 Atq; ita *Gregorij* hanc dissertationem ex *Origene*,
 Divino ejus præceptore, satis explicavimus.

Reliquum est ut paucis ostendam, quædam in V.
 oratione hac contineri, quæ *Præsulis* sententiam
 destruere videntur. (1°.) Itaq; agnoscit || *Gregorius* || *P. 53.*
 imparem se esse *καὶ ὁμοῦς ἑαυτῷ* qui rerum omnium Deo *edit. Voss.*
 gratias ageret, atq; adeo relinquere se id officij Sal-
 vatori, animarum nostrarum Præfidi, qui solus dig-
 nus est gratias agere pro nobis omnibus, & *καὶ ὁμοῦς*
ἑαυτῷ pro seipso. Ubi non tantum unigenitum hoc
 Verbum a Deo rerum omnium clare distinguit, sed
 ab eodem gratias agendas esse docet, non tantum
 pro nobis, sed pro seipso. Quod quidem Christum
 in sortem eorum deprimit, qui Deo supremo gra-
 tias rependere ob collata in ipsos beneficia debent.
 Pagina sequenti hanc esse pietatis viam profitetur,
 omnem

omnem memoriam (bonorum à Patre ad nos profluentium) per Filium, omnium Opifici & Auctori dedicare, utpote qui est Sermo sufficiens & animatus *πρὸς τὴν νῦν primæ mentis*. Ubi sermonem hunc ab omnium conditore iterum distinguit, & primæ mentis sermonem nuncupat. Quod cum his *Origenis* verbis de Filio collatum, (*τὸ ἐν αὐτῷ εἶδημα εἰκὼν τῆς πρὸς τὴν θελήματῳ, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ θεότης, εἰκὼν τῆς ἀληθινῆς θεότητος*, ejus voluntas est imago primæ voluntatis, & ejus divinitas veræ divinitatis imago est,) indicat aliam à prima mente & voluntate fuisse Filij Dei mentem, & voluntatem.

Notandum est deniq;, nec *Gregorium Thaumaturgum*, qui, teste *Basilio*, Christum in creaturarum censum depreslit, nec *Dionysium Alexandrinum*, qui, teste eodem, *τὸ ἐμοίσιον* sustulit, de propria Christi æternitate recte sentire potuisse. Quæ ex adverso producit *Præsul Cl.* ex ementito *Gregorij* symbolo, pro fictitijs habenda sunt; quæ ex *Dionysij* Epistola ad *Paulum Samosatenum* scripta, ejusdem sunt furfuris; est enim, notante *D. Millio*, *ν. ο. δ. α. γ.* haud uno nomine suspecta. Not. in 1. ad *Timoth.* c. 3. com. 16.

SECTIO SEPTIMA.

Utrum sex Episcopi Concilij Antiocheni, unam numero esse Patris & Filij essentiam sive substantiam docuerunt?

I.

UNUM adhuc restat, in quo triumphat *Præsul Cl.* nempe quod *Antiocheni Concilij Episcopi* sex Verbum hoc, sive Dei Filium non præscientia tantum, *ἀλλὰ καὶ ἐν ᾧ, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας, sed etiam* sub-

substantia & subsistentia Deum esse asserunt. Quibus opponere fas esset *Antiochenum Convantum* A. D. 340, in *Encanijis* celebratum, " qui Patrem vere Patrem, Filium vere Filium, & Spiritum Sanctum vere Spiritum Sanctum constituunt, τρία ὑποστάτες, συμφωνίᾳ ἓν, id est, interprete *Hilario*, *substantia tria, consensu vero unum*. Sed ipsa verba in quibus testimonij huius vim positam esse *Præsul* existimat, inspiciamus. Ea fateor Dei Filium ante sæcula Deum fuisse, non tantum divina præscientia, quod quibusdam placuit, sed etiam θεὸν ὑποστάτων verè & vera essentia subsistentem asserunt, contra *Sabellij* delirium, qui nominis tantum & οἰκονομίας discrepantiam inter S. *Trinitas* personas agnoscebat; Patres autem hosce eandem numero Patris & Filij essentiam posuisse, nec verba indicant, nec ea quæ ab ipsis postea dicuntur, nos credere permittunt. Exemplis rem claram præstabimus. 1°. Igitur *Origenes* animosius insurgit contra paria *Noeti* dogmata, magna; contentione disputat adversus eos qui Dei Filium θεὸν ὑποστάτων nuncupabant, & ἕτε ὑπόστατον ἐστὶ ἑστὶν αὐτοῖς διδασκόν, nec subsistentiam nec substantiam ei tribuebant. Eundem tamen Filium à Patre ἕτερον καὶ ἑστὶν alium secundum essentiam, Patrem & Filium δύο ἓν ὑποστάσεις duas esse substantias, δύο ὑποστάσεις πρῶτα duas subsistentia res, unum concordia & consensu constituisse, ex dictis sectione 1ma & 6ta manifestum est. Estq; notatu dignissimum, *Anonymum* quendam, *Origenis Apologistam* apud * *Photium*, ingenue agnoscere *Origenem*, contra *Sabellij*, id est, *Noeti* Hæresin, disputantem, παρὰ τὸ προσήκοντος, καὶ εἰς ἐναντίον ἀπενεχθῆναι, ἐξ ἧς δὲ καὶ τὸ Ἀρειανῶν ἀρρησίστα πεισθέντων, ultra id quod decuit, in contrariam partem abreptum fuisse, visumq; esse *Arianorum* morbo correptum: Idemq; de *Dionysio Alexandrino*, & *Gregorio Thaumaturgo* M. *Basilium* pronuntiasse constat; adeo ut mirum non sit *Episcopos* hosce eodem hic modo cespitalle: Quod jam ex eorum

* Cod. 117.
p. 296.

* Concil.
Tom. 1. ed.
Lab. p. 845.

verbis probare aggredimur. Dicunt igitur 1°.
hunc Filium semper apud Patrem existentem, in
mundo creando *ἐπετηρώκεναι τὸ πατρικὸν ἔκλημα pa-*
ternam implevisse voluntatem; ipse enim (Pater)
dixit & facta sunt, *αὐτὸς ἐπετελεῖται ipse mandavit,*
ἔ' creata sunt. ὁ δὲ ἐντελεῖται ὁ ἐτέρω, ἐπὶ τῷ πνι,
qui autem mandat alteri, cuidam mandat, quem non
alium esse persuasi sumus quam unigenitum ejus
Filium.

II.

Frustra hic se recipit *Præsul Cl.* ad solitum subor-
dinationis effugium, dicens, hæc referri debere ad
subordinationem Filij ad Patrem tanquam principi-
um & auctorem suum. Solutionem enim hanc
plane respuunt verba allata; nam subordinationis ista
non constituit Filium Deum à Patre alium sed
tantum *personâ* alium. Dicunt autem hic *Episcopi*
hi, Deum Patrem *ἐτέρω πνι* alteri cuidam mandasse.
2°. Subordinatio hæc non constituit alteram Filij
voluntatem à Patris voluntate; eadem enim essen-
tia eandem exigit voluntatem; qui autem in mundo
condendo *alterius voluntatem implet*, ut alteram ab
eo habeat voluntatem, necesse est. 3°. Mandasse
Deum Patrem *ἐτέρω πνι* alteri numero cuidam, &
secundum essentiam, potestatem, & voluntatem di-
verso, est sane consonum Theologiæ secundi &
tertij sæculi, nempe † *Justini M.* qui Filium *ἐν-*
νοῦται id est, essentia & subsistentia præditum esse
agnoscit; & tamen eundem *ἐτέρω πνι* numero
alterum à Patre constituit, eidem non tantum
ut Patri, sed etiam ut Domino suo subditum, ejusq;
τῷ βασιλῇ ὑπαρξάντα, voluntati, in mundo producendo,
inservientem.

† Dial.
cum Tryph.
p. 358.

|| Contr.
Cels. l. 6.
p. 317.

Origenes ex his ipsis *Psalmistæ* verbis colligit, ||
immediatum mundi Opificem Dei Filium esse, Pa-
trem vero, cujus mandato Filius hunc mundum
condidit, esse ejusdem Opificem primarium. Quan-

* Com. in *Joh. p. 56.* *Verbum* (i. e. ejus ministerio) *sunt facta*, ἐκ αὐτοῦ

αὐτῶ, ἀλλ' ὑπὸ κρείττονος καὶ μείζονος πατρὸς τὸν λόγον, non tamen ab eo, sed à Patre Verbo majore, & præstantiori. Quo in loco effugium hoc Præsulis excludit dicendo, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum τρεῖς ἰδίως οὐσιότητες tres esse substantias, five subsistentias, consensu vero unum. Huc etiam referenda est * Eusebij observatio, non dixisse Evangelistam, omnia facta esse ὑπὸ αὐτοῦ, ἢ ἐξ αὐτοῦ ab vel ex ipso, sed δι' αὐτοῦ per ipsam; ἢ διὰ τὸ ἐκείνου τὸ ὑποτακτικὸν σημαίνει, præpositio autem per, ministeriale quiddam significat. Idem deniq; dicendum est de Methodio, qui Patri & Filio, in mundi creatione, duas potestates effectrices, circa diversa objecta occupatas, tribuit.

2º. Agnoscunt hi Patres hunc Dei Filium descendisse, & visum esse Abrahæ sub quercu Mambre, & ἕνα τῶν τριῶν (lege ἕνα τῶν τριῶν) unum ex tribus fuisse, cum quo Patriarcha, tanquam cum Domino & iudice loquebatur, utpote qui omne iudicium à Patre accepisset, quiq; nunc Angelus, nunc Dominus, & Deus appellatur; τὸν μὲν γὰρ εἰδὼς ὅτι ὁ λόγος αὐτοῦ ὁ λόγος τοῦ κόσμου καλεῖται, impium enim est existimare universi Deum, Angelum vocari; Filius autem est Angelus Patris, αὐτοῦ καὶ υἱοῦ, καὶ υἱὸς ὢν, ipseq; etiam Dominus, & Deus est. En quam clare hi Patres Deum Filium à Deo totius Universi distinguunt, huncq; in terris Dominum omnem potestatem tuam exercendi iudicium in Sodomitæ à Domino in cælis accepisse, dicuntq; ei nomen illud in Scripturis tribui, quod Deo Universi impium plane esset adscribere. Hic autem Præsul Cl. pro responso sonum sine sensu exhibet; “nempe hæc omnia ad οἰκονομίαν “illam quam mox à lapsu hominis suscepit Dei “Filius, referenda esse. De Filij enim in carne οἰκονομία multa à Patribus audivimus, de Filij à lapsu Adami οἰκονομία ante incarnationem vix aliquid; Præsulis autem sensu, nihil. Porro Oeconomia quæ Filium Patri subditum, ei ministran-

III.

tem, ejus mandata exequentem, voluntatem im-
 plentem, nihilq; unquam nisi quod Pater voluit,
 præstantem constituit, facile est intelligere juxta
 Patrum multorum *Antenicanorum* principia, qui
 Patri & Filio *ὁ ὁ πατήρ, ὁ ὁ υἱός, ὁ ὁ ὅτις* duas
 substantias, naturas, & essentias tribuebant, eosq;
 esse *ὁ ὁ πρῶτος* numero diversa constituebant.
 Oedipo autem opus est ut intelligas, quomodo hæc
 omnia dici possunt de una eademq; numero essentia,
 eadem voluntate, potentia, & Deitate prædita.
 Cum enim Actiones non sunt personalitatum, sed
 essentiarum; nec potest is alterius voluntatem im-
 plere, qui non habet alteram ab eo voluntatem;
 cum, juxta Patrum horum sententiam, qui mandat,
 alteri cuidam mandat, & qui potestatem ab alteri
 accipit, alius est ab eo à quo accipit; cum juxta
 * *Tertullianum*, alius est qui mittit, alius qui missus
 est: † nec Pater potest dici missus, ne subditus alteri
 Deo, dum mittitur, probaretur; etsi ubiq; teneo unam
 substantiam in tribus coherentibus, tamen alium dicam
 oportet ex necessitate sensus, eum qui jubet, & eum
 qui facit. Nam nec juberet, qui ipse faceret, dum
 juberet fieri per eum; tamen jubebat. haud sibi
 jussurus, si unus esset, aut sine jussu facturus, qui
 non expectasset ut sibi juberet.

* Contr.
 Prax. c. 9
 13
 † Novat.
 de Trin.
 c. 22.

IV.

Perlegat attentius quispiam *Justinum*, *Theophi-
 lum*, *Tertullianum*, *Novatianum*, *Eusebium Cæsari-
 ensen*. de hisce Dei Filij cum *Adamo*, *Patriarchis*,
 & *Mose* commercijs differentes, & inveniet eorum
 aliquos disertis verbis pronuntiantes, absurdum &
 impium esse hæc Patri adscribere, quæ Dei Filio
 tribuuntur; nec posse ibidem *Scripturas* de eodem
 numero Deo loqui: aut non minus perspicue dicen-
 tes, eum qui cum *Patriarchis* versatus fit, non
Deum Universi, aut *Deum super omnia*, fuisse; sed
 alium ab ipso, in persona non sua, sed Patris, asse-
 rentem se Deum esse *Abræ*, *Isaaci*, & *Jacobi*:
 vel deniq; hoc Argumento utentes, quod Angeli
 nomen

nomen non potest, sine impietate, Deo Patri tribui. * Cap. 26.
Abfit enim, inquit * *Novatianus*, *Deum Patrem*
Angelum dicere, ne alteri subditus sit cujus Angelus
fuert: Et ex his satis intelliget, ex Patrum horum
 sententia, Filium Dei alium à Patre fuisse numero,
 essentia, potestate, & voluntate.

V.

Nec obstat quod hi Patres reprehendunt eos qui
 contenderent, quod Deum Patrem, & Deum Fili-
 um agnoscere, esset duos Deos ponere. “ Si quis
 “ enim vereatur, inquit † *Eusebius*, nos duos † *Contra*
 “ Deos prædicare, quod Dei Filium Deum agno- *Marcel.*
 “ scimus; sciat nobis Unum Deum solum esse, eum *l. 1. c. 1.*
 “ nempe qui ἀγεννητός, & ἀρχὴν ἔχων *ingenitus est, &*
 “ principio carens, & qui ipsi Filio causa est ut sit, || *Ibid. l. 2.*
 “ & taliter sit. Et rursus; || “ Non necesse est eum *c. 7.*
 “ qui δύο ὑποστάσεις duas substantias ponit, duos pa-
 “ riter Deos agnoscere: ὅτε ὁ ἱσχυρὸς αὐτὰς θεολογού-
 “ σα, ἐπὶ αὐτῶν ἀνάγκη, & ἀγνητός, “ nec enim illas
 “ honore pares constituimus, nec ambas principio
 “ carentes, & ingenuitas”. Hinc centies *Irenæus*
 Deum Patrem, Unum, verum, solum Deum pro-
 nuntiat; nec tamen rarius Verbum & Dei Filium,
 Deum, & cum Patre Deum esse contendit.

VI.

Deniq; luculentum indicium exhibet hæc ipsa
 epistola, Patres hosce de Christi τῷ συναισθη cum
 Præsule eandem sententiam amplexos non esse:
 Quod fidem à principio traditam & servatam in ca-
 tholica & sancta Ecclesia usq; in hodiernum diem à
 beatis Apostolis prædicatam, ex lege, & prophetis,
 & Novo Testamento, sic exhibent, ὅτι εἷς ἀγεννητός
 ἡ ἀρχὴ & quod unus est Deus ingenuitus, & prin-
 cipio carens, cujus Filius est genitus, unigenitus,
 imago invisibilis & ἀρχὴν ἔχων πᾶσι κτίσιν totius
 creationis primogenitus. Ex quibus clare constar,
 juxta fidem à principio traditam, ab Apostolis præ-
 dicatam, & à Catholica Ecclesia servatam, Patrem
 solum esse Deum ἀρχὴν five principio carentem,
 juxta Patrum horum sententiam.

SECT.

S E C T I O O C T A V A.

Sectione hac summam & breviter de alijs ejusdem ætatis Patribus agitur, quorum vel nulla prorsus scripta ad manus nostras pervenerint, vel tantum fragmenta quædam dubiæ & incertiæ fidei, & aliena manu, post multas annorum centurias collecta; ex quibus vix certum aliquid colligi posse existimamus.

- I.** Incipimus à Caio Romano Presbytero, qui, * Pho-
 * Cod. 42. tio Judice, de Christo (vero nostro Deo) αὐτῷ
 f. 36. θεῷ ὡς, ut proxime ad veritatem accedens disserit,
 nomen Christi ei tribuens, & inenarrabilem ejus ex
 Patre generationem inculcate describens. Ubi no-
 tandum (1°.) Hæc verba τοῦ ἀληθινῆς θεοῦ υἱὸν, in qui-
 bus vis tota hujus Testimonij fita est, non esse
 Caij, sed ipsius Photij, ut ex orationis serie mani-
 festum est. Notandum 2°. quod ex iisdem indi-
 cijs ex quibus Photius Caij Theologiam laudat,
 nempe quod Filio Dei nomen Christi tribuit, &
 inenarrabilem ejus ex Patre generationem recenset,
 de Eusebio Nicomediensi, & Cesariensi, Adrianisq;
 fere omnibus idem judicium ferre debuit: ij enim
 libere agnoscebant Filium ἀπὸ πατρὸς, ἀσχετῶς, ἀνε-
 λίκτως à Patre genitum fuisse, ejusq; generationem
 nemini notam fuisse, nisi soli Patri qui eum genuit:
 Uti videre est apud Athanasium de Synodis, p. 695.
 696 697. Vide Euseb. Nicomed. epistolam ad
 Paulinum Tyri Episcopum; & † Eusebium Cesar.
 † Contra agnoscentem Dei Filium ἀπὸ πατρὸς καὶ ἀσχετῶς, καὶ πα-
 l. 2. c. 8. τὰ πατρὶν ἀγνώστῳ ἡμῶν, καὶ ἀνεπαλήπτῳ λόγῳ ἐκ τοῦ πα-
 τρός καὶ ἁποκρίνον ex Patre genitum ineffabiliter, incom-
 prehensibiliter, & modo omnibus hominibus ignoto &
 inenarrabili. 3°. Agnoscimus Caium, in eo quod
 superest fragmento, dicere omnes qua justos, qua
 injustos,

injustos. coram Deo Verbo, quem Christum nominamus, sistendos esse; hunc autem agnoscit Judicem constitui, eo quod Pater huic omne iudicium dederit, quod itidem exercet *patris & filii unitate* Patris voluntatem peragens. Qui autem potestatem iudicalem ab alio accipit, eamque iuxta alterius arbitrium exercet, is certe Summus Deus dici non potest, nec adeo *veritatis* coeternus.

Sequitur *Hippolytus*, cuius testimonia ex *Anastasio*, septimi aut octavi sæculi Scriptoris collectaneis, allata, vitiosa nuce non emerim; sunt enim omnia ex libro, de *Theologia & incarnatione*, desumpta quem multis nominibus iustè tum reddit Cl. *Le Moine*. Quibus addo quod *Theodoretus*, ad calcem Dialogorum trium, *Hippolyti* testimonia annectens, nusquam nos mittit ad tractatum hunc, præ alijs omnibus ad sententiam quam propugnabat stabiliendam, faciente n; & præsertim in *Dialogo* cui Titulus, *inconfusus*.

Probabilius de *Hippolyti* mente iudicium ferendum est ex ejusdem cum *Origene* familiaritate, & amore ejus erga ejusdem opera. Teste etenim * *Photio*, *Origene* valde familiariter utebatur, eumque imitando, etiam *Origene* præsentè, homilias ad populum habuit; tantaque admiratione *Origenis* sermones suscepit, ut ad divinam Scripturam commentario illustrandam hortatu eum impulerit, additis suo sumptu septem notarijs, qui dictata celeriter exciperent, totidemque Librarijs qui accurate describerent. Et quoniam opus quodvis ab *Origene* elaboratum sine intermissione exigere solebat, ipsius *opus* ab *Origene* est dictus.

De *Pamphilio*, utpote *Pierij M.* discipulo, *Eusebij Cesariensis* familiari, *Origenis* præ alijs defensore, non minus certum iudicium ferendum est. Nec enim tanta animorum consensus diu obtinere solet inter eos qui de capitali fidei dogmate dissentiunt; nec inter Orthodoxos in mortis confinio existentes,

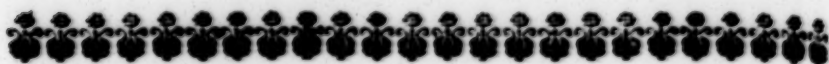
II.

3.

III.

* Col. 121.

istentes, tantus ardor Hæresin extenuandi, nedum excusandi. Quæ ex *Ruffini Apologia* adfert *Præsul Cl.* ut responsione protinus indigna, missa facio.

CAPUT QUARTUM.

Accedimus tandem ad quarti sæculi Scriptores tres; *Arnobium Afrum, Lactantium, & Eusebium Casariensem*; quos omnes inter *Catholicos* Scriptores, cum fidei *Nicænæ* placitis conspirantes, enumerat *Præsul Cl.*

SECTIO PRIMA.

- I. **E**T primo de *Arnobij Afri* testimonijs, non multis laborandum est: Is enim, cum hos libros elucubrasset, ex Gentilium tenebris recens evasit, nondum sacro Baptismate initiatus, nec fidei Christianæ doctrinis satis instructus: Unde nec mirum est, fatente *Cavio*, si dogmata quædam habuisset mirus *Catholica*. Ergo ijs quæ ex hoc Authore *Præsul Cl.* collegit, hæc ejusdem *Arnobij* opponere satis judico.

* *L. I. p. 14.*

† *Ibid.*

‡ 13.

* Nihil, inquit, aliud sumus Christiani quam, magistro Christo, summi Regis ac principis veneratores; nihil, si consideres, aliud invenies in ista Religione versari. Hæc totius est summa actionis, divinorum officiorum hic finis. † An vero, inquit, Deum principem, rerum cunctarum, quacunque sunt, Dominum, summitatem omnium summorum obtinentem, adorare, obsequio venerabili invocare, --- execrabilis Religio est, & infausta, impietatis, & sacrilegij plena?

plena? * *An ulla est Religio verior, officiosior, potentior, justior, quam Deum principem nosse, scire Deo principi supplicare, qui bonorum omnium solus caput, & fons est.* Deniq; ad quaestionem Ethnicorum, *Cur alios nobiscum neq; Deos colitis, neq; adoratis?* † *Possumus, inquit, dicere, ad cultum Divinitatis obeundum satis est nobis Deus primus, Deus, inquam, primus, Pater rerum, ac Dominus, constitutor, moderatorq; cunctorum.* In hoc omne quod colendum est, colimus; quod adorari convenit, adoramus; quod obsequium venerationis exposcit, venerationibus promeremur.

* Ibid.
l. 43. l. 2.

† L. 3.
p. 100, 101.

Cum ergo Arnobius Christianos, summi regis & principis, Dei principis, & rerum cunctarum Domini, Dei primi, summitatis omnium summorum, cultores constituit, & sub his titulis solum Deum Patrem certo certius intelligit; cum in hoc uno colendo dicit Christianos *omne quod* (summo honore) *colendum est, colere;* quod adorari convenit, adorare; nihilq; aliud in ista Religione versari; & deniq; Christianos omnes à magistro Christo edoctos esse *summum hunc principem, & primum Deum* ita colere; certum est, ex Arnobij sententia, Christum nec esse summum Regem, nec Deum principem, nec primum Deum, sed Deum hoc summo, principali, & primo Deo inferiorem, nec pari honoris gradu, juxta magistri Christi doctrinam, adorandum.

Esto igitur Christus || Deus re certa, & sine ullius rei dubitationis ambiguo, immo inferiorum potentiarum Deus: Est tamen, eodem notante, Deus * à * Ibid. || L. 1. p. 24.
summo Rege ad nos missus, & ex cælis hujus summi p. 27.
Numinis ministrator adveniens, atq; adeo Deus ali-
us ab hoc summo Rege, & Numine.

Esto * Deus sublimis, Deus radice ab intima, Deus † Ibid.
ab incognitis regnis; est tamen, eodem Arnobio ibi- p. 32.
dem fatente, Deus ab omnium principe sospitator
missus.

Esto

* P. 29.

Esto deniq; † *verus Deus*, & *regalis potentia*; non tamen est talis, juxta *Arnobium*, ob eandem cum summo Rege essentiam ipsi communicatam; sed quoniam proprium est veri Dei. potentiaq; Regalis, benignitatem suam negare nulli, nec reputare quis mereatur, aut minime. *ibid.*

† P. 23.

Esto iterum, † *illum quam maxime à nobis coli, & præsidem nostri corporis nuncupari*: *inconfusus tamen gradibus, & auctoritatibus, quod cuiq; debetur personæ, & capiti, is honor tribuendus est.* Esto divinitatis cultu quam maxime officiendus; non tamen quod eandem cum summo & primo Deo essentiam habeat, sed quod ab eo tanta accepimus bona viventes, & expectamus, dies cum venerit, *majora.*

|| L. 2.
p. 67.

|| *Quid enim alienum facimus, inquit Arnobius, aut stultitiæ crimen quibus rationibus sustinemus, si ejus nomini, majestatiq; substernimur, à quo speramus utrumq;, & mortem cruciabilem fugere, & vite æternitate donari?* Qui autem veram & unicam Deitatis Christi rationem nusquam assignat, impropiam vero eius loco semper substituit, eum de individuali Christi cum summo hoc & primo Deo essentia non idem sensisse cum Patribus *Post-Nicanis*, quibus solenne est pro hac divinæ essentia utriusq; unitate tanquam pro aris & focis contendere, æquum est judicare.

III.

Quod autem dicit *Præsul Cl. Catholicum esse Arnobium* dicendo, *Christum in mundum venisse, ut Patris imperium servaret, quatenus scilicet ad Filii exinanitionem, qua assumpta servi forma, Deo Patri obediens factus est, refertur*; id si *Præsul Cl.* non ex seipso dixisset, sed ex *Arnobij* verbis probasset, res esset serius expendenda. Constat autem *Arnobium* nusquam tale aliquid protulisse sed continuo dicit, † *Christum de cælis, summi numinis ministratorem advenisse, Deum, ab omnium principe (Deo) & à summo Rege, rei maxime causa, ad nos missum, atq; adeo ante incarnationem summo*

* L. I. p. 32.
L. 2. p. 85.

huic Numini, Regi, & principi subditum fuisse; eundem in mundum venientem summi Numinis ministrum fuisse, Dei principis jussu loquutum esse, resq; eas ob quas in mundum venerat faciendas, exequutum esse, summi Regis imperio & dispositione servatis. Quid ergo manifestius esse potest, quam eum qui in cælis in Dei forma esset, juxta Arnobij sententiam, Deum à summo numine, Rege, ac Principe distinctum fuisse, eidem summo numini in terris ministrasse, Dei hujus principis jussu loquutum esse, summiq; Regis imperium sibi nunquam vendicasse?

Deniq; ea quæ ex Arnobio adducit Præsul Cl. ad Christi æternitatem stabiliendam, sunt adeo æternæ, sive ad rem nihil pertinentia, ut nec speciem argumenti exhibeant. Arnobius adversus Gentiles disputans, Dijs formas & species humanas tribuentes, * nostra, inquit, de hoc sententia talis est; naturam omnem divinam, quæ neq; cæperit esse aliquando, nec vitalem ad terminum sit aliquando ventura, lineamenti carere corporeis, nec ullas formarum effigies possidere. Quis hic tam perspicax, & acutum cernens, ut hic æternæ Verbi existentia levissimam umbram conspiciat? In secunda sententia gentibus Deos quamplurimos agnoscentibus, & qui sint Dij veri, querentibus, respondet Arnobius his verbis; † Tales esse debere qualis Dominus rerum est, atq; omnipotens ipse, quem dicere nos omnes Deum scimus atq; intelligimus verum, cum ad ejus nominis accessimus mentionem. Deus enim ab altero, in eo quo Deus est, nulla in re differt; nec quod unum est genere, suis esse in partibus minus, aut plus potest, qualitatis propriæ uniformitate servata. Quis satis mirari possit Præsulem Cl. ex verbis de uno Deo Patre, quem solum Deum verum pronuntiat, & cujus nominis mentionem tantum fecit; non tantum Verbi æternitatem, de qua ne verbo quidem loquitur Arnobius, sed integræ Trinitatis

IV.

* L. 3.
P. 107.† L. 7.
P. 212.

1207.

tis unitatem colligere potuisse? An enim Deus Filius & Spiritus Sanctus, Deus genitus & procedens, ab eo, à quo genitus est, & procedit, nulla in re differt? An unum genere tantum Deum constituunt? An Filius & Spiritus Sanctus inter partes Dei Patris numerandi sunt? Hoc ergo tantum in his verbis contendit *Arnobius*, non posse unum Deum in partes, aut partiales Deos, prout Ethnici sentiebant, dividi; nec multos Deitate pares, aut plus aut minus non habentes, statui.

V.

Ex adversâ parte Argumenta occurrunt in *Arnobio* fortissima, & propria luce conspicua.

- 1mo. Ex descriptione quam exhibet Dei primi, principis, & summitatis summorum; *is enim*, inquit *Arnobius*, * *ex mente una omnium, & communi mortalitatis assensu, neq; genitus esse scitur, neq; novam in lucem aliquando esse prolatus*. Is ergo qui genitus esse scitur, nec primus, nec princeps Deus esse potest. Et rursus; † *Si omnes concedimus unum esse rerum Patrem, immortalem, & ingenitum solum, sequitur ut hi omnes quos opinatio credidit esse Deos mortalium, aut ab eo sint geniti, aut ejus jubente prolati. Si sunt prolati & geniti, & ordinis sunt posterioris, & temporis: Si ordinis posterioris, & temporis, ortus necesse est habeant, & exordia nativitatis*. Deniq; || *Omnipotens*, inquit, & primus Deus, nonne solus ingenitus, & immortalis, & perpetuus solus est?

- 2°. Ex ijs quæ dicit de Dijs genitis, aut ex uno Deo principe aliquo modo procedentibus. † *Nobis*, inquit, *sunt asperrimi Dij hostes, quia Patrem veneramus illorum per quem, si sunt, esse & habere substantiam sui nominis majestatisq; cæperunt, à quo ipsam Deitatem, ut ita dicam, sortiti se esse sentiunt. Nam si omnes concedimus unum esse Deum principem solum, quæ nulla res alia vetustate temporis antecedit, post illum necesse est cuncta & nata esse & prodita, in sui numinis pro-*

profuluisse naturam. Post ergo hunc principem Deum solum, Filium ejus natum esse necesse est. Et rursus; Aut natiuitatis expertes esse Deos censemus, aut si aliquos ortus habeant, à Domino rerum ac principe, rationibus quas ipse novit, ipsos ducimus atq; existimamus esse missos. Christum autem à Deo principe & summo Rege ad nos missum esse dicit: Est ergo Deus ortum habens. Deniq; si modo Dij certi sint, habentq; hujus nominis auctoritatem, potestatem, dignitatem; aut ingenitos esse censemus, hoc enim religiosum est credere; aut si habeant natiuitatis exordium, Dei summi est scire quibus eos rationibus fecerit, aut secula quanta sint ex quo ijs attribuit perpetuitatem sui numinis inchoare.

SECTIO SECUNDA.

De Lactantij sententia.

CUM tot sint Scriptores summi judicij, qui de Lactantij *nevis Theologicis* lectorem monitum fecerint, cumq; cum claro Huetio, de *S. Trinitatis mysterio indigna & intoleranda profudisse* asserant; alijs omnibus omissis, uno Cæcio, in judicio de Patrum scriptis ferendo nemini secundo, contentus ero. *Neos, inquit, qui in ejus scriptis notantur de Divinitate, de aeterna Filij existentia, alijsq; capitibus, in quibus obscure, incaute, quandoq; etiam periculose locutus sit, excusabunt apud candidos rerum aestimatores, seculi quo vixit circa istas res imperitia, dogmata ipsa paulo abstractiora, necdum à Theologis dilucide explicata, nec Synodorum decretis definita, & in quibus duo Libros habuit complures precedentium seculorum Patres.* Quam vere, quam clare, quam ingenuè rem ipsam confitetur, vir in his rebus *versatissimus!* Et

H

Primo,

I.

B. 170

47.

* L. 2. c. 8.

† Cap. 6.

Primo, in luto plane hæsitat *Præsul Cl.* cum hæc *Lactantij* verba in causæ suæ subsidium adducit: *exorsus igitur Deus fabricam mundi, illum primum & maximum Filium præfecit operi universo, eoq; simul & consiliatore usus est, & artifice in excogitandis, ornandis, perficiendisq; rebus: quoniam is & providentia, & ratione, & potestate perfectus est.* Ubi operæ pretium non est in lusu *Præsulis* de perfecto immorari; Norunt enim omnes mundum perfectum, hominem perfectum dici, omneq; illud perfectum appellari, cui nihil deest ad munera ipsi propria obeunda. Notandum potius *Lactantium* hic ostendere, hunc Filium non ab æterno genitum esse, sed, prout à *Septimio* didicerat, * à Deo summo, mundi; opifice productum paulo ante mundi creationem; *Antequam enim, inquit, ordiretur Deus hoc opus mundi, quoniam pleni & consummati boni fons in ipso erat. sicut est semper; ut ab eo bono tanquam ritus oriretur, longe; proflueret, produxit similem sui Spiritum, qui esset virtutibus Patris præditus. Quomodo autem id fecerit (juxta nonnullas editiones) cum solus esset, in quarto libro docere conabimur.* Rem autem in 4°. libro sic explicat; † *Deus igitur, Machinator, constitutorq; rerum, antequam præclarum hoc opus mundi adoriretur, sanctum, incorruptibilem Spiritum genuit, quem Filium nuncupavit.* Et quamvis alios postea innumerabiles per ipsum creavisset, quos *Angelos* dicimus; hunc tamen solum primogenitum divini nominis appellatione dignatus est, patria scilicet virtute & majestate pollentem. Hinc inter *neos Theologicos* ad finem libri positos, notatum invenies quod *Lactantius* *Filij Dei aternitatem non agnovit.* Et ad hæc verba, hunc solum Divini nominis appellatione dignatus est, *Gagneus* hanc notam apposuit; Immo hoc ex natura habet, non ex eo quod dignatus sit Deus illum divini nominis appellatione. Hæc deniq;

niq; ni fallor, ea sunt quæ *Præsulem* agnoscere cogebant, *Lactantium*, ex ignorantia *S. Scripturae*, de modo generationis *Filij* perabsurda & ridicula tradidisse. Contra hæc sua luce conspicua, & à tot viris eruditis inter *Lactantij* naves numerata, unum hoc adducit *Præsul* Cl. quod l. 4. c. 9. τὸν λόγον sermonem, sive rationem in principio, adeoq; ab æterno fuisse apud Deum Patrem fateatur, post *Tertullianum*; Quasi necesse esset vel *Lactantium* cum *Tertulliano* sentire, vel in principio idem esse, ac sine principio. *Tertulliani* veram de prima *Filij* natiuitate sententiam, de qua hic loquitur *Lactantius*, alibi monstrare conabimur.

2º. Hunc *Filium* à Deo productum, immo factum fuisse, non minus clare pronuntiat. Id quidem obscure indicant hæc verba * libri secundi; *Produxit* * Cap. 8. *Spiritum sui similem, deinde fecit alterum qui in indole divinæ stirpis non mansit.* Hoc autem clarius enuntiat † libro quarto, ubi testes eorum quæ de † Cap. 6. *Filij* generatione differuerat, producit; 1º. *Trismegistum*, his verbis differentem; *Dominus & Opifex omnium, quem Deum vocare consuevimus, & πᾶσι θεοῖς secundum fecit Deum*; qui quoniam *pulcher ipsi apparuit, & omnium bonorum plenissimus, sanctificavit ipsum, & valde dilexit, sicut proprium germen.* His adde, quod admodum periculose dicit, || *Spiritum alterum quem Deus fecit, in stirpis* || L. 2. c. 8. *divinæ indole non permansisse, sed suapte invidia tanquam veneno infectum, ex bono ad malum transcendisse.* Hunc autem Deo Patri perseverando, citam probatum, tam charum fuisse. Quod *Arianismum* plane redolet, immo cum *Ebionitarum* quorundam sententia conspirat.

II.

Ad secundum *Præsulis* Cl. argumentum ex libri quarti cap. 29. desumptum accedimus. Ubi obiter notandus est *Præsulis* lapsus, legentis æternum Deum, B: 170 ubi textus alterum Deum habet. Objectio autem à *Lactantio* proposita hæc est. Fortasse querat ali-

quis quomodo, cum Deum nos unum colere dicamus, duos tamen esse asseveramus, Deum Patrem, & Deum Filium? Cui dubio respondet Lactantius his verbis; Cum dicimus Deum Patrem, & Deum Filium, non diversum dicimus, nec utrumq; secernimus; quia nec Pater sine Filio esse potest, nec Filius à Patre secerni; siquidem nec Pater sine Filio nuncupari, nec Filius potest sine Patre generari; Cum igitur & Pater Filium faciat, & Filius Patrem, una utriq; mens, unus Spiritus, substantia una est. Et rursus; Quapropter, cum mens & voluntas alterius in altero sit, vel potius una in utroq;, merito unus Deus uterq; appellatur, quia quicquid est in Patre, ad Filium transfluit, & quicquid in Filio est, à Patre descendit.

Huic Argumento prima facie specioso, & in Patrum Ante-Nicanorum documentis minus versatis, solutu difficili, respondeo;

Primo, κατὰ τὸ ἑαῖον, monstrando quibus epithetis Lactantius, in hoc ipso libro, Deum Patrem à Filio discernit, & quo pacto Filio, Dei nomen & dignitatem adscribit. Est ergo Pater Deus summus:

* L. 4 N. 10. “ Sic enim in principio processisse dispositionem
 “ * Dei summi dicit, ut esset necesse, appropin-
 “ quante sæculi termino, Dei Filium descendere.
 Est etiam Deus singularis, & verus; “ Idcirco
 “ enim missus est (Filius) à Deo Patre, ut univer-
 “ sis gentibus quæ sub cælo sunt, † singularis &
 “ veri Dei sanctum mysterium revelaret, utq; Unum
 “ Deum gentibus nuntiaret. Et rursus; Filium
 “ suum legavit ad homines, ut eos converteret ab
 “ impijs & vanis cultibus, ad agnoscendum &
 “ colendum || Deum verum: Ille vero exhibuit Deo
 “ fidem, docuit enim quod unus Deus sit, eumq;
 “ solum coli oportere; nec unquam se ipse Deum
 “ dixit, quia non servasset fidem, si missus ut Deos
 “ tolleretur, & unum affereret, induceret alium præ-
 “ ter unum; hoc erat non de uno Deo facere præ-
 “ conium,

† Ibid.
 N. 12.

|| Ibid.
 N. 14.
 P. 395.

“ conium, nec ejus qui miserat, sed suum propri-
 “ um negotium gerere, ac se ab eo, quem illustra-
 “ tum venerat, separare.

De Filio autem asserit, “ eum esse * Deum *crea-* * N. 25:
tum sine opere genitoris, Deiq; legatione perfun- P. 430.
 “ ctum, † ob eam virtutem quam simul docuit & † N. 16.
 “ fecit, ab omnibus gentibus meruisse, potuisse P. 401.
 “ Deum credi. || Ob virtutem & fidem quam Deo || N. 12.
 “ exhibuit, datum esse ei regnum, & honorem, & P. 385.
 “ imperium, ut omnes populi, tribus, & linguæ
 “ servirent ei. Et propterea * quia tam fidelis ex- * C. 14.
 “ titit, quia sibi nihil prorsus assumpsit, ut man- P. 395.
 “ data mittentis impleteret; & sacerdotis perpetui
 “ dignitatem, & regis summi honorem, & judicis
 “ potestatem, & Dei nomen excepit. Est ergo ex
Lactantij sententia, Pater solus *Deus summus, sin-*
gularis, verus, unus, Deus qui Filium suum lega-
 vit ad homines, ut doceret eos, *quod unus Deus sit,*
eumq; solum coli oportere.

Est autem Filius Deus, non ob eandem numero
 cum Patre essentiam, sed Deus creatus, qui ob vir-
 tutem quam simul docuit & fecit, meruit ut De-
 us crederetur. Cui nullum regnum naturale com-
 petebat, sed cui regnum, honor, & imperium à
 Deo Patre datum est, ob virtutem & fidem quam
 ipsi exhibuit, & cui ob eandem rationem sacerdotis
 perpetui dignitas, & regis summi honor, & judicis
 potestas, & Dei nomen concessum est: Qui deniq;
 se Deum dicere non potuit, nisi se ab eo quem il-
 lustratum venerat, separaret.

Respondeo secundo, *Lactantij* verba ex semetipso
 exponendo. *Unus Deus*, inquit, *merito uterq;* ap-
 pellatur; sed quomodo? eo scilicet modo, quo Fi-
 lius quem Pater diligit, & cui nomen Domini &
 potestatem concedit, est unus cum Patre. Est unus
 uterq;, sed quare? quia unanimes sunt, i. e. juxta
Justinum, Origenem, Novatianum, κατὰ ὁμονοίαν,
συμπαντίαν, κατὰ πρᾶξιν, ob dilectionem, & consensum;

en verba clarissima! *Propriore uti exemplo libet; Cum quis habet Filium quem unice diligit, qui tamen sit in domo & manu Patris, licet ei nomen domini & potestatem concedat, civili tamen jure & domus una, & unus Dominus nominatur. Sic hic mundus una Dei domus est; & Filius ac Pater, qui unanimes incolunt mundum, Deus unus, quia & unus est tanquam duo, & duo tanquam unus; neq; id mirum, quia & Filius sit in Patre, quia Pater diligit Filium; & Pater in Filio, quia voluntati Patris fideliter paret; nec unquam faciat, aut fecerit, nisi quod Pater aut voluit, aut jussit. En quomodo Pater & Filius unus est, nempe quia unanimes incolunt mundum, tanquam unam domum: Quod Patrum Ante-Nicensorum verbis est, esse τῇ ὁμονοίᾳ & τῇ συμφωνίᾳ ἐν. En quomodo Filius est in Patre; nempe, juxta Novatianum, per dilectionem, & charitatem, quia Pater diligit Filium; & Pater in Filio, nempe juxta Origenem, ταυτῷ τῷ θελήματι & voluntatis unitate; verbis Lactantij, " quia voluntati Patris fideliter paret, nec unquam fecit, aut fecerit nisi quod Pater aut voluit aut jussit; quæ sunt ipsissima verba quibus Justinus explicat utriusq; μίαν θέσιν. Unum neutrale, inquit Tertullianus, pertinet ad unitatem, ad similitudinem, ad conjunctionem, ad dilectionem Patris, qui Filium diligit; & ad obsequium Filij, qui voluntati Patris obsequitur. En quomodo mens una est in utroq; ; nempe quia unanimes sunt: voluntas una, nempe quia Filius Patri fideliter obtemperat: una deniq; est substantia, specie nimirum, non numero; sicut radius, inquit, cum sole, & sicut Pater & Filius est unus Dominus, non naturali, sed civili jure; alioquin enim Filius, teste Lactantio, * mediam inter Deum & hominem substantiam gerit. A Patre non separatur aut secernitur; nempe quoniam summo Patri fidelis & charus est, non separatur; à quo tamen, dicente Lactantio, † si se Deum dixisset, se-
ipsum*

* N 13.
P. 388.

† N. 14.
P. 395.

ipsum separasset. Pergit Lactantius ad hunc modum; Quicquid est in Patre, ad Filium transfuit, & quicquid in Filio, à Patre descendit; nempe quia Patris Spiritus in Filium transfluebat, || & Pater genuit similem sui Spiritum, patria scilicet virtute & maiestate pollentem, & qui esset virtutibus Dei Patris præditus: “ non potest ille summus, & singularis Deus, nisi per Filium, coli: Qui solum Patrem se colere putat, sicut Filium non colit, ita ne Patrem quidem: Christo nimirum dicente, Nemo venit ad Patrem nisi per me. Qui autem Filium suscipit, & nomen ejus gerit, is vero cum Filio & Patrem colit, (non ob eandem utriusq; essentiam, sed) quoniam Legatus, & Nuntius, & Sacerdos est Filius; adeo ut qui recipit Filium, ejus Legatum & Nuntium, recipiat eum qui misit Filium.

SECTIO TERTIA.

De Eusebio Cæsariensi.

Eusebium Cæsariensem inter Arianici furoris patronos tot Patres recensuerunt, eundemq; à fidei Nicænæ placitis deviasse tot luculentis testimonijs antea probavimus, ut ultra unius + Gothofredi de ipso iudicium non amplius addam. “ Philostorgij, inquit, Testimonio de Eusebio Cæsariensi Ariano, “ accedunt Eustathius Antiochenus, Marcellus Ancyre, “ Athanasius, Hilarius, Basilus, Epiphanius, Synodi “ Tyrensis Episcopi, concilium Sardicense, Hieronymus, Sozomenus, Theodoretus Cyri Episcopus, & “ Mopsuestenus, cum pluribus alijs. Sed quid “ aliunde testimonia conquirimus, cum ipsemet “ fidem suam satis prodatur? Nonne libri demonstrationum Evangelicarum pleni sunt parum “ ortho-

B. 225
275
+ Not. in
Philostorg.
l. 1. §. 8.
p. 29, 30.

“ orthodoxarum sententiarum? libr. 4. c. 2, Filium
 “ Patris *ἐκ τῆς οὐσίας* & Patris *ὁμογενῆς* vocat; eo-
 “ demq; libro c. 3, Filium *ἐκ τοῦ πατρὸς* à Patre dicit;
 “ item *ὁμογενῆς* consilio & potestate Patris. Quod
 “ Pater *πρὸ πάντων*, *πρὸ γενέσεως* Filio, ante ipsius ge-
 “ nerationem. Et l. 5. c. 1. Filium secundam cau-
 “ sam vocat, & c. 2. quod Deus Filium honoret
 “ secundo sceptro, & c. 3. vocat Filium Secundum
 “ Dominum, & c. 4. eum *ὁμοτετέων ἡξιώδης*; item
 “ unum solum verum Deum, quiq; ita proprie ap-
 “ pelletur, Patrem esse; secundum autem, hoc est,
 “ Filium, participatione duntaxat veri, societatem
 “ (sc. nominis) adsecutum esse: & paulo post,
 “ Filium post Patrem, tanquam Deum honoran-
 “ dum esse propter inhabitantem in eo Deum; &
 “ alia similia, eodem cap. & cap. 6. & 8, Patrem
 “ Filij Deum, & Dominum esse. Et cap. 11.
 “ praestantiorem quidem Filium omni Angelica
 “ natura esse; inferiorem tamen *μείονα* prima cau-
 “ sa. Et praefatione lib. 6. Filium *ὁμοτετέων κατὰ τὴν*
 “ *πατέρα ἔσιν*, & Prap. Evang. l. 7. c. 11. vocat Fi-
 “ lium *ὁμοτέων ἔσιν*, *ὁμοτέων θεόν*. Libris de Eccle-
 “ siasticâ Theologiâ contra *Marcellum* passim, &
 “ inter alia lib. 1. c. 7. sub finem, dicit Filium non
 “ eundem esse cum Deo & Patre; neq; enim se-
 “ cundum pietatem vere senserit is qui profiteatur,
 “ esse illum Deum qui est super omnia. Et c. 20.
 “ quod Filius, Dei minister fuerit in creatione
 “ *ὁμοτετέων, διακονησάμενος*; quod Filius alius sit, à
 “ Deo invisibili. Et l. 2. c. 2. quod Pater & Fi-
 “ lius non sunt *ἰσότης*. Cap. 7. quod Filius Pa-
 “ trem adoret. Cap. 14. quod Filius sit *ὁμοτετέων,*
 “ *διακονησάμενος*. Et l. 3. c. 7. pariter *ὁμοτετέων*
 “ *μὲν*: ut mittam incommodas ejus sententias de
 “ Spiritu Sancto. Ut proinde *Socrates* lib. 1. c. 3.
 “ & libro 2. c. 17. frustra *Æthiopem* lavare cona-
 “ tus sit. Quibus consona multa, nec ullis stro-
 “ phis eludenda invenies apud *Petavium* de Trinit.
 lib. 1. cap. 11. & 12.

Deniq;

Deniq; de Spiritu Sancto plane delirat cum Ori-
 gene, ejusq; discipulis. Dicit etenim * *Filium so-* * *Eccles.*
lum produxisse subsistentia creata omnia visibilia & *Theol. l. 3.*
invisibilia; καὶ δὴ δημιουργὸν εἶναι αὐτῆς τῆς τοῦ παρακλήτου
 πνεύματος ὑπέρβουλου, atq; adeo productorem esse ex-
 istentiæ Spiritus, qui est paracletus. Et iterum, † τὸ † *Ibid.*
 δὲ παράκλητον πνεῦμα ἢ τε θεὸς, ἢ τε υἱός, at Spiritus qui *p. 175.*
 est paracletus, nec Deus est, nec Filius; quoniam non
 de Patre, proinde ac Filius, generatur, ἐν δὲ τῇ
 διὰ τοῦ υἱοῦ γενεῇ τὸ γέννηται, unus vero ex ijs est, quæ
 per Filium sunt facta; omnia enim per ipsum facta
 sunt, & sine ipso factum est nihil: ταῦτα, inquit, τῆς
 καθολικῆς καὶ ἀγίας ἐκκλησίας, ὥς τε καὶ διὰ τῶν θεῶν φωνῶν
 παραδίδονται τὰ μυστήρια, hæc mysteria sanctæ & catho-
 licæ Ecclesiæ ad hunc modum Sacris Scripturis tra-
 dita sunt. Ac de his hæctenus.

LIBER SECUNDUS.

P R O O E M I U M.

HAtenus egimus de Patribus qui, nostro saltem iudicio, fidem à concilio *Nicæno* alienam docuerunt. In alijs, compendij gratia, ne nimium increseat labor, quasi æquo Marte pugnaretur, aliqua fatemur ex ijs *Præfulem Cl.* protulisse quæ veram Christi Divinitatem propugnare videantur; pauca quæ Filium ejusdem cum Patre substantiæ, eundemq;, aliquo sensu, Deum esse prædicant; multa tamen sunt, ex ijsdem Patribus adducenda, quæ pro contraria sententia æquali cum robore militant.

- I. Est vero imprimis observandum, nusquam Patres *Græcos*, secundi aut tertij sæculi, de distinctione inter personam, & essentiam sive substantiam Patris, Filij, & Spiritus Sancti, verba facere; de una numero trium personarum essentia, rarius vel *Græcos*, vel *Latinos* loqui; de interiori Filij & Spiritus Sancti generatione, aut processione, vix uspiam.
- 2º. Filium in Patre semper fuisse, non tantum dicunt Patres *Ante-Nicæni*, sed hac ratione contendunt, quod Pater fuit semper λογικός & σοφός, sapiens & rationalis, sive, ut *Septimij* verbo utar, *Sermocinalis*: rationem vero, sapientiam, & sermonem in Patre fuisse ἀλογικός & ἀνοητικός nemo non videt; adeoq; Filium in Patre rationis hujus vi,

κατὰ τὴν φύσιν, sed tantum eo quod ex Patre
 γεννητὸν, ἀπεχθὲν, ἁγνὸν καὶ ἅγιον, *proficiens, progre-*
diens, & genitus esset. Nec enim, notante * *Euse-*
bio, Paganus, Judeus, vel ipse *Sabellius*, qui om-
 nes Filij *ὑποκρίνοντο* tollebant, negarent Deum Patrem
 esse λογικὸν καὶ σοφὸν, καὶ ἀγαθόν, καὶ δυνατόν, rationalem,
 sapientem, bonum, & potentem; adeoq; necesse
 est *Præsulem Cl.* falli, quoties ex his verbis conclu-
 dit, Filium in Patre *ὑποκρίνοντο* semper fuisse.

* *Ecclesi.*
Theol. l. 1.
c. 15.

B: 206

Observandum est tertio, *Præsulem Cl.* ubicunq;
 invenerit Patres Latinos, *Tertullianum, Novatianum,*
Lactantium, de unitate *substantiæ* Patris & Filij
 verba facientes, triumphos canere, & literis uncia-
 tis verba ista continuo proferre, quasi in ijs τὸ ὁμο-
 ῖον, sensu suo, invenisset.

II.

Est tamen certum, & à *Cl. Cudworthio* multis
 argumentis demonstratum, Patres ipsos *Nicanos,*
 aliosq; complures, unitatem singularem, aut indi-
 vidualem, neutiquam intellexisse, sed tantum spe-
 cificam, & pluribus communem, eodem plane mo-
 do quo tribus hominibus eandem essentiam tribue-
 bant. Sed nemo certius hoc ipsum demonstrat
 quam ipse *Præsul Cl.* in longa illa περὶ τοῦ ὁμοῦς; dis-
 fertatione, quam Patrum testimonijs præmittit.
 Nec enim aliter brutorum animæ dici possunt no-
 stris ὁμοῦς; astra omnia, sol & luna ὁμοῦς; ange-
 li & dæmones ὁμοῦς; bruta deniq; secundum cor-
 pus hominibus ὁμοῦς;. Cum igitur ex præmissis
 hisce exemplis Sectione secunda, tertia sic incipit,
 hoc ipso sensu Filium Patri ὁμοῦς; dixisse *Nicanos*
Antistites, æquis omnibus, & non plane contentiosi
 ingenij hominibus, ex ipsis symboli *Nicæni* verbis
 manifestum fiet; ultro fatetur *Præsul Cl.* juxta symboli
Nicæni Patres, Filium cum Patre unam substantiam
 hæud aliter habuisse quam *Petrum & Paulum,* aut
 patrem & filium inter homines; hoc est, non
 unitate numerica & singulari, sed tantum specifica.

Exemplo

III.

* *Apol.*
c. 21.

Exemplo res clarior evadet. Primum quod ex *Tertulliano* testimonium adducit *Presul Cl.* ad hunc modum se habet; * “Deo propriam substantiam
“ Spiritumq; inscribimus, cui & Sermo infit prænuntianti, & ratio adfit disponenti, & virtus præfit perficienti: hunc ex Deo prolatum didicimus,
“ & prolatione generatum, & idcirco Filium Dei,
“ & Deum dictum *ex unitate substantiæ, quia &*
“ *Deus Spiritus.* Ubi planum est *Tertullianum* unitatem substantiæ Patris & Filij ex eo colligere, quod ambo sunt Spiritus, quod pariter sunt duo angeli, & duo dæmones. Est ergo certum, ex his verbis unitatem numericam colligi non posse, sed tantum specificam.

SECTIO PRIMA.

De Fide Ignatij.

Agnoscamus Ignatium Christum, Deum sapius
 appellare; hunc Deum orandum esse, De-
 umq; ante secula cum Patre existentem docet.
 Idem vero libere agnoscunt Ariani, & Semi-Ariani
 omnes. Est Deus in Patre existens, sed quo sensu,
 non dicit: Est Dei λόγος αἰσῖος sermo aternus, ut
 Patres multi docent, quia Deus est semper λογικός;
 non autem αἰσῖος genitus: Est Filius Patri unitus;
 an vero essentia, aut virtute, voluntate, affectu,
 ὁμοῖα, aut unitate Spiritus, in medio relinquit.
 Dominum nihil latere dicit; quem vero Dominum
 intelligit, Patrem, an Filium, incertum est. Pace
 enim Præsulis fit dictum, de utroq; in hac sectione
 loquitur. Omnia nos ita facere jubet, ut simus ejus
 Templum; Dei autem Templum Sancti in Scriptu-
 ris sapius appellantur, Christi nunquam. Unum
 superest majoris ponderis, nempe quod Christus,
 juxta * Ignatium, est ὁντὸς καὶ ἀφύονττος, i. e. in-
 terprete Cl. Præsule, factus & infectus; secundum
 veterem interpretem, genitus & ingenitus; juxta
 quam lectionem, Patribus Ante-Nicenis omnibus
 plane repugnat, qui nusquam Filium ἀφύονττον pro-
 nuntiabant; immo qui omnes Deum Patrem solum
 ἀφύονττον esse docuerunt, eumq; à Filio hoc epitheto
 distinguebant; adeo ut necesse sit vel lectioni †
 Theodoretī fidem adhibere, qui verba Ignatij sic
 exhibet, ὁντὸς καὶ ἀφύονττος genitus ex ingenito, vel
 saltem agnoscere Ignatium, his verbis, Patribus
 omnibus Ante-Nicenis adversari.

Idem Ignatius, || epistola ad Smyrneos, Christum || §. 1.
 Dei Filium enuntiat (non καὶ ἐστίν secundum essen-
 tiam Patris ipsi communicatam, sed) juxta Justini-
 num,

Joerab. 2. h. 82
 Theod. 2. h. 28.

Joerab. 2. h. 82
 p. 355. 356.

2. h. 6. Tract.
 2. 31.

2. h. 2. 3.
 2. h. 3. 1.

* Ad Eph.
 §. 7.

† Dial. 1.
 p. 34.

*num, Tatianum, aliosq; Patres Ante-Nicanos, κατὰ
 ῥημάτων καὶ δύναμιν Θεῶ, i. e. ex veteri versione, se-
 cundum voluntatem & potentiam Dei; Quæ verba
 * Dial. I. adeo * Theodoro displicuerunt, ut contra fidem
 P. 33. codicum, & versionis antiquæ, τὸ κατὰ ῥηματα mu-
 taverit in κατὰ δύναμιν juxta Deitatem.*

SECTIO SECUNDA.

De Fide Irenæi.

B. 77. 100.
UT fidem Irenæi certius intelligamus, initium
 faciam à locis in quibus Ecclesiæ universæ
 fidem ab Apostolis & Evangelistis ei traditam, & per
 universum mundum prædicatam, exhibet; ea autem
 his verbis concepta est, † Credo in Unum Deum,
 † L. I. c. 2. Patrem παντοκράτορα, qui fecit cælum, & terram: Et
 in unum Jesum Christum, Filium Dei, incarnatum
Iren: c. 10. p. 48. pro nostra salute, & de cælis in gloria Patris adven-
 turum, ad recapitulandum omnia, & ad resuscitan-
 dum carnem omnem totius humani generis, ut Christo
 Jesu, τὸ κρείσσον ἡμῶν, καὶ Θεῶ, Domino, & Deo nostro,
 & Salvatori, & Regi, secundum beneplacitum Pa-
 tris invisibilis, omne genu flectatur cælestium, ter-
 restrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur
 ei, & judicium justum in omnes faciat. Ubi notan-
 dum,

1º. Ecclesiam per universum mundum dispersam
 || hanc fidem diligenter custodire, & consonanter hæc
 || Ibid. c. 3. prædicare, docere, ac tradere, quasi unum os possi-
 dentem, neq; “ὁ πάντων δυνάστης ἐν λόγῳ, ὃς ἐν ἐκκλησίᾳ
 “ πρεσβύτερος, is inter Ecclesiæ prepositos, qui ser-
 “ mone valde potens est, alia ab his dicet, (nemo
 “ enim super Magistrum est,) neq; infirmus ser-
 “ mone, deminorabit traditionem. Cum enim una,
 “ eademq; fides sit, neq; is qui multum de ea dice-
 “ re

“ re potest, fidem auget; neq; is qui minus, *ab ea*
 “ *diminuit.* Et rursus: * Vera cognitio est *Aposto-* * L. 4.
 “ *lorum* doctrina, & antiqua Ecclesiæ constitutio, & c. 63.
 “ character corporis Christi secundum successiones
 “ Episcoporum, quibus illi eam, quæ in unoquoq;
 “ loco est, Ecclesiam tradiderunt, quæ pervenit
 “ usq; ad nos custodita, *neq; additamentum, neq;*
ablationem recipiens.

2º. Traditionem hanc asserit esse † *βεβαίαν τὴν* † Lib. I.
ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας κληρονομήσασαν ἀλήθειαν *firmam veritatem* p. 44.
ab Ecclesia prædicatam, & τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας ἀκλι-
νῆν, ὃν διὰ τοῦ βαπτίσματος εἴληκε, canonem Ecclesiæ in-
declinabilem, quem per Baptismum accepit, || & solam || Præf. &
veram & vivificam fidem quam ab Apostolis Ecclesia cap. 2, 4.
recepit, & distribuit Filijs suis. Porro “ Traditio-
 “ nem hanc, eam esse dicit quæ est ab *Apostolis*,
 “ quæ per successiones *Apostolorum* in Ecclesia
 “ custoditur, & veritatem quam facile est ab Ec-
 “ clesia sumere, cum *Apostoli*, quasi in depositarium
 “ dives, plenissime in eam contulerint omnia quæ
 “ sint veritatis. Deniq; † Ibi, inquit, discere † L. 4. c. 45.
 “ oportet veritatem, apud quos est ea, quæ est ab
 “ *Apostolis*, Ecclesiæ successio, & id quod est finum,
 “ & irreprobabile conversationis, & inadulteratum,
 “ & incorruptibile sermonis existit. Hi enim, &
 “ *eam quæ est in unum Deum qui omnia fecit, fidem*
 “ *nostram custodiunt; & eam quæ est in Filium Dei*
dilectionem, adaugent.

3º. Testes traditionis hujus in omnibus Ecclesijs
 per universum mundum depositæ, & ab omnibus
 Ecclesijs ad *Irenæi* tempora conservatæ, & tanquam
symbolum integræ fidei Christianæ regenerationis la-
 vacro abluendis, sine *additamento* aut *diminutione*
 traditæ, inducit,

1º. * Quatuor *Evangelistas*, “ Qui omnes unum * L. 3. c. 1.
 “ Deum factorem cœli & terræ, à Lege & Pro-
 “ phetis annuntiatum, & unum Christum Filium
 “ Dei tradiderunt nobis, & per Dei voluntatem,
 “ in

“ in *Scripturis* consignarunt, *fundamentum* & *colum-*
 “ *nam fidei nostræ futuram.*

2°. *Episcopos* ab *Apostolis* institutos in *Ecclesijs*,
 & *successores* eorum usq; ad nos, *annuntiantes*
unum Deum factorem cœli & terræ, & hunc *Pa-*
trẽ Domini nostri *Jesu Christi* ab *Ecclesijs* nun-
 cupari. *Ibid.* cap. 3.

*L.4.c.69. 3°. *Viros Spiritus Sancti donis ornatos*; * “ *Spi-*
ritualis enim, inquit, à *nemine* *judicabitur*; *omnia*
enim ei constant, & *fides integra in unum Deum*
παντοκράτωρα, ἔστι τὸ πάντα, omnium rectorem, ex quo
sunt omnia; & *in unum Filium Dei Jesum Christum,*
ἔστι τὸ πάντα per quem omnia; ubi manifesto respi-
 cit verba *D. Pauli* ad *Ephesios*, cap. 4. 6. ex quibus
 sapius infert *Irenæus*, *unum esse Deum qui est Pa-*
ter Domini nostri *Jesu Christi*, l. 2. c. 3. *unumq;*
Deum qui verbo omnia fecit, & *præter quem non est*
alius Deus. l. 4. c. 52.

4°. *Clementis R.* *Epistolam* ad *Corinthios*, “ *re-*
 “ *novantem fidem eorum*, & *annuntiantem eam*
 “ *quam ab Apostolis* *recenter acceperant traditionem*:
 Et *Polycarpi* *Epistolam* ad *Philippenses* *valde ido-*
neam, ex qua & *characterem fidei ejus*, & *prædi-*
cationem veritatis, qui volunt, ediscant. l. 3. c. 3.
 Et tamen certum est *Clementem*, in *Epistola* *laudata,*
Patrem solum Deum verum appellare: Et in utrisq;
Epistolis *Christum* à *Deo* omnium *rectore* sapius
 distingui, *Deum* autem nusquam dici, ut supra
 vidimus.

5°. Notandum hæc *symboli* verba, κατ' ἐκδοκὴν
secundum beneplacitum Patris invisibilis, si ad præ-
 cedentia referantur, plane indicare *Christum*, ex
 sententia *Ecclesiæ*, *Dominum*, *Deum*, & *regem*
 nostrum esse, non ob essentiam numericam *Patris*
 eidem communicatam, sed ob *Patris beneplacitum*;
 fin autem sequentia respiciant, quod est magis veri-
 simile, haud minus perspicue indicant ex *beneplaci-*
to & *donatione Dei Patris, omne genu cœlestium,*

terrestrium & infernorum ei curvandum esse, & omnem linguam confiteri debere eum Dominum esse, juxta hæc D. Pauli verba, Philip. 2. 8--11. Factus est obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis: propter quod Deus etiam exaltavit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur, quod Dominus est Jesus Christus in gloriam Dei Patris, dantis ei omnem potestatem in calis, & in terris, Matth. 28. 19. dantis ei potestatem super omnem carnem, Joh. 17. 2. & qui dedit ei potestatem judicium facere, quia Filius hominis est, Joh. 5. 27. Deo Patre invisibili, judicante occulta hominum per Jesum Christum in carne visibilem, Rom. 2. 15.

1°, Sententiam hanc certam reddunt hæc Irenæi verba, l. 3. c. 12. p. 229. " Qui passus est sub Pontio Pilato, hic Dominus est omnium, & Rex, & Deus, & Judex, ab eo qui est omnium Deus, accipiens potestatem, quoniam subiectus factus est usq; ad mortem, mortem autem crucis. Et rursus, l. 3. c. 6. p. 208. " Neq; Spiritus Sanctus, neq; Apostoli eum qui non esset Deus, definitive, & absolute Deum nominassent aliquando, nisi esset vere Deus; neq; Dominum appellassent aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem, & Filium ejus, qui Dominum accepit à Patre suo omnis conditionis; quemadmodum habet illud, " Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, quoadusq; ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum. Patrem enim Filio collocutum ostendit, " qui & dedit ei hereditatem gentium, & subjecit ei omnes inimicos.

2do. Idem Irenæus docet Deum, qui fecit cælum & terram, esse * *μὴ ἓν θεὸν πᾶσι θεοῖς* solum Deum * L. 1. omnium rectorem, super quem alius Deus non est; cum " sit solus Deus, & solus Dominus, & solus conditor, & solus Pater, & solus continens omnia; & omnibus ut sint ipse præstans. Et rursus;

- * L. 2. c. 1. * “ Universæ, inquit, *Scripturæ & Prophetica & Evangelicæ*, unum & solum Deum, ad excludendos alios, prædicant omnia fecisse per Verbum suum. Contemnunt, inquit, hæretici eum qui plasmavit nos, *qui & solus est Deus*, l. 3. c. 11. p. 216. Et cap. 40. qui Verbo suo confirmat, & sapientia sua compingit omnia, *hic est qui est solus verè Deus*. Et cap. 9. ipso Domino Patrem tantum Deum, & Dominum eum qui *solus est Deus & Dominator omnium*, tradente discipulis, sequi nos oporteat. Et deniq; l. 4. c. 69. Nos autem *unum & solum verum Deum* doctorem sequentes, & regulam veritatis habentes ejus sermones, de iisdem semper eadem dicimus, omnes unum Deum scientes factorem hujus universitatis, qui Prophetas misit---qui in novissimis temporibus Filium suum manifestavit. In quibus præcipue observandum est, quod ex sententia *Irenæi*, hic Pater, & *παντοκράτωρ*, i. e. omnium Dominator, *unus & solus Deus* dicitur, ad excludendos alios, lib. 2. c. 46. quod *Fevardentij* responsum enervat, nempe particulam *solum*, non *Filium*, & *Spiritum*, sed tantum *fictitios Valentinianorum Æones*, & *Bythos* excludere; hac enim distinctione, aut cautione, per integrum librum, *Irenæus* nunquam utitur. Porro effugium hoc protinus evertit *Irenæi* dissertatio adversus *Valentinianos* asserentes, *Demiurgum naturaliter neq; Deum, neq; Patrem esse*, sed verbo tenus dici, eo quod *dominetur conditioni*.
- † L. 4. c. 1. “ Cui enim, inquit, non sit manifestum, quoniam si Dominus multos Patres scisset, & Deos, non præcepisset discipulis suis unum scire Deum, & hunc eundem solum vocare Patrem? Sed potius distinxisset eos qui sunt verbo tenus *Dij*, ab eo qui sit *vere Deus*, ut non errent secundum doctrinam ejus, neq; alterum pro altero audiant. Si autem nobis quidem præcepit unum vocare Patrem & Deum, ipse autem interdum alteros
- “ con-

“ confitetur Patres & Deos *eodem modo* alia qui-
 “ dem videbitur præcipiens discipulis, alia vero ipse
 “ faciens. Non est autem hoc magistri boni, sed
 “ seductoris, & invidi. *Apostoli* autem, secundum
 “ eos, transgressores ostenduntur præcepti, *Demi-*
 “ *urgum* Deum, & Dominum, & Patrem confiten-
 “ tes, quemadmodum ostendimus; si non *hic solus*
 “ *est Deus, & Pater.*

3°. *Irenæus* docet Dominum docuisse, unum esse
 Deum, nempe Patrem, idemq; *Apostolos* ejus præ-
 dicasse. Cum enim *Demiurgum solum Deum, &*
solum Patrem, & eum qui est super omnia Deum,
 probasset, l. 2. c. 1, 2, caput tertium sic orditur:
 “ Quoniam autem hic Deus est Pater Domini nostri
 “ Jesu Christi, de hoc *Paulus Apostolus* dixit, *unus*
 “ *Deus Pater, &c.* Jam quidem ostendimus unum
 “ esse Deum; ex ipsis autem *Apostolis*, & ex Do-
 “ mini sermonibus adhuc ostendemus. Hoc ex
 “ Domini sermonibus facile est ostendere, confiten-
 “ tis unum Patrem, & factorem mundi, & plasi-
 “ matorem hominis, qui à lege & prophetis an-
 “ nuntiatus fit, & alterum nescientis, & hunc esse
 “ *super omnia Deum* (docentis). Lib. 4. c. 1. dicit,
 “ eos qui adoptionis Spiritum acceperunt, credere
 “ in unum & *verum Deum, & Christum Jesum*
 “ *Filium Dei.* Similiter & *Apostolos* neminem ali-
 “ um, à semetipsis, Deum appellasse aut Dominum
 “ cognominasse; multo magis Dominum nostrum,
 “ qui & nobis præcepit neminem Patrem confiteri,
 “ nisi eum qui est in cœlis, qui est *unus Deus, &*
 “ *unus Pater.* Et cap. 10. Unus igitur & idem
 “ Deus, qui à lege & prophetis annuntiatus est,
 “ quem Christus suum Patrem confessus est; ipse
 “ autem est Fabricator, & ipse est *qui super omnia*
 “ *est Deus.* Cap. 70. p. 369. docet, Christum, per
 “ parabolam patrisfamilias, qui plantavit vineam,
 “ manifeste ostendisse discipulis suis, unum qui-
 “ dem ac eundem patrem familias, hoc est, unum

V.

“ Deum Patrem, qui per seipsum (*al. semetipsum*)
 “ omnia fecit,--& eundem hunc patrem familias
 “ aliquando quidem mittentem servos, aliquando
 “ quidem Filium suum. Et p. 370. col. 1. Unus
 “ igitur, & idem Deus qui plantavit vineam, qui
 “ populum eduxit, qui Prophetas misit, qui Filium
 “ suum misit. Et p. 372. manifeste per hæc verba
 “ sua *Matth. 22. 1---15*, Dominus ostendit omnia;
 “ & quoniam unus Rex, & Dominus omnium Pa-
 “ ter, de quo antea dixit, *ne per Ierosolyma jures*,
 “ *est enim Civitas magni regis*; & quoniam ab
 “ initio nuptias paravit Filio suo. Longum esset
 ea omnia colligere quæ hoc caput respiciunt; unum
 igitur tantum adjiciam ex l. 3. c. 11. p. 217, 218.
 “ Sic quidem unus & idem Deus, & Pater est,
 “ qui à Prophetis quidem annuntiatus ab *Evange-*
 “ *lio* verò traditus, quem Christiani colimus, &
 “ diligimus ex toto corde, factorem cœli & terræ,
 “ & omnium quæ in ea sunt. Hanc fidem annun-
 “ tiat *Johannes* Domini discipulus. Ubi *Fevar-*
dentij nota hæc est; *Fam per quartum Evangelistam,*
id est D. Johannem, idem asserit quod ex alijs tribus
paulo ante præstitit; Unicum, verumq; Deum annun-
tiari à Prophetis & Apostolis. Hic autem observan-
 dum est,

1º. Ex verbis *Irenæi* prius allatis, quod, si *Dom-*
nus scivisset alios Deos, aut *Dominos* eodem modo,
non præcepisset discipulis suis unum scire Deum, &
hunc eundem solum vocare Patrem.

2º. Notandum est ex *Gatakero de stylo Scripturæ*,
unum pro solo frequenter usurpatum esse à Scrip-
 tis Sacris, à Rabbinis, & ab authoribus profanis,
 cap. 3. p. 31, 32. Quem sensum postulant loca non
 pauca quæ sub hoc capite adduximus.

VI.

Quartò, Asserit idem *Irenæus* Filium Dei *Dominum*
 accepisse à Patre suo omnis conditionis, à Patre acce-
 pisse potestatem ad judicandum Sodomitas, l. 3. c. 6.
 A Patre accepisse æternum regnum in *Israel*, *ibid.*

c. 12. accepisse omnium potestatem, quando Verbum caro factum est, ut quemadmodum in cælis habuit potestatem Verbum Dei, sic in terris haberet principatum, l. 4. c. 37. p. 331. & ab antiquo dierum accepisse universam potestatem, & gloriam, & regnum, ibid. cap. 38. p. 335. adeo ut post passionem, & assumptionem, omnes qui fuerunt contra eum, sub pedibus ejus subjiceret Deus, & ipse super omnes exaltaretur, ibid. cap. 66. ita tamen ut in fine mundi regnum suum Patri restituat, Filio deinceps cedente Patri opus suum, quemadmodum ab Apostolo dictum est. Quoniam oportet regnare eum, quoad usq; ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Cum autem ei fuerint subdita omnia, tunc ipse Filius subiectus erit ei, qui ipsi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Deniq; dicit Irenæus, Filium voluntati Patris deservire, l. 3. c. 18. & Patri administrare in omnia, l. 4. c. 14 & 17. & Patrem Filio præcepisse, l. 3. c. 8.

Ad priora omnia filet Episcopus; ad verba postremo allata consultius filuisset. Respondet etenim

Primo, Præcepit Verbo suo ut mundus fieret, hoc est, voluit mundum fieri per Verbum suum; præcepit, non ut Dominus servo, sed ut Pater Filio ejusdem cum ipso increate nature, divini imperij & potestatis consortis, concurrente ipsius Verbi voluntate.

Repl. Multa hic à veritate prorsus aliena, causa id exigente, Præsul Cl. effundit. Nec enim idem est velle, quod præcipere; nec locum habet præceptum in personam ejusdem imperij; nec potestatis consortium, aut voluntatis concursus esse potest, ubi est una eademq; potestas, una numerica voluntas; hæc enim plane postulant potestates & voluntates duas mutuo concurrentes.

2º. Nec magis hæc consistere possunt cum Irenæi quæstione. Quæritur enim recte, cui præcepit; cui autem voluit, non ita. Quæstio hæc certò indicat

præceptum Patris Verbo suo factum; una autem eademq; essentia sibi non præcipit, nec ejusdem est universam potestatem ab alio accipere, & eidem tradere; nec alterius voluntati deservire potest, qui aliam ab eo voluntatem non habet.

VII.

Ad secundam instantiam respondet *Præsul*, intelligere hic *Irenæum*, ministrum, non Patri extraneum, quod *Ariani* voluerunt, sed *ὁμοούσιον*, & connaturalem; seu potius id tantum velle, Deum Patrem, per Filium & Spiritum Sanctum (hoc est per semetipsum) opus illud creationis perfecisse.

Repl. Quis unquam antea audivit de ministro *ταύτης*, aut de eadem numerica natura sibi ministrante, & per semetipsum sibi ministerium exhibente?

2º. Responsio hæc pugnat cum *Irenæi* verbis; is enim Filium Patri administrare dicit, omnia ei subiciente Patre; & revelare omnibus Patrem, quibus vult, quando vult. & quemadmodum vult Pater, Patrisq; beneplacitum perficiendo; mittit enim Pater, mittitur autem & venit Filius; hæc autem plane indicant ministerium hoc Filium exhibere, non suum, sed Patris beneplacitum perficiendo, & Patrem revelando non prout ipse voluerit, sed quibus, quando, & quemadmodum vult Pater. Certum est igitur has responsiones *Præsulem*, *Irenæo* prorsus renitente, ex suo cerebro confinxisse.

VIII.

* L. 2.
c. 4º, 49.

Restat denuo locus insignis, in quo *Irenæus*, cum Patribus alijs *Ante-Nicenis* agnoscit, quod * Dominus ipse Filius Dei, ipsum judicii diem & horam concessit scire solum Patrem, manifeste dicens, De die autem illa & hora nemo scit, neq; Filius, nisi Pater solus. In quibus, inquit, referendo scientiam dei illius ad Patrem, Filius dixit quod verum est. Et rursus, " Si quis exquirat causam propter quam in
" omnibus Pater communicans Filio, solus scire
" horam & diem à Domino manifestatus est; neq;
" aptabilem magis, neq; decentiorem, nec fine
" peri-

“periculo alteram quam hanc inveniat in præsen-
 “ti, (quoniam solus verax est magister, & Domi-
 “nus,) ut discamus per ipsum, super omnia esse
 “Patrem; etenim *Pater*, ait, *major me est*; &
 “secundum agnitionem itaq; præpositus esse Pater
 “annuntiatus est à Domino.

Huic argumento respondet *Præsul* dicendo, *manifestum esse Christo homini tantum ignorantiam tribuisse Irenæum*. Hoc autem ex ipsis *Irenæi* verbis talium esse constat.

1º. Etenim, hunc de quo loquitur *Irenæus*, non *Filium hominis*, sed *Filium Dei* nuncupat.

2º. Agnoscit, sine ulla naturarum distinctione, *Patrem solum hunc diem nosse*, Christumq; *verum dixisse, scientiam hanc soli Patri tribuendo*. Solus autem Pater id scire non potuit, quod Filius Dei, cum ipso, novit; nec potuit *Irenæus* absolute dicere, vere hoc Christum affirmasse, quod solum *patrî*, & juxta inferiorem Christi naturam verum esset, juxta verò divinam ejus naturam, falsissimum.

3º. Dicit *Irenæus*, Christum his verbis nos docuisse *Patrem se majorem esse*, immo *super omnia esse*, & *Filio secundum agnitionem præpositum*: Quis autem existimare potest *Irenæum* contendisse Deum Patrem homine Christo majorem fuisse, eidemq; scientia præpositum!

Nec valet *Præsulis* argumentum, quo id firmare ex eo nititur, quod alibi dicit *Irenæus*, *Spiritum Salvatoris qui in eo est, scrutari omnia*. Non enim hoc dictum est de divina Christi natura, sed de Spiritu Patris in eo manente; cui ita in Christo manenti, aut Christianis concessio, usitatum est in Scripturis adscribere omnia, non absolute, sed quæ ad officium aliorum respiciunt. Hinc dicit discipulis suis Christus, *Paracletus quem mittam, docebit vobis omnia*, nempe quæ ad officium vestrum *Apostolicum* spectant, Joh. 14. 26. *Spiritualis dijudicat omnia*, I Cor. 2. 15. *unctio quam accepistis, docebit vos*

ἐν παντί de omnibus, 1 Joh. 2. 27. Sensus hunc certum reddunt hæc Irenæi verba: *In omnibus Pater communicans Filio, solus scire diem & horam à Domino manifestatus est.*

Hactenus ex Irenæo testimonia adduximus, quæ Filium ejusdem esse cum Patre numericæ essentia, æqualisve Deitatis, vix ac ne vix admittunt. Restat jam, ut Præsul Cl. argumenta in *euangelio* subsidium allata, paucis expendamus. Hic autem, præfationis gratia, iniquum esse existimo, eum Irenæi verbis sensum tribuere, qui alijs, in eodem, vel fortè capite proximo, sive in eodem libro contentis, protinus repugnat. Exempli gratia,

IX.

* L. 2.

§. 2. c. 5.

p. 126.

† L. 3. c. 6.

Argumentum primum ducit * Præsul Cl. ex his Irenæi verbis: † *Neq; Dominus, neq; Apostoli eum qui non esset Deus, definitive & absolute Deum nominassent aliquando, nisi esset vere Deus; neq; Dominum appellassent aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem, & Filium ejus.* Atq; ita, miro artificio, in medio sententia, citationem suam Præsul abruptit: verba autem integra sic se habent. *Et Filium ejus, qui Dominium accepit à Patre omnis conditionis; quemadmodum habet illud, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, quoadusq; ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum. Patrem enim Filio colloquutum ostendit, qui & dedit ei hereditatem gentium, & subjecit ei omnes inimicos. Vere igitur cum Pater sit Dominus, & Filius vere sit Dominus, merito Spiritus Sanctus Domini appellatione signavit eos.* Et iterum: *In eversione Sodomitarum Scriptura ait, Et pluit Dominus super Sodomam & Gomorrhæam ignem & sulphur à Domino de celo: Filium enim hic significat, qui & Abrahæ colloquutus est, à Patre accepisse potestatem ad judicandum Sodomitas propter iniquitatem eorum.* En quam clare Christum vere Dominum appellat Irenæus, ob Dominium à Patre datum & acceptum, immo ob Dominium in fine Mundi

Enigil 2^a
p. 46.

Mundi deponendum; quod ex loco *Psalmistæ* hic allato, probat *Irenæus*, l. 5. c. 36. Quid ergo impedit quo minus *vere Deus* etiam appelletur ob Deitatem, non à Patris essentia communicatam, sed ab ejusdem donatione derivatam? quo spectare videantur hæc verba; * “*Diviti & multæ voluntati*” * L. 3. c. 18.
 “*Patris deservit, cum sit ipse Salvator eorum qui salvantur, & Dominus eorum qui sunt sub Domino, & Deus eorum quæ constituta sunt.* Hinc is qui testimonium accepit à Patre, & Spiritu Sancto, quod *vere homo sit, & vere Deus est*; ibidem Filius dicitur, *omnia ei subjiciente Patre, Filius qui omnia perficit administrans Patri, & qui Patrem revelat quibus vult, quando vult, & quemadmodum vult Pater.* Hinc Deitate hac Filij non obstante, idem *Irenæus* in hoc ipso capite, non tantum asserit cognoscere Christianos Patrem Domini nostri esse *solum & verum Deum*; sed ut alij id cognoscant, his verbis postulat, viz. “*Invoco te Domine Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob qui est Israel, Pater Domini nostri Jesu Christi, Deus qui per multitudinem misericordiæ tuæ bene sensisti in nobis, ut te cognoscamus qui fecisti cælum & terram, qui dominaris omnium, qui es solus, & verus Deus, super quem alius Deus non est.* Per Dominum nostrum Jesum Christum dominationem quoq; donans Spiritus Sancti, da omni legenti hanc Scripturam cognoscere te, quia solus Deus es.

2º. Nec minus peccat † *Præsul Cl.* adducendo ex capite 8º. ejusdem libri, hæc verba; *Ita ut is qui dem qui omnia fecerit cum Verbo suo, juste dicatur Deus, & Dominus solus.* X. † *Ibid.* p. 132.

Nam bene hic monet *Grabijs*, & cum deesse in *Arundel. MS.* Hoc autem expuncto, alius exsurgit sensus, nempe, quod is qui omnia fecit Verbo suo, juste dicatur *Deus, & Dominus solus.* Atq; ita convenit finis capitis cum initio: Sic enim incipit; mani-

manifeste ostensum est quoniam nunquam neq; Prophetæ neq; Apostoli alium Deum nominaverunt, vel Dominum appellaverunt, præter verum & solum Deum; multo magis ipse Dominus (id non fecit) qui & Cæsari quidem, quæ sunt Cæsaris, reddi jubet, & quæ Dei sunt, Deo; Cæsarem quidem Cæsarem nominans, Deum vero Deum confitens.

Porro si retinendum esset *cum*, idem tamen significare hic, *cum Verbo*, ac *per Verbum suum*, præcedentia plane indicant; nempe, “David cum laudationes enumerasset, nominatim universa quæcunq; diximus, & cælos, & omnes virtutes eorum; adjecit, *Quoniam ipse præcepit, & creata sunt, ipse dixit, & facta sunt*. Cui ergo præcepit? Verbo scilicet, per quod cæli firmati sunt, & omnis virtus eorum; nempe, ut antea monuerat, “five Archangeli, five Throni, five Dominationes, “ab eo qui *super omnes est Deus*, & constituta “sunt, & facta per Verbum ejus. Præcepit igitur Verbo suo, *is qui est super omnes Deus*; hoc autem, apud Irenæum, continuo est Epitheton Dei Patris, quod nusquam invenio ab eo, Dei Filio aut Verbo adscriptum.

XI.

Tertium *Præfulis* Argumentum ex eo ductum est, quod de Deo, qui locutus est *Moyfi*, & manifestavit se esse Deum Patrem, verba faciens *Irenæus*, hic, inquit, est vivorum Deus & Verbum ejus. Et iterum; Ipse igitur *Christus*, cum Patre, est vivorum Deus qui locutus est *Moyfi*, qui & Patribus manifestatus est. Scilicet, juxta *Irenæum*, qui *Moyfi de rubo locutus est*, seq; Patribus manifestavit, is est Deus vivus, Deus vivorum, Deus super omnia, & super quem alius Deus non est: At, juxta eundem *Irenæum*, *Christus ipse, cum Patre, is est qui Moyfi locutus est, & Patribus manifestatus est: Christus ergo est Deus super omnia, &c.*

Respon-

Respondeo primo, *Irenæum* in his verbis, *Præ-*
sulis sensu intellectis, Patribus fere omnibus *Ante-*
Nicenis adversari, qui uno ore negant cum qui
Moyse & Patribus se manifestavit, potuisse esse
 Deum Patrem; nec minus hoc sensu, *Irenæus* cum
 seipso pugnabit; capite enim 17º, “ *Judæos* dicit
 “ *Dei Verbum non recepisse, nescientes eum qui in*
 “ *figura locutus est humana, ad Abraham, & Aaron,*
 “ *& iterum ad Moysen, dicentem, Videns vidi af-*
 “ *fectionem populi mei in Ægypto, & descendi libera-*
 “ *re eos; hæc enim Filius, qui est Verbum Dei,*
 “ *præstruebat, non indigente Patre Angelis, uti*
 “ *faceret conditionem, sed habente copiosum &*
 “ *inenarrabile ministerium: ministrat enim ei ad*
 “ *omnia, sua progenies, & figuratio sua, id est Fili-*
 “ *us, & Spiritus Sanctus, Verbum & sapientia,*
 “ *quibus serviunt & subiecti sunt omnes Angeli.*
 Et capite 23º. “ *Infeminatus est ubiq; Filius Dei*
 “ *in Scripturis ejus, aliquando quidem cum Abra-*
 “ *ham loquens, cum eodem comesurus; aliquando*
 “ *cum Noe, dans ei mensuras; aliquando autem*
 “ *quærens Adam; aliquando autem Sodomitis indu-*
 “ *cens judicium; & rursus, cum videtur, & in*
 “ *viam dirigit Jacob, & de Rubo loquitur cum*
 “ *Moyse. Et capite 26. ipse est qui dicit Moyse,*
 “ *Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Æ-*
 “ *gypto, & descendi ut eruam eos, ab initio assuetus*
 “ *Verbum Dei ascendere & descendere propter sa-*
 “ *lutem eorum qui male haberent. Ex his autem*
 certum est Deum Patrem non per seipsum locutum
 esse *Moyse*, sed per Verbum ejus, juxta hæc capituli
 hujus verba, *Verbum ejus is est qui locutus est*
Moyse; Pater enim nunquam *humana figura* appa-
 ruit, nec sibi ipsi ministrat; sed “ *Verbum ejus is*
 “ *est qui locutus est Moyse, qui Sadduceos redar-*
 “ *guit, qui erat his qui cæcutiunt ostendens Deum*
 “ *& resurrectionem. Ergo vivorum Deus Moyse*
 de rubo locutum esse, & Deum Patrem se mani-
 festasse

fuisse dicitur, quia Verbum ejus in persona Patris
 loquebatur ijs, & dixit *Videns vidi afflictionem po-*
puli mei, Exod. 3. 7. & ego sum Deus Abraham,
 &c. v. 6. Et Filius ejus Patribus in figura humana
 apparuit, Patri ad omnia administrans. Atq; hoc
 sensu Patres omnes *Ante-Nicæni* hæc verba semper
 intellexerunt. Falsa est ergo *Præsulis* propositio,
is qui de rubo Moysi locutus est, est Deus vivorum;
 est enim Verbum Deum vivorum repræsentans,
 ejusq; personam gerens. Constat id amplius ex
 descriptione Dei vivi quam *Irenæus* hic exhibet.
Quis enim, inquit, est vivorum Deus, nisi qui est
super omnia Deus, & super quem alius non est
Deus? Hac enim periphrasi *Irenæus* Deum Patrem
 vigesies ad minimum, Filium nunquam indigitat.
 Ita capite præcedenti; unus igitur & idem Deus qui
 plicat cælum quemadmodum librum, qui à lege &
 prophetis annuntiatus est, quem Christus suum Pa-
 trem confessus est; ipse est Fabricator, & ipse est qui
 super omnia est Deus. Et l. 2. cap. 55. Hic Deus
 Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus vi-
 vorum, quem & lex annunciat, quem Prophetæ præ-
 coniant, quem Christus revelat. Atq; his consona
 sunt hæc Origenis verba, Comm. in *Johan.* p. 130. ὁ
 πατήρ ὁ αὐτὸν πατήρ ὁ ἰσχυρὸς πατήρ, Pater qui
 misit eum, est vivorum Deus, (ut etiam ipse Jesus
 testatur,) nempe Abrahami, Isaac, & Jacob; & id-
 circo Dominus cæli & terræ, quod ea fecerit. ὁ
 ἰσχυρὸς καὶ ὁ ἀγαθός, καὶ μείζων τῶν πάντων, hic etiam
 solus bonus est, & major misso. Ad comma secun-
 dum hujus capituli accedimus, quod ideo non mul-
 tum negotij nobis exhibebit, quod sit tantum il-
 latio ex præcedentibus, quæ sic se habent: Indubi-
 tate vivunt Deo, & non perierunt, cum sint Filij
 resurrectionis; resurrectio autem ipse Dominus est,
 quemadmodum ipse ait, Ego sum resurrectio & vita:
 Patres autem ejus Filij; dictum est enim à Propheta,
 Pro Patribus tuis facti sunt tibi Filij tui. Ipse igitur

1us Christus, cum Patre, vivorum est Deus qui locutus est Moyse, qui & Patribus manifestatus est. Quo ergo sensu Christus cum Patre est resurrectio, & vita; eodem sensu est cum Patre vivorum Deus: Est autem Pater vivorum Deus, quia in & à se habet potestatem mortuos ad vitam revocandi; Christus, quia dedit ei Pater hanc potestatem, Johan. 5. 26. Et quia Deus, per Christum, nos è mortuis revocabit, est ergo cum Patre Deus vivorum, quoniam à Patre accepit potestatem mortuos vivificandi, eiq; in hoc opere ministrabit.

Obstupui cum legissem * *Præsulem* hæc dicentem; Hoc ex eo amplius confirmatur, quod idem *Irenæus*, l. 3. c. 18. citet Apostoli Testimonium, Rom. 9. 5. *ijisdem verbis, eodemq; sensu, quo ipsum hodieq; accipiunt Catholici.* Nam probaturus, contra Hereticos, non alium Jesum, alium Christum, sed unum eundemq; Deum esse; post alia, illum Pauli locum ita adducit, Et iterum ad Romanos scribens de Israel dicit, Quorum Patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est Deus super omnes benedictus in secula.

1°. Etenim ludit Lectorem *Præsul* dicendo, *Irenæum* in hoc capite in se probandum suscipere, Jesum & Christum unum atq; eundem Deum esse. Integrum enim caput in eo occupatur, ut ostendat, contra *Valentinianorum* deliria, non esse alterum Jesum, alterum Christum, alterum unigenitum, alterum Salvatorem; sed uni Jesu à Maria Virgine nato, & sub *Pilato* passio, hæc omnia nomina competere. Vocatur, fateor, in fine capitis, juxta lectionem impressam, Deus noster; sed, notante *Grabio*, Dominus legitur in *Feuardentij* marg. *Arundel. & Voss.*

2°. Nec magis ingenue facit *Præsul* dicendo, *Irenæum* eodem sensu hæc verba adduxisse, quo illa adhuc accipiunt Catholici: De horum etenim verborum sensu, apud *Irenæum*, nec vola occurrit, nec vestigium; nec ea recitat ad probandum Deum esse Christum,

XII.

* *Ibi.*
p. 128.

77

p. 128.

p. 128.

Christum, sed ut ostendat eundem esse Jesum & Christum: Ne, inquit, *aliū quidem Jesum, alterum Christum fuisse suspicaremur, sed unum & eundem sciremus esse*; Ad Romanos scribens, de Israel dicit, *Quorum Patres*, &c.

XIII.

Verba Irenæi ex libro secundo, cap. 5. citata, sunt hæc; *Hic Pater, hic Deus, hic conditor, hic factor, hic Fabricator, qui fecit ea per semetipsum, hoc est per Verbum, & sapientiam suam: In quibus, inquit Præsul, Irenæus τὰ αὐτῶν πατέρα, salva semper personarum distinctione, asserit.*

* L. 3.

c. 11.

p. 223.

Respondeo 1°. de personarum distinctione nihil, apud Irenæum, per integrum librum occurrit; *personæ* vox semel tantum invenitur, ubi * *quadriformia animalia ἐν ἀγγελίῳ πρὸς ὅσους personæ Evangeliorum appellantur.*

† Hæc. 76
N. 7.|| Epist.
300.

2°. Essentiæ τὰ αὐτῶν πατέρα i. e. *identitatem*, Patres etiam Post-Nicæni rejiciunt. Ita † Epiphanius, *Patrem & Filium ἐν λέξει τῆς αὐτῆς οὐσίας non dicimus essentia eundem esse, ne hoc dicendo Sabellio assimulemur.* Et || Basiliius his verbis, ἐν ᾧ αὐτὸ πρὸς ὅσον ἐστὶν ὁμοούσιον, ἀλλ' ἐπεὶ ἐν ἑτέρῳ, *non enim est idem sibi ipsi consubstantiale, sed alterum alteri.* Vide plura apud Cudworth. Intel. System. p. 611.

XIV.

Eodem in capite semper coexistens Filius Patri dicitur; & cap. 43, *non es infectus, o homo, (ut Deus,) neq; semper coexistebas Patri, ut proprium ejus Verbum.* Unde Præsul Cl. infert, æternum esse, ex sententia Irenæi, Dei Verbum.

Respondeo (1°.) *semper, αἰεὶ, & αἰώνιον* five *æternum*, apud Scriptores tam sacros, quam profanos, id passim dicitur, quod ante Mundum conditum existerat. Cum enim ante ortum Mundi, nec tempus esset, nec temporis mensura, id omne quod ante Mundi ortum existerat, æternum & semper existens dicebatur. Hinc Filium semper in

* Cap. 29,
30.

Patre extitisse probat * Novatianus his verbis; *Qui enim ante omne tempus est, semper in Patre fuisse*

fuisse dicendus est. Atq; huc spectant hæc Irenæi verba: “ * Et quoniam Verbum, id est, Filius, * L. 4.
 “ semper cum Patre erat, per multa demonstravi- c. 37.
 “ mus: Quoniam autem sapientia, quæ est Spiri- p. 331.
 “ tus, erat apud Deum *ante omnem constitutionem*;
 “ per Solomonem ait Deus, *Sapientia fundavit ter-*
ram. Et rursus; Dominus creavit me principium
viarum suarum ad opera sua, ante seculum funda-
vit me. Ubi idem esse videtur, Verbum cum Patre
semper esse; & sapientiam, cui principium adscribit,
fuisse apud Deum ante omnem constitutionem.

Respondeo 2º. Ex communi Patrum *Ante-Nice-*
norum sententia, Verbum sive Filius semper in
 Patre fuisse, & eidem coexistisse dicebatur, ἐν τῷ Πατρί;
 quoniam Pater semper erat λογικὸς, id est, ra-
 tionalis; ante vero Mundi ortum à Patre dicunt
 eum profuisse, provenisse, & generatione ὑπερῶν
 extitisse, atq; ita conditum esse *principium viarum*
suarum ad opera sua. Ita Athenagoras, Theophilus,
 Tatianus; sed præ omnibus † Tertullianus his ver- † Contra
 bis: “ Aiunt quidem & *Genesin* in *Hebraico* ita Prax. c. 4.
 “ incipere, *in principio Deus fecit sibi Filium*; hoc
 “ ut firmum non sit, alia me argumenta deducunt
 “ ab ipsa Dei dispositione, quæ fuit ante Mundi
 “ constitutionem *adusq; Filij generationem.* Ante
 “ omnia enim Deus erat solus, ipse sibi & mundus,
 “ & locus, & omnia; solus autem, quia nihil aliud
 “ extrinsecus præter illum; cæterum nec tunc qui-
 “ dem solus; habebat enim secum, quam habebat
 “ in seipso, rationem scilicet suam; rationalis enim
 “ Deus, & ratio in ipso prius.---ideoq; jam in usu
 “ est nostrorum, per simplicitatem interpretationis,
 “ dicere Sermonem in primordio apud Deum fuisse,
 “ cum magis rationem competat antiquiorem ha-
 “ beri, quia non fermocinalis à principio, sed ra-
 “ tionalis Deus etiam ante principium. Nam etsi
 “ Deus nondum Sermonem suum emiserat, proinde
 “ eum cum ipsa & in ipsa ratione, intra seipsum
 “ habebat.

Argu-

* *Ibid.*
p. 129.

Argumentum * *Præfulis* ex verbis *Irenæi* dicentis, *immensum Patrem à Filio mensurari; mensura enim Patris Filius, quoniam capit eum; responso indignum existimo. Infirum etenim est argumentum ex metaphora ductum; & homines capere Deum non semel Irenæus asserit. Vide l. 4. c. 59. & l. 5. cap. ult. Magnitudinem Dei capere Filium non dicit.*

Porro, Spiritum Sanctum plane excludere videtur à vera Deitate & Dominio, dicendo, † *firmum & constans esse, neminem alterum Deum & Dominum à Spiritu predicari, nisi eum qui dominatur omnium Deus, cum Verbo suo, & eos qui adoptionis Spiritum accipiunt, hoc est, eos qui credunt in unum verum Deum, & Christum Filium Dei. Similiter & Apostolos neminem alium à semetipsis Deum appellasse, aut Dominum cognominasse: Multo autem magis Dominum nostrum, qui & nobis præcepit neminem Patrem confiteri, nisi eum qui est in cælis, qui est unus Deus, & unus Pater. Et paulo ante; multis modis manifestavimus neminem alium, Deum appellari à Scripturis, nisi Patrem omnium, & Filium, & eos qui adoptionem habent. Ex quibus manifesto sequitur, juxta Christi, S. Scripturæ, & Spiritus Sancti doctrinam, nec Deum nec Dominum nominandum esse Spiritum Sanctum; nec hoc ex Scripturis probare nititur Irenæus, prout de Filio sæpius ab eo factum est.*

Contra hæc *Præful Cl.* duo ex *Irenæo* in se suscipit probanda. Primo, Spiritum Sanctum esse personam. Et quidem optatò accidit rem hanc esse à solis *Socinianis* negatam, ab alijs omnibus concessam. Certum etenim est testimonia allata id neutiquam probare. || Testimonium accipit Christi vera humanitas & Deitas, inquit *Irenæus*, à Patre, à Spiritu, & ab Angelis. Et hic sententiam claudit *Præful*; pergit vero *Irenæus*; ab ipsa conditione, & ab ipsa morte. Ex quibus non magis sequitur, Spiritum Sanctum

Sanctum inter personas numerandum esse; quam ipsam conditionem, & mortem. *Unus Deus Pater, & unus Filius, & unus Spiritus Sanctus*; ita *Præsul* definit: *Una fides, & salus omnibus credentibus in eum*; ita *Irenæus*. An ergo *fides, & salus* sunt personæ? Nec validiora sunt ea quæ ad *Spiritus Sancti* Deitatem firmandam *Præsul* adducit. Nec enim *Spiritum Sanctum* sensu famosiori æternum fuisse, ex eo recte colligitur, quod semper Deo Patri adesse dicitur: Id enim hoc tantum indicare, quod Patri adfuit ante omnem conditionem, in eodem capite ostensum est; idq; *Irenæus* satis innuit probando, sapientiam ante omnem conditionem fuisse apud Deum, ex his verbis *Solomonis*; *Deus sapientiâ fundavit terram; paravit autem cælum prudentiâ*, *Pro. 3. 19, 20.* Et iterum, *Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua.*

Nec magis colligitur vera *Spiritus Sancti* Divinitas ex eo quod Patri adjungitur, id est, interprete * *Irenæo*, ministravit in opere Creationis, in quo ministravit ei sua progenies, & figuratio sua, id est, *Filius & Spiritus, Verbum & sapientia sua.* Hinc post verba à *Præsule* allata, sequuntur hæc ex *Apostolo* citata, *Unus Deus Pater, ex quo omnia.*

* L. 4.
c. 17.

Deniq; constat locum, quem *Præsul* nobilissimum appellat, perperam ab eo intellectum esse; vereq; expositum, nihil prorsus ad rem facere; Non enim ibi agitur de afflatu quo conditio omnis, & creatura universa creata est, per *Spiritum*; sed, ut *Irenæi* verba perspicue docent, de afflatu vitam omnibus præstante, & de *Spiritu Sancto* regenerante. Hinc dicit, † *afflatum hunc omni, qui sub terra est, populo datum esse*; *Spiritum vero proprie his qui terrenas conculcant concupiscentias*: Et de afflatu loquitur tempore aliquo manente, deinde abeunte, & sine spiramento relincente illud in quo fuit ante; de *Spiritu vero*, non semper in Deo ab æterno existente, sed semper cum homine perseverante,

* L. 5.
c. 12.

rante, & nunquam eum relincente; eaq; de causa afflatum temporalem, Spiritum vero sempiternum nuncupat.

Levioris adhuc momenti est hæc *Præsulis* conclusio; Nihil hic moramur inconcinnam locorum *Isaie* interpretationem; neq; enim hic *Irenæum* consulimus ut felicissimum ubiq; *scripturæ* Interpretem, sed ut testem *Apostolicæ* traditionis fide dignissimum. Nec enim testem hic se exhibet *Ireneus*, sed *Isaie* Interpretem; nec ea quæ dicit, ex *Apostolica* traditione confirmat, sed tantum ex *Isaie* verbis infert, præfatione hac præmissa, propter hæc *Isaias* ait. Nec deniq; ad *Isaiam* provocat, ut hunc articulum fidei corroboraret, sed tantum ut ostendat expulsam esse hominum priorem vitam afflatu Dei concessam, per mortem; & aliud esse πνεῦν ζών *afflatum* vita, qui animale efficit hominem, aliud πνεῦμα ζωοποιόν, i. e. Spiritum vivificantem, qui Spiritalem efficit eum. Certum igitur est, *Præsulem* in his omnibus à vero deviasse.

Unum adhuc observandum superest; nempe *Præsulem* sectione quarta, cap. 2. n. 3. p. 448. ex *Irenæo* argumentum sic ducere: “ In celebri illo loco, l. 2. c. 43. ubi comparisonem instituit inter Verbum & creaturas, hoc præcipuum discrimen expresse notat, quod nulla creatura æqualis sit factori, hoc est, Deo Patri; eo ipso manifeste significans, Verbum & Filium Dei, Deo Patri prorsus æqualem esse.

Respondeo, mala fide *Præsulem* hic verba *Irenæi* recitare, nec vera de comparisonem loqui. Inspice enim, Lector, & invenies *Irenæum* comparisonem instituere, non inter Verbum & creaturas, sed inter scientiam Creatoris & creaturæ; & docere hominem scientia in infinitum minorem esse Deo, utpote qui ex parte acceperit gratiam, & qui nondum æqualis vel similis sit Factori, id est, nondum, ut Patres loqui solent, est Θεομιμήτης & Deus factus, aut, juxta

juxta Irenæum, nondum || *χωρήσας θεὸν Deum capiens,* || L. 4.
 nondum * *glorificatus, & valens ἰδεῖν τὸν ἑαυτοῦ Θεοῦ* c. 59.
πν. videre Deum suum. Tempus autem erit, quan- * *Ibid.*
 do † *universa Spiritus gratia similes nos ei efficiet,* † L. 5. c. 8.
 † *perficiet voluntate Patris.* Et || deniq;, *Verbum* || L. 5. c. 1.
Patris, & Spiritus Dei adunitus antiquæ substantiæ
plasmationis Adæ, viventem & perfectum efficiet ho-
minem, capientem perfectum Patrem.

SECTIO TERTIA.

De Fide Clementis Alexandrini.

UT fidem Clementis felicius perveſtigem, ex-
 ordium ſumam, cum * Photio, à libris hypo- * Cod. 109.
 typoseon, qui, teste eodem, continebant locorum quo- p. 288.
 rundam Veteris & Novi Testamenti interpretatio-
 nem κεφαλαιωδῶς ſummatim factam. Hunc librum in
 † proœmio libri ſeptimi Stromateon, promittit Cle- † P. 700.
 mens his verbis; *Diſtionum propheticarum mentio-*
nem in præſenti non faciemus, tempore opportuno
poſtea uſuri Scripturis; τὰ ὅτι ἡ αὐτῶν ἀνάλυσις σημα-
 νῶν κεφαλαιωδῶς, *quæ autem ex ijs ſunt manifeſta,*
ſummatim indicabimus. Ex quibus conſtat hunc li-
 brum, poſt Stromata, à Clemente compoſitum
 fuiſſe; à Clemente inquam, ſe in hoc opere agno-
 ſcente Pantani Diſcipulum, ſub cujus diſciplina
 divinarum Scripturarum ſtudijs incubuit. In hoc
 autem opere, teste eodem Photio, εἰς ἀσεβεῖς λόγους
 ἐκτρέται in impios ſermones, ſexcentis blaſphemijs
 reſertos, prorumpit, καὶ τὸν υἱὸν εἰς κτίσμα διάγει & Fi-
 lium (Dei) in creaturam deprimit. Ex quibus ma-
 niſeſtum eſt Clementem, quo magis ætate, doctrina,
 & Scripturarum ſtudio increviſſet, eo magis ad ea
 quæ, Photij iudicio, improba & blaſphema habe-
 bantur,

bantur, proclivem fuisse: eaq; quæ in ætate juvenili, pædagogi officium præstans, probaverat; eundem, ætate provectiorem, improbasse, & tantum non retractasse.

Prætendit vero hic *Præsul*, agnoscere hodie eruditos blasphemam illam Clementis, germanam minime fuisse, sed ipsi ab *Impostore aliquo afficta*; quod ipsorum judicium ab ipso Photio abunde confirmatur.

Pace viri dico, neutrum horum verum esse. Sunt quidam inter eruditos, qui dicunt, nulla ratione adhibita, ea germana esse non videri; qui id protinus agnoscat, nemo. Photius hoc tantum dicit, *sexcenta alia, blasphemam voce, nugatur*, εἰς αὐτὴν, εἰς τὴν ἐπεὶ τὸ αὐτὴν ἀρετῶν ἀποκρίσεις sive is, sive alius quis, ejus personam per hypocrisin induens. Nec mirum est Photium hæc disjunctim posuisse, utpote qui noverit vel ipsum Pamphilum, vel certe Ruffinum, hoc in Origenis & Clementis excusationem prætendisse. Non est flocci facienda Ruffini in hac re sententia, qui levissima hac ratione inductus, falsatos esse Clementis libros pronuntiat, quod in libris suis interdum dicit, *Dei Filium esse Creaturam*. Digna res est quæ ex Hieronymo fufius declaretur; ut quam absurdum sit hoc effugium, ex ejusdem ad Ruffinum responso appareat. * Videamus, inquit, quibus Argumentis probare nitatur Origenis ab Hæreticis scripta vitata. Clemens, inquit, Apostolorum discipulus libros edidit, qui appellantur *Recognitio*, in quibus, cum, ex persona Petri Apostoli, doctrina quasi vere Apostolica in quam plurimis exponatur, in aliquibus ita Eunomij dogma inseritur, ut nihil aliud quam ipse Eunomius disputare credatur, *Filium Dei creatum de nullis extantibus asseverans*. ---Clementem quoq; Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyterum, scribit in libris suis, *Dei Filium dicere creaturam*; & Dionysium Alexandrinum, contra Sabellium quatuor voluminibus disputantem, in Arianum dogma delabi; & sub ijs exemplis illud agit, ut non Ecclesiasticos,

* *Apol. 2.*
contra Ruf-
fin. F. 79.

staficos & catholicos viros male sensisse, sed ab Hereticis eorum scripta corrupta esse testetur. Hoc, inquit Hieronymus, si concedatur, ut quicquid in libris omnium reperitur, ab alijs corruptum sit, nihil eorum erit quorum fertur nominibus, sed his deputabitur à quibus dicitur esse vitiatum. 2º. Hac, inquit, defensionis perturbatione, nec Marcion, nec Manicheus, nec Arius, nec Eunomius, accusari poterunt; quia quicquid nos ab ipsis impie dictum objecerimus, Discipuli respondebunt non à Magistris ita editum, sed ab inimicis esse violatum. 3º. Respondet, fieri potuisse ut hi Patres vel simpliciter erraverint,--vel ante Arij ortum innocenter quedam, & minus caute loquuti sint, quæ non possunt perversorum hominum calumniam declinare. Deniq; concludit, Ruffinum hæc in Origenis excusationem protulisse, præmissa falsatione ab Hereticis, Apostolorum & utriusq; Clementis atq; Dionysij scripta depravata esse.

His adde, quod ab opere eodem dempta ab ipso offendicula * *Cassiodorus ingenue fatetur, dicendo, * De Instit. se Commentarios Clementis in Epistolas Canonicas divinar. (Epistolas nimirum D. Pauli, & Catholicas, quas cript. l. i. inter opera blasphemij referta ibidem Photius enu- c. 8. merat) ita in Latinum sermonem transtulisse, ut exclusis offendiculis, purificata doctrina securius possit hauriri. Ex quibus verbis constat, offendicula ista, de quibus Photius queritur, adhuc in Commentarijs Clementis in Epistolas D. Pauli, & Catholicas, permanisse. Deniq; ejusdem Clementis operibus aliqua Arianorum manibus addita fuisse suspicantur aliqui, probavit nemo.*

In libro *Stromateon*, notante eodem Photio, ἐνα-
χὸς ἔχ' ὁμοῦς διαλαβάνει *glicubi non sane differit. In-*
ter non sana autem vereor ne sint ista, in quibus do-
cet Stoicos existimasse, Deum universam pervadere
essentiam, quoniam non intellexerunt hæc *Solomonis*
verba, *Sapientia transit & evasit omnia, dici*

- * Strom. 5. * αὐτὴ τῆς σοφίας τῆς θεωρητικῆς τῷ θεῷ de sapientia
p. 591. primo à Deo creata. His adde quod ex Petri pra-
dicatione probat ὅτι εἷς τὸ ὄντι ἐστὶ θεὸς quod unus re-
† Strom. 6. vera Deus est, qui principium omnium fecit; † μὴ δὲ
p. 644. τὸν θεωροῦμενον ἡδὺν, ὃ Πέτρος ὁ χάρει, συνεῖς ἀκριβῶς τὸ, ἐν
ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν υἱαὸν καὶ τὴν γλῶσσαν, per princi-
pium intelligens primogenitum ejus Filium, quod
scribit Petrus, accurate intelligens illud, In principio
fecit Deus cælum & terram. Alibi in se suscipit
|| Strom. 7. ostendere, || solum pium & sanctum τὸν τῷ ὄντι θεὸν
p. 700. θεωροῦμεν ὡς θεοποιεῖν, eum, qui vere Deus est, prout
Deo convenit, colere. Is ergo, inquit, existimat,
quicquid est excellens, honorandum esse κατὰ τὴν ἀξίαν
juxta ejus dignitatem; in rebus quidem sensibilibus
Magistratus & parentes, ἐν δὲ τοῖς νοητοῖς in ijs au-
tem quæ intellectu percipiuntur, τὸ θεωροῦμεν ἐν ἡμέ-
ραις, τὸν ἀρχόντα καὶ ἀναρχόν, ἀρχὴν τε καὶ ἀπαρχὴν ὅτι ὄντα,
τὸν ἡδὺν, πατὴρ δὲ ἐκμανθάνειν ἐπὶ καὶνα αἰῶνα, τὸν πατέρα ὅτι
ὄλων, id quod est vetustius in generatione, eum scilicet
qui tempore caret & principio, principium &
initium omnium, Filium (ejus,) à quo discenda est
suprema causa, id est, omnium Pater, qui est ve-
tustissimus, & omnium maxime beneficus; quem, in-
quit, pius persuasus est * μόνον εἶναι τὸν μόνον θεόν,
p. 711. eum solum esse, qui est solus Deus. Deniq;, † Apo-
† Strom. 7. stolus, inquit, appellavit Filium, characterem gloriæ
p. 733. Patris, qui veritatem de Deo docuit; nempe ὅτι θεός,
καὶ πατὴρ εἷς, καὶ μόνος ὁ παντοκράτωρ, quod Deus & Pa-
ter unus & solus est omnium Creator, quem nemo
novit nisi Filius: εἶνα δὲ εἶναι θεὸν unicum autem esse
Deum. Per hæc verba, Quarentium faciem dei Dei
Jacob, indicatum est ὅτι μόνον ὄντα θεὸν πατέρα ἀγαθὸν
χαριστικὸν quem solum Deum existentem, Patris
boni nomine representat Salvator noster & Deus.
His verbis paria sunt quæ docet idem Clemens, li-
bro cui titulus est, Quis dives salvabitur? ubi
postquam dixisset Christum ὡς θεὸν θεωροῦμεν ut
Deum prævidisse non tantum quæ interrogandus
erat,

erat, sed quæ quis ei interroganti responsurus esset; pergit ad hunc modum; vocatus cum esset bonus, à primo hoc verbo occasionem accipiens, doctrinam inde adoritur, convertens discipulum || ἐπὶ τὸν θεόν ||

τὸν ἀγαθόν, καὶ ᾠον, καὶ μόνον (οὐκ αἰώνιος τομίας, ἢ ὁ ὕδρ διδωσιν ἡμῖν παρ' ἐκείνου λαβὼν, in Deum bonum, pri-

Apud

Combes.

p. 156.

S. 6, 7, 8:

imumq; solumq; vitæ aternæ dispensatorem, quam Filius, ab eo accipiens, dat nobis. Maximum itaq;,

Et quod est omnium documentorum ad vitam aternam spectantium caput, ab initio animo inserendum est; nempe γινῶναι τὸν θεόν αἰώνιον, καὶ σωτῆρα αἰώνιον,

καὶ ᾠον, καὶ ὑπέρτατον, καὶ ἕνα, καὶ ἀγαθόν θεόν, scire Deum sempiternum, Et aternorum datorem, Et pri-

imum, Et supremum, Et unum, Et bonum Deum esse; & scire ἔπειτα τὸ μέγαθόν τοῦ σωτῆρος καὶ ἐκείνον dein-

ceps post illum, magnitudinem Salvatoris nostri. Plura his addere non est necesse, fatente * Combesi-

sio, "librum hunc à Cariophyllo Origeni adscriptum

* Not.

p. 187.

"fuisse, propter illam errorum colluviem quæ & Origeniana pene omnia fædat, nec ab hoc libro

"abesse, sed in eo luxurians ipsi visa est. Quo tamen, inquit, non conficitur esse hoc opus Ori-

"genis, sed unum hoc, non esse Origenem primum Authorem suorum illorum errorum, sed diu an-

"tea hæsisse in Alexandrina schola, quos ille magis produxit. Quo facit & illa Petri Alexandri-

"ni expositulatio, de ijs quæ passi sunt ejus sedis, illoq; superiores Episcopi, à Presbyteris, purio-

"rem Evangelij doctrinam philosophicis erroribus aspergentibus, multa; non ecclesiastica Ec-

"clesiæ moribus ingerentibus.

Ad ea quæ in hoc libro & septimo Stromateon tam aperte enuntiant Deum Patrem solum esse Deum primum, supremum, unum, bonum, &c. nullum apud Prasulem responsum invenio.

Ad primum Argumentum, quo Christus ὁ πατὴρ primo à Deo creatus appellatur respondet; τὸν

κτιστὸν creatum, hoc in loco, idem significare quod ἡγετὸν, id est, genitum.

K 4

Sed

Sed violentam, & coactam esse hanc interpretationem pronuntio; τὸ αὐτὸν enim apud nullos Lexicographos aliud est quam res creata, five ex nihilo producta; nec apud Patres *Ante-Nicenos*, quicquid ē contra *Valesius* produxerit, generationem ab aeterno indicat.

2°. His adde quod interpretationem hanc verba *Clementis* respuunt; loquitur enim ex mente antiquissimorum *Judaeorum*, qui hanc de divina sapientia Theologiam, ad quam hic respicit *Clemens* citando *Sapient. cap. 7. v. 23*, his verbis docuerunt, *αὐτὴν πᾶν τὸν ἔκτιστον κόσμον πρὸ πάντων ἐκείνην* *præ omnibus creata est sapientia*, *Ecclus. 1. 4. & v. 9*, ὁ κύριος ἔκτισεν αὐτήν *Dominus creavit eam*. Et c. 24. 9. inducit hanc sapientiam ita loquentem, *ante sæcula ἐξ ἀρχῆς ἔκτισέ με*, *à principio creavit me*. Deniq; certum est idem esse *αὐτὴν*, ac *αὐτὴν*; est autem *αὐτὴν* nomen omnibus tam animalibus, quam hominibus primogenitis commune.

Ad Argumentum ex verbis *Clementis* de predicatione *Petri* desumptum, respondet *Præsul Cl. Gracis* *Ἐ nobis Anglis commune esse ποιεῖν τέκνα* uti pro Filios generare. Quod quidem non tantum futile & coactum esse ex eo liquet, quod *ποιεῖν τέκνα* est tantum *liberos procreare*, nec generant Patres Filios eandem numero ijs naturam communicando; sed ex eo potissimum, quod hæc cum *Clementis* verbis sunt plane pugnantia; unus enim, inquit, *revera est Deus ὁ ἀρχὴν τοῦ ἀπάντων ἐποίνων* qui principium omnium fecit; significans primogenitum ipsius Filium, quod scribit *Petrus* clare intelligens illud, *ἐκ ἀρχῆς ἐποίησεν ὁ θεὸς* in principio fecit Deus cælum & terram; quo sensu igitur fecit Deus cælum & terram, fecit hoc principium, id est, Filium.

Haecenus *Clementis* verba, cum *Præsulis* sententia clare multisq; modis pugnantia, in medium adduximus. Duo tamen adducit *Præsul* ex libris *Stromateων*, quæ quidem ad ipsius sententiam stabilendam

biliendam sunt prorsus invalida. * Secundus enim * Stro. 7.
p. 711.
 locus id tantum dicit, quod *Arianorum* nemo negat,
Christum scilicet *ea omnia scire quæ* (in hac vita)
aguntur. † Primus locus vim suam debet malæ † Stro. 4.
p. 517.
 interpretis versioni, quam sequitur *Præsul*; cum
 enim dicit *Clemens*, *Dominum Jesum esse inspec-
 torem cordium nostrorum* παντοκράτορ δὲ θελήματι, non
 sunt hæc verba reddenda *omnipotenti sua voluntate*,
 (non enim dicit παντοκράτορ θελήματι αὐτῷ, quod
 hæc versio postulat,) sed potius *eum cordium no-
 strorum inspectorem esse* τῷ παντοκράτορι θελήματι Om-
 nipotentis (Dei) voluntate; est enim πατεὶκὸς λόγος
 Patris verbum, || πατεὶκὴ δύναμις Patris potestas; est
 Filius, juxta *Clementem*, *author & causa omnium*,
 * θελήματι τῷ παντοκράτορι πατεὶς ex voluntate Patris * Stro. 7.
p. 702, 704.
 Omnipotentis, & ἐν θελήματι τῷ πατεὶς ex voluntate
 Patris gubernat omnium salutem. Per Filium om-
 nia facta esse dicit κατὰ τὴν βέλησιν τῷ πατεὶς secun-
 dum Patris consilium. Est deniq; ἢ ἢ εὐσεβὴς ἢ τῷ
 μόνῳ παντοκράτορι συνεχέσθαι, ἢ τὰ πάντα διατάσσεται κατὰ
 τὸ θελημα τῷ πατεὶς Filij natura ea quæ est soli omni-
 potenti maxime affinis, & quæ omnia ordinat ex
 Patris voluntate: estq; is μάλιστα ἐξυπηρετῶν τῷ τῷ ἀγα-
 θῷ καὶ παντοκράτορι θελήματι τῷ πατεὶς maxime infer-
 viens voluntati boni & omnia regentis Patris.

Deniq; ex *Clementis Protreptico* hæc verba addu-
 cit *Præsul* Cl. † ὁ θεὸς λόγος ὁ φανερώτατος ὅντως † P. 68.
 θεός, ὁ πῶς Δεσπότης ὅς ὅλων ἐξισωθείς, ὅτι ἦν ὁὗτος αὐτῷ,
 καὶ ὁ λόγος ἦν ἐν τῷ θεῷ, *Sermo divinus, qui revera est
 Deus manifestatissimus, universorum Domino equalis
 factus, quoniam erat Filius ejus, & Verbum erat in
 Deo.* “ Ex quibus, inquit *Præsul*, Verbum seu
 “ Filium Dei hic Patri exæquatum esse diserte
 “ pronuntiat; idq; eo nomine, quod ipse Filius
 “ est, (ex ipso natus, ejusdemq; cum ipso nature &
 “ essentie,) quodq; in Deo sit Verbum (hoc est in
 “ ipsa essentia divina.) Quis hic non videt inte-
 gram hujus Argumenti vim non in *Clementis* verbis,
 sed

sed in *Præfulis* interpretatione sitam? Non enim hic dicit *Clemens* Filium ex Patris numerica essentia, sed * ἐκ τῆς πατρικῆς ἐκλήσεως ἀνατεῖλαι ex Patris voluntate sive consilio ortum duxisse; in quo, cum *Iustino M.* & Patribus fere omnibus *Ante-Nicanis* loquitur.

* Ibid.
p. 69.

Ego contra contendo, verba hæc τὸ Δεῶν ὅλων ἐξπαθεῖς Domino omnium equalis factus est, sententiæ *Præfulis* adversari. Quod enim factus est Filius, ex natura non fuit. Dicit insuper *Clemens*, sententiam hanc, adeo omnibus hominibus insitam esse, ut vel invito agnoscant † ἕνα τε εἶναι θεὸν ἀνώλεστον καὶ ἀγέννητον unum esse Deum ingenum, & interitui non obnoxium. Idemq; ad fidem Christianam amplectendam Gentes his verbis provocat;

† Ibid.
p. 45.

|| Ibid.
p. 74, 75.
quæ cum
pagina 70
conferenda
sunt.

Cantabis cum Angelis hymnum || αὐτοὶ τὸν ἀγέννητον, καὶ ἀνώλεστον, καὶ μόνον ὄντως θεὸν circa ingenum, & interitui non obnoxium, & solum verum Deum; συνυμνῶντες υἱὸν θεοῦ λόγον vobiscum succinente Dei Verbo, qui est sempiternus Filius & magnus Sacerdos τοῦ θεοῦ ὄντως αὐτοῦ, καὶ πατρός, ejus qui Deus ipse, & Pater est. Venite ergo ad me omnes gentes, & Barbari, quorum ego sum conditor θελήματι τοῦ πατρός ex voluntate Patris, ὅς ἐστι πατριάρχης καὶ θεός, καὶ τὸν ἕνα λόγον τοῦ θεοῦ, sub Uno Deo collocandi, & uno Dei Verbo. Ex quibus constat unum illum Deum, quem omnes ex communi sententia agnoscunt, eundem plane esse, quem unum verum Deum esse *Clemens* enuntiat, quemq; his indicijis à Deo Verbo distinguit & separat: quod uni huic Deo hymnos canunt Angeli & Christiani, una cum ijs hymnum canente Dei Verbo. Ille ingenuus, & solus vere Deus est; Filius vero est magnus Sacerdos ejusdem Dei & Patris illius. Deniq; Christiani sub uno hoc Deo, & uno Dei Verbo disponendi sunt. Est ergo Deus Filius Deo Patri equalis factus, quia Deus Pater omnem potestatem ei concessit in celo & in terra, Matth. 28. 18. Joh. 17. 2. Omne judicium

De
p. 65.

judicium Filio dedit, Joh. 5. 22. omnia subjecit pedibus ejus, 1 Cor. 15. 22. eum ad dextram suam collocavit, subjecitq; ei Angelos, potestates, & virtutes, 1 Pet. 3. 22. eum deniq; constituit heredem omnium, Hebr. 1. 2. hanc, inquam, esse Clementis in his verbis sententiam, ex prædictis est plusquam verosimile.

SECTIO QUARTA.

De Fide Tertulliani.

Tertullianus, fateor, agnoscit Filium ex Dei Patris substantia prolutum esse; tria tamen sunt quæ *Præsulis Cl.* Argumentum ex his verbis ductum, protinus enervant.

1º. Quod non intelligit eandem numero substantiam, sed tantum ejusdem generis, sive ejusdem speciei substantiam; quam solam unitatem Patres omnes intellexisse ô *πᾶν* Cudworthius contendit.

* “Deo, inquit, propriam substantiam, Spiritum **Apol.c.21.*
 “inscribimus, cui & sermo inest prænuntianti,
 “& ratio adsit disponenti, & virtus præsit perfici-
 “enti. Hunc ex Deo prolutum didicimus, & pro-
 “latione generatum, & idcirco Filium Dei &
 “Deum dictum ex unitate substantiæ: nam &
 “Deus Spiritus. Audi quomodo est Deus ex uni-
 tate substantiæ; nempe quia Spiritus est, prout Pater. Ita autem duo Angeli sunt unum substan-
 tiâ, & filius naturalis est unus cum patre, utpote
 qui specie eandem humanam naturam habeat. Id
 liquet ulterius ex his verbis, *ita de Spiritu Spiritus,*
& de Deo Deus, ut lumen de lumine accensum:
 Certum etenim est, id alterum numero lumen effi-
 cere. Cum ergo postea dicit, Filium esse modulo
alterum,

alterum, non numero, id respicit peculiarem ejus sententiam, quam in Appendice produximus, & hic commate sequente.

II.

* *Contr.*

Prax. c. 9,
26.

† *L. 3. c. 6.*

2°. Quod Patrem Filio substantia majorem constituit, immo eatenus majorem, quatenus tota substantia ejusdem portione major sit. * “ *Pater enim, inquit, tota substantia est; Filius vero derivatio totius, & portio; sicut ipse profetur dicens, Quia Pater major me est.* Alibi contra Marcionem, *Judeos Christum non nosse, ex iis quæ Marcion concessit, probat; nempe “ Non negans enim Filium & Spiritum, substantiam Creatoris esse; concedas, necesse est, eos qui Patrem non agnoverunt, nec Filium cognoscere potuisse per substantiæ conditionem; cujus si plenitudo intellecta non sit, multo magis portio, qua plenitudinis consors.* Hinc in *Apologia* loco prius allato, *Ita est, inquit, de Deo Deus, ut radius ex sole porrigitur, portio ex summa.* Respondet *Præsul Cl.* “ *dicta illa Tertulliani non esse ad vivum ressecanda, sed candide ex æquo & bono, attendendo nimirum ad mentem ac sententiam Auctoris alibi clarius & verbis propriis explicatam, accipienda sunt.* Esto: Quid clarius his verbis quæ libri primi contra *Marcionem* c. 3. sic se habent: “ *Deus, si non unus est, non est. Ergo & Deus unicus erit, non aliter unicus nisi summum magnum; nec aliter summum magnum, nisi parem non habens; nec aliter parem non habens, nisi unicus fuerit.* Duo ergo summa magna quomodo consistent, cum hoc sit summum magnum, par non habere; par autem non habere cum uni competat, in duobus esse nullo modo possit. Cum igitur in eodem opere hæc legimus, || *omnia sibi tradita esse dicit Filius à Patre; credas, si Creatoris est Christus, cujus omnia; qui non minori se tradidit omnia Filio Creator, quæ per eum condidit, per sermonem scilicet suum: hæc ex*

† *L. 4.*

c. 25.

ipso

ipso *traditionis* verbo, & ex tempore quando sunt tradita, nempe post Christi resurrectionem, non ad Filij naturam, sed ad auctoritatem à Patre ipsi traditam referenda esse perspicuum est. Porro suspicor legendum esse, *non minorans se, tradidit* &c. Cum dicit * Sermonem Deum *non rapinam existimasse parari Deo*, explicat ipse Septimius quando & quomodo *par* factus fuerit, nempe † *cum dixit Deus, fiat lux. Exinde eum parem sibi faciens, de quo procedendo Filius factus est primogenitus*: Quamquam, ut verum fatear, non *parem* ibi, sed *Patrem* legendum esse, existimo: *parem* enim non ibi ad Filium, sed ad Patrem referre, manifestum est. Cum dicit, † *Filium demonstrari suo jure Deum Omnipotentem*, verba immediate sequentia rem sic explicant; “qua Sermo Dei Omnipotentis, quaq; omnium accepit potestatem; *Altissimus* (dicatur) qua dexterâ Dei exaltatus, sicut *Petrus* in actis concionatur; *Donus virtutum*, quia omnia subiecta sunt illi à Patre, (i. e. jure,) non naturali, sed à Patre tradito, adeoq; suo ex ejusdem donatione. Cum deniq; dicit * Christus, *Ego & Pater unum sumus*, † *Cap. 22.* duos ostendit, quos *aquat, & jungit*; “hoc, inquit, non pertinet ad singularitatem, sed ad unitatem, ad similitudinem, ad conjunctionem, ad dilectionem Patris qui Filium diligit, & ad obsequium Filij qui voluntati Patris obsequitur”. Non ergo absolutam æqualitatem intelligit, sed talem quæ cum Filij obsequio erga Patrem consistit. Constat igitur hæc omnia bene consistere cum ijs verbis, in quibus Filium portionem Patris nuncupat, & Patrem Filio majorem agnoscit.

3°. Quod verbum hoc à Deo genitum, & Filium factum esse pronuntiat, non ab æterno, sed paulo antequam hunc mundum conditurus esset. “Tum enim, inquit, Sermonem ex se protulit, ac propriam illi personam ac substantiam attribuit. En verba sua luce conspicua! † Cum enim *Hermogenes* hoc argumento contendisset, materiam ab æterno

III.

† *Adv. Her-
mog. c. 3.*

* *De resur.
carn. c. 6.*

† *Contra
Prax. c. 7.*

2.

|| *Ibid.
c. 17.*

æterno extitisse, quia Deus semper Dominus fuit;
 non autem eum semper Dominum censerì potuisse,
 si non fuisset aliquid retro semper, cujus semper
 Dominus haberetur: Respondet *Tertullianus*; "Dei
 " nomen dicimus semper fuisse apud semetipsum,
 " & in semetipso; Dominum vero non semper;
 " diversa enim utriusq; conditio; Deus substantiæ
 " ipsius nomen, id est Divinitatis; Dominus vero
 " non substantiæ, sed potestatis; substantiam sem-
 " per fuisse cum nomine, quod est Deus; postea
 " Dominus, accedentis scilicet rei mentio. Nam
 " ex quo esse cœperunt in quæ potestas Domini
 " ageret, ex illo, per accessionem potestatis, &
 " factus & dictus est Dominus; quia & Pater
 " Deus est, & iudex Deus est; non tamen ideo
 " Pater, & iudex semper, quia Deus semper.
 " Nam nec Pater potuit esse ante Filium, nec iu-
 " dex ante delictum. *Fuit autem tempus cum &*
 " *delictum & Filius non fuit*, quod iudicem, &
 " qui Patrem Dominum faceret. Ubi hæc adno-
 " tat *Priorius*, " *Hoc in loco errorem cavendum omnes*
 " *facile agnoscent, nimirum Arianismum.* Notum
 " quippe est eorum verbum, ὃν ὅτι ἐκ ἡν, quæ voces
 " idem plane sonant. Capite 18°. contra *Hermo-*
 " *genem* probat, non fuisse materiam Deo ad mun-
 " dum condendum necessariam, " quia habuit secum
 " Sophiam suam. Ut enim necessariam sensit ad
 " opera mundi, statim eam condit, & generat in
 " semetipso. Dominus, inquit, *condidit me initium*
 " *viarum suarum ad opera sua.* Agnoscat igitur
 " *Hermogenes*, idcirco etiam Sophiam Dei natam
 " & conditam prædicari, ne quid innatum & in-
 " conditum præter solum Deum crederemus. Si
 " enim intra Dominum quod ex ipso & in ipso
 " fuit, sine initio non fuit, Sophia scilicet ipsius
 " exinde nata & condita, ex quo in sensu Dei ad
 " opera mundi disponenda cœpit agitari; multo
 " magis non capit sine initio quicquam fuisse.
 " quod

" quod *extra Dominum* fuerit. Si vero Sophia
 " eadem, Dei Sermo est, sensu Sophia, & fine quo
 " factum est nihil, sicut & dispositum sine Sophia;
 " quale est ut Filio Dei, Sermonem unigenito &
 " primogenito, aliquid fuerit, præter Patrem, an-
 " tiquius? & hoc modo utiq; generosius. Ubi *Am-
 bianas* ingenue agnoscit, " quædam in hoc Auctore,
 " sicut in alijs ejusdem ætatis, esse æqui boniq;
 " consulenda. Non adeo, inquit, perspicua in An-
 " tiquis, Verbi æternitas, ac divinitas. Deum enim
 " omnes dicunt, æternum quidem ambigunt, aut
 " ambigendi ansam porrigunt; adeo ut nihil mirum
 " sit, si, in re difficili, Patres *Nicana Synodo An-
 teriores*, minus dilucide locuti sint, & *Ario* ijs-
 " dem fere verbis, diverso tamen sensu, sint præfati.
 Hoc in duobus his locis *Septimium* fecisse lubens
 agnoscit his verbis: *Ecquid Arianus amplius?* Si-
 milia his ex libro * contra *Praxeam* antea adduxi, * *Cap. 5,*
 quibus hæc consona sunt, " ut primum Deus voluit 6, 7.
 " ea, quæ cum Sophia ratione & Sermonem dispo-
 " fuerat, intra se, in *substantias* & species suas
 " edere, ipsum primum protulit sermonem haben-
 " tem in se individuas suas, rationem, & Sophiam.--
 " Tunc igitur ipse sermo speciem & ornatum
 " suum sumit, sonum, & vocem, cum dicit Deus,
 " *Fiat lux*; hæc est nativitas perfecta sermonis,
 " dum *ex Deo procedit*, conditus ab eo primum
 " ad cogitatum in nomine Sophia, *Dominus con-
 didit me initium viarum*; dehinc generatus ad
 " effectum. Hæc sunt quæ † *Huetium* dicere indu- † *Origenian*
 cebant, *Tertullianum*, & alios plerosq; ex Antiquis- *l. 2. c. 2.*
 simis Doctoribus, *Nicana Synodo anterioribus*, *Ori-* *N. 25.*
genis imperitiam dicam, an impietatem, vel æ-
 quasse, vel superasse. *Petavium* itidem, eundem
Arianam Heresin impietate & absurditate superasse.
 De Trin. l. 1. c. 5. §. 2.

Post tot ingenuas Virorum doctissimorum confes-
 siones, *Tertullianum*, hac in re, Catholicum fuisse
 conten-

* *Adu. Her-
mog. c. 4.*

contendit *Præsul Cl.* Sed mirum est quas hic tenebras clarissimæ luci obducere conatur. Est enim, juxta *Septimum*, * *æternum id solum, quod est non natum, & sine initio.* Quis enim alius Dei census quam æternitas? quis alius æternitatis status quam semper fuisse, & futurum esse, ex prerogativa nullius initij? His ita positis, quid clarius his verbis, “ Et Pater Deus est, & Judex Deus; non tamen “ ideo Pater semper, quia Deus semper. Ubi manifesto paternitatem sempiternam Deo detrahit. Sequitur ratio, utriusq; æternitatem destruens, viz. *non Pater potuit esse ante Filium. Fuit autem æmpus cum Filius non fuit, qui Patrem Deum faceret.* Clarius adhuc; “ Sic & Dominus non ante “ ea quorum Dominus existeret, sed Dominus “ tantum futurus quandoq; sicut Pater (futurus “ quandoq;) per Filium. Ubi Filium ab æternitate secludit, eam propriam Deo Patri constituendo. Deniq; si hoc, inquit, sit Dei proprium, semper fuisse, & sine initio; solius Dei erit, cujus est proprium; & si alij adscribatur, jam non erit Dei proprium, sed commune cum eo cui adscribitur; Esse autem hoc Deo Patri proprium, probat ex his *D. Pauli* verbis, *Unus Deus Pater, ex quo omnia.*

† *Contra
Prax. c. 5.*

Respondet his *Præsul*, dolo malo uti *Septimum*, & Argumentis invalidis contra *Hermogenem* militare. Hoc autem non est respondere, sed convitiis hunc Patrem onerare, idq; renitente ipso *Septimo*, qui cum Argumentum in hoc ipsum protulisset ex mala versione cap. 1. com. 1º. in *Genesin*, *In principio Deus fecit sibi Filium*, ingenue fatetur † hoc firmum non esse; adeoq; fortius probandum esse ex ipsius Dei dispositione, qua fuit ante mundi constitutionem, adusq; Filij Generationem.

Pergit *Præsul* ostendere *Tertulliani* hoc Argumento utentis dolum, ex capite 18º. ejusdem libri, ubi hæc habet. “ Ut necessariam Sophiam sentit “ Deus ad opera mundi, statim eam condit & gene-
“ rat

" rat in semetipso. Dominus, inquit, condidit me
 " initium viarum suarum ad opera sua. Agnoscat
 " ergo Hermogenes, idcirco Sophiam Dei natam &
 " conditam prædicari, ne quid innatum & incon-
 " ditum præter solum Deum crederemus. Et reli-
 " qua ad hæc verba,--" quale est ut Filio Dei unigenito
 " & primogenito aliquid fuerit præter Patrem antiqui-
 " us. Exclamat hic Præsul, " Papæ! Quis Oedipus
 " nobis exponat hoc ænigma? illam Dei Sophiam
 " quæ intra ipsum Deum est, quæ ex ipso Deo
 " est, quæq; adeo in ipso Deo antea fuit, initium
 " aliquando habuisse. Sed non isti orationi Oedipo
 opus est conjectore. Clarum certe est Tertullianum
 asserere " Sophiam in Deo generatam & conditam
 " fuisse, eo quod ipse de se dicit, Deus me condi-
 " dit initium viarum suarum ad opera sua. Immo
 " idcirco Dei Sophiam natam & conditam prædi-
 " cari, ne quid innatum aut inconditum præter
 " solum Deum crederemus. Si enim intra
 " Dominum, quod in ipso & ex ipso fuit,
 " sine initio non fuit; quale est ut Filio Dei
 " sermone unigenito & primogenito, aliquid
 " fuerit præter Patrem antiquius! Quid autem
 clarius dici potuit adversus Præsulis sententiam?
 Nec minus liquet quid velit Septimius dicendo,
 Sophiam in Deo natam & conditam fuisse; nempe
 eam conditam fuisse ad cogitatum, non ad effectum,
 antequam quicquam extra Deum existeret; atq; ita
 conditam, ut cum ipso, juxta locum Proverbiorum
 allatum, esset; ab eo minime separata, aut egressa.
 Natus autem est sermo Dei ex ipso, quoniam ex
 Deo prolatus est; hunc enim, inquit, ex Deo pro-
 latum esse didicimus, & prolatione generatum, &
 idcirco Filium Dei, & Deum dictum. Porro de So-
 phia primo condita, & sermone postea prolato, cla-
 ra sunt hæc Septimij verba, cap. 45. adversus Her-
 mogenem: Prophetæ, & Apostoli tradunt primo So-
 phiam

*phiam conditam initium viarum ad opera ipsius; de-
hinc Sermone prolato, per quem omnia facta sunt.*

Facile esset idem ex verbis *Tertulliani* adversus *Praxeam* probare; sed ex jam dictis omnes *Præju-
lis* strophæ plane evertuntur.

V.

Fateor deniq; eundem in libro contra *Praxeam*, ab eodem jam *Montanista* scripto, quadam habere quæ *quorundam* sententiæ favere, primo saltem intuitu, videntur; plura tamen ibidem profert, quæ cum eadem ex *diametro* pugnant. Ad tria quæ ex hoc libro antea produxi, hæc adjicio.

* Cap. 4.

1°. * “ Monarchia, inquit, mea sententia non destruitur, adeo autem manet in suo statu, licet *Trinitas* inferatur, ut etiam restitui habeat Patri; siquidem *Apostolus* scribit de ultimo fine, cum tradiderit regnum Deo & Patri. Videmus igitur non obesse Monarchiæ Filium, etsi hodie apud Filium est; quia in suo statu apud Filium est, & cum suo statu restituetur Patri à Filio. Ita eam nemo hoc nomine destruet, si Filium admittat, cui & traditam eam à Patre, & à quo quandoq; restituendam Patri constat. Eiusdem vero essentiæ Deum, ejusdem numero essentiæ Deo, idem utriusq; regnum tribuere, idq; subijciendo ei omnia pro tempore, eundemq; eidem illud retribuere, non est ingenio *Septimij* dignum. Constatq; ex ijs quæ in locum hunc alibi annotavimus, Patres omnes *Post-Nicenos* huic *Septimij* sententiæ pleno ore reclamasse. Cum ergo hic idem dicit, Filium de substantia Patris deductum; alio id sensu, quam *Præsul* autumat, intelligendum illud esse necesse est, quod etiam verba immediate sequentia satis indicant.

2°. *Ante omnia*, inquit, *Deus erat solus, adusq; Filij generationem*. Quod Filij ab æterno generationem protinus excludit, adeoq; ejusdem æternam Deitatem; utpote qui idcirco Deus de Deo fuit, quia de Deo genitus.

3°. *Pro-*

3°. * Protulit, inquit, Deus sermonem, quemad- * Cap. 8.
modum etiam Paracletus docet, sicut Radix fruti-
cem, & fons fluvium, & sol radium: igitur secun-
dum horum exemplorum formam, profiteor me duos
dicere, Deum & Sermonem ejus. Nam & radix &
frutex due res sunt, sed conjunctæ; & fons & flu-
vius due species sunt, sed indivise; & sol & radi-
us due formæ sunt, sed coherentes. Ubi manifesto
profitetur Deum, & Sermonem ejus, duas res,
duas species, duas formas esse; ideoq; unius tantum
substantiæ esse, quoniam conjunctæ, indivisæ, co-
herentes. Una autem eademq; numero substantia,
nec sibi conjuncta, nec coherens dici potest; multo
minus duas res, duas species, duas formas, consti-
tuere. Et rursus: † “ Nam & radium solis seorsum † Cap. 13
“ solem vocabo; solem autem nominans, cujus est
“ radium, non statim & radium solem appellabo;
“ nam etsi soles duos non faciam, tamen & solem
“ & radium ejus tam duas res, & duas species
unius indivise substantiæ numerabo, quam Deum &
Sermonem ejus, quam Patrem & Filium. Ubi unam
tantum specie substantiam intelligere par est; una
enim numero substantia duas res non efficit.

Deniq; || ignorat, inquit, & ipse diem & horam || Cap. 26.
ultimam, soli Patri notam. Et alibi diem retributio- || Cap. 27.
nis vocat diem ultimum, & occultum, & soli Patri
notum. De Resur. carnis, c. 22. p. 338.

Locis ex Tertulliano prius allatis hæc adjicit
Presul Cl. Sect. IV. cap. II. p. 451. “ Tertullia-
“ nus libro de Pudicitia, cap. 21, agnoscit Trinita- 3.
“ tem unius Divinitatis, Patrem, Filium, & Spiri- 26.
“ tum Sanctum. Quibus verbis omnes tres per-
“ sonas Divinitatis naturâ prorsus æquales esse Ter-
“ tullianum significare voluisse constat.

Respondeo; librum hunc contra Ecclesiam scrip-
tum esse, & speciatim contra R. Pontificem, ex ca-
pite primo constat. Hinc ad hunc locum Rigaltius
hæc adnotat: Hæc adjecisse videtur in opprobrium

R. Pontificis, quasi de Trinitate cum Praxeas sentiret. Hæc igitur à Tertulliano dicta sunt, non ut fidem orthodoxam stabiliret, sed ut R. Pontifici hæreseos opprobrium imputaret.

B. 266.
Pergit ad hunc modum Præsul. " Sic enim ipse adversus Hermogenem, cap. 7. Neq; enim, " inquit, proximi erimus opinionibus nationum, quæ, " si quando coguntur Deum confiteri, tamen & alios " infra illum volunt. Divinitas autem gradum non " habet, utpote unica. (Hactenus Præsul, Tertulliano hæc adjiciente;) quæ si & in materia erit, ut proinde innata, & infecta, & æterna aderit utrobique, quia minor se nusquam poterit esse. Unde & idem in eodem libro, cap. 18. expresse docet, Deum ab æterno habuisse Sophiam suam, sibi coexistentem, tanquam non sibi subditam, non statu diversam. Ubi Sophiam, sive Filium Dei, æqualem & parem esse Deo, cujus est Sophia, aperte ex eo colligit, quod non statu ab ipso diverso, hoc est, ipsi *in* illa sit.

Respondeo; mirum esse Præsulem nos ad librum Septimij adversus Hermogenem remittere potuisse, ut inde Verbi Dei æternitatem & æqualitatem cum Patre ediscamus; in quo utrumque, verbis disertissimis & sæpius repetitis evertitur. Nihil esse ingenitum, innatum, æternum, nisi solum Patrem; nihil Patri par, aut æquale esse dicit, inculcat, ingeminat, & ex S. Scripturis passim probat; nec posse aliter fieri indicat, nisi duos Deos constituas, Deoque loquenti fidem renuncias. Æternitatem Filio, ex sententia Tertulliani, non posse competere, sectione tertia abunde probavimus. His adde, quod æternum Patrem esse probat ex prærogativa nullius initij, cap. 20; Habemus autem, inquit, illam initium agnoscere, quæ dicit, Dominus condidit me initium viarum suarum. Cap. 18, ingenitum & innatum Patrem esse dicit; Natum vero esse Sermone Dei ex his verbis probat; *Eruavit cor meum sermonem optimum.* Nec

Nec minus clare destruit æqualitatem naturæ inter Patrem & Filium, hoc Deo Patri proprium constituendo, cap. 4. quod unicus fit, nec parem habeat, nec æqualem. “ Si Deus est, inquit; uni-
 “ cum esse necesse est, ut unius fit; aut quid erit
 “ unicum & singulare, nisi cui nihil adæquabitur?
 “ quid principale, nisi quod super omnia, nisi
 “ quod ante omnia, & ex quo omnia? Hæc Deus
 “ solus habendo est; & solus habendo, unus est. Si
 “ & alius habuerit, *tot jam erunt Dei, quot habue-*
 “ *rint quæ Dei sunt.* Ita *Hermogenes* duos Deos
 “ infert: materiam parem Deo infert. Deum au-
 “ tem unum esse oportet, quia quod summum fit,
 “ Deus est: Summum autem non erit, nisi quod
 “ unicum fuerit: unicum autem esse non poterit,
 “ cui aliquid adæquabitur. Adæquabitur autem
 “ Deo materia, cum æterna censetur”. Utq; mit-
 tam ea quæ cap. 5, & 6, 11º. & 17º. occurrunt;
 cap. 18º. ad quod nos remittit *Præsul*, Pater Filio
 Dei antiquior & fortior agnoscitur. Et demum
sustinebit, inquit, *æquo animo Filius eam* (i. e. ma-
 teriam) *præponi sibi, quæ Patri adæquatur.*

Deniq; miserè torquet hæc verba *Tertulliani*,
 quæ hoc tantum indicant, Sophiam à Deo condi-
 tam, quam materiam nuncupat, non esse similem
 materiæ *Hermogenis*, utpote non sibi subditam, non
 statu diversam. Et capite 5. agnoscit, naturâ di-
 versa esse posse, quibus statûs eadem ratio fit.

SECTIO QUINTA.

De Fide Cypriani.

AD Cyprianum pervenimus, ex cujus Scriptis
 hæc in fidei *Homoousianæ* firmamentum coi-
 legit *Præsul Cl.*

I.

1°. “ Quod Testimoniorum l. 2. c. 5, 6. loca
 “ multa, in quibus summus Deus manifesto de-
 “ signatur, de Christo dici intelligit; Quibus ad-
 “ das, quod ejusdem libri cap. 9. ex professo pro-
 “ bare aggreditur, quod *homo & Deus Christus ex*
 “ *utroq; genere concretus, ut mediator esse inter nos*
 “ *& Patrem posset.* Quæ verba, inquit *Præsul Cl.*
 “ *manifesto significant Christum, quæ Deus, Deo Pa-*
 “ *tri; quæ homo, nobis pariter hominibus esse oia-*
 “ *non sive οὐσίων.*

Respondeo (1°.) Argumentari hic *Præsulem* à
 cap. (non 9°. sed) 10°. ex *Titulo* in margine loca-
 to; Quis autem fidem nobis dabit, hos titulos ab
 ipso *Cypriano* capitibus appositos fuisse? Suadet
 certe contrarium, quod ne unum, in integra hac
 sectione, testimonium occurrit, quod huic *Titulo*
 respondeat; nulla siquidem in ea de Christo me-
 diatore fit mentio. His adde, quod si Christus,
 quæ Deus, Deo Patri οὐσίων & esset; juxta *Eusebium*
 * sibi ipsi mediator esset, & hoc officio functus esset,
 ut sibi hominem conciliaret. Ubi enim est essen-
 tiæ unitas individua, ne fieri quidem potest, ut
 unius personæ sit aliquis mediator, qui alterius non
 fit. Deniq; si Christus, quæ Deus, est tantum
 Patri οὐσίων &, eo modo quæ homo est nobis οὐσίων
 & οὐσίων &, constat eundem non esse Deo Patri οὐ-
 σίων: Certum etenim est, Christum eandem no-
 biscum naturam minime habuisse, sed numero di-
 versam.

Respondeo 2°. sectionem quintam in eo protinus
 impendi, ut probaret *Cyprianus* Christum & *Ang-*
elum & Deum dici; quo argumento Patres multi
Ante-Nicani contendebant, *Christum cum Patre*
eundem numero Deum non esse. Absurdum quippe
 illis visum est, Deum summum *Angelum* appellari.
 Sectione sexta duo sunt quæ perspicue ostendunt
 Christum, juxta *Cyprianum*, esse alterum à Patre
 Deum: Est enim ibi Deus propter unctionem à
 Patre

* Contra
Marcell.
 l. 1. p. 2.

Patre acceptam, juxta hæc *Psalmiste* verba, *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo exaltationis.* Ex hoc enim loco probat *Justinus*, Christum esse alterum à Patre Deum.

3°. Est Deus eo modo quo alij Dij dicuntur, licet superiori gradu; & quia à Patre *sanctificatus est, & missus in mundum*, juxta hæc ibidem verba, *Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos discernens; & iterum illic, ego dixi, Dij estis, & Filij Altissimi omnes.* “ Quod si justii qui fuerint, & præceptis divinis obtemperaverint, Dij dici possunt, quanto magis Christus Dei Filius? (Deus Dei Filius *al.*) Sic ipse in Evangelio *per Johannem*: “ Nonne scriptum est in lege, quoniam Ego dixi, Dij estis? Si illos dixit Deos ad quos verbum Dei factum est, & non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, quoniam blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum? Vide ex his verbis *Novatianum* colligentem, Filium Patre minorem esse, cap. 22.

2. Pergit *Præsul* ad hunc modum: “ Illustris vero est locus in libro * de Idolorum vanitate, in quo *Cyprianus* de sermone & Filio Dei sic loquitur: “ Hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia ejus, & gloria; hic in virginem illabatur, carnem Spiritu Sancto cooperante induitur, Deus cum homine miscetur; hic Deus noster, hic Christus est. II. * *Ed. Cxiii.* p. 15.

Respondeo; Christum esse Christianorum Deum, Patres fere omnes *Ante-Nicæni* libere, cum *Cypriano*, agnoscunt; eundem vero esse Summum Deum, *Cyprianus* ipse, post multos alios, satis aperte hic negat. Paragrapho enim præcedente sic loquitur:

† “ Unus igitur omnium Dominus est; neque enim illa substantia potest habere consortem, cum sola omnem teneat potestatem. Deo, qui solus est, Deus vocabulum totum est; ergo unus est, & † p. 14.

|| *Ibid.*
p. 15.

* P. 143.

† L. 3.
c. 21.
p. 249.

|| L. 4.
c. 59.

“ ubiq; totus diffusus est. Post quam descriptionem *διακρινόντι* Dei Patris, sequuntur hæc verba de Filio Dei à Patre *misso*; Est autem missus, juxta Patres *Ante Nicenos*, alius à mittente: immo || hic, inquit, Christus est, *qui mediator duorum, hominem induit, quem perducatur ad Patrem: quod homo est, Christus esse voluit, ut & homo possit esse quod Christus est. Quod est Christus, erimus Christiani, si Christum fuerimus imitati.* Et libro de oratione Dominica: * *Quanta est Domini indulgentia, quanta circa nos dignationis ejus & bonitatis ubertas, qui sic nos voluerit orationem celebrare in conspectu Dei, ut Deum Patrem vocemus? Et ut est Christus Dei Filius, sic & nos Dei Filij nuncupemur.* Ubi Cyprianus, constituendo Christum mediatorem qui nos perducatur ad Patrem, satis ostendit, ex Veterum sententia, eum non esse eundem essentia individuali cum Patre Deum; alioquin, ut ab Eusebio didicimus, sibi ipsi Mediator esset. 2º. Cum dicit, *quod Homo est, Christus esse voluit, ut & homo esse possit quod Christus est*, utitur Argumento Patribus *Ante-Nicanis* familiari, quo Christum Deum esse debuisse dicunt, ut homines essent Dij, & Filij Dei. Ita † *Irenæus*; “ *Propter hoc, Verbum Dei, homo: & qui Filius Dei est, Filius hominis factus est, commixtus Verbo Dei, ἵνα ὁ ἄνθρωπος τὸν λόγον χωρήσῃ, καὶ τὴν υἰοθεσίαν λαβὼν, υἱὸς γίνῃται θεῶ, ut Homo, Verbum capiens, & adoptionem recipiens, Filius Dei fiat.* Et rursus: || *Quomodo Ebionitæ possunt salvari, nisi Deus est qui salutem illorum super terram operatus est; ἢ πῶς ἄνθρωπος χωρήσει εἰς θεόν, εἰ μὴ ὁ υἱὸς ἐχωρήσῃ εἰς ἄνθρωπον, aut quomodo homo transiet in Deum, si non Deus transisset in hominem?*

III. 3º. Argumentum ex eo ducit *Præsul Cl.* quod * P. 148. Ep. 62. ad *Cecilianum*, * Cyprianus Christum vocat *Dominum & Deum nostrum.*

Respon-

Respondeo; idem facere non tantum quosdam ex Patribus *Ante-Nicenis*, qui Christum alium, diversum, secundum à Deo Patre Deum, & Dominum constituunt; sed idem *Arianis* & *Semi-Arianis* sapius in confesso est. His adde, quod in eadem Epistola, idem Jesus Christus, † *Dominus* & † P. 155: *Deus noster, ipse est summus Sacerdos Dei Patris, & Sacrificium Patri seipsum primus obtulit. Sacerdos autem Dei Patris, juxta Eusebium, non potest esse idem essentia cum Deo Patre: sic enim sibi ipsi seipsum sacrificium obtulisset. Pergit Præsul.*

4°. In Epistola ad *Jubaianum* de Hæreticis baptizandis, probat Hæreticorum baptismum invalidum esse hoc Argumento: “ Si baptizari quis apud Hæreticos potuit, utiq; & remissionem peccatorum consequi potuit. Si peccatorum remissionem consecutus est, & sanctificatus est & Templum Dei factus est. Quæro, cujus Dei? si Creatoris; non potuit, qui in eum non credidit. Si Christi; nec hujus fieri potest Templum, qui negat Deum Christum. Si Spiritus Sancti; cum *tres unum sunt*, quomodo Spiritus Sanctus placatus ei esse potest, qui aut Patris aut Filij inimicus est? Ubi vides Spiritum Sanctum perinde ac Patrem, & Filium, diserte Deum dici. Ita Præsul.

IV.

132

Respondeo; his non obstantibus, *Cyprianus*, in eadem Epistola, Patrem solum verum Deum esse pronuntiat; & Patris & Filij cognitionem, esse duorum cognitionem, quorum unus mittit, alius missus est; unus ante cognoscendus est, alter post ipsum. En verba clarissima: * “ Duorum autem esse cog-

* P. 205:

“ nitionem quæ silvet, idem ipse manifestat, dicens, *hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum & verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Cum ergo ex ipsius Christi prædicatione, Pater ante cognoscendus est qui misit, tunc deinde Christus qui missus est; non potuit esse spes salutis nisi duobus cognitis”. His adde, quod pa-

gina

gina sequenti Christum à Deo Patre verbis essentia identitatem clare tollentibus distinguit; Qui enim Patrem blasphematur, in eum blasphematur "quem Christus Dominum & Deum suum dixerit; à quo Patre ipsam potestatem quàm baptizatur, & Sanctificationem Christus acceperit; quem majorem dixerit, à quo clarificari petierit, "cujus voluntatem usque ad obsequium bibendi calicis, & subeunde mortis impleverit. Summus autem Deus majorem agnoscere non potest; à nemine potestatem, sanctificationem, clarificationem accipit, nec alterius voluntati obsequium præstat. Ita Veres.

V.

Ex eo Argumentum ducit *Præsul* Cl. quod idem *Cyprianus* in eadem Epistola probat, baptismum in in solo Jesu Christi nomine collatum nihil efficere; eo quod ipse Christus gentes baptizari jubeat in plena & adunata Trinitate. "Ubi per plenam & adunatam Trinitatem manifestum est, inquit "Præsul, tres personas, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, tanquam omnes in una divinitate subsistentes, designari.

Respondeo; Baptismum in plena & adunata Trinitate conceptum in his verbis, non aliud indicare quam Baptisma, non Christi solius, sed integræ Trinitatis mentione facta, perficiendum esse. Obtinuit nempe ante *Cypriani* tempora objectio ex praxi Apostolica desumpta, Baptismum in solius Christi, aut Jesu nomine exhibitum, esse validum, partim quod Actus Apostolorum Baptismum eo solo nomine præstitum fuisse testantur, partim quod D. Paulus Corinthios in nomine solius Christi tinctos fuisse indicat, idemque de alijs Christianis innuit ad Rom. 6. 3. & Gal. 3. 27. Huic objectioni respondet *Irenæus*; "in Christi nomine intelligendum esse integram Trinitatem, Patrem scilicet "qui ungit, Christum qui unctus est, & Spiritum Sanctum quo unctus est. Hæc autem solutio, quam

quam etiam *Basilius & Ambrosius* amplexi sunt, *Cypriano* non placuit, utpote quæ *Stephani* sententiæ magis faveret quam suæ. Postulat ergo ut Baptismus exhiberetur verbis conceptis Christi, jubentis gentes baptizari in nominibus integræ Trinitatis, plene & adunate recitatis, non autem involute & latenter sub *Christi* solius nomine comprehensis.

Iis quæ obiter responsione ad *Præsulis* Cl. Argumenta adduximus, hoc unum addo. quod quater ad minimum Patrem *solum & verum Deum* pronuntiat. Nempe * libro de oratione Dominica, ubi hæc * P. 151: verba legimus; “ Dei sermo, Dominus noster *Jesus Christus*—præceptorum suorum fecit grande
“ compendium, ut in disciplina cœlesti discantium
“ memoria non laboraret; sed quod esset *simplici*
“ *fidei necessarium*, velociter disceret, dicens, *Hec est vita æterna, ut cognoscant te solum & verum Deum. & quem misisti Jesum Christum.* Et libro † P. 172: de exhortatione Martyrij; Dominus in Evangelio commemorationem facit primi & secundi præcepti, dicens, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est; & diliges Dominum Deum tuum toto corde tuo, &c. Et iterum; *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum & verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Et deniq; * Epistola ad *Demetrianum*; Deum, inquit, vel sero cognoscite, quia *Christus* adveniens hoc admonet & docet, dicens, *Hæc autem est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* His adde locum prius laudatum ex Epistola ad *Jubaianum*, p. 205. * P. 195:

Quod demum æternam Christi generationem adstruere conatur *Præsul* Cl. ex eo, quod || *Cyprianus* || Testim. l. 2. N. 6: inter Testimoniorum congeriem hoc unum exhibet; *Ego sum Alpha & Omega, initium & finis*, Apoc. 21. 6.

Respondeo 1º. nullum ex locis in hac sectione allatis certum de *Cypriani* sententia judicium fieri posse:

VL

VII

posse; alioquin ex locis hisce facile esset probare, *Christum* habere alium super se Deum, à quo oleo exaltationis fit unctus, ex verbis è *Psalmo* 45. citatis; atq; ex eo certe probari *Christum* esse Deum, “*quod Deus stetit in Synagogâ Deorum, in medio Deos discernens; & adjecit, Ego dixi, Dij estis.*

2°. Ultra viginti loca hic adducit *Cyprianus*, quorum ne unum, hoc seposito, *Christi* æternam generationem, vel in speciem probat; quod certum indicium est, *Cyprianum* hunc locum ad æternam *Christi* generationem probandam neutiquam adduxisse; sed, prout *Titulus* hic docet, ut *Deum* esse *Christum* ostenderet. Deniq; sectione hujus libri prima, eodem ex loco contendit *Christum* esse primogenitum, & ipsam Dei sapientiam, per quem omnia fecit: hoc autem probat non tantum ex his *Apocalypseos* verbis, sed ex *Proverbiorum* cap. 8. com. 22. *Dominus condidit me initium viarum suarum in opera sua.* Unde *Cypriani* Magister sic infert; *Habemus illam initium agnoscere, quæ dicit, Dominus condidit me initium viarum suarum.* Hoc insuper probat ex *Ecclus.* c. 24. ubi *Sapientia* inducit Deum ipsam *ἐξ ἀρχῆς*, utpote qui *præ sæculo* *ἀπὸ ἀρχῆς* *ἐκ ποτὶ* me ab initio creavit me; An vero hinc colligere liceat sapientiam, ex *Cypriani* sententia, inter Creaturas recensendam esse?

SECTIO SEXTA.

De Fide Novatiani.

B: 134.
L

AD *Novatianum* tandem pervenimus, cujus de *Trinitate* Volumen *Hereseos* librum appellat *Hieronymus*. Reprehensibiliter, quantum ad *Veritatem Fidei* nostræ pertinet, cum scriptum fatetur, in

in Apologia pro Origene, * *Ruffinus*. Esse autem F. 79.
 Fidei *Nicanæ*, in doctrina saltem de Dei Filio, con-
 sonam existimat *Preful Cl.* & Christi divinitatem
 his verbis adstruere. “ Si homo tantummodo
 “ Christus, quomodo dicit, *Ex Deo prodij &*
 “ *veni*, cum constet hominem à Deo factum esse,
 “ non ex Deo processisse? Ex Deo autem homo
 “ quomodo non processit, sic Dei Verbum processit;
 “ Deus ergo processit ex Deo, dum qui processit
 “ Deus Sermo est, qui processit ex Deo.

Respondeo; probare hæc Christum Deum esse;
 quod ipsi *Ariani* non negant; esse vero ipsum eun-
 dem numero cum Patre Deum, ob eandem nume-
 ricam essentiam eidem communicatam, non pro-
 bant. Christus etenim ipse se dicit ex *Patre pro-*
diisse, & in mundum venisse. Et Joh. 16. 28. ἰϋῆλ-
 λον πατρὶ τὸ πατεῖν processi à Patre. Nec tamen ex
 verbis his recte colligitur eum Deum fuisse, multo
 minus eundem numero cum Patre Deum. Deus
 enim haud dubio fuit, longe antequam in mundum
 à cœlo venisset. *Justinus* sapius agnoscit Christum
 esse à Deo genitum, adeoq; Deum; & tamen al-
 terum à Genitore Deum eundem pronuntiat. Ob
 eandem rationem *Eusebius* ejus Deitatem agnoscit,
 & tamen Patrem & Filium *ὁμοτέτυκα* esse dicit,
 ijsq; duas naturas & essentias tribuit; idemq; ab
 alijs Patribus *Ante-Nicanis* factum esse supra vidi-
 mus; atq; hoc sensu *Novatianum* intelligendum
 esse suadent ea quæ capite tertio præmittit, tan-
 quam clavem omnium quæ postea dicenda essent:
 Nempe † “ ipsum (Patrem) esse Deum de quo
 “ *Apostolus* loquitur his verbis, *Regi immortalī, in-*
 “ *visibili, soli Deo, honor, & gloria:* Et iterum,
 “ *Quoniam ex ipso, & per ipsum omnia:* nam &
 “ imperio ejus omnia, ut ex ipso fint, & verbo ejus
 “ digesta, ut per ipsum fint, quem solum merito
 “ bonum pronuntiat Dominus.---Ideo & unus pro-
 “ nuntiatus est, dum parem non habet. Deus
 “ enim

† Cap. 3, 4.

“ enim quicquid esse potest, quod Deus est, sum-
 “ mum sit necesse est; summum autem quicquid
 “ est, ita demum summum esse oportet, dum *ex-*
 “ *tra comparem* est, & ideo solum & unum sit
 “ necesse est, cui conferri nihil potest, dum *parem*
 “ *non habet*. Et capite nono; “ Regula Veritatis
 “ docet nos credere, post Patrem etiam in Filium
 “ Dei, Dominum nostrum Jesum, Dominum De-
 “ um nostrum, sed Dei Filium, *hujus Dei qui &*
 “ *unus & solus est*, conditor scilicet rerum omni-
 “ um. Et capite 17°. merito in forma pronuntia-
 “ tus est Dei, dum & ipse super omnia, & omnis
 “ creaturæ divinam obtinens potestatem, & Deus
 “ est exemplo Patris; hoc ipsum tamen ex Patre
 “ proprio consecutus, ut omnium & Deus esset, &
 “ Dominus esset, & Deus ad formam Dei Patris
 “ ex ipso genitus, atq; prolatus. Hic ergo quam-
 “ vis esset in forma Dei, non est rapinam arbitra-
 “ tus æqualem se Deo esse. Quamvis enim se ex
 “ Deo Patre Deum esse meminisset, nunquam se
 “ Deo Patri aut comparavit aut contulit, memor
 “ se esse ex suo Patre, & hoc ipsum quod est, ha-
 “ bere se, quia Pater dedisset. Inde deniq; & ante
 “ carnis assumptionem, sed & post assumptionem
 “ corporis, post ipsam præterea resurrectionem,
 “ omnem Patri in omnibus obedientiam præstitit,
 “ pariter & præstat. Ex quo probatur nunquam
 “ arbitratum illum esse rapinam quandam Divini-
 “ tatem, ut *æquaret se Deo Patri*; quin immo
 “ contra, omni ipsius imperio & voluntati obedi-
 “ ens, atq; subjectus; ut formam servi susciperet,
 “ contentus fuit. Et capite 24. cum verba hæc
 Christi citasset, *hæc est vita æterna, ut sciant te*
unum & verum Deum, & quem misisti Jesum
Christum: “ Si, inquit, noluisse se etiam Deum
 “ intelligi, cur addidit, *& quem misisti Jesum*
 “ *Christum*? Est ergo credendum secundum (Regu-
 “ lam) præscriptam, in Dominum *unum verum*
 Deum,

“Deum, & in eum quem misit Iesum Christum consequenter; qui se nequaquam Patri junxisset, nisi se “Deum quoque; intelligi vellet. Est ergo Christus Deus, sed non Deus summus: Is enim unus, & solus est, qui non habet parem, nec comparem, & cui conferri nihil potest, dum parem non habet. Ex ipso est, sed ideo ejusdem imperio subjicitur; nam & imperio ejus omnia, ut ex ipso sint. Est Deus, sed post Patrem, qui & unus, & solus, & conditor rerum omnium est. Est Deus ex Deo Patre genitus & prolatus, nec tamen Deo Patri æqualis; nunquam enim se Deo Patri aut comparavit, aut contulit. Sed etiam ante carnis assumptionem, Patri in omnibus obedientiam præstitit. Ex quo probatur nunquam arbitratum illum esse rapinam quandam Divinitatem, ut exæquaret se Deo Patri: Quin immo contra, omni ipsius imperio & voluntati obediens fuit, atque subiectus. Est denique Deus, ita tamen ut ex Christi regula credendum sit Patrem esse unum & verum Deum; Christum vero esse Deum ab ipso missum; missus autem non fuit Pater, ne Pater alteri Deo (sit) subditus, dum mittitur, cap. 22.

Est igitur capite undecimo Novatianum probasse, Christum proinde Deo Patri ὁμοούσιον esse quia ex Deo est, atque ὁμοούσιος est nobis hominibus quia ex hominibus est: certum tamen est Christum eandem numero cum alijs hominibus naturam minime habuisse; non ergo ex his sequitur, eum eandem numero divinam essentiam cum Deo Patre habuisse.

Citat denique Præsul Cl. ex capite 23. hæc verba; “Si homo tantummodo Christus, quomodo ait, “Ego & Pater unum sumus? quomodo enim Ego “& Pater unum sumus, si non & Deus est & Filius; qui idcirco Deus potest dici, dum ex ipso est, & dum Filius ejus est, & dum ex ipso nascitur, dum ex ipso processisse reperitur. Audi jam ex ipso Novatiano, quomodo Filius Dei fuit.
Nempe

nempe capite 22°. hunc Filium Dei fuisse dicit,
 “ quem Pater sanctificavit, & misit in mundum.
 “ Dum ergo, inquit, à Patre Sanctificationem
 “ accepit, Patre minor est. Minor autem Patre
 “ est consequenter, sed Filius. Pater enim si fuisset,
 “ Sanctificationem dedisset, non accepisset. Et
 “ nunc autem profitendo Sanctificationem se accepisse
 “ à Patre; hoc ipso quo Patre se minorem,
 “ accipiendo ab ipso Sanctificationem, probat; Filium
 “ esse, non Patrem, monstravit. Porro capite
 “ præcedente; “ Scriptura, inquit, divina ubiq;
 “ ostendit illum ex Patre natum, qui obedierit
 “ semper Patri, & obediat; semper habentem rerum
 “ omnium potestatem, sed quâ traditam, sed
 “ quâ concessam, sed quâ à Patre proprio suo indultam.
 “ Quid enim tam evidens potest esse,
 “ hunc non Patrem esse, sed Filium, quam quod
 “ obediens Patri Deo proponitur? Et capite sequenti
 ita Deus esse dicitur, ut, eo non obstante, Patrem
 unum verum Deum esse credendum sit. Hæc igitur
 verba, *quomodo Ego & Pater unum sumus, si non & Deus est & Filius*, non probant eum unius
 numericæ essentia cum Patre esse. Id enim negat
Novatianus his verbis, in quibus objectioni *Sabellianorum*
 ex hoc loco desumptæ responsum exhibet.

* Ibid. * “ Unum enim neutraliter positum, societatis concordiam,
 “ non unitatem personæ sonat. Unum
 “ enim, non Unus dicitur; quoniam nec *ad numerum*
 “ refertur, sed ad societatem alterius exprimitur.
 † Cap. 22. “ Deniq; adjicit, *sumus*, non † *sum*; ut
 “ ostenderet per hoc quod dixit *sumus*, & Pater,
 “ duas personas. *Unum* autem quod ait, ad concordiam,
 “ & eandem sententiam, & ad ipsam charitatis societatem
 “ pertinet; ut merito unum sit Pater & Filius, per concordiam,
 “ per amorem, & per dilectionem. Et quoniam ex Patre est,
 “ quicquid illud est, Filius est. Deniq; novit hanc
 “ concordia unitatem & *Apostolus*, cum personarum

“ sonarum distinctione tamen. Nam cum ad *Co-*
 “ *rinthios* scriberet; *Ego*, inquit, *plantavi*, *Apollo*
 “ *rigavit*, sed *Deus incrementum dedit*: qui autem
 “ *plantat*, & qui *rigat*, *unum sunt*. Quis autem
 “ non intelligat alterum *Paulum*, alterum *Apollo*
 “ esse, non eundem atq; ipsum *Apollo* pariter &
 “ *Paulum*? Deniq; & diversa unius cujusq; officia
 “ sunt prolata. Alter enim qui plantat, & alter qui
 “ rigat. Hos tamen duos, non quod unus sit, sed
 “ quod unum sint, proposuit *Apostolus Paulus*, ut
 “ alter quidem sit & *Apollos*, alter vero *Paulus*;
 “ quantum ad personarum distinctionem pertinet,
 “ unum ambo sint. Nam quando duorum una
 “ sententia est, veritas una est, fides una est, una
 “ atq; eadem religio est, unus etiam Dei timor;
 “ unum sunt, etiamsi duo sunt; ipsum sunt, dum
 “ ipsum sapiunt. Etenim quos personæ ratio invi-
 “ cem dividit, eosdem rursus invicem Religionis
 “ ratio conducit. Et quamvis idem atq; ipse non
 “ sunt; dum idem sapiunt, ipsum sunt; & quum
 “ duo sint, unum sunt, habentes in fide Societatem,
 “ etiamsi gerant in personis diversitatem. Ubi no-
 “ tandum 1°. *Pamelij* monitum; nempe “ in hoc lo-
 “ co non satis accurate scribere *Novatianum* ait,
 “ quod nullam essentia Patris & Filij communio-
 “ nem adferat, sed exemplum ab *Apostolo* unitati
 “ essentia veluti contrarium; in quo certe halluci-
 “ natum fuisse Auctorem non vereor dicere, quum
 “ postea *Ecclesia* in diversis *Concilijs* diversum desi-
 “ niverit. Et tamen constat Patres *Ante-Nicanos*
 haud paucos in hoc cum *Novatiano* sensu conspi-
 rasse; nimirum *Iustinum*, qui Filium alterum nu-
 mero à Patre Deum constituit, unum autem consensu;
Origenem, qui Patrem & Filium esse dicit *ὁμο-
 ὡς ὁμοῦς, ἐν ᾧ ὁμονοία, καὶ συμφωνία, καὶ τῇ ταυτί-
 τητι βουλῆματι*, res duas substantia, unum vero con-
 sensu, & concordia mentis, & voluntatis identitate,

* Dogm.
Eccles. l. 3.
c. 19.

qua^t una voluntas causa erat Filio Dei dicendi, Ego
& Pater unum sumus: Lactantium dicentem Patrem
& Filium unum dici Deum, quia *unanimis inco-*
lunt mundum: * Eusebium deniq; pronuntiantem,
Patrem & Filium unum esse ὁ πατὴρ καὶ υἱὸς ὁμοούσιον, ἀλλὰ ἕνα
τὸν καὶ ἐκείνῳ τῆς δόξης, non quoad substantiam, sed jux-
ta communionem glorie; quam etiam discipulis ejus
impertiet, τῶν αὐτῆς ἐνώσεως ejusdem unitatis eos
participes faciens, juxta hac Concilij Antiocheni
placita, Patrem nempe, & Filium, & Spiritum, ὁ
πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ πνεῦμα ἅγιον, τὸ ὁμοούσιον ἕν, esse substantia tria,
consensu autem unum. Non mirum est ergo No-
vatianum ex hac societatis, concordiae, amoris, &
unius voluntatis unione, Filium Dei unum cum
Patre contendisse, cum Patres hi omnes qui Filium
unum cum Patre eodem sensu proposuissent,
Christum nihilominus alium Deum esse continuo
agnoscebant. Porro hinc constat quo sensu Nova-
titanus Patrem & Filium *duas personas* esse dicit,
nempe non eo sensu quo personalitas significat tan-
tum distinctionem personarum in eadem numero
essentia conjunctarum, sed eo sensu quo *Apollos &*
Paulus personis distinguuntur.

III. Deniq; omnem obstinationem expugnant, & con-
sensum non tam postulant, quam extorquent, ea quæ
in capite 30º. & 31º. continentur; ubi ex professo
id agit, ut conciliet loca illa multiplicia, in quibus
Deus unus & solus nuncupatur, cum ijs in quibus
Christus Deus pariter appellatur, idq; ita ut nemo
illinc id Christianis merito imputaret, quod duos Deos
agnoscerent. Rem autem ad hunc modum explicat.
“ Est ergo Deus Pater, omnium conditor &
“ Creator, solus originem nesciens, invisibilis,
“ immensus, immortalis, aternus, unus Deus, cu-

* Ὅμοιο ἢ ὁμοούσιον αἰπὸν ἢ τὸ δέχεν τὸν υἱόν, ἐπὶ αὐτῷ
κατὰ τὴν ἐκείνου. Orig. Comm. in Joh. p. 227.

" *jus magnitudini, neq; majestati, neq; virtuti quic-*
 " *quam non dixerim præferri, sed nec comparari po-*
 " *test;* ex quo, quando ipse voluit, Sermo Filius
 " natus est. Deus itaq; procedens ex Deo, secun-
 " dam personam efficiens, sed non eripiens illud
 " Patri quod unus est Deus. Si enim natus non
 " fuisset, innatus comparatus cum eo qui esset in-
 " natus, *æquatione* in utroq; ostensa, duos faceret
 " innatos, & ideo duos faceret Deos: Si non geni-
 " tus esset, collatus cum eo qui genitus non esset,
 " & *æquales* inventi, duos Deos merito reddidissent
 " non geniti, atq; ideo duos Christus reddidisset
 " Deos: Si sine origine esset, ut Pater inventus, &
 " ipse principium omnium, ut Pater; duo faciens
 " principia, duos nobis ostendisset consequenter &
 " Deos: Si invisibilis fuisset, cum invisibili colla-
 " tus, par expressus, duos invisibiles ostendisset,
 " & ideo duos probasset & Deos: Si incomprehen-
 " sibilis, si & cætera quæcunq; sunt Patris, merito
 " dicimus duorum Deorum quam ipsi confingunt,
 " controversiam fuscitasset. Nunc autem, quicquid
 " est, non ex se est, quia nec innatus, sed ex Patre
 " est. Patri suo originem suam debens, discordiam
 " Divinitatis de numero duorum Deorum facere
 " non potuit, qm̄ ex illo, *qui est unus Deus*, origi-
 " nem nascendo contraxit; quo genere dum & uni-
 " genitus & primogenitus est, ex illo est qui ori-
 " genem non habet, unus est omnium rerum &
 " principium & caput. Idcirco unum Deum asse-
 " ruit: Filius autem nihil ex arbitrio suo gerit, nec
 " ex consilio suo facit, nec à se venit; sed imperijs
 " paternis omnibus, & præceptis obedit, ut quam-
 " vis probet illum Nativitas Filium, tamen mori-
 " gera obedientia asserat ipsum paternæ voluntatis,
 " ex quo est, ministrum. Ita dum se Patri in om-
 " nibus obtemperantem reddit, quamvis sit & Deus,
 " unum tamen Deum Patrem (esse) de obedientia
 " sua ostendit, ex quo & originem traxit. Est

“ ergo Deus, sed in hoc ipsum genitus, ut esset
 “ Deus; est & Dominus, sed in hoc ipsum ex Pa-
 “ tre, ut esset Dominus:--cujus sic Divinitas tradi-
 “ tur, ut non aut dissonantia, aut inæqualitate
 “ (l. *æqualitate*, quod sensus postulat,) Divinitatis
 “ duos Deos reddidisse videatur. Subjectis enim ei
 “ quasi Filio omnibus rebus à Patre, dum ipse
 “ cum his quæ illi subjecta sunt, Patri suo subji-
 “ tur, Patris quidem sui Filius probatur; cætero-
 “ rum autem & Dominus & Deus esse reperitur;
 “ Ex quo dum huic, qui est Deus, omnia subjecta
 “ traduntur, & cuncta sibi subjecta Filius accepta
 “ refert Patri, totam divinitatis auctoritatem rursus
 “ Patri remittit: Unus Deus ostenditur verus, &
 “ æternus Pater. Hæc autem sua luce ita splendent,
 “ & integram hanc controversiam tam plane dirimunt,
 “ ut aliquid his ultra adjicere, esset soli lucem fœne-
 “ rari. Post hæc quæ tam perspicue Patrem Deum
 “ solum, unum nuncupant, (cap. 3.) cui nihil conferri
 “ potest, dum parem nec habeat, nec comparem;
 “ Filiumq; Deum talem prædicant, qui nunquam
 “ Patri se comparavit aut contulit, nec unquam *arbi-*
 “ *tratus est rapinam quandam Divinitatem, ut æqua-*
 “ *ret se Patri;* & deniq; * quæ docent hunc Deum
 “ Filium idcirco duos Deos non introduxisse, quia
 “ nec par, nec æqualis inventus est illi Patri, cujus
 “ magnitudini, majestati, potestati nihil comparari
 “ potest: Quis expectasset *Præsulem* dicentem,
 “ † Ad ipsam Divinam naturam quod attinet,
 “ unum esse Patrem & Filium *Novatianus* diserte
 “ docet. Quippe cap. 23. illa Domini nostri ver-
 “ ba ad Judæos explicans, *Ego & Pater unum su-*
 “ *mus*, sic scribit: ita quod ad crimen blasphemiae
 “ pertinet, Filium se, non Patrem dicit; quod ve-
 “ ro ad Divinitatem spectat ipsius, *Ego & Pater*
 “ *unum sumus* dicendo, Filium se esse & Deum
 “ probavit: Deus autem sic, ut Filius sit, non Pa-
 “ ter.” Hinc enim multum abest, ut Divinitatem
 “ veram

Whit. Tr.
 p. 67.

B: 262.

* Cap. 24.

† §. 4. c. 2.

2. 452.

veram paternæ æqualem Filio *Novatianus* adscripserit; præsertim cum capite immediate præcedenti *Novatianus* agnoscit, “ Dominum distinctionem
 “ posuisse in ratione reddenda, quomodo se Deum
 “ dixisset: Dum (enim) accipit sanctificationem à
 “ Patre, minor Patre est: minor autem Patre consequenter est, sed Filius. --- Missum præterea se
 “ esse dicit, --- missus autem non fuit Pater, ne Pater
 “ alteri Deo subditus, dum mittitur, probaretur. Hæc ergo, ex sententia *Novatiani*, est distinctio
 quam Dominus noster hoc in loco posuit inter se,
 & Deum Patrem; nempe quod Filius sit Deus Patre minor, & alteri Deo subditus. *Vide quæ supra diximus, §. 1, & 2.*

Observandum est deniq; Editorem hujus libri notasse eum hæreseos librum ab *Hieronymo* vocatum, eo quod capite 7º. asseruisset, quod *omnis Spiritus creatura est*: quod capite vigesimo quarto vocetur *Paracletus minor Christo*, nempe his verbis: “ Si accepit *Paracletus* à Christo quæ nuntiet, major ergo jam *Paracleta* Christus est; “ quoniam nec *Paracletus* à Christo acciperet, nisi “ minor Christo esset: minor autem Christo *Paracletus*, Deum esse Christum hoc ipso probat; à “ quo accepit quæ nuntiat, ut testimonium Christi “ Divinitatis grande sit, dum minor Christo *Paracletus* repertus. His addit, “ quod capite 29º. “ ubi de Spiritu Sancto agit, eundem neutiquam “ Deum aut nuncupet, aut probet, sicut & Patrem & Filium jam antea late Deum comprobaverat. Quod deniq; capite 30. ubi deducit “ unum esse Deum Patrem & Filium, nullam Spiritus Sancti facit mentionem; quo factum ut & à “ *B. Hieronymo* Hæreseos liber appelletur; & à *Rufino* scribatur, *πλυντριάχης* *Macedoniane* partis “ Hæreticos, hunc librum *B. Cypriano* adscriptisse, “ ut perfidiæ suæ fidem tanti viri auctoritate acquirerent. His tamen non obstantibus, *Præsul Cl.*

IV.

fidem *Novatiani* etiam hac in parte sanam esse contendit, quia capite 29°. divinam æternitatem ei tribuit his verbis; “ Quod id agens in nobis, quod
 “ sanctos nos efficit, ad æternitatem, & resurrectionem
 “ immortalitatis corpora nostra perducit, dum illa
 “ ad se adsuefacit cum cœlesti virtute misceri, &
 “ cum Spiritus Sancti divina æternitate sociari. Ubi eidem tribuere videtur non æternitatem à parte ante, sed à parte post; eam scilicet quam habituri sunt cum eo sancti ad æternitatem perducti.

V.

Novatianum de æterna Filij Dei generatione recte sensisse, hoc uno Argumento contendit *Præsul*
 * *Cap. 31.* *Cl.* quod dicit * Filium semper cum Patre fuisse, ne Pater non semper sit Pater. Hæc tamen in eo capite sunt dicta, in quo multa occurrunt quæ pro contraria sententia manifesto militant. Est enim, inquit, Deus Pater *solus originem nesciens*; unde sequi videtur Filium nec æternum esse, nec originem nescientem. 2°. Hunc Filium dicit, *quando voluit Pater*, natum esse, *innatum minime fuisse*; unde primum est colligere, fuisse quando ex innato nasci cœpit. 3°. Contendit Filio Patrem præcedere, *quoniam antecedit necesse est illum qui habet originem, is qui originem nescit*; immo Patre Filium ex eo minorem constituit, dum ex eo Patre, qui solus originem non habet, nascitur. Hæc crucem posteris fixisse ex eo constat, quod, fatente *Pamelio*, tria his restrictiva addidit *Gagneus*, nempe *quodam ratione, quodammodo, aliquo pacto*, ne *Arianis Novatianus* favere videretur.

Ad Argumentum *Præsulis* respondet idem *Novatianus*, semper in Patre Filium abs eo dici, quia *cum Patre fuit ante omne tempus*. Sic enim ejus verba se habent; “ Hic ergo cum sit genitus à Patre, semper est in Patre; semper autem sic dico,
 “ ut non innatum, sed natum probem; sed qui
 “ ante omne tempus est, semper in Patre fuisse dicendus est. Semper denique non absolute, sed
 postmo-

postmodum; quod hæc verba indicant, cum Patre postmodum fuit, quia ex Patre processit.

SECTIO SEPTIMA.

De Collectaneis, quæ ex jam dictis consequuntur.

EX ijs quæ in hoc opere disputata sunt, de Synodi Nicænæ placitis iudicium ita ferendum esse existimo; nempe recta & fidei Ecclesiæ consona Concilium illud in eo docuisse, quod *Arij* sententiam, qua Christum *ὁμοούσιον* processisse & mutabilem fuisse asseruit, damnassent, tanquam à fide Ecclesiæ eatenus alienam, quod Patrum Antenicænorum nemo hoc antea asseruisset, si *Tertullianum* & *Pseudo Clementem* exceperis; quod autem Filium Dei Patri *ὁμοούσιον*, & unius cum eo substantiæ esse statuebant, id si eo, qui jam obtinet, sensu, intellexissent, à fide Catholica eosdem deviasse non sine ratione suspicor. Aliud enim sensisse *Justinum*, *Clementem Alexandrinum*, *Origenem*, *Pierium*, *Theognostum*, *Gregorium Thaumaturgum*, *Novatianum*, *Lactantium*, *Eusebium Cæsariensem*, ex jam dictis liquet.

His adde, quod cum primum lis hæc in Ecclesia Alexandrina mota esset, ipse † *Alexander* dubius inter utramq; sententiam hæsit, nunc quidem *ἐκκλησια* patronis, mox autem *Ario* contrarium suadenti, laudem tribuens. Quinimmo in ejusdem * Epistola ad *Alexandrum Constantinopoleos Episcopum*, occurrunt multa quæ *Alexandrum* hunc, in hac re rudem plane, fideq; non sanum fuisse, indicant. Nam (1°.) asserit Christum ipsum ostendere voluisse, Patrem & Filium fuisse *ὁμοούσιον* *καὶ ἀχώριστον* *διὰ τὴν ἀγάπην*

I.

II.

† *Sozomen. Hist. Eccl. l. 1. c. 15.*

* *Apud Theodoret. Hist. Eccl. l. 1. c. 3.*

ἐν ᾧ δύο res à se invicem inseparabiles. 2°. Quod Dominus dixit, Ego & Pater unum sumus, nec Patrem se prædicans, ἡ δὲ τὰς ὑποστάσεις δύο εἶναι μίαν ἓν, nec duas subsistentia naturas unam esse monstrans; sed quod Patris effigiem Filius exacte servare soleat, similitudinem ejus per omnia à natura exprimens. Similis autem non est eadem natura sibi ipsi, sed altera alteri. 3°. Quod Unigeniti naturam appellat μεσιτὸν εἶναι naturam inter Patrem & Creaturas mediantem.

* Apud
Euseb. de
vita Con-
stantini,
l. 2. c. 68,
---71.

† Eccl. Hist.
l. 1. c. 7, 8.

hick: 27.
35.

2°. Manifestius id liquet, nempe τὸ ὁμολογῆν non-
dum pro Fidei Articulo habitum fuisse, ex * Epi-
stola Constantini Magni ad Alexandrum & Arium
missa per Hosium, virum πίστεως ἀρετῇ δοκιμασμένον
ob fidei virtutem approbatum; quam χάριμα τὸ ἀναγ-
κασιότατον scriptum summe necessarium pronuntiat
Eusebius; quam monita θαυμαστά καὶ σοφία μετὰ admi-
randa & sapientie plena exhibuisse † Socrates testa-
tur. Est enim juxta hanc Constantini Epistolam
controversia hæc mota ὡς περὶ τὰ κορυφαία τῆς ἐν τῷ νόμῳ
παραγγελμάτων non de præcipuo aut capitali legis
(Evangelicæ) præcepto, sed περὶ λίαν ἐλαχίστων de
rebus valde minutis, de parvis, ματαίων καὶ μνηστικῶν
ἀναξαρτίων vanis & rebus minime necessarijs, quæ non
impediebant quo minus utrisq; esset μία πίστις καὶ μία
τῆς κατ' ἡμᾶς αἰρέσεως οὐρεσις una eademq; fides, unaq;
de religione nostra sententia. Hæc autem nec ab
Imperatore virtutis cultoribus stipato, & cum ijs-
dem consilium capiente dici potuissent; nec ab
Hosio, fidei virtute prædito, Alexandrinis ad con-
cordiam redigendis inculcari; nec deniq; ab Eusebio
& Socrate, in Fidei Ecclesiasticæ doctrina præ alijs
versatis, tanquam summe necessaria, aut monita ad-
miranda, & sapientie plena laudari poterant, si de
capitali Fidei Articulo, & salutis obtinendæ creditu
necessario, controversiam tunc motam existimas-
sent,

30. Id ultra ex eo constabit, quod, cum semel orta esset hæc controversia, seu πόλεμος διαλεκτικός *bellum Dialecticum*, prout à * *Socrate* appellatur; * *Eccl. Hist.* l. 1. c. 6.
 " extemplo ^d totam *Ægyptum, Libyam, Thebaidem*,
 " & omnes *Orientales* provincias pervasit, & incrementum continuo cepit; ita ut in qualibet civitate Episcopi contra Episcopos, plebs contra plebem Symplegadam instar collisi viderentur; idq;
 " ea potissimum de causa, quod esset † *Quæstio* † *Socr. Hist. Eccl.* l. 1. c. 15. p. 426, 427, 428.
anceps & dubia, de rebus utriq; parti ambiguis, res antea indiscussas, in disputationem adducens. Quod insuper multi Episcopi, multi de Clero λέγειν ὁρῶντες Ἀρειον ἐνόμιζον recte *Arium* dicere sentiebant, eiq; favebant πλείους ἀγαθῶ βίᾳ ποσὸν ἡματι σπουδαίον, καὶ πιδανόπτη λόγῳ δεινοί, multi sanctioris vitæ specie venerabiles, & dicendi arte pollentes. Quod deniq; Synodi apud Bithyniam & Palestinam collectæ, cum Ario ὡς ὁρῶντες δοξάζοντι ut recte sentienti communicabant, & ad omnes ubiq; Episcopos scripserunt, ut idem facerent. An vero hujus momenti quæstio, res anceps, dubia, indiscussa, utriq; parti ambigua esse potuit? An Synodi binæ, Episcopi multi, multi de Clero tam arte dicendi, quam sanctioris vitæ specie venerabiles, *Ario* favissent, & cum eodem tanquam recte sentiente communicassent? aut alios id facere monuissent, si idem nobiscum de hoc Articulo non tantum sensissent, sed id à Christianis omnibus continuo factum fuisse existimassent? Deniq; putare controversiam motam de primario Fidei Articulo in Symbolo Fidei comprehenso, à principio Christianis omnibus prædicato, & pro Articulo ad salutem necessario habito, *Orientales* provincias omnes confestim pervadere potuisse, & Episcopos contra

B. 293

† *Socr. Hist. Eccl.* l. 1. c. 15. p. 426, 427, 428.

Ca. 6. d. 1. 10. 80, 87 Apol. 96.

^d *Eu. eb. ibid.* Ecclesiam perturbabant ἐπισκοπαὶ πνευ διαλέξεως εἰς ζήτησιν ἀγνοοῦν τὰ πρὸς τὸν ἀρετῆς ἀνέξετασιν, -- ἀμφοτέρω τῇς ζητήσεως ἐπὶ δοκίμῃς εἶναι.

Episcopos in civitate qualibet excitare; perinde est ac si dixeris, eos de Fidei Articulo quem quotidie recitabant, & in quem omnes baptizabant, inscios plane & ignaros extitisse.

- IV. Est adhuc magis manifestum, *Concilij Constantinopolitani* sententiam neutiquam Catholicam fuisse. Ea etenim nos docet * “ ita credere in nomen Patris, Filij, & Spiritus Sancti, ut pariter agnoscamus Filium & Spiritum esse cum Patre unius Deitatis, potentia, & essentia, æqualis dignitatis, & coeterni imperij, in tribus perfectis hypostasibus, five personis. Huic autem sententia plane repugnant ea quæ ex *Hermete, Irenæo, Athenagora, Origene, Pierio, Theognosto, Pseudo-Clemente, Dionysio Alexandrino, Novatiano, Lactantio, & Eusebio Cesariensi*, produximus. Tritaq; est observatio, quod ante sæculi tertij initium, *Vetorum nemo Spiritum Sanctum Deum appellaverit*. His adde, quod seculo quarto *Basilius* confitetur, controversiam de Spiritu Sancto fuisse * *παλαι* ab Antiquis silentio prætermisam. Et quoniam, inquit, ^f multorum ora sese adversus Spiritum aperuerunt, & multorum lingua ad jaciendas in illum blasphemias acuuntur, optimum factu esse ducimus, ut eos qui Spiritum Creaturam esse non dicant, ad communionem admittamus. Constat deniq;, inquit † Huetius, ne Basilij quidem tempore, & recentioribus etiam, Spiritus Sancti Divinitatem aperte profiteri ausos Catholicos, ne Pneumatomachorum petulantiam experirentur. Certumq; est eundem Basilium alibi disertim dicere, Spiritum non esse Deum, sed Dei Spiritum. Hom. in Sanctum Baptisma. Tom. I. p. 440.

* *Epist.*

387.p.381.

† *Origenian.*
I. 2. c. 2.
N. 19.

* Sozom. Hist. Eccl. I. 7. c. 9. Theodoret. Hist. I. 5. c. 9. Θεόπαις, ἡ δυνάμεις, ἡ ὁσίως μίας, — ὁμοπίως τε τῆς ἀξίας, ἡ συναϊδίας τῆς βασιλείας ἐν πρὶν τελείας ὑποστάσεων, &c.

^f *Epist.* 203. p. 222. ἔς μὴ λέγοντας κτίσμα ἔν τῷ πνεύματι τῷ ᾧ ζῶν, ἔχοντες εἰς κοινωνίαν.

EPILO-

E P I L O G U S,

*Continens conjecturam nostram de varijs
sententijs quæ inter Patres Ante-Ni-
cænos obtinebant, & de earum dis-
crimine à Patrum Post-Nicænorum,
ad tempora nostra, Theologiâ.*

UNUM & solum esse Deum primum, & I.
summum, quem Patrem, τὸν ἐπὶ πάντι θεόν
Deum super omnia, & ποιητὴν ἑῶν ὅλων rerum omnium
factorem appellabant, est adeo perspicue à Patribus
Ante-Nicanis omnibus traditum, & multoties repe-
titum, ut nemo non plane videat summam Christia-
næ Fidei in eo positam fuisse. * *Hermetis primum* * L. 2. p. 34.
mandatum de Fide in unum Deum his verbis ex-
primitur: *Primum omnium crede quod unus est*
Deus, qui omnia creavit, & consummavit, & ex
nihilò omnia fecit; ipseque capax universorum, &
solus immensus est. Clementem R. inducit † *Irenæus* † L. 3. c. 3.
ex Apostolica traditione annuntiantem unum Deum
omnipotentem, factorem cæli & terre, plasmatorem
hominis; atque hunc Patrem Domini nostri Jesu
Christi ab Ecclesia annuntiari. Eandem traditionem
à Polycarpo Ecclesiam accepisse docet. *Justinus,*
Cohortatione ad Græcos, asserit Religionem Chri-
stianam exordium suum habuisse à Prophetis, qui
unum Deum, præter quem alius non est, esse docue-
runt. *Irenæus* non tantum *Hermetis* mandatum,
tanquam

tanquam Ecclesiæ dictamen recitat, sed dicit Ecclesiam Catholicam per totum orbem dispersam, hanc fidem ab Apostolis & Discipulis eorum accepisse, quæ est eis εἷς θεὸς πατήρ in unum Deum Patrem Omnipotentem, qui fecit cælum & terram. Idemq; ex Athenagora, Theophilo Antiocheno, Tatiano, & Clemente Alexandrino supra probavimus.

* Lib. 8.

p. 385.

† De præscript. c. 13.

|| De Trin. c. ult.

* L. 4.

c. 12.

* Origenes inscitæ incusat Celsus, eo quod existimaret Christianos ἄλλον θεογονεῖν παρὰ τὸν θεὸν πατέρα, sedv alium Deum colere præter eum qui est super omnia. Est autem, inquit † Tertullianus, Regula, ut jam hinc quid defendamus profiteamur; ista scilicet, quæ creditur unum omnino Deum esse, nec alium præter mundi Creatorem, qui universa ex nihilo produxerit per Verbum suum primo omnium demissum.—Idem || Novatianus longa dissertatione probat. * Lactantius autem ait, idcirco Christum in mundum missum esse, ut unum Deum gentibus prædicaret.

Notandum 2°. Hos omnes, si modo Clementem Romanum, Hermetem, & Polycarpum excipias, Christum Deum, Christianorum Deum, & pene omnes Deum ex Deo genitum nuncupasse. Ut autem duo hæc inter se convenirent, & salva maneret de uno & solo Deo Patre Regula, quam centies Irenæus exhibet, varijs se modis explicabant.

II.

Quidam enim Deo Filio nullam propriam hypostasin tribuebant, sed eum ἀνυπόστατον & cum Patre plane eundem constituebant, & ὑποπατέρα appellabant, utpote qui in Patre quæ λόγος, σοφία, καὶ δύναμις pollebat, inexistentem; ex eo, quando voluerit Pater, ad opus progredientem, & postea ad eum revertentem, & in eo quiescentem. Sententiam hanc agnoscit † Justinus suo tempore obtinuisse, eamq; ad hunc modum explicat: “Sunt quidam qui dicunt, virtutem hanc à Patre rerum omnium provenientem, & Abraham visam, Angelum vocari, cum ad homines quibus mandata Pa-

† Dial. cum Tryph. p. 358.

“ tris

B. 66.

" tris per eam nuntiaverit, progreditur; *gloriam*
 " vero, cum in visione incomprehensibili aliquan-
 " do exhibetur; & propterea *Verbum* appellari,
 " quod Patris sermones ad mortales perferat. Vir-
 " tutem illam à Patre nullo modo rescindi aut se-
 " cerni posse aiunt; eo modo quo Solis lux in terris
 " à Sole in cœlis existente rescindi, aut separari
 " nequit. Et sicut Sole occidente unâ aufertur lux;
 " ita, inquiunt, cum Pater vult, virtutem hanc
 " profilire ex se facit; & cum voluerit, in seipsum
 " revocat. Ego autem, inquit, multis probavi
 " virtutem hanc, quam etiam *Deum* sermo *Pro-*
 " *pheticus* adnuntiat, non ut Solis lumen ὀνόματι
 " μόνον nomine solum aliud numerari, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ-
 " μὴ ἑτερόν τι εἶναι sed etiam numero aliud quid esse. Ubi
 præcipue notandum est, *Iustinum* quidem senten-
 tiam hanc improbare, eam vero fine censura aut
 hæreseos nota dimittere. Sententiam hanc, quam,
 post *Noetum* & *Praxeam*, *Sabellius* propugna-
 vit, *Clementi Alexandrino* in *pædagogia* sua placuisse,
 non sine ratione existimo; eamq; postea renovabat,
 & pro ea acriter contendebat, *Marcellus Ancyrae*
Episcopus, docens Filium tantum fuisse λόγον θεωρο-
 εῖκον, nec aliam esse à Patre personam, ἐν ᾧ καὶ τὰ αὐτῶν
 εἶναι τὸ θεῶν unum vero atq; idem esse cum Deo Patre,
 μὴ ὅτι ἐνεργείᾳ ποιοῦντα τὰ πατὲρ solaq; operatione à
 Patre progredi; ut multis ostendit *Eusebius* contra
Marcellum, l. i. c. i. p. 4, 5, & p. 32, & 41.

Iust. 12. 291.

Alij autem sentiebant, Patrem, Filium ἐνδιὰ θετον
 intus in se semper habuisse, eo quod Pater semper
 esset λογικὸς καὶ σοφός: quo sensu, monente *Eusebio*,
 nec *Judeus*, nec *Gentilis*, nec ipse *Sabellius* Filium
 semper exitisse negaverit. Ecquis enim sanæ men-
 tis Deum semper sapientem, & ratione præditum
 non existimat? Eundem vero à Patre προελθόντα pro-
 gredientem, profilientem, emissum, adeoq; geni-
 tum tunc tandem esse sentiebant, cum Deus Pater
 ad mundi creationem se præparasset. Pro hac sen-
 tentia

III.

*B. 205.
207.*

tentia pugnant ex Latinis *Tertullianus*, *Novatianus*, & *Lactantius*; ex Græcis, *Athenagoras*, *Tatianus*, *Hippolytus*. Sententiam hanc Episcopi, Presbyteri, Diaconi, ^m Epistola ad *Alexandrum* missa, rejiciunt his verbis; *Non agnoscimus Filium prius existentem, postea in Filium genitum esse aut creatum*. Hos autem omnes Patrem tantummodo pro uno Deo ingenito agnoscere potuisse, res ipsa loquitur. Quinimmo sententiam hanc celebrem, & pene communem, ante *Nicanum* Concilium fuisse, ex eo existimo, quod præfati Episcopi, Presbyteri, & Diaconi testantur, se sæpius audivisse ipsum *Alexandrum* in media Ecclesia prædicantem, quod Pater Filio præexistebat; & *Arius* ipse Epistola ad *Eusebium Nicomediensem* testatur, *omnes Orientales docuisse in πατρί, ὅτι ὁ θεὸς τὸ υἱὸν quod Deus Filio præexistebat*. Immo ipsum *Nicanum* Concilium, anathemate feriendo hæc *Arianorum* verba, τὸν υἱὸν τῷ θεῷ πρὶν γενέσθαι, μὴ εἶναι, plane indicare videtur contrariam sententiam ijs placuisse. *Theodorit. Hist. Eccl. l. i. c. 8.*

IV. Alij deniq; in Patre & Filio duas essentias, substantias, naturas, numero & ποικιλίᾳ distinctas, aliquo tamen modo conjunctas & ἀχωρίστους posuerunt. Inter quos primus eminet *Justinus*, quem secuti sunt omnes fere Scholæ *Alexandrina* Discipuli. Quibuscum consentit *Methodius*, & præ omnibus *Eusebius Cesariensis*, ἡ δὲ πρῶτη ὑπόστασις secundam hypostasin cum *Origene* Filio tribuens, eumq; à Patre idcirco discernens, quod sit λόγος extra Patrem ὑπερῶς καὶ ἑὸν existens & vivens. Hinc cum *Marcellus Eusebium* forte *Nicomediensem* malæ fidei inculasset, quod ausus sit Filium alterum Deum nuncupare, à Patre essentiâ & potestate distantem, & dicere quod Imago, & id cujus est imago, essent

^m Apud Epiphan. Hær. 69. N. 7. καὶ τὸν ὄντα πρῶτον, ὅτε γενέσθαι, ἢ ἐπὶ τῷ θεῷ εἰς ἡμῶν, supple πρὸς αὐτὸν.

ὅς μὲν ἑστίν, ὅς περὶ γὰρ, καὶ ὅς δύναμεις, duas es-
sentiae, res, & potestates duas: respondet * *Eusebius,* * *Contra*
 his *Marcellum* non recte obtrectasse, utpote non in- *Marcell.*
 intelligentem posse Filium dici Patris sui vivam ima- *l. 1. c. 4.*
 ginem, *ἐπειδὴν ἢ τὴν πατρὶ ὁμοιωτάτῃ* eo quod sit Pa- *p. 24, 25.*
tri simillimus. Deinde *Narcissum* incusat *Marcellus,*
 eo quod docuisset *θεὸν ἑῷ πρῶτον, καὶ δεύτερον,*
Deum esse primum, & secundum; & quod Patrem
 & Filium † *ὅς ἑστίν ἑῷ duas essentias esse* prædica- † *ad p. 25,*
 set. *Paulinum,* quod non vereretur dictis & *ad p. 29.*
 factis profiteri *δεῦρον ἑῷ τὸν χριστὸν Christum se-*
cundum esse Deum. Deniq; ipsum *Eusebium Cesa-*
riensem, quod scripssisset *unum solum esse verum*
Deum; quæ, inquit *Eusebius,* non sunt verba *Euse-*
bij, sed Salvatoris nostri: “ Tot, inquit, & talia,
 “ & longe plura, non solum contra Episcopos ef-
 “ fudit *Marcellus,* ἀλλὰ καὶ κατὰ ὁρίων καὶ ἐκκλησιαστικῆς
πίστεως, sed etiam || *contra sanam & Ecclesiasticam* || *Ibid. c. 8:*
fidem. “ *Viâ enim Regiâ incedens Ecclesia Dei,* *p. 65.*
 “ ipso Regenerationis Sacramento docet confiteri,
 “ & credere in unum Deum Patrem Omnipoten-
 “ tem; hanc exhibens perfectam esse, & consumma-
 “ tam Theologiam, ἢ *θεὸν μὲν ἕνα παρὰ δὲ δύοων quæ*
 “ *unum Deum esse tradit.* Ne autem hinc collige-
 retur, sententiæ hujus patronos *duos Deos* introduc-
 isse, hunc metum vanum esse pronuntiat * *Eusebius;* * *L. 2. c. 7.*
 “ neq; enim necesse est, eum qui *τὰς δύο νομοθεσίας*
 “ ponit, *duos Deos* confiteri; ὅς δὲ ἰππῆας ὁρίζομεθα,
nec enim eas honore pares esse definimus neq; ambas
principio carentes, & ingenuitas. Et rursus: † “ Sin † *L. 1. c. 11.*
 “ autem metuant ne *duos Deos* profiteamur, sciant,
 “ quod licet Filium Deum esse profiteamur, εἰς αὐτὸν
 “ *ἥσαστο θεὸς μόνος, unus nihilominus Deus sit,* is
 “ nempe qui solus principio caret, qui ingenuus
 “ est, qui propriam à se possidet Divinitatem, qui
 “ Filio est existendi sibi causa, per quem & Filius
 “ ipse confitetur se vivere, *Joh. 6. 57.* & qui Filio
 “ dedit habere vitam in seipso, *Joh. 5. 26.* unde
 “ Filius

“ Filius docet Patrem esse Deum nostrum, & Deum
 “ suum, *Joh.* 20. 17. & quem *Apostolus* caput esse
 “ Filij docet, *Eph.* 1. 22. Uno autem existente
 “ principio, & capite, quomodo fiet ut sint duo
 “ Dij, *ἐξ ἑστ, ἐκεῖν ὁ μόνος ἀνάπλεον ἔχει,*
 “ non unus, nempe ille solus qui neminem se supe-
 “ riorem habet, cui nullus alius causam subsistendi
 “ dedit; qui ut suum peculium Deitatem ingeni-
 “ tam & principio carentem possidens, Filium
 “ participem fecit suæ vitæ & Divinitatis, sua
 “ omnia subjecta ei tradidit, eum misit, mandavit
 “ illi, docuit, omnia illi donavit, illum glorifica-
 “ vit, illum superexaltavit, regem omnium decla-
 “ ravit, judicium omne illi tradidit. Quem Filius
 “ precibus interpellat, cui obedit, cui gratias agit,
 “ quem solum unicum verum Deum credere nos
 “ docet, quem se majorem profitetur, quem super
 “ omnia existentem, suum etiam Deum esse scire
 “ nos omnes voluit.

V.

Quidam deniq; *Arianis* præluxisse, ijsq; robur
 addidisse videantur, Christum inter Creaturas nu-
 merando, *facturam* *κτίσις, πείσμα* eundem appellando;
 “ à quibus verbis non abstinuisse, ante *Arium*,
 “ quosdam Antiquos Patres, observat * *Cotelerius*;
 inter quos *Pseudo-Clemens*, & si *Epiphanio*, *Hie-*
ronymo, *Photio* sit fides, *Origenes*; si *Basilio*, *Gre-*
gorius Thaumaturgus; si *Photio*, *Theognostus*. Hos
 autem omnes, ut ut Christum pro Deo facto agno-
 vissent, eisdem tamen existimasse Christum à Deo
 summo tantum distare, quantum creatura ab om-
 nium creatore; æquum est censere.

* Not. in
Recog.
 p. 364

VI.

Patres vero *Post-Nicæni*, juxta Orthodoxorum
 sententiam, monarchiam & Dei unitatem conser-
 vandi gratia, unicam Patri & Filio naturam & es-
 sentiam tribuebant; adeoq; cultum, honorem, po-
 testatem, gloriam cœqualem; eumq; Patri subjici,
 obedire, intervire, juxta humanam tantum naturam
 existimabant. Nec immerito; una enim eademq;
 nume-

numero natura, non potest sibi imperare & obedire, subijci & superiorem esse, jubere & quæ jussa sunt præstare, sibiq; inservire. Adhæc duplex discrimen invenio inter Patres quosdam *Ante-Nicanos*, & *Post-Nicanos*.

1°. Quod Patres *Post-Niceni* omnes Filium à Patre *ab æterno* genitum esse affirmabant; ex Patribus vero *Ante-Nicenis* multi eum paulo ante mundi Ortum genitum pronuntiabant; nempe ex Latinis *Tertullianus*, *Novatianus*, & *Lactantius*; ex Græcis *Athenagoras*, *Hippolytus*, *Tatianus*.

2°. Patres *Ante-Niceni* fere omnes, ex voluntate Patris, aut quando voluerit Pater, Filium genitum esse docuerunt: *Post-Niceni* vero eundem ex necessitate genitum esse contendebant. Hinc cum * *Eusebium* ^{L. i. c. 4. p. 20.} damnasset *Marcellus*, quod Filij generationem *ὅτι τὸν θεὸν τὸν πατέρα* in Patris voluntatem retulisset: "Hoc illud ipsum est, inquit *Eusebius*, *ὅπερ οἱ σωῆται ὅς πατέρων ἐν τοῖς δικαίοις συντάγμασιν ἀπεκρίναντο* quod Patrum sapientissimi in propriis scriptis sanciverunt. Atq; hæc est manifestò sententia *Justini*, *Irenæi*, *Novatiani*, & Patrum omnium, qui Christum ex Patre genitum esse statuebant paulo ante mundi constitutionem; ut mixtam concilia omnia *Ariana* & *Semiariana*. καὶ ταῦτα μὴ δὴ ταῦτα.

A P P E N D I X.

*Appendicis vice adjicio quædam, de
Hæresi Sabellianorum, observanda.*

ST ergo imprimis notandum, quod primo & secundo sæculo nulla de duobus Dijs mentio fit facta; omnes etenim tunc cognoscebant Deum Patrem, unum, solum, verum Deum fuisse. Cum vero orta esset *Noeti* sententia, quam postea *Sabellius* amplexus est, omnes aut fere omnes qui contra *Sabellij* doctrinam scripta ediderunt, in eam quæ jam obtinet, sententiam, haud minus quam ipse *Sabellius*, peccasse videantur.

¶

Exordium ducam à *Tertulliano*, qui contra *Praxeam*, eandem cum *Noeto* sententiam propugnantem, acrius decertando, in *Æpµµα* haud minus absurdum incidisse videatur; nempe Filium & Spiritum Sanctum esse derivationes, & portiones quædam, aut *συσκολλὰς* à Patris substantia emissas, adeoque tres esse unius substantiæ connexas & coherentes.

* *Adv. Prax.*
c. 2.

“ * Filium, inquit, non aliunde deduco, sed de substantia Patris; hoc mihi & ad tertium gradum dictum fit. Est enim Filius, juxta *Tertulliani* Theologiam, “ † *modulo alius à Patre*. Pater enim tota substantia est, Filius vero derivatio totius, & portio, sicut ipse profitetur, quia Pater major me est; à quo & minoratus canitur in Psalmo, modicum quid citra Angelos. Sic & Pater alius à Filio, dum Filio major”. Et rursus;

“ * Hi

2d. *Robert.*
C. 90.

† C. 4, 9.

* Hi tres unum sunt, non unus; quomodo dictum * C. 25, 26.
 " est, *Ego & Pater unum sumus*, ad substantiæ
 " unitatem, non ad numeri singularitatem. Dicens
 " autem Spiritus Dei, &, si Spiritus Dei, Deus;
 " tamen non directo Deum nominans, *portionem*
 " *totius* intelligi voluit, quæ cessura erat in Filij
 " nomen. Ideo Spiritus Dei Deus, & Sermo Dei
 " Deus, quia ex Deo, non tamen ipse ex quo est.
 " Quod si Deus Dei, tanquam substantiva res; non
 " erit ipse Deus, sed hætenus Deus quia ex Dei
 " substantia, quæ & substantiva res est, & *portio*
 " *aliqua totius*. Hinc illud Christi, *Exivi à Patre*,
 " sic interpretatur, " † ut radius à sole, ut rivus à † Ibid. c. 22.
 " fonte". Radius autem à sole porrigitur, portio Apol. c. 21.
 " à summa. Doctrinam hanc, quam à *Montanista-*
 " *rum Paraclete* didicisse se fatetur *Septimius*, *Orige-*
 " *nes* qui ultra triginta annos post ipsum floruit, his
 " verbis refellit. " m Alij illud, *Exivi à Deo*, po-
 " fuerunt pro eo quod *sum genitus à Deo*. Hoc
 " autem postulat ut dicatur, genitum fuisse Filium
 " ex substantia Patris, veluti *minorati*: Et post-
 " quam Filium genuisset, carentis substantia Filij,
 " quam prius habuit.

Proximus huic accedit ipse *Origenes*, ante *Sabel-* II.
lium denatus, *Noeto* vero contemporaneus; qui
 cum citasset hæc verba, || *Ego & Pater unum su-* || L. 8. contra
mus, quibus ostenderet Christianos ex αλλων θεων Cellium,
 " πλὴν παρὰ τὸν ὅτι πᾶσι θεὸν, non alium colere pra- p. 385,
 " ter eum qui est Deus super omnia, quo epitheto 386.
 " Patrem semper intelligit; " Ne quis hinc, inquit,
 " suspicetur nos accedere πρὸς τὰς ἀναίρετας δόξας
 " ὑποτάσεις τὸν πατέρα καὶ υἱόν, ad eos qui negant Pa-
 " trem & Filium duas esse hypostasēs, εἰς ἑκάτερον τὸ,

τῷ Οἷς ἀκολουθεῖ ἐκ τῆς ὑστάτης ἐκείνης τῆς πατρὸς γὰρ ἡ φύσις
 τῆς υἱοῦ, οἷον ἐκ μὲν αὐτῆς καὶ λέγεται τῷ υἱῷ ἢ πατρὶ ἐκ
 τῆς υἱοῦ, ἐκ τῆς φύσεως τῆς υἱοῦ. Com. in Joh. p. 306.

“perpendat dictum illud, *erat omnium credentium*
 “*καρδία καὶ ψυχὴ μία, cor & anima una, ἵνα διαφύσῃ*
 “*τῷ, ut inde sciat quo sensu intelligendum sit illud,*
 “*Ego & Pater unum sumus*”. Deinde, ad hunc
 modum pergit: Colimus ergo Patrem veritatis,
 “& Filium veritatem, quæ quidem duæ sunt res
 “substantiâ, five hypostasi; unum vero concordia,
 “consensu, & voluntatis five consilij identitate;
 “adeo ut qui vidit Filium, qui est splendor gloriæ,
 “& character substantiæ Dei (Patris,) viderit in
 “ipso qui est imago Dei, Deum Patrem”. Clara
 quidem hæc esse videntur; sed magis perspicua
 evadent observando, primo, discrimen quod ponit
Origenes inter Patrem veritatis, & veritatem, i. e.
 Filium. Conferendo enim *lucem quæ in tenebris*
lucebat, Joh. 1. 5. & *quæ lux vera appellatur*, v. 9.
 cum luce *in qua nullæ sunt tenebræ*, 1 Joh. 1. 5.
 dicit * “*καὶ ταῦτ' ἓν non idem esse, sed δύο φῶτα τὸν*
 “*πατέρα καὶ τὸν υἱὸν duo lumina, Patrem & Filium.*
 “*Qua enim ratione Pater veritatis, Deus amplior*
 “*& major est, quam veritas; & is qui Pater est*
 “*sapientie, præstantior est ipsa sapientia; eadem ra-*
 “*tione excellit Filium, quo est lux vera. Certius*
 “*autem sciamus δύο φῶτα τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν πηγάνειν,*
 “*Patrem & Filium duo esse luminaria, ex verbis Da-*
 “*vidis dicentis, Psalm. 35. in lumine tuo videbimus*
 “*lumen. Atq; hæc dicta esse profitetur contra quos-*
 “*dam, qui ex his locis colligi existimabant τῇ ὁσίᾳ μὴ*
 “*διεστάνειν τὸ ὅτι τὸν πατέρα, i. e. Patrem à Filio sub-*
 “*stantia siue essentia non differre.*

Notandum est 2°. quo sensu *Origenes* agnoscit
 Filium esse Patris imaginem. Hoc autem hæc ver-

* Ὡς ὁ λόγος ὁ πατὴρ τῆς ἀληθείας, θεὸς πλείων ὢν καὶ μέ-
 ζων τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ὁ πατὴρ ὃν σεβίαν χρύπτει τὸν ὢν ἢ διαφύσκει
 ἢ σεβία· εἰς τοῦτον ἔχει τὸ ἓν τῶς ἀληθείας, &c. ibid.

ba indicant: “ⁿ Quantacunq; est celebratio Filij
“ antecellentis thronos, dominationes, principatus,
“ & potestates, &c. & præterea, sanctos Angelos,
“ καὶ ψυχὰν δικαίων καὶ λόγων (lege λογικῶν) & animas
“ justas, & rationales; is tamen qui tantis ac tali-
“ bus excellentior est essentiâ, dignitate, potestate,
“ ac Divinitate, Patri in nulla re comparatur.
“ Est enim Imago bonitatis ejus (vide quomodo
“ Com. in Matth. p. 378.) & splendor non Dei,
“ sed gloriæ ejus, & vapor non Patris, sed potesta-
“ tis ejus”. Et rursus: Fortasse ob hanc rationem
“ imago est invisibilis Dei: p Voluntas enim quæ in
“ in ipso, est imago primæ voluntatis; & Deitas
“ quæ in ipso est, imago est veræ Deitatis”. Hinc
Apologista Origenis, apud Photium, ingenue fatetur
eundem q “ Sabellij Hæresi semet opponentem, ita
“ in contrarium abreptum fuisse, ut *Adrianico* mor-
“ bo correptus videretur.

Tertius qui semet Sabellianorum Hæresi opposuit, III.
est *Dionysius Alexandrinus*, qui, teste * *Basilio*, pri- * Ερ. 41.
mus hominibus seminaria præbuit τῆς ἀπεθείας τῆς κατ’ p. 60.
Ἀνομιῶν impietatis *Anomæana*, quæ Filium Patri si-
milem esse denegavit. Hic nempe, dum impie-
tati illius semet acriori impetu opponit, εἰς τὸ
ἐναντίον κακὸν in malum oppositum dilapsus est; &
non tantum personarum diversitatem posuit, ἀλλ’
ὕψους διαφορὰν, καὶ δυνάμειος ὕψειον, καὶ δόξης περὶ ἀλλήλων,

ⁿ Ἀλλ’ ὅμως ἢ τούτων καὶ πηλικύτων ὑπερέχων ὕψος, καὶ
πρεσβεία, καὶ δυνάμει, καὶ θεότητι, ὃ συγκρίνεται κατ’ ἐξέν τῶ
πατρὶ. Com. in Joh. p. 218. Ἐκὼν γὰρ ὅτι τῆς ἀγαθότητος
αὐτοῦ, καὶ ἀπαύγασμα ὃ τὸ θεῶ, ἀλλὰ τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ ἀτ-
μὴς ὃ τὸ πατρὸς, ἀλλὰ τῆς δυνάμειος αὐτοῦ. Ibid.

p Καὶ γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ δόγμα, εἰκὼν τὸ πατρὸς δόγμα, καὶ
καὶ ἡ ἐν αὐτῷ θεότης, εἰκὼν τῆς ἀληθοῦς θεότητος. Ibid.
p. 228.

q Ἀποπερόμενον αἰρέσει Σαβελλίαν, εἰς τὸ ἐναντίον ἐπιναχθῆ-
ναι, εἰς τὸ δόξαι τῷ Ἀδριανικῷ ἀρρώστῳ ἐαλωκέναι. Apud
Phot. cod. 117.

sed etiam essentia differentiam, & potestatis diminutionem, & gloria mutationem; atq; hinc contigisse, ut malum malo permutaverit, & ab orthodoxo sermone aberraverit.

- IV. *Eusebius* deniq; contra *Marcellum* ejusdem sententia Patronum, jussu *Synodi Constantinopolitanae*, anno Christi 336 habitae, librum conscripsit, in quo sancte profitetur, "nihil sibi proprium, nulliusve sapientia suae inventum se in medium adducturum esse; τῆς ὁ ἐκκλησίας τῆς θεοῦ ἀδελφότητος διδασκαλίαν, sed tantum *incorruptam Ecclesiae Dei doctrinam*, quam à Testibus auritis & oculatis olim accepit. Is tamen sapius contendit, Filium Dei non esse τὸν ἐπικείμενον τῷ ὄντι, τὸν ὄντι πάντων, εἶδόν, Deum super omnia, five supremum; nempe l. 1. c. 7. p. 65. c. 20. § 3. p. 84. l. 2. c. 4. p. 107. c. 14. p. 121, 122. & c. 17. p. 127.

- V. *Secundo*, Est adhuc praecipue observandum, quod cum *Sabellij* discipuli continuo id ingeminarent, ab ijs solum *Monarchiam conservari*; ex Adversariorum autem sententia duos aut plures Deos introduci, Patres *Ante-Nicenos* nunquam respondere, id minime sequi, eo quod, juxta eorum sententiam, una numero esset Patris & Filij, & singularis essentia, prout postea obtinuit; sed tantum afferendo duos à se Deos nequaquam introduci, eo quod Filius non esset ejusdem cum Patre essentia, aut Deus super omnia, neq; aequalis cum Patre honoris, sed Deus alius essentia, Patri inferior, eidem subditus, ministrans, obediens in omnibus, etiam ante incarnationem.

- VI. Huic objectioni primo respondet * *Origenes*,
 * *Com. in Joh. p. 45.* " ut scrupulum ab ijs eximeret qui ἐν λαλῶντες
 " δύο ἀναγκαστοὶ τῷ θεῷ metuentes ne duos praedicarent
 " Deos, negabant proprietatem vel personam Filij
 " aliam esse à personâ Patris, Filiumq; nomine
 " solum Deum alium à Patre constituebant; quod *Aetii* sententiam plane respicit. His, inquit,
 " dicen-

“ dicendum est, Deum αὐτόθεν ex seipso existen-
 “ tem, sive Deum cum articulo, eum indicare
 “ quem Christus *solum verum Deum*, in oratione
 “ ad Patrem, enuntiat. Deum autem sine articulo,
 “ Deum Verbum significare, τῇ μετοχῇ τῆς ἐκείνου θεο-
 “ πύτης θεολογούμενον, qui Deus factus est participa-
 “ tione Divinitatis ejus”. Per quam μετοχὴν non
 posse *Origenem* intelligere numericæ essentia Patris
 participationem Filio per generationem communi-
 catam, constat, 1°. quod sicut alibi dicit, se pro-
 basse Patrem à Filio substantiâ alterum esse, ita hic
 p. 70, contendit eos substantiâ differre. 2°. Quo-
 niam p. 308. generationem Filij ex Patris essentia
 non posse fieri decernit, sine diminutione essentia
 paternæ: & deniq; quoniam hic agnoscit Deos in-
 feriores, Angelos nempe, Judices, & potestates ci-
 viles, Deos factos esse μετοχῇ θεῶ; id enim hæc ver-
 ba sequentia plane indicant: “ Fortasse multi of-
 “ fendantur; quod cum Patrem, unum verum
 “ Deum annuntiaverim, de multis participatione
 “ Dei Dijs factis, locutus fuerim; metuentes sci-
 “ licet ne gloriam Dei creationem omnem supe-
 “ rantis, reliquis nomen Dei sine articulo obtinen-
 “ tibus æqualiter tribueremus. Ultra ergo prio-
 rem differentiam, dicendum est, Patrem, qui verus
 Deus est, Christianis unicum Deum esse inter mul-
 tos Deos; & Filium inter multos Dominos, unum
 Christianorum esse Dominum; & quod Deus Ver-
 bum superioris ordinis existens, Dijs reliquis super-
 eminet, * ὑπερχεῖν τὸν θεὸν τῶν ὅλων θεῶν, est tamen * *Ibid.*
 à Deo rerum omnium superatus. Pergit *Origenes* p. 49.
 ad verba sequentia, omnia per ipsum facta sunt; di-
 citq; † omnia δὲ αὐτῷ per ipsum facta esse, sed non

† Ἐνδὲ ἀληθινῷ θεῷ πατρὶς ἀπερχελλομένη παρὰ τὸ ἀληθινὸν
 θεόν, θεῶν πλειόνων τῇ μετοχῇ θεῶ γενεαίαν. *Ibid.*

† Ὑπὸ κρείττονος καὶ μείζονος πατρὸς λέγεται, τίς δ' αὖ αὐτὸς
 πυχάνη ἢ ὁ πατήρ; *Ibid.* p. 56.

οὐκ αὐτὸς ἀπὸ ἑαυτοῦ, sed à præstantiore & majore quam sit ipsum Verbum. Quis autem alius ipse esset, nisi Pater? Et rursus; “ Non est præsentis temporis ostendere * ἐπὶ ὃ ὑπερέτης τῆς δημιουργίας ὁ λόγος γενόμενος, τὸν κόσμον κατασκεύασεν, quod Verbum, minister Opificis factum, mundum condiderit.

* Ibid.
p. 61.

VII.

Secundus inter Patres Græcos, quorum scripta ad manus nostras pervenerunt, est *Eusebius Cæsariensis*; qui fere vigesies negat Filium esse τὸν ἐπίκεινα ἢ ἑλόν, τὸν ὅτι πᾶσι, ἢ ἑστῶ ἑλόν θεόν, i. e. Deum super omnia; eumq; † ἔπειν ἵ) θεὸν ἰσὶα καὶ δυνάμει διεστῶτα. “ τὸν πατέρα alterum esse Deum essentia & potestate à Patre differentem, ὁρῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς “ recte & juxta Ecclesiæ doctrinam, dici testatur. “ Filiumq; idcirco Deum esse, quod sit εἰκὼν τῆς “ πατρὸς θεόπρωτος paternæ Deitatis Imago. Imago “ autem, & id cuius est Imago, sunt δύο μὲν ἰσὶα, “ δύο πνεύματα, καὶ δύο δυνάμεις, duæ essentia, res “ duæ, & potestates duæ. Deniq; ad Sabellianorum objectionem, quod Filium Deum alterum à Patre constituendo, duos Deos introducebant; respondet, “ id minime sequi, quod nos, qui duas hypostases “ agnoscimus, * non eos honore pares esse decernimus. Quocirca unus Deus apud Ecclesiam prædicatur, Filij Pater, quem Filius honorat, adorat, & veneratur, Patrem suum ipsum & Deum suum inscribens, cui preces fundere dicitur, cui gratias agit, cui obediens fuit usq; ad mortem; qui fatetur se vivere per Patrem, nec quicquam facere posse sine Patre. Quibus omnibus ostendit, se alium à Patre esse, & excellentiam gloriæ Patris exprimit, cum se ab illo missum esse dicit. Se vero missum de cælo descendisse, non ut voluntatem suam faceret, sed voluntatem ejus qui misit eum. Et rursus: “ Ecclesia non duos Deos

† L. 1. c. 1.
trad. 1. 1.
c. 4. p. 18.
25.

“ prædicat; † non enim duos ingenitos, nec duas
 “ substantias honore pares, sibi invicem oppugnan-
 “ tes inducit; sed unum principium, nempe Patrem
 “ unigeniti sui Filij, qui est, secundum Apostolum,
 “ Rom. 16. 27. μόνος σοφὸς θεὸς *solus sapiens Deus.*
 “ Et i Tim. 1. 17. cap. 6. 15. ὁ μόνος δυνατὸς *solus*
 “ *potestatem habens.* Ver. 16. ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν
 “ *solus habens immortalitatem.* ὁ μόνος θεός, qui so-
 “ *lus Deus est.* Jud. 25. cui gloria per Jesum Chri-
 “ *stum in sæcula sæculorum, amen.* Quem & ipse
 “ Salvator Deum unum, solum, verum esse docet.

Deniq; * “ Princeps, inquit, Ecclesiæ, & Dux Fi-
 “ lius dicatur; caput autem hujus erit Pater: ἔτι
 “ ἓς θεός unus igitur iste Deus est, vel ἓς τις ita
 “ *Deus unus est:* Qui est unigeniti Filij Pater, &
 “ unicum ipsius Christi caput. Cum vero unicum
 “ sit principium, & caput unicum, πῶς αὖ ἡμῶντο
 “ θεοὶ δύο, ὃς ἓς ἐμείνομεν μόνος, quomodo fiet ut sint
 “ duo Dij, & non unus, ille solus? qui nullum
 “ se superiorem habet, nullam aliam sui causam;
 “ sed tanquam sibi propriam possidet ingenitam &
 “ principio carentem μοναρχίᾳς ἐξουσίας τὴν θεότητα,
 “ singularis imperij Deitatem; quem Filius preci-
 “ bus interpellat, cui obedit, cui gratias agit, quem
 “ solum unicum verum Deum credere nos docet,
 “ quem se majorem profitetur, quemq; adhuc su-
 “ per hæc omnia suum quoq; esse Deum nos om-
 “ nes scire voluit.

* Contra
 Marcel.
 l. 1. c. 11.
 p. 70.

Atq; his consona sunt ea quæ † Novatianus, ei-
 dem objectioni respondens, exhibet. “ Nos enim,
 “ inquit, & scimus, & credimus, & legimus
 “ unum esse Deum, qui fecit cælum pariter & ter-
 “ ram; quoniam nec alterum novimus, nec nosse
 “ (cum nullus sit) poterimus. Est autem Christus

VIII.
 † C. 30. 21.

† Οὐδὲ δὲ δύο ἑστίας ὅς ἰσχυρίας ἀντιπαρῆξαι μετὰ ἀλλήλους
 ἰσχύει. Ibid. c. 23.

“ Deus,

“ Deus, utiq; procedens de Deo, secundam perso-
 “ nam constituens; sed non eripiens illud Patri
 “ quod unus est Deus; quiq; ideo duos Deos non
 “ introduxit, quia non duos *equales*, non duos *pares*,
 “ *aquatione in utroq; ostensa*, posuit. Id enim si
 “ fecisset, merito duorum Deorum, quam ipsi
 “ confingunt, controversiam suscitasset. Idemq;
 “ capite decimo septimo monstrat, dicendo, “ Hic
 “ ergo *quamvis* in forma Dei, non est rapinam ar-
 “ bitratus aequalem se esse Deo. *Quamvis* enim
 “ ex Deo Patre se Deum esse meminisset, nunquam
 “ se Deo Patri comparavit, aut contulit; memot
 “ se esse ex suo Patre, & hoc ipsum quod est, ha-
 “ bere se, quia Pater dedisset. Unde deniq; &
 “ ante carnis assumptionem, omnem Patri in om-
 “ nibus obedientiam præstitit: ex quo probatur
 “ nunquam arbitratum illum esse rapinam quan-
 “ dam Divinitatem, ut æquaret se Patri.

IX.

Præcantis hoc velut proprium sibi ipsis vindican-
 “ tibus, quod *unum Deum colerem*, & *Monarchiam*
 “ *seroarent*, respondet * *Septimius*; “ Non officere
 “ *monarchiæ*, quod plures habeat officiales: Cum
 “ enim concessisset, *Monarchiam nihil aliud significare*,
 “ *quam singulare & unicum Imperium*, negat tamen
 “ *Monarchiam* hanc præscribere, ideo quia unius
 “ est, eum cujus sit, aut Filium non habere, aut
 “ ipsum se sibi Filium fecisse, aut *Monarchiam*
 “ suam non, per quos velit, administrare. Atquin
 “ nullam dico dominationem ita unius sui esse, ita
 “ singularem, ita monarchicam, ut non etiam per
 “ alias proximas personas administraretur, quas ipsa
 “ prospexerit officiales sibi”. Eodemq; modo *La-*
 “ *stantius* rem explicat. Cum enim præmisisset, *nos*
 “ *esse religiosos, qui vero & uni Deo supplicamus*,
 “ continuo hæc subjicit; † “ Fortasse quærat aliquis,
 “ cum Deum nos unum colere dicamus, quomodo
 “ duos tamen esse asseveremus; Deum Patrem, &
 “ Deum Filium? Is enim, post alia quæ suo loco
 “ explica-

* *Advers.*
Præx. c. 3.

† *L. c. 25.*

explicavimus, " Propriori, inquit, utar exemplo:
 " Cum quis habet Filium, quem unice diligit, qui
 " tamen fit in domo, & manu patris; licet ei no-
 " men Domini, & potestatem concedat, civili ta-
 " men jure & domus una, & unus Dominus no-
 " minatur; sic hic mundus una Dei domus est, &
 " Filius & Pater qui unanimes incolunt mundum,
 " Deus unus, quia & unus est tanquam duo, &
 " duo tanquam unus. Neq; id mirum, cum &
 " Filius fit in Patre, quia Pater diligit Filium; &
 " Pater in Filio, quia voluntati Patris fideliter paret,
 " nec unquam faciat aut fecerit nisi quod Pater aut
 " voluit, aut jussit.

Porro, Monarchiam non esse laesam, eo quod per
 Filium dispensatur, ex eo probat *Tertullianus*,

" * Quod adeo manet in suo statu, licet Trinitas in- * *Advers.*
 " feratur, ut etiam restitui habeat Patri à Filio; si- *Prax. c. 4.*

quidem *Apostolus* scribit de ultimo fine, *Quum tra-*
diderit Regnum Deo, & Patri; oportet enim eum
regnare usq; dum ponat inimicos ejus sub pedes
ipsius.---cum autem subiecta sunt ei omnia, utiq; absq;
eo qui subjecit ei omnia, tunc & ipse subjicietur illi
qui ei subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.

" Videmus igitur non obesse Monarchiæ Filium,
 " etsi hodie apud Filium est, quia in suo statu apud
 " Filium est, & cum suo statu restituetur Patri à
 " Filio; ita eam nemo hoc nomine destruet, si Fi-
 " lium admittat, cui & traditam eam à Patre, &
 " à quo quandoq; restituendam Patri constat".

Idem ex iisdem verbis colligit † *Novatianus* his † *De Trin.*
 verbis: " Est ergo Filius Deus, sed in hoc ipsum c. 31.

" genitus, ut esset Deus; est & Dominus, sed in
 " hoc ipsum à Patre, ut esset Dominus.---cujus sic
 " Divinitas traditur, ut non aut dissonantia aut æ-
 " qualitate (*sic enim legendum esse precedentia*
monstrant) Divinitatis, duos Deos reddidisse vi-
 " deatur. Subiectis enim ei quasi Filio omnibus
 " rebus à Patre, dum ipse cum his quæ illi subje-
 " cta

“ Etia sunt, Patri suo subicitur, Patris sui quidem
 “ Filius probatur, cæterorum autem & Dominus
 “ & Deus esse reperitur. Ex quo, cum huic qui
 “ est Deus, omnia subistrata traduntur, & cuncta
 “ sibi subiecta Filius accepta refert Patri, totamq;
 “ Divinitatis auctoritatem rursus Patri remittit;
 “ unus Deus ostenditur verus, & æternus Pater.

X.

Tertio, Est insuper notandum, ea quæ *Sabelliani* ex scripturis adducebant in sententiæ, quam propugnabant, subsidium; eadem prorsus loca esse ex quibus *Athanasius*, & Patres reliqui *Post-Nicani* sententiam orthodoxam confirmare nitebantur. *Præcæ-*
norum robur his verbis exprimit *Tertullianus*:

* *Advers.**Præx. c. 20.*

* Argumentationibus eorum adhuc retundendis
 “ opera ponenda est, si quid de Scripturis ad sen-
 “ tentiam suam excerpent. Nam sicut in Veteri-
 “ bus nihil aliud tenent quam, *Ego Deus, & alius*
 “ *præter me non est*; ita in *Evangelio* responsum
 “ *Domini ad Philippum* tuentur, *Ego & Pater unum*
 “ *sumus*, &, *qui videt me, videt & Patrem*, &
 “ *Ego in Patre. & Pater in me*; his tribus capitu-
 “ lis totum instrumentum utriusq; Testamenti vo-
 “ lunt cedere. *Eusebius* pariter: “ Tribus his
 “ dictis uti solebant *Sabelliani*, quoties ostendere
 “ conantur Patrem & Filium unum esse: nunc
 “ illud celebrantes, *Ego & Pater unum sumus*;
 “ nunc vero illud, *Pater in me, & ego in Patre*;
 “ & illud, *videns me, vidit & Patrem*. *Athana-*
sius vero ex iisdem verbis vigesies ad minimum
 contendit, Deum Patrem & Filium natura, essentia,
 substantia unum esse, & personalitate tantum à se
 invicem distingui: v. g. de omnibus his locis simul
 conjunctis vide Epistolam de *Nicana Synodo*, p. 281.
 contra *Arianos* orat. 1ma. p. 296, 297. Orat. 2da.

“ Οἱ Σαβελλιζόντες ᾠδοῦσι εἰς ὁμοπατριότητα, ὅτι πατέρες
 αὐτοὶ ὅν ἐν τῇ προσηγορίᾳ διακρίνουσι· πρὸς μὲν τὸ, Ἐγὼ καὶ πα-
 τὴρ ἐν ἑστέ, ἀπολλύντες, &c. *Ecclef. Theol. l. 3. c. 19.*

p. 340. Orat. 3^a. p. 404, & p. 424. Orat. 4^a. 457.
 ἡ ὁμοῦς ἐστὶν τοῦ πατρὸς ὅτι, καὶ αὐτὸ ἐν τῷ υἱῷ ὅτι, nam
 “ Filij Divinitas Patris est, illaq; ipsa in Filio est.
 Et p. 458, & 469, & p. 518. Orat. 5^a. p. 531,
 532, 534. De sententia *Dionysij Alexandrini* duo fi-
 mul, p. 550, 555, 568. De humana natura suscepta,
 p. 597. Epistola ad *Africanos*, p. 939, 940, & 938.

2°. Aliter plane respondent his Argumentis *Ante-Nicæni* Patres, aliter *Post-Nicæni*.

Ad primum, *Ego & Pater unum sumus*; Re-
 spondet *Origenes* his verbis: “^d Voluntas Filij in
 “ variabilis est à voluntate Patris; adeo ut non
 “ sint amplius duæ voluntates, sed voluntas; quæ
 “ una voluntas causa est quod dicit Filius, *Ego &*
 “ *Pater unum sumus*: & propter hanc voluntatis
 “ unitatem *qui me videt, videt etiam mittentem me*.

Et rursus: * “ Si quis, inquit, metuat, ne recen- * *Contra*
 “ sendo verba hæc, *Ego & Pater unum sumus, &* *Cels.*
 “ *Ego in Patre & Pater in me*, accederem ad eo- *l. 8. p. 386.*
 “ rum sententiam qui δύο ὑποστάσεις duas substantias
 “ tollunt; intelligat illud, *credentium erat ἡ ἐξουσία*
 “ καὶ ψυχὴ μία *cor & anima una, ἵνα θεωρήσῃ τὸ, ut*
 “ sensum hujus dicti percipiat, *Ego & Pater unum*
 “ *sumus*. Colimus ergo Patrem veritatis, & Fili-
 “ um veritatem; quæ duæ quidem substantiæ res
 “ sunt, unum vero concordia, & consensu, & iden-
 “ titate voluntatis. Ubi una atq; eadem voluntas
 Patris & Filij esse dicitur, eo quod à Patris volun-
 tate voluntas Filij varia nunquam esset, sed perpe-
 tuo conspirans; essetq; adeo, ut alibi dicit, τὸ πρῶτον
 θελήματι εἰκόν, *Imago primæ voluntatis*. Deniq;
 “ Ut Pater & Filius unum sunt, sic qui unum Spi-
 “ ritum habent, in unione coarctantur. Ait quippe

^d Εἰς τὸ μὴ ἐπὶ τοῦ δύο θελήματα, ἀλλὰ θελήματι ὅπερ ἐστὶν
 θελήμα αἰποῦ ἢ τὸ λέγειν τὸ υἱόν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμέν· καὶ
 διὰ τὸ τοῦ θελήματος, ὁ ἑωρεῖται τὸ υἱόν, &c. Com. in Joan.
 p. 227.

"Salvator, Ego & Pater unum sumus; & Pater sancte, rogo, ut sicut ego & tu unum sumus, ita & isti in nobis unum sint; & in Apostolo legitur, Donec occurramus omnes in virum perfectum, & in mensuram ætatis plenitudinis, in unitatem Christi.

"Ex quo significatur quia virtus ex plurimis unum faciat. Hom. 4. in Ezech. f. 148.

* Eccle.
Theol. l. 3.
c. 19.

Juxta * Eusebium, hæc intelligenda sunt eo sensu quo Filius Patrem orat ut discipuli ejus *ἐν ὁν* unum sint. Et gloriam quam dedisti mihi, dedi *ἐν ὁν* ipsis, *ἵνα ὁν ἵν* ut sint unum, sicut nos sumus. Ego *ἐν ὁν* in ijs, & tu in me, *ἵνα ὁν ἁπογνωμένοις οἱς ἐν*, ut sint consummati in unum. Ex quibus, inquit,

† Ibid.

† manifestum est *ὅτι ἐν τῷ ὁν* *ἁπογνωμένοις οἱς ἐν* non juxta unam substantiam, *ἀλλὰ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῇς* *δόξης* sed juxta communionem gloriæ quam cum discipulis suis impertiat, hæc verba intelligenda esse. Atq, hinc ita differunt quidam: Apostoli non ita in Christo erant, aut Christus in eis, ut una numero esset substantia Christi, & discipulorum; nec Christus petiit à Patre, ut discipuli omnes secum essent una numero essentia: Non ergo ex paribus verbis sequitur, ita unum esse Patrem & Filium.

Ad locum secundum, Ego in Patre, & Pater in me, responderet Origenes, loco jam allato, intelligendum illum esse juxta sensum horum verborum, Erat credentium omnium cor unum, & anima una.

|| Ibid.
c. 20.

Eusebius autem: || "Fuit in Patre, & Pater in ipso, quemadmodum docet Apostolus de illis omnibus qui regno cœlorum digni fuerint, tunc erit Deus omnia in omnibus; & illud, *ἐνοικίω ἐν αὐτοῖς* inhabitabo in illis; & quomodo dictum est, *ἐν αὐτοῖς ζῶμεν, καὶ κινεῖμεθα, καὶ ἵσταμεν*, in illo vivimus, movemur, & sumus. Quæ quidem omnia dicuntur de nobis propria substantia existentibus, nec quicquam habentibus commune *μετὰ πατρὶν* *θεότητι* cum Patris Divinitate. Huc illud referunt nonnulli, in die illa cognoscetis quod *ἐγὼ ἐν* *πατρί*

τῷ πατρὶ μου, καὶ ὑμῖν ἐν ἑμοί, καὶ ἐν ὑμῖν, *Ego sum in Patre, & vos in me, & ego in vobis*, Joh. 14. 20. & cap. 17, 21, "pro credentibus, rogo ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, & ego in te. In quibus, inquit *Eusebius*, perspicue indicavit ad eum modum in ipso esse Patrem, καὶ ἐν ἡμῖν ἵδ' βόλεται, quo & in nobis vult esse. Quod clare explicat * *Origenes* dicendo, "Per illud Spiritus Sancti donum completur ille sermo, quem Dominus dixit, sicut tu, Pater, in me, & ego in te, & isti in nobis unum sint. Divinæ scilicet naturæ participes effecti, in abundantia charitatis per Spiritum Sanctum ministratæ. * L. 4. in Rom. c. 5. f. 167.

Ad tertium, nempe, qui videt me, videt & Patrem, audivimus *Origenem* dicentem, vidisse illum Patrem ὡς ἐν εἰκόνι ut in imagine & speculo, & voluntatem Filij videndo, quæ à Patris voluntate nunquam variat; adeo ut sit utriusq; ἐν εἰλημῇ voluntas una; eo nimirum sensu quo *Apostolus* hortatur Christianos τὸ αὐτὸ, τὸ ἐν φρονέειν idem sentire, Rom. 12. 16. Eph. 2. 2. Armari τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ eadem mente. 1 Pet. 4. 1. Glorificare Deum ἐν ἐνὶ στόματι in uno ore. Rom. 15. 6, stare ἐν ἐνὶ πνεύματι in uno Spiritu. Philip. 1. 27, Perfici ἐν τῷ αὐτῷ νοί καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ in eadem mente, & in eadem sententia. Atq; hoc sensu dicit *Salustius*, Idem velle, & idem nolle, eademum vera est amicitia. *Eusebius* pariter, qui videt Filium, videt & Patrem †, eo quod ipse solus fit, non alius quispiam, Imago Dei invisibilis; quod illum solum Filium unigenitum Pater genuit; vel quod videns Filium per omnia ipsi assimilatum, δύναμι καὶ αὐτὸν ὁρᾷ τὸν πατέρα, virtute ipsum videbit Patrem, κατὰ πάντα ἀφωμοιωμένον αὐτῷ δύναμι, virtute quoad omnia ipsi assimilatum. Patres vero Post-Nicæni hæc interpretamenta minime admittunt. Quanquam etenim aliquoties exemplo imaginis utuntur, nunquam tamen cum *Eusebio* agnoscunt imaginem, & id cuius est imago, οὐκ εἶναι

† Ibid. cap. 21.

* To. 1.
Ho. 27.
p. 522.

ἰσῆς, δὴο παρ' ἑαυτὰ, δὴο συνάμειν duas esse substantias, duas res, & potestates duas; sed cum * *Basilio* dicunt, Filium, ut est imago, similitudinem indiscriminatam sive incommutabilem habere: ut vero progenies est, consubstantialitatem conservare; atq; ita Sermo de imagine Deo competenter sumptus, τὴν ἐνότητά ηἱμῶν παρ' ἑαυτὰ τῆς θεότητος unitatem nobis divinitatis exhibet.

XI.

Unum adhuc superest ad obstruendam eorum pertinaciam, qui cum in Patrum lectione vel plane hospites fuerint, vel oscitanter occupati; ex eo quod in *Tertulliano* unitatem substantiæ inter Patrem & Filium; in *Novatiano* substantiæ communionem; in *Lactantio* unam substantiam invenerint; hinc colligunt, ex mente horum Patrum *Latinorum*, unam eandemq; Patris & Filij esse numericam essentiam. De *Septimii* & *Lactantii* unitate actum est supra; certumq; est substantiæ communionem apud *Novatianum* nihil minus significare posse, quam essentia ejusdem numericæ Filio à Patre communicationem; ea enim à Patre emissa, ad Patrem nunquam revolvitur, nec gradatim reciproco meatu illa Majestas atq; Divinitas ad Patrem qui dederat eam, rursus ab illo ipso Filio missa revertitur. Loquitur plane *Novatianus* de substantia mundi, rerumq; omnium, ejus regimini à Patre subditarum. “ Dum enim ipse cum his quæ illi “ subiecta sunt, Patri suo subjicitur, totamq; Divinitatis auctoritatem rursus Patri remittit, unus Deus ostenditur verus & æternus Pater. Sciant porro iisdem plane verbis unitatem specificam, vel paulo laxiorem, à *Sacris Scripturis*, & Patribus frequentius exprimi. *Unius & ejusdem substantiæ* “ sunt omnia, inquit † *Irenæus*; hoc est, ab uno, “ & eodem Deo. Et rursus: Plus aut minus non “ in his dicitur, quæ inter se communionem non “ habent, & sunt contrariæ naturæ; sed in his quæ “ ejusdem sunt substantiæ, & communicant secum, “ solum

† L. 4. c. 21,
22.

“ solum autem multitudine & magnitudine differunt, quemadmodum aqua ab aqua, & lumen à lumine, & gratia à gratia”. Et Origenes eos Hæreticos vocat, qui negant * omnes humanas animas unius ejusdemque esse substantiæ. In Sacris Scripturis μία, εἷς, ἐν, αὐτὸ, εὐὸν, frequenter occurrunt, ubi de re genere aut specie tantum una, de re simili, de rebus unione Spirituali & Mystica conjunctis, agitur. * Apol. Pamphili, J. 162.

Ita Matth. 19. 5, 6. de marito & uxore dicit Scriptura, non erunt duo, ἀλλὰ μία σὰρξ, sed una caro; & non sunt duo, sed una caro, nempe per Dei conjunctionem. Et 1 Cor. 6. 16. An nescitis quod qui adheret Meretrici, ἐν σαρμὶ ἔστι, unam corpus est? Erunt enim, inquit, hi duo in unam carnem. Et Eph. 5. 31. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adherabit uxori suæ, & erunt hi duo eis μίας σάρκα in unam carnem. Hæc autem sic explicant Constitutiones, vulgo dictæ, Apostolicæ; Erunt duo in carnem unam; siquidem maritus & uxor unum sunt, & natura, concordia, unitate, dispositione, vita, & moribus; separati autem sexu & numero. Et Origenes loquens de unione arctissima animæ Christi cum ejus divina natura, hoc minime mirandum esse dicit; Norunt enim S. Scripturæ, etiam alia, & quæ duo quidem natura sunt, in unum tamen recensentur, & sunt; ita enim de viro & uxore, non adhuc sunt duo, sed una caro; & de viro perfecto adglutinato verbo ἐν πνεύματι ἔστι, unus Spiritus est. Ubi videmus marito & uxori οὐσιν & ἑνώσιν μίαν, naturam & unitatem eandem tribui, fornicatorem cum mere-

* Φύσει, τῇ συμπτώσει, τῇ ἐνώσει, τῇ διαθείσει, τῷ εἶφι & ᾧ, καὶ κατὰ τὴν φύσιν & τὴν ἡλικίαν & τὴν ἀρετὴν. L. 7. c. 2.

ἵ Δύο τῇ ἰαυτῇ φύσει τυχάνοντα εἰς ἓν ἀλλήλοις ἐν λελογισμένῃ, & ὄντα. Contr. Cels. l. 6. p. 308.

trice unum corpus, & virum perfectum cum Deo Verbo unum Spiritum dici.

Rursus, *Hoc opto*, inquit *Apostolus*, ut stetis in uno spiritu, una anima colluctantes pro fide Evangelij, Philip. 1. 27. & Act. 4. 32, omnium credentium erat *apostoli & discipuli*, cor & anima una: unde *Origenes* explicat illud Christi, *Ego & Pater unum sumus*.

Porro vidimus *Origenem* & *Eusebium* eadem verba explicantes ex oratione Christi pro Discipulis suis, ut omnes in Deum unum sint; sicut tu, Pater, in me, & ego in te, ut ipsi etiam in nobis in Deum unum sint, Joh. 17. 21, 22, 23. Eadem explicat *Novatianus* ex his D. Pauli verbis, 1 Cor. 3. 8, *Qui plantat, & qui rigat, in Deum unum sunt*. Cum enim præmiserat hæc verba; "Unum quod ait, ad concordiam & eandem sententiam, & ad ipsam charitatis societatem pertinet; Novit, inquit, hanc concordia unitatem *Apostolus Paulus* dicendo, *Qui autem plantat, & qui rigavit, unum sunt*. Quis autem non intelligat, alterum *Paulum*, alterum *Apollo* esse? &c. Vide quæ supra diximus ad hunc locum.

Deus fecit omnes homines ex uno sanguine, Act. 17. 26. Nos multi sumus in Christo in *omni* unum corpus, Rom. 12. 5. Nos multi in *omni* unum corpus sumus, 1 Cor. 10. 12. Baptizamus in *omni* in unum corpus, cap. 12, 13. omnes vos in *omni* unum estis in Christo, Gal. 3. 28. Ipse fecit ex *Judeis & Gentibus* in unam, reconciliavit ambos in *omni* in uno corpore, v. 16. in *omni* corpus unum est, Eph. 4. 4. In quam vocati estis in *omni* in uno corpore, Col. 3. 15. Sanctificans & sanctificati in *omni* ex uno omnes, Hebr. 2. 11. Quot hic sunt unitates, genericæ, specificæ, spirituales, mysticæ? nulla autem numerica. Cur igitur in *omni*, si aliquando apud Patres *Ante-Nicanos* inventum esset, eandem numero essentiam pro certo indi-

indicaret? Exemplum damus in Ignatio, apud quem Jesus Christus τῷ πατρὶ ἐνωμένος unitus dicitur Patri: Ep. ad Magnes. § 7. & ad Smyrn. § 3. Idem vero hortatur Magnesianos ἐνωθῆναι τοῖς ἐπισκόποις unitos esse cum Episcopo, § 6. & §. 14, mentionem facit τῆς ἐνωμένης προσευχῆς, καὶ ἀγάπης, unitæ orationis, & charitatis eorum. Romanis deniq; scribit ἐνωμένους κατὰ σάρκα, καὶ κατὰ πνεῦμα, unitis secundum carnem & Spiritum, in omni mandato Christi. Est Christus ἐν πατρὶ ὢν in Patre existens, Ep. ad Rom. § 3. Idem vero nos hortatur, omnia ita facere, ut sit αὐτὸς ἐν ἡμῖν ὁ θεὸς ἡμῶν, ipse Deus noster in nobis; Ep. ad Eph. § 15. Ecclesiæ, quam ἐν σῶμα vocat, Ep. ad Smyrn. § 1, optat ἑνωσιν unitatem carnis, & Spiritus Jesu Christi, Ep. ad Magnes. § 1. eosdemq; subjectos Episcopo esse vult, ἵνα ἑνωσὶς ᾖ σαρκικὴ καὶ πνευματικὴ, ut unitas sit & carnalis & spiritualis. Philadelphenos ait esse ἐν ἐνότητι in unitate Jesu Christi, § 5. alios ἐν ἐνότητι θεῷ in unitate Dei, Ep. ad Phil. § 8. ad Polyc. § 8.

Deniq; peccatores, inquit Christus, faciunt τὰ αὐτὰ idem, Luc. 6. 33. Scientes quod qui talia faciunt, digni sunt morte, τὰ αὐτὰ ποιῶν eadem faciunt, Rom. 1. 32. Tu qui iudicas, τὰ αὐτὰ πεποιθὼς eadem facis, Rom. 2. 1. τὸ αὐτὸ πεποιθὼς id ipsum invicem sentientes, cap. 12, 16. non omnis caro ἡ αὐτὴ σὰρξ eadem caro est, 1 Cor. 15. 39. Deo gratias qui dedit τῷ αὐτῷ σπεῖδῳ eandem sollicitudinem in corde Titi, 2 Cor. 8. 16. Hidentes τὸν αὐτὸν ἀγῶνα eundem conflictum, Philip. 1. 30. habentes τῷ αὐτῷ ἀγάπην eandem charitatem, cap. 2. 2. Quia enim pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse participavit τῇ αὐτῇ de eisdem, Hebr. 2. 4. ne quis cadat αὐτῷ ὑποδείσαντι eodem exemplo, c. 4. 11. repetentes τὰς αὐτὰς δοξίας eadem sacrificia, c. 10, 11. τῷ αὐτῷ ἐννοίας eadem cogitatione armamini, 1 Pet. 4. 1. τὰ αὐτὰ καὶ παθόντες easdem passiones, c. 5, 9. Eadem ergo substantia apud patres Latinos, non

postulat necessario eandem numero essentiam five substantiam.

His quæ ex Patribus produximus, ad explicandum quo sensu Patres *Antenici* Dei monarchiam & singularitatem agnoscebant, & objectioni de duobus Dijs à Fide Christiana introductis respondere solebant, restat ut subjungamus *Præfatus Cl.* de hac re sententiam, nempe Sect. 4. cap. 4. p. 487. “ Doctrinam de subordinatione Filij ad Patrem, “ ut ad sui originem ac principium, ideo cognitu “ credituq; perutilem ac plane necessariam esse “ antiqui Doctores existimarunt, quod hac impri- “ mis ratione ita Filij Divinitas adseratur, ut ni- “ hilominus Dei unitas & monarchia Divina facta “ recta conservetur. Scilicet quamvis *duobus*, nem- “ pe Patri & Filio, Dei nomen & natura commu- “ nis sit; tamen quoniam alter alterius fit princi- “ pium, à quo propagatur, idque *interiori pro-* “ *ductione*, non externâ, fit ut Deus esse unicus “ merito dicatur. Quam rationem pariter ad Spi- “ ritus Sancti *Divinitatem* pertinere, *Prisci* illi cre- “ diderunt.

Mira equidem sunt hæc, & mihi Patres *Antenicanos* non semel nec oscitanter legenti prorsus nova; nempe, *Antiquos Patres credidisse & docuisse, Filium Dei à Patre propagatum esse interiori productione, non externa; & hanc doctrinam plane necessariam existimasse, ut ita Filij Divinitas adseratur, ut nihilominus Dei unitas & monarchia Divina facta recta conservetur.*

Semper enim in Deo Patre fuisse λόγον ἐνδιάθετον Sermonem in corde ejus insitum, eundemq; generatione γεννητὸν prolatum esse, quando Deus ea facere voluit de quibus deliberaverat, Patres *Antenici* docent; eumq; genuisse Patrem, ἐξ ἐρδ' ἀπολὼν πατρὸς ἑαυτοῦ, *eum ex se eructando ante Universam*, disertim asserunt, & ex Psalmo 44, five 45 probant. Hinc Filium à Patre γεννητὸν, γενεσθῆν, ἐξεσθῆν,

exsilire, progredi, exire, iidem Patres uno ore prædicant; Deumq; Patrem solum fuisse adusq; Filij generationem, ex Theophilo Antiocheno, Tatiano, & Tertulliano probavimus. Ipse deniq; Tertullianus, ad quem nos hic præcipue remittit Præsul, expresse agnoscit, immo contendit, Filium de Deo prolatum, & prolatione generatum, & à Patre emissum esse.

Ad hæc, inter Patres *Antenicanos*, ad quos hic Præsul provocat, *Hippolytum, Dionysium Alexandrinum, Origenem in Epistola ad Romanos*, spurios esse non est dubitandum. *Novatianus cap. 31, Filium Patri æqualem esse, verbis expressis & subinde repetitis negat, ut supra vidimus, n. 9. Origenes contra Celsum, loco laudato, multa dicit quæ Præsulis sententiam plane evertunt & convellunt, ut num. 2. & 6. probavimus. Quibus adde, quod p. 385, negat Christianos alium venerari πρὸς τὸν θεὸν πᾶσι θεῶν, præter eum qui est Deus super omnia. Et p. 387, dicit quosdam tantum in multitudine credentium affirmare τὸν σωτῆρα ἵ) τὸν θεὸν πᾶσι θεῶν, servatorem nostrum esse Deum super omnia; ἀλλ' ἔτι καὶ ἡμεῖς τοῦτον nos autem non ita sentimus, qui credimus ei dicenti, Pater qui me misit, major me est. Ubi Christianos ἀποκρίναι διαφωνίαν à cæteris discrepantes, & Christum esse Deum super omnia statuentes, Noeti discipulos esse liquet, qui ἀνατρέπτες τὴν εἰρηαίαν τοῦ πατρὸς καὶ τὸν ὁδόν, subvertentes illam Ecclesiæ doctrinam, quæ statuebat duas esse hypostases Patris & Filij, five Patrem & Filium ἡ οὐκ εἶναι ἑσῶντες ὁμοῦ καὶ ὁμοῦ, ex consequentia docuerunt Christum esse Deum super omnia. Hinc dicit * Eusebius, Ecclesiam Sabellianam inter atheos & blasphemos reposuisse, quod ausus sit dicere αὐτὸς ὁ θεὸς πᾶσι θεῶν, ipsum esse Deum super omnia. Denique, † Quid clarius, inquit, loco illo Athenagoræ, qui, postquam dixerat unum esse Patrem & Filium, continuo modum unionis declarat his verbis,*

Quod

* Eccl.
Theol. l. 1.
c. 4. p. 498.
† S. 8. 4.
c. 4. p. 498.

Quod sit in Patre Filius, & in Filio Pater, ἐν ᾧ τῷ υἱῷ
 ὁμοῦς πνεύματι & unitate & virtute Spiritus. In
 quibus verbis hoc tantum clare video, Deum nem-
 pe Filium unum cum Patre esse unitate illa Spiri-
 tus, qua orat Christus, Joh. 17. 21, 23, ut omnes
 credentes ἐν ᾧ, unum sint. Vide quæ supra dixi-
 mus ad num. 11. hujus capituli.

Concil. Ikon: Adhuc magis mirandum est, Presulem asserere
 potuisse Priscos illos credidisse eandem rationem pa-
 triter pertinere ad Spiritus Sancti Divinitatem. Con-
 stat etenim ex verbis M. * Basilij, quæstionem de
 Spiritus Sancti Divinitate fuisse ἐν τῷ πατρὶ καὶ
 πῶς πάλαι, quæstionem à Priscis illis silentio prater-
 missam; eosq; qui Spiritus Divinitatem propugna-
 bant, opprobriis oneratos fuisse † ὡς κηρυττομένης
 τοῦ πνεύματος ἁγίου, tanquam nova de Spiritu Sancto
 dogmata inducentes, ingenue fatetur. Irenæum,
 Pseudo-Clementem, Athenagoram, Origenem, Dio-
 nysum Alexandrinum, Pierium, Theognostum, No-
 vatianum, Lactantium, Eusebium Casariensem, de
 Spiritu Sancto male sensisse, ex Patribus ipsis pro-
 bavimus. Unicum Tertullianum hic inducit Presul
 de Spiritu Sancto loquentem; de cujus sententia
 paradoxa actum est hic num. 1°.

Concil. Ikonense. Ann. 371. Col. p. 9. Act. p. 207.

F I N I S.

нумерика е/енба - проф. р. 21. 23. 24

I. р. 21. 42.

мисррес: р. 21. 27.